

COUNCIL OF EUROPE   CONSEIL DE L'EUROPE

VLADA   GOVERNMENT OF
REPUBLIKE   THE REPUBLIC OF
HRVATSKE   CROATIA

Ured zastupnika Vlade Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourgu, Zagreb, Dalmatinska 1

KLJUČNI IZVACI IZ IZABRANIH PRESUDA I ODLUKA
EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA
U STRASBOURGU

Publikacija broj 1.

SADRŽAJ

Uvod	3
Članak 3.	
1. Presuda Assenov i ostali protiv Bugarske od 28. listopada 1998.	4
2. Presuda Aydin protiv Turske od 25. rujna 1997.	10
3. Presuda Labita protiv Italije od 6. travnja 2000.	15
Članak 5.	
4. Presuda Garcia Alva protiv Njemačke od 13. veljače 2001.	20
5. Presuda Nikolova protiv Bugarske od 25. ožujka 1999.	24
6. Presuda O'Hara protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 16. listopada 2001.	29
Članak 6.	
7. Presuda Hornsby protiv Grčke od 19. ožujka 1997.	34
8. Presuda Brumarescu protiv Rumunjske od 28. listopada 1999.	38
9. Presuda Kreuz protiv Poljske od 19. lipnja 2001.	44
10. Presuda Butkevicius protiv Litve od 26. ožujka 2002.	62
11. Presuda Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 21. veljače 1975.	66
12. Presuda Brennan protiv Ujedinjenog Kraljevstva od 16. listopada 2001.	73
13. Presuda P.S. protiv Njemačke od 20. prosinca 2001.	80
14. Presuda Pélissier i Sassi protiv Francuske od 25. ožujka 1999.	83
15. Presuda Pellegrin protiv Francuske od 8. prosinca 1999.	92
Članak 1. Protokola br. 1.	
16. Presuda Immobiliare Saffi protiv Italije od 28. srpnja 1999.	98
17. Presuda Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis protiv Grčke od 9. prosinca 1994.	107
18. Odluka Kuna protiv Njemačke od 4. listopada 2001.	116
19. Presuda Iatridis protiv Grčke od 25. ožujka 1999.	125
20. Presuda Almeida Garrett, Mascarenhas Falcão i ostali protiv Portugala od 11. siječnja 2000.	145
21. Presuda Jokela protiv Finske od 21. svibnja 2002.	148
22. Presuda Bilgin protiv Turske od 16. studenoga 2000.	155
23. Presuda Carbonara i Ventura protiv Italije od 30. svibnja 2000.	156

Uvod

Republika Hrvatska ratificirala je Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda («Narodne novine – Međunarodni ugovori», br. 18/97, pročišćeni tekst «Narodne novine – Međunarodni ugovori», br. 6/88 i 8/99) i time preuzela obvezu da, kao i ostale države potpisnice Konvencije, osigura standarde koje je ta Konvencija postavila u zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, a koji su ključni u procesu demokratizacije i uspostave vladavine prava u Europi. Svrha je ove publikacije da radi osiguranja tih standarda u Republici Hrvatskoj omogući sucima, državnim odvjetnicima, odvjetnicima, te pravnicima u tijelima državne uprave, tijelima koje imaju javne ovlasti te u nevladinim organizacijama uvid u praksu Suda u Strasbourgu na hrvatskom jeziku. Naime, odluke i presude su dostupne na engleskom, odnosno, francuskom jeziku (što su službeni jezici Suda) na internet stranici Vijeća Europe, www.echr.coe.int/Hudoc.htm. Odluke i presude koje se odnose na Hrvatsku, prevedene na hrvatski jezik, dostupne su na internet stranici Vlade Republike Hrvatske, [www.vlada.hr/Hrvatska i ljudska prava](http://www.vlada.hr/Hrvatska_i_ljudska_prava). Za ovu publikaciju iz bogate sudske prakse izabrane su presude i odluke ključne za primjenu članka 6. Konvencije. Naime, u dosadašnjoj primjeni Konvencije u Republici Hrvatskoj se kao najveći problem pojavilo upravo primjena članka 6. Konvencije, a što proizlazi iz prvih presuda donesenih protiv Hrvatske kao što su: Horvat protiv Hrvatske, Kutić protiv Hrvatske, Multiplex protiv Hrvatske, Mikulić protiv Hrvatske i dr. Osim odluka i presuda koje se odnose na članak 6. izabrani su i primjeri odluka i presuda koje se odnose na primjenu članaka 3. i 5. Konvencije te članka 1. Protokola 1. Neke od izabranih odluka i presuda prevedene su u cijelosti, a iz nekih su prevedeni samo oni stavci koji sadrže tumačenja tih odredaba.

Prevoditeljice na hrvatski jezik izabranih odluka i presuda su Mirna Jemrić-Kovačićek i Natalija Lujo, a redaktorica Mirjana Stresec, savjetnica u Uredu.

Izdavanje ove publikacije pomoglo je Vijeće Europe.

Lidija Lukina – Karajković
zastupnica Vlade i
predstojnica Ureda

1. PRESUDA ASSENOV I OSTALI PROTIV BUGARSKE (Zahtjev br. 24760/94)

.....

O PRAVNIM PITANJIMA

.....

B. O biti stvari

1. Navodna povreda članka 3. Konvencije

90. G. Assenov je naveo kako su događaji od 19. rujna 1992. doveli do povreda članka 3. Konvencije koji glasi:

"Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni."

Ustvrdio je kako je ovaj članak prekršen s dvije različite osnove. Prvo, tražio je da sam Sud ispita medicinske dokaze i izjave svjedoka kojima je, kako je naveo, dokazano da su ga policajci teško pretukli.

Drugo, od Suda je zajedno s umješacima tražio da utvrdi kako uvijek kad postoji razumna osnova vjerovati da je počinjen čin mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, propuštanje mjerodavnih domaćih vlasti da provedu brzu i nepristranu istragu samo po sebi predstavlja povredu članka 3. (vidi stavak 5. ove presude).

91. Vlada je naglasila kako medicinska potvrda podnositelja zahtjeva nije pouzdana jer je bila izdana dva dana nakon incidenta o kojemu je riječ. U svakom slučaju, ozljede koje su u njoj bile opisane i nepostojanje bilo kakve potvrde koja bi se odnosila na g. Ivanova, podudarali su se s iskazima svjedoka o tome kako je otac sina pretukao tankim komadom drva.

92. Prilikom ocjenjivanja dokaza koji su joj bili predloženi, Komisija je uzela u obzir načelo prema kojem u slučaju kad pojedinac tvrdi da je pretrpio ozljede zbog zlostavljanja u pritvoru, Vlada ima obvezu pružiti potpuno i dostatno objašnjenje o tome kako su te ozljede nastale (vidi presudu u predmetu *Ribitsch v. Austria* od 4. prosinca 1995., Serija A br. 336, str. 25-26, stavak 34., kao i naprijed navedenu presudu u predmetu *Aksoy*, str. 2278, stavak 61.). Komisija je *inter alia* prihvatila da je na autobusnom kolodvoru izbila svađa između policajaca i g. Ivanova, da je g. Ivanov svog sina udario komadom šperploče nastojeći pokazati kako će sam kazniti dječaka, te da su nakon toga oba podnositelja zahtjeva otprilike dva sata bila zadržana u policijskoj postaji. Međutim, nakon više od četiri i pol godine od tih događaja, zbog toga što domaće vlasti nisu provele dostatno neovisnu i pravodobnu istragu, Komisija nije mogla utvrditi koja je verzija događaja bila vjerodostojnija. Ona stoga nije utvrdila postojanje bilo kakve povrede članka 3.

93. Kao što je to Sud primijetio u mnogo navrata, u članak 3. ugrađena je jedna od temeljnih vrijednosti demokratskog društva. Čak i u najtežim okolnostima, kao što je borba protiv terorizma ili kriminala, Konvencija u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje, odnosno

nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Za razliku od većine materijalnih odredaba Konvencije i Protokola br. 1 i 4, članak 3. ne propisuje nikakve izuzetke, a članak 15. ne dopušta nikakva odstupanja od članka 3. čak niti u slučaju izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Aksoy*, str. 2278, stavak 62).

94. Sud podsjeća kako zlostavljanje mora doseći minimalnu potrebnu razinu teškog zlostavljanja da bi potpalo u domašaj članka 3. Ocjena te minimalne potrebne razine je relativna: ona ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje zlostavljanja, njegovi tjelesni i/ili psihički učinci, te, u nekim slučajevima, spol, dob i zdravstveno stanje žrtve. U odnosu na osobu lišenu slobode, pribjegavanje fizičkoj sili koja nije strogo uvjetovana njenim vlastitim ponašanjem umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava iz članka 3. (vidi presudu u predmetu *Tekin v. Turkey* od 9. lipnja 1998., *Reports* 1998-IV, str. 1517-18, stavci 52. i 53.).

95. Sud smatra kako stupanj pretučenosti koji je utvrdio liječnik koji je pregledao g. Assenova (vidi stavak 11. ove presude) ukazuje na to da su njegove ozljede, bez obzira na to je li mu ih nanio otac ili policija, bile dovoljno ozbiljne da predstavljaju zlostavljanje koje potpada u domašaj članka 3. (vidi, na primjer, presudu u predmetu *A. v. the United Kingdom* od 23. rujna 1998., *Reports* 1998-VI, str. 2699, stavak 21. i naprijed navedenu presudu u predmetu *Ribitsch*, str. 9 i 26, stavci 13. i 39.). Preostaje razmotriti treba li državu na temelju članka 3. smatrati odgovornom u odnosu na te ozljede.

(a) Navodno zlostavljanje od strane policije

96. Sud podsjeća kako na temelju predočenih joj dokaza Komisija nije mogla utvrditi na koji su način podnositelju zahtjeva nanesene ozljede (vidi stavak 92. ove presude).

97. Sud primjećuje kako je liječnik koji je pregledao g. Assenova dva dana nakon što je on pušten iz policijskog pritvora utvrdio kako modrice na njegovom tijelu ukazuju na to da je on bio pretučen tvrdim predmetom (vidi stavak 26. ove presude). Podnositelj zahtjeva je tvrdio kako su mu te ozljede bili nanijeli policajci koji su ga pretukli policijskim palicama.

98. Sud smatra kako je, budući da nije sporno da je podnositelj zahtjeva dana 19. rujna 1992. bio žrtvom nasilja iz nekog izvora i budući da nema naznaka da se išta nepovoljno dogodilo između tog datuma i datuma kad je medicinski pregledan, opravdano pretpostaviti kako je on te modrice zadobio dana 19. rujna 1992. u vezi sa svojim uhićenjem.

99. Sud nadalje bilježi kako je policajac koji je izvršio uhićenje u iskazu koji je dao kao svjedok izjavio kako je vidio da je g. Ivanov svog sina dva ili tri puta po leđima udario uskim drvenim štapom (vidi stavak 14. ove presude). Podnositelji zahtjeva nisu nijekali da je g. Ivanov udario g. Assenova na taj način, iako su nijekali da je on to učinio s takvom snagom ili učestalošću koja bi prouzročila modrice opisane u medicinskom izvješću. Slijedom pritužbe gđe Ivanove od 2. listopada 1992, jedan agent agencije DDIA obavio je razgovor s podnositeljima zahtjeva i uzeo naprijed navedenu pisanu izjavu od policajca koji je izvršio uhićenje, kao i izjave druga dva u to uključena policajca od kojih niti jedan nije bio prisutan kad je g. Ivanov udario g. Assenova (*ibid.*). Jedini neovisni svjedok s kojim je u to vrijeme istražitelj agencije DDIA stupio u kontakt nije se mogao sjetiti nikakvih izgreda na autobusnom kolodvoru (vidi stavak 15. ove presude).

U srpnju 1993., o čemu podnositelji zahtjeva nisu znali, izjave u svojstvu svjedoka uzete su od druga dva prolaznika koji su se zatekli na autobusnoj stanici. Jedan od njih se samo maglovito sjećao događaja o kojima je riječ. Drugi, vozač autobusa, sjećao se kako je vidio da je g. Ivanov svog sina udario letvom, iako nije naznačio koliko je to udaranje trajalo i koliko je bilo nasilno (vidi stavak 28. ove presude).

Nitko od svjedoka, osim podnositelja zahtjeva, nije rekao kako je vidio da policajci tuku g. Assenova.

100. Sud, kao i Komisija (vidi stavak 92. ove presude), nalazi kako mu je na temelju predloženih dokaza nemoguće ustanoviti je li ili nije podnositelju zahtjeva ozljede nanijela policija, kako je on tvrdio.

(b) Primjerenost istrage

101. Međutim, Sud ipak smatra kako medicinski dokazi, iskaz g. Assenova, činjenica da je dva sata bio zadržan u policijskoj postaji, te činjenica da niti jedan svjedok nije dao iskaz o tome da bi g. Ivanov svog sina udarao takvom jačinom koja bi prouzročila prijavljene modrice, zajedno izazivaju osnovanu sumnju da je te ozljede mogla nanijeti policija.

102. Sud smatra kako u ovakvim okolnostima, kad pojedinac podnese zahtjev podoban za raspravljanje, tvrdeći da je pretrpio ozbiljno zlostavljanje od strane policije ili drugih takvih agenata države, protuzakonito i protivno članku 3., ta odredba zajedno s općom dužnošću države na temelju članka 1. Konvencije da "svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode određene u .... Konvenciji", podrazumijeva da se treba provesti djelotvorna službena istraga. Ta istraga, kao i ona iz članka 2., treba biti takva da može dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih (vidi, u vezi s člankom 2. Konvencije, presudu u predmetu *McCann and Others v. the United Kingdom* od 27. rujna 1995., Serija A br. 324, str. 49, stavak 161., presudu u predmetu *Kaya v. Turkey* od 19. veljače 1998., *Reports* 1998-I, str. 324, stavak 86., te presudu u predmetu *Yasa v. Turkey* od 2. rujna 1998., *Reports* 1998-VI, str. 2438, stavak 98.). Kad to ne bi bilo tako, opća zakonska zabrana mučenja, te nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, unatoč svom temeljnom značaju (vidi stavak 93. ove presude), bila bi nedjelotvorna u praksi i u nekim bi slučajevima bilo moguće da agenti države praktički nekažnjeno zloupotrebljavaju prava onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom.

103. Sud primjećuje kako su slijedom pritužbe gđe Ivanove državne vlasti doduše provele određenu istragu o navodima podnositelja zahtjeva. Sud, međutim, nije uvjeren da je ta istraga bila dostatno temeljita i djelotvorna da zadovolji naprijed navedene zahtjeve iz članka 3. U vezi s time, Sud posebno nezadovoljavajućim nalazi to da je istražitelj iz agencije DDIA bio spreman zaključiti kako je g. Assenovu ozljede nanio njegov otac (vidi stavak 16. ove presude), unatoč nepostojanju bilo kakvih dokaza o tome da je otac svog sina tukao takvom snagom koja bi bila potrebna kako bi se prouzročile modrice opisane u liječničkoj potvrdi. Iako se taj incident dogodio na javnom mjestu na autobusnom kolodvoru, te iako ga je, prema izjavama dotičnih policajaca, vidjelo otprilike petnaest do dvadeset Roma i dvadeset vozača autobusa, čini se kako se ni na koji način nije pokušala utvrditi istina na način da se stupi u kontakt s tim svjedocima i da ih se ispita neposredno nakon incidenta dok bi sjećanja bila još bila svježija. Umjesto toga, izjava je tada uzeta od samo jednog neovisnog svjedoka koji se nije mogao sjetiti događaja o kojima je riječ (vidi stavak 99. ove presude).

104. Prvotna istraga koju je provelo pokrajinsko vojno tužiteljstvo (engl. *RMPO*), a potom i ona koju je provelo glavno vojno tužiteljstvo (engl. *GMPO*) bile su još površnije. Sud nalazi osobito znakovitim kako je GMPO mogao zaključiti, bez ikakvog dokaza o tome da g. Assenov nije bio poslušan, te bez ikakvog objašnjenja o naravi navodne neposlušnosti, kako "čak i ako udarci jesu bili zadani po tijelu maloljetnika, oni su se dogodili kao posljedica nepoštivanja policijskih naloga" (vidi stavak 26. ove presude). Postaviti ovakvu pretpostavku protivno je načelu iz članka 3. koje kaže da, u odnosu na osobu lišenu slobode, pribjegavanje fizičkoj sili koja nije strogo uvjetovana njenim vlastitim ponašanjem u načelu predstavlja povredu njenih prava (vidi stavak 94. ove presude).

105. Sud primjećuje kako je u srpnju 1993. GMPO odlučio da je u slučaju navodnog neprimjerenog ponašanja policije potrebno izvesti dokaze saslušanjem neovisnih svjedoka (vidi stavak 27. ove presude). Međutim, ispitivanje još dvaju daljnjih svjedoka od kojih se jedan samo maglovito sjećao incidenta o kojemu je riječ, nije bilo dovoljno kako bi se ispravili nedostaci iz dotadašnje istrage.

106. Uz takvu pozadinu, a s obzirom na neprovođenje temeljite i djelotvorne istrage zahtjeva podobnog za raspravljanje koji je podnio podnositelj zahtjeva da su ga pretukli policajci, Sud nalazi kako je došlo do povrede članka 3. Konvencije.

.....

B. O biti stvari

1. Navodna povreda članka 3. Konvencije

128. U kontekstu svog prigovora na temelju članka 5., stavka 1. (vidi stavak 137. ove presude), podnositelj zahtjeva prigovorio je uvjetima pod kojima je boravio u pritvoru u policijskoj postaji u Schoumenu. Tvrdi da je s dva do četiri odrasla zatvorenika dijelio ćeliju čije su dimenzije bile 3 x 1,8 m i koja je bila smještena ispod razine zemlje, a imala je samo jedan krevet i ograničeni pristup zraku i svjetlu. Izjavio je kako mu je bilo dopušteno napustiti ćeliju samo dva puta dnevno po pola sata kako bi mogao otići na zahod.

129. Vlada je navela kako je ćelija u kojoj je g. Assenov bio pritvoren imala dimenzije 4,6 x 3,5 m, te kako ju je dijelio s još samo jednim pritvorenikom.

130. Komisija je smatrala kako bi navodi podnositelja zahtjeva o uvjetima u kojima je boravio u pritvoru, iako prvotno izneseni na temelju članka 5., trebali biti ispitani u vezi s člankom 3. Nakon što je ocijenila sve činjenice, nije našla da bi bila dosegnuta razina teške povrede potrebna za postojanje povrede članka 3.

131. Sud bilježi kako podnositelj zahtjeva nije izričito uložio nikakav prigovor na temelju članka 3. Konvencije (vidi stavak 90. ove presude) u vezi s uvjetima u kojima je bio pritvoren slijedom uhićenja u srpnju 1995. Međutim, izrekao je neke navode o tim uvjetima u kontekstu svog prigovora o zakonitosti svog pritvora na temelju članka 5. stavka 1.

132. Sud podsjeća kako je on (sud, op. prev.) gospodar pravne kvalifikacije činjeničnog stanja predmeta koje je Komisija proglasila dopuštenim (vidi presudu u predmetu *Guerra and Others v. Italy* od 19. veljače 1998. *Reports* 1998-I, str. 242, stavak 44.). Iz toga slijedi da je

slobodan razmatrati navode podnositelja zahtjeva o uvjetima u kojima je boravio u pritvoru u svjetlu jamstava protiv zlostavljanja predviđenih člankom 3.

133. Sud primjećuje kako je g. Assenov, tada sedamnaestogodišnjak, bio ukupno gotovo jedanaest mjeseci pritvoren u policijskoj postaji u Schoumenu. Sud bilježi kako su točni uvjeti njegovog pritvora tamo sporni između podnositelja zahtjeva i Vlade, osobito dimenzije ćelije u kojoj je bio zatvoren i broj zatvorenika s kojima ju je dijelio, te da Komisija nije došla ni do kakvih nalaza u odnosu na te iscrpne činjenice.

134. Sud sa zabrinutošću bilježi kako je, iako je još bio maloljetnik, podnositelj zahtjeva bio gotovo jedanaest mjeseci zatvoren u uvjetima koji bi, prema mišljenju Glavnog javnog tužiteljstva, bili štetni za njegov tjelesni i psihički razvoj da su se nastavili. Štoviše, vrijedno je spomenuti kako je, čak i nakon što je donesena odluka o njegovom premještanju, bilo dopušteno da proteknu još tri i pol mjeseca prije nego je g. Assenov bio premješten u Kaznionicu za maloljetnike Boychinovzi (vidi stavak 40. ove presude).

135. Međutim, Sud ima zadaću ocijeniti jesu li ti uvjeti bili u dovoljnoj mjeri teški da su dosegli razinu potrebnu za utvrđenje povrede članka 3. (vidi stavak 94. ove presude). Sud pritom mora u obzir uzeti sve okolnosti kao što su veličina ćelije, stupanj prenapučenosti, sanitarni uvjeti, mogućnosti rekreacije i tjelovježbe, liječenje i nadzor nad zatvorenikovim zdravstvenim stanjem.

136. Osim tvrdnji stranaka, Sudu nisu dostavljeni nikakvi objektivni dokazi koji se odnose na uvjete u kojima je podnositelj zahtjeva bio pritvoren. Sud bilježi kako je Komisija provela sveukupnu ocjenu i nije našla da bi uvjeti u kojima je podnositelj zahtjeva boravio u pritvoru bili dovoljno teški da bi se njima kršio članak 3. Sud nadalje bilježi kako je jedinim medicinskim izvješćem koje se odnosilo na podnositelja zahtjeva u tom razdoblju, a na koje je bio upućen, dana 21. kolovoza 1995., nakon što je u pritvoru bio proveo otprilike mjesec dana, utvrđeno kako je zdrav i kako, unatoč strahovima njegovih roditelja u tom pogledu, nije bilo razloga koji bi bio utemeljen na bolesti srca, protiv njegovog ostanka u zatvoru (vidi stavak 37. ove presude).

U tim okolnostima, Sud ne nalazi ustanovljenim kako su uvjeti boravka g. Assenova u pritvoru bili dovoljno teški da bi doveli do povrede članka 3. Konvencije.

2. Navodna povreda članka 5., stavka 1. Konvencije

137. G. Assenov je naveo kako je njegov boravak u pritvoru bio nezakonit, protivan članku 5., stavku 1. Konvencije čiji mjerodavni dio propisuje sljedeće:

"Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom:

....

c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegovog počinjenja;

....."

On nije osporio da je na početku bio pritvoren radi dovođenja pred sud u skladu s člankom 5., stavkom 1. c). Međutim, naglasio je kako je istraga o kaznenim djelima koja je navodno počinio bila okončana do rujna 1995, te je naveo kako je nakon toga pritvor za njega predstavljao jedan oblik kazne, što je bilo protivno presumpciji nevinosti. Osim toga, podsjetio je Sud kako prema bugarskom zakonu maloljetnik može biti pritvoren samo u izvanrednim okolnostima (vidi stavak 69. ove presude).

.....

2. PRESUDA AYDIN PROTIV TURSKE (Zahtjev br. 23178/94)

.....

O PRAVNIM PITANJIMA

.....

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 3. KONVENCIJE

A. Utvrđivanje činjenica

62. Komisija je utvrdila kako dokazi koje je pažljivo ocijenila (vidi stavak 40. ove presude) potvrđuju iskaz podnositeljice zahtjeva o navodnim događajima između 29. lipnja i 1. srpnja 1993. Podnositeljica zahtjeva je tražila da Sud prihvati činjenice kako ih je utvrdila Komisija. Vlada je osporila način na koji je Komisija ocijenila dokaze koji su joj bili predočeni i snažno pobijala zaključke do kojih je Komisija došla.

B. Argumenti onih koji su pristupili Sudu

1. Komisija

63. Izaslanik Komisije naglasio je pred Sudom kako je Komisija do svojih zaključaka došla na temelju detaljne ocjene dokaza, te primjenom dokaznog testa koji je Sud obznanio u predmetu *Ireland v. the United Kingdom* (presuda od 18. siječnja 1978., Serija A br. 25, str. 64-65, stavci 160.-161.) radi utvrđivanja povrede članka 3. Konvencije, to jest potvrđuju li dokazi izvan razumne dvojbe da je podnositeljica zahtjeva dotičnog dana odvedena u žandarmerijski stožer u Deriku, te silovana i zlostavljana tijekom boravka u pritvoru.

Izaslanik je podsjetio Sud kako je Komisija imenovala tri izaslanika za provođenje saslušanja u Ankari u srpnju 1995. i u Strasbourgu u listopadu iste godine (vidi stavak 39. ove presude). Oni su uzeli iskaze ključnih svjedoka, uključujući i iskaz podnositeljice zahtjeva i njenog oca. Imali su priliku unakrsno ispitati javnog tužitelja o istrazi koju je on provodio, ispitati liječnike koji su pregledali podnositeljicu zahtjeva, provjeriti istinitost iskaza koje su dala dva žandara koji su u vrijeme ovih događaja bili dežurni u žandarmerijskom stožeru u Deriku, te pregledati zapise u pritvorskom očevidniku koji se vodi u stožeru. Komisija je pažljivo provjerila izjave koje je podnositeljica zahtjeva dala javnom tužitelju, Udruzi za ljudska prava Diyarbakir i izaslanicima na način da ih je usporedila s raznim izjavama koje su dali njen otac i šogorica. Bilo je nedosljednosti, ali one nisu bile takve da bi narušile vjerodostojnost podnositeljice zahtjeva i njenog oca. Postojali su jaki, jasni i neproturječni dokazi na temelju kojih je Komisija s pravom zaključila kako je podnositeljica zahtjeva u stvari bila u pritvoru tijekom relevantnog vremenskog razdoblja, te kako je tijekom boravka u pritvoru silovana i zlostavljana na način opisan u izvješću Komisije (vidi stavak 40. ove presude).

2. Podnositeljica zahtjeva

64. Podnositeljica zahtjeva tražila je da Sud prihvati činjenice na način kako ih je utvrdila Komisija. Nju su dana 29. lipnja 1993. snage sigurnosti odvele iz njenog sela zajedno s

njenim ocem i šogoricom, te je u žandarmerijskom stožeru u Deriku bila zatočena do 1. srpnja 1993. Dok je bila u pritvoru mučena je na način da su je silovali i teško zlostavljali.

3. Vlada

65. U svom podnesku Vlada je kritizirala način na koji je Komisija ocijenila dokaze. Vlada je ustvrdila kako se nalaz Komisije da je podnositeljica zahtjeva bila mučena na način da je bila silovana i zlostavljana tijekom boravka u pritvoru ne može potkrijepiti dokazima koje su prikupili izaslanici.

66. Vlada je pred Sudom nastojala osporiti činjenice koje je utvrdila Komisija stavljajući naglasak na nedosljednosti i proturječja u dokazima koje su podnositeljica zahtjeva i njen otac dali izaslanicima. Dokazi su bili ozbiljno manjkavi, i to prvo u pogledu datuma i vremena navodnog odvođenja obitelji Aydin u pritvor, a drugo u pogledu navodnog silovanja i zlostavljanja podnositeljice zahtjeva dok je bila u pritvoru. Što se tiče navodnog pritvaranja, nitko od seljana nije mogao potvrditi njen iskaz, a iznenađuje i kako nitko nije mogao prepoznati niti jednog od lokalnih seoskih stražara koji su trebali biti prisutni u relevantno vrijeme. Otac podnositeljice zahtjeva rekao je izaslanicima na saslušanju u Ankari kako je zajedno s njegovom obitelji bio pritvoren još jedan seljanin. Međutim, on tu osobu nije imenovao. Komisija je odlučila zanemariti to što podnositeljica zahtjeva na fotografijama nije prepoznala žandarmerijski stožer u Deriku, iako je svjedočila da joj je, nakon što je bila izvedena van, povez s očiju bio skinut. Nadalje, Komisija je neopravdano osporila vjerodostojnost dva žandara koji su bili u službi za vrijeme navodnog pritvaranja i nije bila u pravu kad je kritizirala točnost pritvorskog očevidnika.

67. Što se tiče navodnog silovanja i zlostavljanja u pritvoru, Vlada je naglasila kako ni dr. Akkus ni dr. Çetin nisu našli nikakve modrice ili ozljede na tijelu podnositeljice zahtjeva koje bi odgovarale silovanju ili nasilnom napadu. Podnositeljica zahtjeva je navela kako je tijekom navodnog silovanja pružala otpor. Međutim, na njenim ručnom zglobovima, leđima ili spolnim organima nije bilo znakova modrica koji bi ukazivali na primjenu sile radi svladavanja njenog otpora. Modrice pronađene na unutarnoj strani njenih bedara mogle bi se objasniti nekim drugim čimbenicima, a ne samo razdvajanjem njenih nogu kako bi se prisilno izvršio spolni odnošaj. U stvari, u izvješću koje je izradio Medicinski fakultet Sveučilišta u Hacettepeu (vidi stavak 39. ove presude), a koje je Vlada podnijela Komisiji, bilo je naznačeno kako bi se te modrice mogle pripisati činjenici da je podnositeljica zahtjeva jahala magarca. Iako je istina da je liječničkim pregledima potvrđeno kako je njen himen bio raskinut, to ne može opravdati zaključak kako je razdjevičenje nastalo kao posljedica navodnog silovanja. U stvari, medicinski je nemoguće procijeniti datum razdjevičenja nakon proteka sedam dana od datuma prvotnog raskidanja himena. Da podnositeljica zahtjeva nije tako dugo odlagala odlazak javnom tužitelju, medicinskim su se dokazima mogli dobiti dodatni rezultati. Međutim, njeno odugovlačenje da to napravi imalo je za posljedicu gubitak presudnih dokaza i bilo je pogubno za svaku medicinsku potkrepu njenog iskaza.

68. Osim toga, tvrdnja podnositeljice zahtjeva da je bila silovana nije ju spriječila da se uda i začne dijete ubrzo nakon navodnog događaja. Prema mišljenju Vlade, njena odluka o udaji i njena sposobnost da bude spolno aktivna tako brzo nakon njenog navodnog traumatskog iskustva zasigurno nisu spojivi s ponašanjem žrtve silovanja. Jednako je tako bilo iznenađujuće, s obzirom na kulturološki kontekst, to što joj navodni gubitak djevičanstva nije stvarao nikakve zapreke prilikom udaje.

69. Vlada je stoga zatražila da Sud, zbog nepostojanja uvjerljivih dokaza, odbije nalaze Komisije zajedno s navodima podnositeljice zahtjeva.

C. Ocjena od strane Suda dokaza i činjenica koje je utvrdila Komisija

70. Sud primjećuje kako je, prema njegovoj stalnoj sudskoj praksi, utvrđivanje i provjeravanje činjenica prvenstveno u nadležnosti Komisije (članak 28., stavak 1. i članak 31. Konvencije). Iako sud nije vezan nalazima o činjenicama koje je utvrdila Komisija i slobodan je izvršiti svoju vlastitu ocjenu u svjetlu svih predloženih materijala, on će te ovlasti na ovom području vršiti samo u izvanrednim okolnostima (vidi, *inter alia*, presudu u predmetu *Aksoy v. Turkey* od 18. prosinca 1996., *Reports of Judgements and Decisions* 1996-VI, str. 2272, stavak 38.). Takve izvanredne okolnosti mogu se pojaviti osobito ako Sud, nakon pažljivog ispitivanja dokaza na kojima je Komisija temeljila svoje činjenice, utvrdi kako te činjenice nisu dokazane izvan razumne dvojbe.

71. U ovom je predmetu potrebno podsjetiti kako je Komisija do svojih nalaza o činjenicama došla nakon što su tri izaslanika uzela iskaze ključnih svjedoka tijekom saslušanja održanih u Ankari i Strasbourgu. Na tim saslušanjima izaslanici su imali priliku postavljati pitanja svjedocima, motriti njihove reakcije i ponašanje, te ocjenjivati istinitost i dokaznu vrijednost njihovih izjava, kao i njihovu ukupnu vjerodostojnost. Oni su također mogli ocijeniti odolijeva li vjerodostojnost podnositeljice zahtjeva i njenog oca kao svjedoka pitanjima koje su im na saslušanjima postavili Vladini predstavnici.

72. Komisija je svoje zaključke donijela na temelju odgovarajućeg standarda za ocjenu dokaza, to jest, standarda izvan razumne dvojbe. Doduše, u iskazima podnositeljice zahtjeva i njenog oca bilo je nedosljednosti, kako je primijetila Vlada. Međutim, treba primijetiti kako je i Komisija bila svjesna tih nedosljednosti, ali nije smatrala da su one po svojoj naravi toliko bitne da bi umanjile vjerodostojnost iskaza podnositeljice zahtjeva (vidi stavak 40. ove presude). Na temelju svoje vlastite pažljive ocjene dokaza koje je prikupila Komisija, Sudu se čini kako u stvari postoji visoki stupanj dosljednosti između iskaza koje su podnositeljica zahtjeva, njen otac i šogorica dali javnom tužitelju i onih koje su podnositeljica zahtjeva i njen otac dali izaslanicima, zbog čega se čini vrlo nevjerojatnim da bi navodi podnositeljice zahtjeva bili izmišljeni.

73. Sud smatra kako treba prihvatiti činjenice na način kako ih je utvrdila Komisija, nakon što se, na temelju dokaza koje je ocijenio, uvjerio da je Komisija mogla ispravno donijeti zaključak da su navodi podnositeljice zahtjeva dokazani izvan razumne dvojbe, s time da je potrebno podsjetiti se kako takvi dokazi mogu proizlaziti iz istodobnog postojanja dovoljno snažnih, jasnih i međusobno neproturječnih premisa (vidi naprijed citiranu presudu u predmetu *Ireland v. the United Kingdom*, str. 64-65, stavak 161.). Sud u vezi s time također bilježi kako Vlada nije bila u stanju pružiti nikakve dokaze prikupljene tijekom kaznene istrage o navodima podnositeljice zahtjeva (vidi stavak 56. ove presude) koji bi poslužili u svrhu pobijanja ovog zaključka, te kako se medicinska dokumentacija na koju se oni oslanjaju ne može upotrijebiti za osporavanje tvrdnje podnositeljice zahtjeva da je bila silovana dok je bila u pritvoru (vidi stavak 67. ove presude).

1. Argumenti onih koji su pristupili Sudu

(a) Podnositeljica zahtjeva

74. Podnositeljica zahtjeva je tvrdila kako silovanje i zlostavljanje kojem je bila podvrgnuta predstavljaju dvije zasebne povrede članka 3. Konvencije, koje bi se obje mogle okarakterizirati kao mučenje. Članak 3. propisuje:

"Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni."

75. U vrijeme kad je bila pritvorena imala je 17 godina. Tijekom čitavog boravka u pritvoru držali su je povezanih očiju i odvojenu od njenog oca i šogorice. U tom je razdoblju bila ponižavana silovanjem i upravo zbog tog čina mučenja pretrpjela je dugoročno psihičko oštećenje.

Nadalje, skinuta joj je sva odjeća, ispitivali su je stranci, tukli su je, pljuskali, prijetili joj i zlostavljali je. Tada su je stavili u gumu, vrtjeli naokolo i polijevali mlaznicama iz kojih je pod visokim pritiskom tekla ledeno hladna voda. Imajući na umu svoj spol, dob i ranjivost, ona je zatražila da Sud utvrdi kako su namjerno nanesena i sračunata tjelesna patnja i spolno ponižavanje kojih je bila žrtvom bili takve težine da predstavljaju dodatni čin mučenja.

76. Konačno, ustvrdila je kako propuštanje vlasti da provedu djelotvornu istragu o njenom prigovoru o mučenju samo po sebi predstavlja povredu članka 3. Konvencije.

(b) Vlada

77. Vlada je tvrdila kako ti navodi nisu dokazani (vidi stavak 65. ove presude).

(c) Komisija

78. Komisija je zaključila kako namjerno zlostavljanje kojemu je bila izložena kad je bila pretučena, stavljena u gumu i polijevana vodom pod pritiskom, u kombinaciji s poniženjem koje je pretrpjela kad joj je bila skinuta sva odjeća nesumnjivo potpadaju u domašaj zabrane iz članka 3. Komisija je također našla kako se silovanje koje počini službenik ili osoba na položaju na štetu pritvorenika mora smatrati osobito teškim postupanjem ili kažnjavanjem. Takvo kazneno djelo pogodilo je u samo središte žrtvinog tjelesnog i moralnog integriteta i treba ga smatrati posebno okrutnim oblikom zlostavljanja koji podrazumijeva veliku tjelesnu i psihičku patnju.

79. Komisija je našla kako je podnositeljica zahtjeva, protivno članku 3., bila žrtvom mučenja počinjenog od strane službenika.

2. Ocjena Suda

80. Sud podsjeća kako je prihvatio činjenice na način kako ih je utvrdila Komisija, to jest, da su podnositeljicu zahtjeva pritvorile snage sigurnosti, te da je dok je boravila u pritvoru bila silovana i podvrgnuta raznim oblicima zlostavljanja (visi stavak 73. ove presude).

81. Kao što je Sud primijetio u mnogo navrata, u članak 3. Konvencije ugrađena je jedna od temeljnih vrijednosti demokratskog društva, te on kao takav u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Članak 3. ne

dopušta nikakve izuzetke od te temeljne vrijednosti, a članak 15. ne dopušta nikakva odstupanja od njega čak i ako se uzmu u obzir nužni zahtjevi izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda, odnosno bilo kakva sumnja, kako god bila dobro utemeljena, da je neka osoba možda uključena u terorističke i druge kriminalne aktivnosti (vidi, na primjer, naprijed citiranu presudu u predmetu *Aksoy*, str. 2278, stavak 62.).

82. Kako bi se odredilo treba li određeni oblik zlostavljanja okvalificirati kao mučenje, u obzir je potrebno uzeti razliku određenu u članku 3. između tog pojma i pojma nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja. Čini se kako je ta razlika ugrađena u Konvenciju zato da bi se dopustilo da se posebna stigma koja se odnosi na "mučenje" pripíše samo namjernom nečovječnom postupanju koje uzrokuje veoma ozbiljnu i okrutnu patnju (vidi naprijed citiranu presudu u predmetu *Ireland v. the United Kingdom*, str. 66, stavak 167.).

83. Dok je podnositeljica zahtjeva bila držana u pritvoru, silovala ju je osoba čiji identitet tek treba utvrditi. Silovanje pritvorenice od strane službenika države mora se smatrati posebno teškim i odvratnim oblikom zlostavljanja s obzirom na lakoću kojom počinitelj može iskoristiti ranjivost i oslabljeni otpor svoje žrtve. Nadalje, silovanje ostavlja duboke psihičke ožiljke na žrtvi koji protekom vremena ne iscjeljuju jednako brzo kao drugi oblici tjelesnog i psihičkog nasilja. Podnositeljica je također osjetila jaku tjelesnu bol zbog prisilne penetracije, što joj je moralo ostaviti osjećaj poniženosti i obeščaćenosti, kako u tjelesnom tako i u emocionalnom smislu.

84. Podnositeljica zahtjeva je također bila podvrgnuta nizu osobito užasavajućih i ponižavajućih iskustava dok se nalazila u pritvoru u rukama snaga sigurnosti u žandarmerijskom stožeru u Deriku, a s obzirom na njen spol i dob, te okolnosti u kojima je bila zatočena. Bila je pritvorena tri dana tijekom kojih je morala biti zbunjena i dezorijentirana zbog toga što je imala povez na očima, te u stalnom stanju tjelesne boli i duševne tjeskobe uzrokovane udarcima koji su joj bili zadavani tijekom ispitivanja, te strepnjom o tome što će joj se sljedeće dogoditi. Također je bila prisiljena paradirati gola u ponižavajućim okolnostima što je pojačavalo njen opći osjećaj ranjivosti, a jednom je prigodom bila udarana vodom pod visokim pritiskom dok su je naokolo vrtjeli u gumi.

85. Mora da su podnositeljica zahtjeva i njena obitelj odvedeni iz sela i dovedeni u žandarmerijski stožer radi određene svrhe, što se može jedino objasniti sigurnosnom situacijom u regiji (vidi stavak 14. ove presude) i potrebom snaga sigurnosti za pribavljanjem informacija. Patnje koje su podnositeljici zahtjeva nanesene tijekom razdoblja u kojem je bila pritvorena moraju se također smatrati sračunatima da služe istoj ili povezanoj svrsi.

86. Uz takvu pozadinu, Sud se uvjerio kako akumulacija čina tjelesnog i psihičkog nasilja nanesenog podnositeljici zahtjeva, a posebno okrutnog čina silovanja kojemu je bila podvrgnuta predstavljaju mučenje protivno članku 3. Konvencije. Štoviše, Sud bi taj zaključak donio i na temelju svake od tih osnova uzetih zasebno.

87. Zaključak je da je došlo do povrede članka 3. Konvencije.

88. Što se tiče tvrdnje podnositeljica zahtjeva kako propuštanje vlasti da provede djelotvornu istragu o postupanju prema njoj dok je bila u pritvoru predstavlja posebnu povredu članka 3. (vidi stavak 76. ove presude), Sud smatra kako bi bilo primjereno ovaj prigovor ispitati u kontekstu njenih prigovora na temelju članaka 6. i 13. Konvencije.

3. PRESUDA LABITA PROTIV ITALIJE (Zahtjev br. 26772/95)

.....

PRAVO

1. Navodna povreda članka 3. Konvencije

112. Podnositelj zahtjeva je prigovorio kako je u prvim mjesecima svog boravka u pritvoru u Zatvoru Pianosa bio podvrgnut postupanju protivnom članku 3. Konvencije koji propisuje:

"Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni."

A. Navodi o zlostavljanju u Zatvoru Pianosa

113. Vlada je priznala kako je tijekom ljeta i jeseni 1992. situacija u Zatvoru Pianosa bila veoma teška, posebno zbog izrazito napete atmosfere u to vrijeme.

114. Vlada je prvotno pred Komisijom tvrdila sljedeće: "Te žaljenja vrijedne radnje počinili su neki čuvari na vlastiti poticaj; takvi se prekršaji ne mogu smatrati dijelom opće politike. Takvo osude vrijedno ponašanje, nepredviđeno i neželjeno (upravo suprotno: predstavljalo je kazneno djelo) ne može povlačiti odgovornost države, koja je naprotiv reagirala putem sudskih vlasti kako bi ponovno uspostavila vladavinu prava koju ovakvi događaji imaju svrhu narušiti."

115. Međutim, na ročištu pred Sudom, Vlada je iznijela prethodnu tvrdnju da se u nedostatku bilo kakvih uvjerljivih medicinskih dokaza ne može smatrati kako je u ovom predmetu dosegnuta razina težine djela potrebna za povredu članka 3. Konvencije.

116. U svakom slučaju, Vlada se nije složila sa zaključkom Komisije da je talijanska država propustila reagirati na čine nasilja koje su počinili njeni agenti. Vlada je tvrdila kako činjenica da je istraga vođena radi otkrivanja čuvara koji su navodno bili odgovorni za zlostavljanja bila neuspješna, ne znači da je došlo do povrede članka 3., jer se sudska praksa Suda koja se odnosi na to pitanje ne može tumačiti na način da država nije ispunila svoje obveze iz članka 3. Konvencije ako istraga nije završena osudom. Tu se naprotiv radi o pitanju je li istraga provedena revno odnosno jesu li vlasti bile krive zbog pogrešaka ili propusta. U ovom su predmetu vlasti koje su vodile istragu pokazale odlučnost i nisu štedjele napora kako bi otkrile odgovorne. Upravo suprotno, za neuspjeh istrage odgovoran je podnositelj zahtjeva jer nije zatražio medicinski pregled odmah nakon što je bio podvrgnut zlostavljanju o kojemu je riječ. Nadalje, činjenica da podnositelj zahtjeva, jedini svjedok koji je mogao pružiti izravne dokaze, nije mogao prepoznati čuvaru s fotografija koje su mu pokazane ukazivala je na to da bi svaka daljnja radnja istražitelja bila uzaludna.

117. Podnositelj zahtjeva je rekao kako je osobito između srpnja i rujna 1992. bio podvrgnut brojnim činima nasilja, ponižavanja i omalovažavanja, prijetnjama i drugim oblicima mučenja, kako tjelesnog tako i psihičkog (vidi stavak 29. ove presude). Mnogo su ga puta pljuskali i udarali, te je pretrpio ozljede prstiju, koljena i testisa. Bio je podvrgavan pretraživanju tijela pod tušem, a tijekom medicinskih pregleda nisu mu skidane lisice. Njegovi su prosvjedi bili uzaludni, čak i opasni. Jednom prigodom kad je prosvjedovao nakon što su mu čuvari poderali odjeću, jedan od čuvara mu je prijetio, te ga je vrijeđao i udario.

Kao posljedica toga, oštećene su mu naočale i umjetni zub, te mu je - kako se može vidjeti iz njegovog zdravstvenog kartona – uskraćeno dopuštenje da ih popravi. Psihički poremećaji od kojih je patio od vremena kad je bio zatočen u Pianosi potvrđeni su u medicinskoj potvrdi od 20. travnja 1996.

118. Podnositelj zahtjeva je tvrdio kako je tadašnja vlada nedvojbeno znala za incidente u Zatvoru Pianosa, i dopuštala ih. U vezi s time pozvao se na bilješku koju je sastavio sudac iz Livorna nadležan za izvršenje kazni u kojoj se navodi kako je namjera metoda korištenih u Pianosi bila ta da budu sredstvo zastrašivanja zatvorenika. Nadalje, činjenica da je njegova kaznena prijava bila odbačena jer počinitelji nisu mogli biti identificirani značila je odobrenje protuzakonite radnje i pokazala kako je tadašnja vlada prouzročila i poticala događaje u Pianosi.

119. Kao što je to Sud izjavio u mnogo navrata, u članak 3. ugrađena je jedna od temeljnih vrijednosti demokratskog društva. Čak i u najtežim okolnostima kao što je borba protiv terorizma i organiziranog kriminala, Konvencija u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje, odnosno nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Za razliku od većine materijalnih odredaba Konvencije i Protokola br. 1 i 4, članak 3. ne propisuje nikakve izuzetke, a članak 15., stavak 2. ne dopušta nikakva odstupanja od članka 3. čak niti u slučaju izvanrednog stanja koje ugrožava opstanak naroda (vidi predmet *Selmouni v. France* [GC], br. 25803/94, stavak 95., ECHR 1999-V, te presudu u predmetu *Assenov and Others v. Bulgaria* od 28. listopada 1998., *Reports of Judgements and Decisions* 1998-VIII, str. 3288, stavak 93.). Konvencija u apsolutnom smislu zabranjuje mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, bez obzira na ponašanje žrtve (vidi presudu u predmetu *Chahal v. the United Kingdom* od 15. studenoga 1996., *Reports* 1996-V, str. 1855, stavak 79.). Stoga je, u svrhe članka 3., narav kaznenog djela koje je podnositelj zahtjeva navodno počinio nevažna.

120. Sud podsjeća kako zlostavljanje mora doseći minimalnu razinu teškog zlostavljanja da bi potpalo u domašaj članka 3. Ocjena te minimalne razine je relativna: ona ovisi o svim okolnostima predmeta, kao što su trajanje zlostavljanja, njegovi tjelesni i/ili psihički učinci, te, u nekim slučajevima, spol, dob i zdravstveno stanje žrtve. U odnosu na osobu lišenu slobode, pribjegavanje fizičkoj sili koje nije strogo uvjetovano njenim vlastitim ponašanjem umanjuje ljudsko dostojanstvo i u načelu predstavlja povredu prava iz članka 3. (vidi presudu u predmetu *Tekin v. Turkey* od 9. lipnja 1998., *Reports* 1998-IV, str. 1517-18, stavci 52. i 53., te naprijed citiranu presudu u predmetu *Assenov and Others*, str. 3288, stavak 94.).

Sud je smatrao kako je postupanje "nečovječno" kad je, *inter alia*, bilo unaprijed smišljeno, neprekidno se primjenjivalo satima i prouzročilo ili stvarnu tjelesnu ozljedu ili veliku tjelesnu ili duševnu patnju, a "ponižavajuće" kad je bilo takvo da je u žrtvama budilo osjećaje straha, tjeskobe i inferiornosti koji su ih mogli poniziti i omalovažiti. Da bi kažnjavanje ili postupanje vezano za njega bilo "nečovječno" ili "ponižavajuće", patnja ili poniženje koje oni povlače za sobom moraju u svakom slučaju prelaziti granice onog neizbježnog elementa patnje ili poniženja povezanog s određenim oblikom legitimnog postupanja ili kažnjavanja. Pitanje je li svrha postupanja bila poniziti ili omalovažiti žrtvu daljnji je čimbenik koji treba uzeti u obzir (vidi, na primjer, predmet *V. v. the United Kingdom* [GC], br. 24888/94, stavak 71., ECHR 1999-IX, te presuda u predmetu *Raninen v. Finland* od 16. prosinca 1997., *Reports* 1997-VIII, str. 2821-22, stavak 55.), ali iz toga što takva svrha ne postoji ne može se kategorički zaključiti da nije došlo do povrede članka 3.

121. Navodi o zlostavljanju moraju biti potkrijepljeni odgovarajućim dokazima (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Klaas v. Germany* od 22. rujna 1993., Serija A br. 269, str. 17-18, stavak 30.). Radi ocjene tih dokaza, Sud prihvaća standard dokazivanja "izvan razumne dvojbe", ali dodaje kako takav dokaz može proizlaziti iz istodobnog postojanja dostatno jakih, jasnih i neproturječnih premisa odnosno sličnih neosporenih predmnijeva o činjenicama (vidi presudu u predmetu *Ireland v. the United Kingdom* od 18. siječnja 1978., Serija A br. 25, str. 64-65, stavak 161. *in fine*).

122. U ovom se predmetu zlostavljanje kojemu podnositelj zahtjeva prigovara sastojalo s jedne strane od pljuskanja, udaraca, gnječenja testisa i udaraca palicom, a s druge strane od uvreda, nepotrebnih pretraživanja tijela, čina ponižavanja (kao što je zahtjev da ostane vezan liscama tijekom medicinskih pregleda), zastrašivanja i prijetnji.

123. Sud prije svega primjećuje kako je na ročištu koje se održalo pred njime Vlada obrazlagala kako nema medicinskih dokaza koji bi dokazivali da je postupanje doseglo takvu razinu teškog zlostavljanja kad nastupa povreda odredbe na koju se poziva. Iako taj argument nije iznesen u ranijoj fazi postupka, Sud ga unatoč tome mora ispitati s obzirom na važnost i ozbiljnost utvrđenja povrede članka 3. Konvencije.

124. Sud bilježi kako podnositelj zahtjeva, kako je rekla Vlada, nije pružio nikakve uvjerljive dokaze u potporu svojih navoda o zlostavljanju, niti je dostavio iscrpni opis zlostavljanja kojem su ga čuvari u Zatvoru Pianosa navodno podvrgnuli, osobito između srpnja i rujna 1992. Ograničio se na opisivanje situacije koja je, kako je rekao, u Pianosi u to vrijeme bila raširena, te na pozivanje na bilješku predsjednika suda nadležnog za izvršenje kazni od 12. prosinca 1996. (vidi stavak 50. ove presude). Štoviše, jedini konkretni dokazi o tom pitanju koje je podnositelj zahtjeva pružio, to jest medicinska evidencija Zatvora Pianosa (vidi stavke 31. do 33. ove presude), medicinsko izvješće od 24. ožujka 1995., snimka njegovih koljena od 3. travnja 1996. (vidi stavak 34. ove presude), te potvrda o njegovom duševnom zdravlju izdana 20. ožujka 1996. (vidi stavak 35. ove presude) nisu dovoljni da se ispuni ta praznina. Stoga u zatvorskoj medicinskoj evidenciji nema ničega što bi dokazivalo da problemi koje je podnositelj zahtjeva imao s umjetnim zubom potječu od udaraca koje mu je zadao čuvar. Niti ima ikakvih dokaza da su njegove ozljede koljena prouzročene zlostavljanjem, posebno zbog toga što u vezi s time medicinsku pomoć nije tražio do 10. kolovoza 1993. (iako je tvrdio da se do kraja rujna 1992. zlostavljanje značajno smanjilo, pa čak i da je prestalo). Osim toga, potvrda u kojoj se navodi da pati od psiholoških poremećaja izdana je oko tri i pol godine nakon incidenata o kojima je riječ i ne ukazuje ni na kakvu uzročnu vezu (u njoj se samo navodi da su poremećaji počeli prije tri godine – drugim riječima, nakon što su prestali incidenti kojima prigovara).

125. Sud uviđa kako zatvorenicima može biti teško pribaviti dokaze o zlostavljanju koje su počinili njihovi zatvorski čuvari. U vezi s time, Sud bilježi kako je podnositelj zahtjeva naveo da su čuvari u Pianosi na zatvorenike vršili pritisak prijeteći im odmazdom ako ih prijave. Sud, međutim, primjećuje kako podnositelj zahtjeva nije dao naslutiti da mu je, na primjer, ikad uskraćeno dopuštenje da posjeti liječnika. Osim toga, podnositelj zahtjeva je putem svojih odvjetnika podnio nekoliko zahtjeva pravosudnim vlastima, prvenstveno tražeći puštanje iz zatvora (vidi stavke 14., 15., 19. i 21. ove presude). Ti su zahtjevi podneseni ubrzo nakon rujna 1992., to jest, nedugo nakon što je dotično zlostavljanje smanjeno ili je prestalo. Međutim, on se na postupanje prema sebi nije tužio sve do pripremnog ročišta od 2. listopada 1993. (vidi stavak 36. ove presude). Podnositelj zahtjeva nije dao nikakvo objašnjenje za takvo značajno kašnjenje.

126. Sud je ispitao bilješku predsjednika suda nadležnog za izvršenje kazni od 12. prosinca 1996. Komisiji je tu potvrdu u stvari dostavila Vlada (vidi stavak 50. ove presude). Ne podcjenjujući ozbiljnost stvari koje se u njoj kritiziraju, Sud ipak ne može izgubiti iz vida činjenicu da ta bilješka ne predstavlja ništa više od jedne opće ocjene koja se nije temeljila na konkretnim i provjerljivim činjenicama. Stoga ju ne može smatrati odlučnim dokazom.

127. U tim okolnostima, Sud smatra kako materijal koji mu je predložen u pogledu tvrdnje podnositelja zahtjeva da je bio podvrgnut tjelesnom i psihičkom zlostavljanju u Zatvoru Pianosa ne predstavlja dostatan dokaz koji bi potkrijepio taj zaključak.

128. Osim toga, takvo utvrđenje suda ne dovode u pitanje niti opći uvjeti koji su vladali u Zatvoru Pianosa *tempore criminis*, a koje je u svom izvješću od 5. rujna 1992. opisao sudac iz Livorna nadležan za izvršenje kazni (vidi stavke 42. do 43. ove presude): izvješće ne sadrži nikakve dokaze koji bi bili izravno mjerodavni za položaj podnositelja zahtjeva, a težina i opseg zlostavljanja opisanog u njemu su nakon istraga obavljenih od strane dotičnih zatvorskih vlasti smanjena na manje uznemirujuću mjeru (vidi stavke 44. do 46. ove presude).

129. Zaključno, budući da mu predloženi dokazi ne omogućuju utvrditi izvan svake razumne dvojbe kako je podnositelj zahtjeva bio podvrgnut zlostavljanju dovoljno teškom da potpadne u domašaj članka 3. Konvencije, Sud smatra kako nema dovoljno dokaza na temelju kojih bi mogao zaključiti kako je došlo do povrede članka 3. Konvencije zbog navodnog zlostavljanja.

B. Narav provedenih istraga

130. Sud primjećuje kako su, kad ih se uzme zajedno, izjave koje je podnositelj zahtjeva dao istražnom sucu iz Trapanija na ročištu od 2. listopada 1993. i karabinjerima 5. siječnja 1994. navodile na osnovanu sumnju da je podnositelj zahtjeva u Zatvoru Pianosa bio podvrgnut neprimjerenom postupanju.

Ne smije se osim toga ni zaboraviti kako su tijekom razdoblja o kojemu je riječ uvjeti boravka u pritvoru u Pianosi bili u središtu medijske pozornosti (vidi stavak 44. presude), te kako su se i drugi zatvorenici tužili na postupanje slično onome koje je opisivao podnositelj zahtjeva (vidi stavke 36. i 43. ove presude), što je dalo dodatnu vjerodostojnost njegovim navodima.

131. Sud smatra da u slučaju kad pojedinac iznese vjerodostojnu tvrdnju da je pretrpio postupanje protivno članku 3. od strane policije ili drugih sličnih agenata države, ta odredba zajedno s općom dužnošću države na temelju članka 1. Konvencije da "svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom osigura prava i slobode određene u .... Konvenciji", podrazumijeva da se treba provesti djelotvorna službena istraga. Kao što je slučaj s istragom iz članka 2., i ta istraga treba biti takva da može dovesti do otkrivanja i kažnjavanja odgovornih (vidi, u vezi s člankom 2. Konvencije, presudu u predmetu *McCann and Others v. the United Kingdom* od 27. rujna 1995., Serija A br. 324, str. 49, stavak 161., presudu u predmetu *Kaya v. Turkey* od 19. veljače 1998., *Reports* 1998-I, str. 324, stavak 86., te presudu u predmetu *Yasa v. Turkey* od 2. rujna 1998., *Reports* 1998-VI, str. 2438, stavak 98.). Kad to ne bi bilo tako, opća zakonska zabrana mučenja, te nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, unatoč svojoj temeljnoj važnosti (vidi stavak 119. ove presude), bila bi nedjelotvorna u praksi i u nekim bi slučajevima bilo moguće da agenti države praktički nekažnjeno zloupotrebjavaju

prava onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom (vidi naprijed citiranu presudu u predmetu *Assenov and Others v. Bulgaria*, str. 3290, stavak 102.).

132. Sud bilježi kako su, nakon što je istražni sudac obavijestio nadležno državno tužiteljstvo o navodima o zlostavljanju koje je podnositelj zahtjeva iznio na pripremnom ročištu, državne vlasti provele određene istrage o tim navodima (vidi stavke 37. do 41. ove presude). Sud se, međutim, nije uvjerio da su te istrage bile dostatno temeljite i djelotvorne da zadovolje naprijed navedene zahtjeve iz članka 3.

133. Sud prije svega primjećuje kako je istraga javnog tužiteljstva iz Livorna bila vrlo spora: nakon što su s podnositeljem zahtjeva dana 5. siječnja 1994. razgovor obavili karabinjeri, prošlo je četrnaest mjeseci prije nego što je s njime zakazan sljedeći razgovor u cilju otkrivanja odgovornih. Međutim, iz spisa je vidljivo kako je jedina radnja koja je poduzeta tijekom tog vremenskog razdoblja bila pribavljanje preslika (ne ispisa) fotografija čuvara koji su radili u Pianosi. Treba podsjetiti kako je tijekom čitavog tog razdoblja podnositelj zahtjeva i dalje bio zatvorenik u Pianosi.

134. Sud nalazi posebno znakovitim to što, iako je podnositelj zahtjeva dana 9. ožujka 1995. ponovio kako bi dotične čuvare mogao prepoznati kad bi ih mogao vidjeti uživo, ništa nije učinjeno kako bi mu se to omogućilo, a samo devet dana kasnije, javno tužiteljstvo je zatražilo donošenje odluke o odbacivanju predmeta, koja je nakon toga i donesena, i to ne na temelju toga što su navodi bili neosnovani, već na temelju toga što oni koji su odgovorni nisu bili otkriveni.

135. Neaktivnost talijanskih vlasti još više izaziva žaljenje zbog činjenice da pritužba podnositelja zahtjeva nije bila jedina. Prijeporno su postupanje čuvara u Zatvoru Pianosa javno i energično osudile čak i državne vlasti (vidi stavke 42. do 45. ove presude).

136. U tim okolnostima, imajući na umu pomanjkanje temeljite i djelotvorne istrage o vjerodostojnim navodima podnositelja zahtjeva o tome da su ga zlostavljali čuvari kad je bio pritvoren u Zatvoru Pianosa, Sud smatra kako je došlo do povrede članka 3. Konvencije.

C. Navodno nečovječna i ponižavajuća narav prijevoza iz Pianose

137. Podnositelj zahtjeva je također naveo kako su uvjeti u kojima su zatvorenici prevoženi iz Pianose u druge zatvore bili nečovječni i ponižavajući.

138. Sud, međutim, primjećuje kako podnositelj zahtjeva nije pružio iscrpne informacije o tome koliko je puta bio prevožen iz Pianose, odnosno nije naznačio datume i točne uvjete tih prevoženja. Osim toga, on nije prigovarao ni uvjetima prijevoza nadležnim vlastima. Sud, kao i Komisija, stoga smatra kako nema dovoljno dokaza koji mu omogućuju da zaključi kako je u odnosu na to došlo do povrede članka 3.

.....

4. PRESUDA GARCIA ALVA PROTIV NJEMAČKE (Zahtjev br. 23541/94)

.....

POSTUPAK

1. Predmet je Sudu podnio peruanski državljanin g. Luis Antonio Garcia Alva ("podnositelj zahtjeva") dana 25. studenoga 1998., a Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") prosljedila ga je Sudu 9. prosinca 1998. Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 23541/94) protiv Njemačke koji je podnositelj zahtjeva podnio Komisiji na temelju članka 25. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija") dana 4. siječnja 1994.

2. Podnositelja zahtjeva zastupao je g. M. Zieger, odvjetnik iz Berlina (Njemačka). Njemačku Vladu ("Vlada") zastupala je njena zastupnica, gđa H. Voelskow-Thies, *Ministerialdirigentin*.

3. Predmet se odnosi na prigovor podnositelja zahtjeva da u postupku preispitivanja njegovog pritvaranja, njegov branitelj nije imao pristup kaznenim spisima. Podnositelj zahtjeva se poziva na članak 5., stavak 4. Konvencije.

4. Dana 14. siječnja 1999. zbor Velikog vijeća odlučio je, na temelju članka 5., stavka 4. Protokola br. 11, u vezi s pravilom 100., stavkom 1. i pravilom 24., stavkom 6. Poslovnika, da će predmet rješavati vijeće konstituirano u okviru jednog od odjela Suda. Potom je predsjednik Suda predmet dodijelio u rad Prvom odjelu. U okviru tog odjela, vijeće koje je trebalo razmatrati predmet (članak 27., stavak 1. Konvencije) konstituirano je u skladu s pravilom 26., stavkom 1. Poslovnika Suda. G. Ress, sudac izabran u ime Njemačke, povukao se iz zasjedanja u ovom predmetu (pravilo 28.). Vlada je stoga imenovala g. H. Junga da zasjeda kao *ad hoc* sudac (članak 27., stavak 2. Konvencije i pravilo 29., stavak 1.).

5. I podnositelj zahtjeva i Vlada podnijeli su svaki svoje očitovanje o osnovanosti zahtjeva (pravilo 59., stavak 1.).

6. Dana 12. listopada 1999. Sud (Prvi odjel) odlučio je, u skladu s pravilom 59., stavkom 2. *in fine* da neće održati raspravu u predmetu.

.....

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5., STAVKA 4. KONVENCIJE

35. Podnositelj zahtjeva prigovorio je u vezi s postupkom preispitivanja njegovog pritvaranja. Pozvao se na članak 5., stavak 4. Konvencije koji glasi kako slijedi:

"Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito."

A. Argumenti izneseni pred Sud

36. Podnositelj zahtjeva je izjavio kako postupak preispitivanja nije bio uistinu kontradiktoran. Naveo je kako se uhidbeni nalog uglavnom pozivao na iskaze koje je dao drugi osumnjičenik, g. K., kao osnovu za sumnju na njega. Prema njegovom mišljenju, sažete informacije o optužbama protiv njega i materijali iz spisa koji su bili stavljeni na raspolaganje njegovom punomoćniku nisu predstavljali dostatnu osnovu na kojoj je mogao osigurati svoju obranu. Bez potpunog pristupa spisima i uvida u čitav tekst navedenih iskaza, njegov punomoćnik nije mogao dovesti u sumnju vjerodostojnost g. K. i braniti ga od sumnje da je krijumčario drogu.

37. Prema navodima Vlade, članak 5. stavak 4. ne osigurava općenito pravo pritvorene osobe ili njenog punomoćnika izvršiti uvid u spise koji se odnose na istragu protiv te osobe. Važno je osigurati da dotična osoba može djelotvorno ostvarivati svoja prava, a to se može napraviti na različite načine.

U ovom su predmetu podnositelj zahtjeva i njegov branitelj bili potpuno informirani, prema onome što je priopćeno podnositelju zahtjeva tijekom ispitivanja i u uhidbenom nalogu, o optužbama te o navodnim vremenima i mjestima počinjenja kaznenih djela, u opsegu u kojem su u toj fazi o njima postojala ikakva saznanja. Osim toga, na temelju onoga što je priopćeno podnositelju zahtjeva, bili su upoznati i s temeljnim sadržajem onih dijelova K.-ovog iskaza od 17. i 30. ožujka 1993. koji su inkriminirali podnositelja zahtjeva i na kojima se temeljio uhidbeni nalog od 7. travnja 1993. Uz to, primjerci uhidbenog naloga i zapisnika s iskazima podnositelja zahtjeva već su bili dani prvom branitelju podnositelja zahtjeva u travnju 1993. (vidi stavak 13. ove presude). Osim toga, optužbe nisu bile tako složene da bi zahtijevale više od usmenog priopćavanja činjenica i dokaza na kojima se zasnivaju.

Što se tiče uskraćivanja pristupa istražnim spisima, to je trebalo objasniti činjenicom da je istraga protiv podnositelja zahtjeva činila dio složenog skupa postupaka koji su se odnosili na nekoliko optuženika iz krugova kolumbijske mafije. Posebno u slučaju kao što je ovaj, gdje se pretpostavlja postojanje rizika od uništenja dokaza, mora postojati mogućnost da se optuženiku ili njegovom punomoćniku uskrati pristup istražnim spisima, kako bi im se onemogućilo vršiti utjecaj na druge svjedoke. Istražni spisi koji su se odnosili na podnositelja zahtjeva upućivali su na istražne mjere koje su se tek trebale poduzeti u njegovom postupku, kao i u paralelnim postupcima protiv drugih optuženika.

38. U biti, Komisija je dijelila stav podnositelja zahtjeva. Smatrala je kako je, s obzirom na važnost koju za postupak preispitivanja imaju iskazi koje je dao K., podnositelju zahtjeva ili njegovom punomoćniku trebalo pružiti mogućnost da ih pročitaju u potpunosti, a kako bi ih mogli pravilno pobijati.

B. Ocjena suda

39. Sud podsjeća kako uhićene i pritvorene osobe imaju pravo na preispitivanje koje se odnosi na postupovne i materijalne uvjete koji su, u smislu Konvencije, bitni za "zakonitost" njihovog lišavanja slobode. To znači da nadležni sud mora ispitati "ne samo zadovoljavanje postupovnih zahtjeva utvrđenih u domaćem pravu, već i razumnost sumnje na kojoj se temelji uhićenje i opravdanost svrhe koja se želi ostvariti uhićenjem i pritvaranjem koje slijedi iza njega".

Sud koji ispituje žalbu protiv pritvaranja mora pružiti jamstva sudskog postupka. Postupak mora biti kontradiktoran i mora uvijek jamčiti "jednakost" između stranaka, državnog odvjetnika i pritvorene osobe. Jednakost nije osigurana ako se punomoćniku uskrati pristup dokumentima u istražnom spisu bitnim za djelotvorno osporavanje zakonitosti pritvaranja njegovog klijenta. U slučaju osobe čije pritvaranje potpada u domašaj članka 5., stavka 1. c), potrebno je održati ročište (vidi, među ostalim izvorima prava, presudu u predmetu *Lamy v. Belgium* od 30. ožujka 1989., Serija A br. 151, str. 16-17, stavak 29. i *Nikolova v. Bulgaria* [GC], br. 31195/96, stavak 58., ECHR 1999-II).

Ti zahtjevi potječu od prava na kontradiktoran postupak i suđenje koje je utvrđeno u članku 6. Konvencije, što u slučaju kaznenog predmeta znači da se i državnom odvjetniku i punomoćniku mora pružiti mogućnost izvršiti uvid u podnesena očitovanja i dokaze koje je iznijela druga stranka i dati primjedbe na njih. Prema sudskoj praksi Suda, iz formulacije članka 6., a posebno iz samostalnog značenja koje se daje pojmu "optužba za kazneno djelo", proizlazi da se ova odredba u određenoj mjeri primjenjuje na predistražni postupak (vidi presudu u predmetu *Imbrioscia v. Switzerland* od 24. studenoga 1993., Serija A br. 275, str. 13, stavak 36.). Dakle, iz toga slijedi da, s obzirom na dramatični učinak lišenja slobode na temeljna prava dotične osobe, postupak koji se vodi na temelju članka 5., stavka 4. Konvencije u načelu treba, u najvećoj mogućoj mjeri s obzirom na okolnosti istrage koja je u tijeku, također zadovoljavati osnovne zahtjeve poštenog suđenja, kao što je pravo na kontradiktoran postupak. Iako se u nacionalnom pravu ovaj zahtjev može zadovoljiti na različite načine, koji god da se način odabere potrebno je osigurati da druga stranka ima uvid u očitovanja koja su podnesena i da ima stvarnu mogućnost davati primjedbe na njih (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Brandstetter v. Austria* od 28. kolovoza 1991., Serija A br. 211, str. 27, stavak 67.).

40. U ovom je predmetu podnositelj zahtjeva nakon uhićenja bio općenito obaviješten o razlozima za sumnju i o dokazima protiv njega, kao i o razlozima za njegovo pritvaranje. Na zahtjev punomoćnika, obrani su na raspolaganje stavljeni primjerci iskaza koje je podnositelj zahtjeva dao policijskim vlastima i pritvorskom sucu, zapisnika o pretresu prostorija podnositelja zahtjeva, kao i naloga za njegovo uhićenje, ali u toj je fazi državno odvjetništvo odbacilo punomoćnikov zahtjev za uvid u istražne spise, a posebno u iskaze koje je dao g. K., i to iz razloga što bi se vršenjem uvida u te dokumente ugrozila svrha istrage.

Okružni sud u Berlin-Tiergartenu sa svoje je strane donio zaključak kako postoji snažna sumnja da je podnositelj zahtjeva počinio kaznena djela o kojima je riječ, i to na temelju sadržaja istražnog spisa – uključujući u velikoj mjeri i iskaze g. K. – i podnesaka stranaka. U lipnju i srpnju 1993. odnosno žalbe podnositelja zahtjeva odbacili su Pokrajinski sud u Berlinu i Žalbeni sud u Berlinu, koji su također imali na raspolaganju primjerke tih spisa.

41. Čini se dakle kako je sadržaj istražnog spisa, a posebno iskazi g. K., igrao ključnu ulogu u odluci Okružnog suda o produženju pritvora podnositelju zahtjeva. Međutim, dok su državni odvjetnik i Okružni sud bili upoznati s njima, njihov točni sadržaj u toj fazi nije bio dan na uvid podnositelju zahtjeva ili njegovom punomoćniku. Kao posljedica toga, niti jedan od njih nije imao prilike na primjeren način osporiti nalaze na koje se poziva državni odvjetnik i Okružni sud, i to naročito dovođenjem u pitanje pouzdanosti ili uvjerljivosti iskaza koje je dao g. K., a koji je već prije bio osuđen i protiv kojeg se vodila jedna druga istraga zbog krijumčarenja droge.

Istina je, kako naglašava Vlada, da su u uhidbenom nalogu navedene neke pojedinosti o činjenicama na kojima se temelji sumnja protiv podnositelja zahtjeva. Međutim, informacije koje su pružene na taj način predstavljale su u stvari puki prikaz činjenica kako ih je tumačio Okružni sud na temelju svih informacija koje mu je na raspolaganje stavilo državno odvjetništvo.

Prema mišljenju Suda, teško je moguće da bi optuženi mogao propisno osporiti pouzdanost takvog prikaza, ako mu nisu poznati dokazi na kojima se temelji. Za to je potrebno da se optuženom dadu dostatne mogućnosti da se upozna s iskazima i drugim dokazima na kojima se oni temelje, kao što su rezultati policijske i druge istrage, bez obzira na to je li optuženi u mogućnosti dati ikakvu naznaku o mjerodavnosti dokaza kojima traži pristup za svoju obranu.

42. Sud je svjestan kako je državni odvjetnik uskratio traženi pristup dokumentima iz spisa na temelju članka 147., stavak 2. Zakonika o kaznenom postupku, tvrdeći kako bi suprotno postupanje sa sobom nosilo rizik ugrožavanja uspjeha istrage koja je u tijeku, a za koju se reklo da je vrlo složena i da uključuje veliki broj drugih osumnjičenika (vidi stavke 13. i 19. ove presude).

Sud priznaje kako je potrebno da se kaznena istraga provodi učinkovito, što može podrazumijevati da se dio informacija prikupljenih tijekom te istrage drži u tajnosti kako bi se osumnjičenicima onemogućilo zloupotrijebiti dokaze i potkopati tijek suđenja. Međutim, ovom se legitimnom cilju ne može težiti na račun značajnih ograničenja prava na obranu. Stoga bi informacije koje su bitne za ocjenu zakonitosti pritvaranja trebalo na primjereni način staviti na raspolaganje odvjetniku osumnjičenika.

43. U tim okolnostima, i s obzirom na važnost koja je u obrazloženju berlinskih sudova dana sadržaju istražnih spisa, a posebno iskaza koje je dao g. K. i koje podnositelj zahtjeva ne može na primjereni način osporiti jer mu nisu bili priopćeni, postupci pred navedenim sudovima u kojima je bila preispitivana zakonitost pritvaranja podnositelja zahtjeva nisu osigurali jamstva koja pruža članak 5., stavak 4. Dakle, došlo je do povrede ove odredbe.

.....

5. PRESUDA NIKOLOVA PROTIV BUGARSKE (Zahtjev br. 31195/96)

POSTUPAK

1. Predmet je, kao što je to određeno bivšim člankom 19. Konvencije, Sudu prosljedila Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") dana 15. srpnja 1998., unutar tromjesečnog roka predviđenog prijašnjim člankom 32., stavkom 1. i prijašnjim člankom 47. Konvencije. Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 31195/96.) protiv Republike Bugarske kojeg je 6. veljače 1996. Komisiji podnijela bugarska državljanka gđa Ivanka Nikolova, na temelju prijašnjeg članka 25.

Komisija se u zahtjevu pozvala na prijašnje članke 44. i 48. i na izjavu kojom je Bugarska priznala obvezatnu nadležnost Suda (prijašnji članak 46.). Predmet tog zahtjeva bio je ishoditi odluku o tome ukazuje li činjenično stanje predmeta na povredu obveza tužene države iz članka 5. stavaka 3. i 4. Konvencije.

2. U odgovoru na upit postavljen na temelju pravila 33. stavka 3. d) prijašnjeg Poslovnika suda A, podnositeljica zahtjeva izjavila je da želi sudjelovati u postupku te je odredila odvjetnika koji će je zastupati (prijašnje pravilo 30.).

3. U svojstvu predsjednika Vijeća koje je bilo izvorno konstituirano (prema prijašnjem članku 43. Konvencije i prijašnjem pravilu 21.) da se posebice bavi postupovnim pitanjima koja bi se mogla pojaviti prije stupanja na snagu Protokola br. 11, g. R. Bernhardt, tadašnji predsjednik Suda, djelujući posredstvom Tajnika, savjetovao se sa zastupnikom bugarske Vlade ("Vlada"), odvjetnikom podnositeljice zahtjeva i s izaslanikom Komisije u svezi s organizacijom pismenog postupka.

4. Nakon stupanja na snagu Protokola br. 11 dana 1. studenoga 1998., a u skladu s odredbama njegovog članka 5. stavka 5., predmet je upućen pred Veliko vijeće Suda. Članovi Velikog vijeća bili su, *ex officio*, gđa S. Botoucharova, sutkinja izabrana u ime Bugarske (članak 27. stavak 2. Konvencije i pravilo 24. stavak 4. Poslovnika Suda), g. L. Wildhaber, predsjednik Suda, gđa E. Palm, potpredsjednica Suda, te g. J.- P. Costa i g. M. Fischbach, potpredsjednici Odjela (članak 27. stavak 3. Konvencije i pravilo 24. stavci 3. i 5. a)). Ostali članovi imenovani da popune Veliko vijeće su g. A. Pastor Ridruejo, g. G. Bonello, g. J. Makarczyk, g. P. Kuris, g. R. Türmen, gđa V. Stráznická, g. P. Lorenzen, g. V. Butkevych, g. J. Casadevall, gđa H. S. Greve, g. A. B. Baka i g. R. Maruste (pravilo 24. stavak 3. i pravilo 100. stavak 4.). Kasnije su g. B. Zupančić i g. L. Ferrari Bravo, kao suci zamjenici, zamijenili g. Costu i g. Türmena koji nisu mogli sudjelovati u daljnjem razmatranju predmeta (pravilo 24. stavak 5. (b)).

5. Predsjednik Suda dozvolio je odvjetniku podnositelja zahtjeva da se služi bugarskim jezikom (pravilo 34. stavak 3.). U skladu s nalogom izdanim 31. kolovoza 1998., tajnik Suda je primio podneske Vlade i podnositelja zahtjeva 30. studenoga 1998.

6. Na poziv Suda (pravilo 99.), Komisija je imenovala jednog od svojih članova, gđu M. Hion, da sudjeluje u postupcima pred Velikim vijećem.

7. U skladu s odlukom Predsjednika, rasprava koja je bila otvorena za javnost održana je u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu, dana 17. prosinca 1998.

.....

PRAVO

.....

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 3. KONVENCIJE

45. Gđa Nikolova navela je povredu članka 5. stavak 3. Konvencije, čiji mjerodavni dio propisuje:

"Svatko uhićen ili pritvoren u uvjetima predviđenim stavkom 1. c) ovoga članka mora se u najkraćem roku izvesti pred suca, ili pred drugo zakonom određeno tijelo sudbene vlasti..."

46. Podnositeljica zahtjeva se žalila da nakon uhićenja 24. listopada 1995. nije bila izvedena pred suca ili drugo tijelo zakonom ovlašteno za vršenje sudbene vlasti. Pozvala se na predmet *Assenov and Others* (naprijed naveden), u kojem je Sud našao da se bugarski državni odvjetnici i istražitelji ne mogu smatrati tijelima koja vrše sudbenu vlast u smislu članka 5. stavka 3. Konvencije.

Podnositeljica zahtjeva je izjavila da istražitelj pred kojeg je bila izvedena nije bio, prema domaćem pravu, dovoljno neovisan od državnog odvjetnika. Podnositeljica zahtjeva nije izvedena pred državnog odvjetnika. U svakom slučaju, državni su odvjetnici prema bugarskom pravu spojili nespojive funkcije i prema tome nisu ispunili zahtjeve za nepristranošću iz članka 5. stavak 3. Konvencije.

47. Vlada je u svom podnesku izjavila da je u bugarskom pravnom sustavu državni odvjetnik državno tijelo kako to traži članak 5. stavak 3. Konvencije i da je toj odredbi udovoljeno činjenicom da se pritvor može odrediti samo uz pristanak državnog odvjetnika. Na ročištu pred Sudom Vlada je prihvatila da se u svjetlu presude u predmetu *Assenov and Others* (naprijed navedena) za važeće bugarsko zakonodavstvo ne može smatrati da je u skladu s Konvencijom. Vlada je nadalje obavijestila Sud da skupina pravnih stručnjaka upravo priprema prijedlog izmjena i dopuna Zakonika o kaznenom postupku koji će uvesti potpuni sudski nadzor u pogledu svih mjera koje zadiru u osobna prava pojedinca za vrijeme prethodne istražne faze kaznenog postupka.

48. Komisija je ustanovila da je žalba podnositeljice zahtjeva prema članku 5. stavak 3. Konvencije identična onoj iz predmeta *Assenov and Others* te je u skladu s time pozvala Sud da utvrdi povredu.

49. Sud podsjeća da je uloga državnog tijela na koje se odnosi članak 5. stavak 3., preispitati okolnosti koje govore u prilog i protiv pritvaranja te odlučiti, pozivanjem na pravne kriterije, postoje li razlozi koji opravdavaju pritvor te, u slučaju ako ti razlozi ne postoje, narediti puštanje. Prije nego se za neko "državno tijelo" može reći da vrši "sudbenu vlast" u smislu ove odredbe, ono mora ispuniti određene uvjete koji pružaju jamstvo osobi zadržanoj u pritvoru protiv svakog proizvoljnog ili neopravdanog lišenja slobode (vidi presudu u predmetu *Schiesser v. Switzerland* od 4. prosinca 1979., Serija A br. 34, str. 13-14, stavak 31.)

Prema tome, to "državno tijelo" mora biti neovisno od izvršne vlasti i od stranaka. U tom su smislu bitne objektivne okolnosti u vrijeme donošenja odluke o pritvaranju: ako se u to vrijeme čini da se "državno tijelo" u kasnijem kaznenom postupku može umiješati na strani tijela koje vrši kazneni progon, njegova neovisnost i nepristranost mogu se dojmiti dvojbenim (vidi presude u predmetima *Huber v. Switzerland* od 23. listopada 1990., Serija A br. 188, str. 18, stavak 43., i *Brincat v. Italy* od 26. studenoga 1992., Serija A br. 249-A, str. 12, stavak 21.). "Državno tijelo" mora osobno saslušati pojedinca dovedenog pred njega i preispitati, pozivom na pravne kriterije, je li pritvor opravdan ili nije. Ako nije opravdan, "državno tijelo" mora imati ovlast izdati obvezujuću naredbu za puštanje pritvorenika (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Schiesser*, str. 13-14, stavak 31. i presudu u predmetu *Ireland v. the United Kingdom* od 18. siječnja 1978, Serija A br. 25, str. 75-76, stavak 199.).

50. Sud nadalje podsjeća na svoju presudu u predmetu *Assenov and Others v. Bulgaria* gdje je našao, *inter alia*, da se ni istražitelj pred kojega je g. Assenov izveden ni državni odvjetnik koji je odobrio naredbu o pritvoru ne mogu smatrati "zakonom određenim tijelima sudbene vlasti" u smislu članka 5. stavka 3. Konvencije (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Assenov and Others*, str. 2298-99, stavci 144.-50.).

51. Činjenice ovog slučaja ne ukazuju na bitnu razliku. Nakon uhićenja 24. listopada 1995. podnositeljica zahtjeva je dovedena pred istražitelja koji nije imao ovlast donijeti obvezujuću odluku u pogledu njenog pritvaranja i nije bio postupovno neovisan od državnog odvjetnika. Štoviše, nije postojala pravna prepreka da on nastupi u ulozi državnog odvjetnika na suđenju podnositeljici zahtjeva (vidi stavke 11., 12., 25.-29. ove presude). Istražitelj se prema tome ne može smatrati "zakonom određenim tijelom sudbene vlasti" u smislu članka 5. stavka 3. Konvencije. Podnositeljicu zahtjeva nije ispitao državni odvjetnik. U svakom slučaju državni odvjetnik, koji je kasnije mogao nastupiti kao stranka u kaznenom postupku protiv gđe Nikolove (vidi stavak 29. ove presude), nije bio dovoljno neovisan i nepristran u smislu članka 5. stavka 3.

52. Sud bilježi informaciju koju je dala Vlada o budućim izmjenama zakona predviđenim radi usklađivanja bugarskog Zakonika o kaznenom postupku s Konvencijom. Međutim, zadaća ovog Suda je procijeniti stvarne okolnosti predmeta podnositeljice zahtjeva.

53. Sud, prema tome, zaključuje da je došlo do povrede članka 5. stavka 3. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 4. KONVENCIJE

54. Podnositeljica zahtjeva je također ustvrdila da je došlo do povrede članka 5. stavka 4. Konvencije zbog navodnog formalnog značaja sudbenog preispitivanja njenog pritvaranja, neodgovarajućeg postupka i nemogućnosti da ishodi povremeni nadzor zakonitosti. Članak 5. stavak 4. Konvencije propisuje:

"Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito."

B. Ocjena Suda

58. Sud podsjeća da uhićene ili pritvorene osobe imaju pravo na preispitivanje odluke zbog postupovnih i materijalnih uvjeta koji su bitni za "zakonitost" njihovog lišenja slobode, u smislu Konvencije. To znači da nadležni sud mora ispitati "ne samo ispunjenje postupovnih

zahtjeva određenih u [domaćem pravu], već i osnovanost sumnje na kojoj se osniva uhićenje i legitimnost svrhe koja se nastoji postići uhićenjem i pritvaranjem koje slijedi iz njega" (vidi presudu u predmetu *Brogan and Others v. the United Kingdom* od 29. studenoga 1988., Serija A br. 145-B, str. 34-35, stavak 65.).

Sud koji ispituje žalbu protiv pritvora mora osigurati jamstva sudbenog postupka. Postupak mora biti protivnički i mora uvijek jamčiti jednakost stranaka, tužitelja i pritvorene osobe (vidi presude u predmetima *Sanchez-Reisse v. Switzerland* od 21. listopada 1986., Serija A br. 107, str. 19, stavak 51.; *Toth v. Austria* od 12. prosinca 1991., Serija A br. 224, str. 23, stavak 84.; i *Kampanis v. Greece* od 13. srpnja 1995., Serija A br. 318-B, str. 45, stavak 47.). Jednakost nije ostvarena ako se odvjetniku uskrati pristup onim dokumentima u istražnim spisima koji su od presudne važnosti za djelotvorno osporavanje zakonitosti pritvaranja njegovog klijenta (vidi presudu u predmetu *Lamy v. Belgium* od 30. ožujka 1989., Serija A br. 151, str. 16-17, stavak 29.). U slučaju osobe čije pritvaranje spada u okvir članka 5. stavak 1. c), potrebno je održati ročište (vidi gore navedenu presudu u predmetu *Assenov and Others*, str. 3302, stavak 162.).

59. Vraćajući se činjenicama ovog slučaja, Sud opaža da se, prema članku 152. stavcima 1. i 2. Zakonika o kaznenom postupku i praksi Vrhovnog suda u to vrijeme, osobi optuženoj za "teško kazneno djelo počinjeno s namjerom" određuje pritvor, osim ako on ili ona dokaže izvan dvojbe, jer teret dokazivanja leži na njoj ili njemu, da ne postoji čak niti hipotetska opasnost od bijega, ponavljanja djela ili ometanja pravde. Pretpostavka da takva opasnost postoji može se pobiti samo u izvanrednim okolnostima, kao u slučaju kada je osoba nepokretna zbog bolesti (vidi stavak 31. ove presude). Prema tvrdnji podnositeljice zahtjeva, gore navedeni pristup, koji ima svoj korijen u formulaciji članka 152. stavaka 1. i 2. Zakonika o kaznenom postupku, nastavlja biti praksom bugarskih sudova usprkos nekim novijim odlukama Vrhovnog suda (vidi stavke 32. i 55. ove presude).

Sud nadalje primjećuje da prema sudskoj praksi Vrhovnog suda nije na sucu koji ispituje žalbu protiv odluke o pritvoru da istražuje je li optužba potkrijepljena s dovoljno dokaza. To pitanje i, očigledno, pravna kvalifikacija optužbi, u nadležnosti su državnog odvjetnika (vidi stavak 34. ove presude).

60. Sud ponavlja da njegova zadaća nije presuđivati o zakonodavstvu *in abstracto* te prema tome ne izražava gledište što se tiče opće usklađenosti gore navedenih odredaba i prakse s Konvencijom (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Silver and Others v. the United Kingdom* od 25. ožujka 1983., Serija A br. 61. str. 31, stavak 79.). Sud mora ispitati je li praktična provedba ovih odredaba i sudske prakse u slučaju podnositeljice zahtjeva dovela do povrede Konvencije, kao što ona tvrdi.

61. Izgleda kako je Pokrajinski sud u Plovdivu pri ispitivanju žalbe podnositeljice zahtjeva protiv pritvora slijedio sudsku praksu Vrhovnog suda u to vrijeme i prema tome ograničio svoje razmatranje predmeta na provjeru jesu li istražitelj i državni odvjetnik optužili podnositeljicu zahtjeva za "teško namjerno kazneno djelo" u smislu Kaznenog zakonika te je li njeno zdravstveno stanje zahtijevalo puštanje iz pritvora (vidi stavke 19. i 30.-31. ove presude).

Međutim, u svojoj je žalbi od 14. studenoga 1995. podnositeljica zahtjeva iznijela čvrste dokaze koji dovode u pitanje osnovanost optužbe protiv nje kao i osnovanost njenog pritvora. Osvrnula se na konkretne činjenice, kao npr. da nije pokušala pobjeći ili ometati istragu tijekom mjeseci od kada je postala svjesna pokretanja kaznenog postupka protiv sebe,

da ima obitelj i da vodi uredan život. Podnositeljica zahtjeva je također ustvrdila da su dokazi protiv nje slabi jer se optužnica temelji samo na izvješću revizora. Prema njezinim tvrdnjama ne postoji nikakva osnova za optužbu da je ona, ili bilo koja od ostalih šest osoba koje su imale u posjedu ključ blagajničkog ureda, stvarno pronevjerila nestala sredstva. U svojoj odluci 11. prosinca 1995., Pokrajinski sud nije razmotrio niti jednu od tih tvrdnji, očito ih smatrajući nebitnima za pitanje ocjene zakonitosti pritvora podnositeljice zahtjeva (vidi stavke 16. i 19. ove presude).

Dok članak 5. stavak 4. Konvencije ne nameće obvezu sudu koji ispituje žalbu protiv pritvora uzeti u obzir svaku tvrdnju sadržanu u podnesku žalitelja, njegova bi jamstva bila lišena svoje biti ako bi sudac, oslanjajući se na domaće pravo i praksu, mogao smatrati nebitnim ili zanemariti konkretne činjenice na koje se poziva pritvorenik, koje bi mogle učiniti dvojbena postojanje uvjeta neophodnih za "zakonitost" lišenja slobode u smislu Konvencije. Tvrdnje podnositeljice zahtjeva u njenoj žalbi od 14. studenoga 1995. sadržavale su takve konkretne činjenice i nisu se doimale nevjerojatnim ili neozbiljnim. Ne uzimajući te podneske u obzir Pokrajinski je sud propustio osigurati sudsko preispitivanje opsega i naravi koje traži članak 5. stavak 4. Konvencije.

62. Sud nadalje bilježi da je Pokrajinski sud ispitivao predmet bez prisustva javnosti u skladu s tada važećim pravom (vidi stavke 19. i 35. ove presude). Sud opaža da od kolovoza 1997. zakon traži održavanje ročišta, ali Sud mora ograničiti svoju ocjenu na stvarne okolnosti u predmetu podnositelja zahtjeva (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Assenov and Others*, str. 3302, stavak 163.).

63. Nadalje, Pokrajinski sud u Plovdivu donio je presudu nakon što je dobio pisane komentare državnog odvjetnika kojima državni odvjetnik poziva sud da odbaci žalbu. Podnositeljici zahtjeva nije bilo dozvoljeno odgovoriti na ove komentare i izgleda kako nije mogla izvršiti uvid niti u jedan dokument u istražnom spisu kako bi mogla osporiti razloge svog pritvora (vidi stavke 17.-19., 55. i 56. *in fine* ove presude). Postupak prema tome nije bio stvarno kontradiktoran i nije osigurana jednakost stranaka.

64. Na kraju Sud, kao i Komisija, ne smatra osnovanom tvrdnju Vlade da je podnositeljica zahtjeva imala mogućnost zatražiti puštanje iz pritvora od svih razina državnog odvjetništva. Ova postupovna mogućnost nije mogla osigurati sudsko pravno sredstvo zajamčeno člankom 5. stavkom 4. Konvencije.

65. Podnositeljica zahtjeva je također prigovorila zbog nemogućnosti, prema domaćem pravu koje je tada bilo na snazi, ishođenja povremenog sudbenog preispitivanja zakonitosti njenog pritvora. Našavši da opseg i narav sudbenog preispitivanja pruženog podnositeljici zahtjeva od strane Pokrajinskog suda u Plovdivu, kako i popratni postupci, nisu zadovoljili uvjete iz članka 5. stavka 4. Konvencije, Sud ne smatra potrebnim ispitati je li joj je isto nedostavno sudbeno preispitivanje trebalo biti dostupno u određenim vremenskim razmacima.

66. Ovdje je prema tome došlo do povrede članka 5. stavka 4. Konvencije.

.....

6. PRESUDA O'HARA PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA (Zahtjev br. 37555/97)

.....

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 1. KONVENCIJE

26. Podnositelj zahtjeva se žalio na svoje uhićenje 28. prosinca 1985., pozivajući se na članak 5. stavak 1. koji u mjerodavnom dijelu propisuje:

"1. Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom: ...

c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprječavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja..."

.....

B. Ocjena Suda

34. Sud naglašava da "opravdanost" sumnje na kojoj se mora zasnivati uhićenje čini bitan element zaštite od proizvoljnog uhićenja i pritvaranja utvrđenog u članku 5. stavku 1. c) Konvencije. To zahtjeva postojanje nekih činjenica ili informacija koje bi uvjerile objektivnog promatrača da je moguće da je dotična osoba počinila kazneno djelo, iako će ocjena o tome što se može smatrati osnovanim ovisiti o svim činjenicama predmeta (presuda u predmetu *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* od 30. kolovoza 1990., Serija A br. 182, str. 16, stavak 32.).

35. U tom smislu kaznena djela terorizma predstavljaju posebne probleme, budući da policija može u interesu javne sigurnosti biti pozvana uhititi osobu osumnjičenu za terorizam na osnovi pouzdane obavijesti, no ta se obavijest ne može otkriti osumnjičeniku ili podnijeti sudu, bez dovođenja u opasnost doušnika. Međutim, iako se od država ugovornica ne može zahtijevati da ustanove osnovanost sumnje na kojoj se zasniva uhićenje osobe osumnjičene za terorizam otkrivanjem povjerljivih izvora informacija, Sud drži da nužnost borbe protiv kaznenih djela terorizma ne može opravdati rastezanje pojma "osnovanosti" do točke u kojoj bi zaštita zajamčena člankom 5. stavak 1.c) bila umanjena. Čak i u tim okolnostima tužena država mora podastrijeti barem neke činjenice ili informacije koje mogu uvjeriti Sud da je uhićena osoba opravdano osumnjičena za počinjenje navodnog kaznenog djela (naprijed navedena presuda u predmetu *Fox, Campbell and Hartley*, str. 16-18, stavci 32.-34.).

36. Također se može primijetiti da kriterij nametnut člankom 5. stavkom 1. c) ne pretpostavlja unaprijed da policija posjeduje dovoljno dokaza za podizanje optužnice u vrijeme uhićenja. Cilj ispitivanja za vrijeme pritvora prema podstavku c) članka 5. stavka 1. je nastaviti kaznenu istragu na način da se potvrde ili odbace konkretne sumnje na kojima se zasniva uhićenje. Prema tome, činjenice koje pobuđuju sumnju ne moraju biti jednakovrijedne onima koje opravdavaju osudu, ili čak onima na osnovi kojih se podiže optužnica, što dolazi u sljedećem stadiju postupka kaznene istrage (vidi presudu u predmetu *Brogan and Others v.*

the United Kingdom od 29. studenoga 1988., Serija A br. 145-B, str. 29, stavak 53.; presudu u predmetu *Murray v. the United Kingdom* od 28. listopada 1994., Serija A br. 300-A, str. 27, stavak 55.).

37. U ovom predmetu Sud podsjeća da je policijski detektiv S. uhitio podnositelja zahtjeva zbog sumnje da je počinio kazneno djelo terorizma, to jest zbog ubojstva gospodina Koniga. Nakon šest dana i trinaest sati provedenih u pritvoru, vremena u kojem je ispitivan od strane policijskih službenika bez davanja ikakvih odgovora, podnositelj zahtjeva je pušten na slobodu. Zakonitost uhićenja osporavana je od strane podnositelja zahtjeva u domaćim postupcima, u kojima su sudovi odbacivali njegove prigovore.

38. Sud prije svega bilježi da je kriterij sumnje određen u domaćem pravu za uhićenje "istinska sumnja na razumnoj osnovi" (članak 12. (1.) (b) Zakona iz 1984., vidi stavke 23.-24. ove presude). Ovaj zahtjev se prema tome treba razlikovati od prethodnih predmeta *Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom* i *Murray v. the United Kingdom* (citiranih u ovoj presudi) u kojima je Sud ispitivao prigovore protiv uhićenja koje je izvršeno prema odredbama koje zahtijevaju samo istinsku sumnju. U slučaju podnositelja zahtjeva, njegove tvrdnje kako njegovo uhićenje nije opravdano sumnjom koja počiva na razumnoj osnovi da je on počinio kazneno djelo ispitalo su tri razine domaćih sudova. U tim je postupcima svjedočio policajac koji je izvršio uhićenje, detektiv S., a s obzirom na okolnosti uhićenja i podnositelju zahtjeva je pružena prilika za unakrsnim ispitivanjem. To se mora uzeti *per se* kao pružanje značajne zaštite protiv proizvoljnog uhićenja.

39. U pogledu osnove uhićenja podnositelja zahtjeva, policijski detektiv S. koji je proveo uhićenje podastro je dokaz da je na sastanku prije uhićenja dobio obavijest od nadređenog detektiva da se podnositelja zahtjeva sumnjiči za umiješanost u ubojstvo Kurta Koniga. Odvjetnik podnositelja zahtjeva nije postavljao daljnja pitanja o tome koje su informacije dane na sastanku. Nisu povučeni niti bilo kakvi potezi kako bi se druge policajce uključilo u uhićenje i pritvor, kao npr. pozivanje policajca koji je dao informaciju da svjedoči. Nadalje, podnositelj zahtjeva nije postavio nikakve zahtjeve da mu se predoče postojeći pismeni dokazi koji se tiču uhićenja. Podnositelj zahtjeva tvrdio je pred Sudom da je tužena policijska vlast trebala pozvati potrebne svjedoke kako bi dokazala zakonitost uhićenja. Vlada je istaknula kako nije imala razloga pozivati druge policijske djelatnike budući da nisu postavljana nikakva pitanja u svezi s njihovim ulogama u događajima. Sud primjećuje da je pribavljeno stvarno vrlo malo ("oskudno" prema riječima suca Vrhovnog suda) dokaza koji se odnose na pozadinu uhićenja podnositelja zahtjeva, u velikom dijelu zbog toga što se u stadiju suđenja podnositelj zahtjeva u stvari usredotočio na svoje tvrdnje o napadu i lošem postupanju prema njemu. U takvom bi postupku tuženici, što ne bi bilo nerazumno, opravdano usmjerili svoj odgovor na njegove tvrdnje. Prema tome, u mjeri u kojoj podnositelj zahtjeva prigovara pred ovim Sudom kako tijekom domaćeg postupka nije dobivena nikakva informacija koja se tiče sastanka, Sud smatra da je to posljedica načina na koji je podnositelj zahtjeva zastupao svoje zahtjeve.

40. Vlada je u postupku pred Sudom objasnila da je informacija koja je navela policiju na uhićenje podnositelja zahtjeva dobivena neovisno od četiri različita doušnika, koji su se do tada dokazali pouzdanima i čije su informacije u svezi s ubojstvom bile dosljedne. Ta je informacija bila osnova za odluku o uhićenju podnositelja zahtjeva i s obzirom na nju je prije poduzimanja akcije policajac dao upute policajcu koji je izvršio uhićenje, policijskom detektivu S. Podnositelj zahtjeva je osporavao da je ta informacija uopće primljena ili da se može smatrati pouzdanom, budući da on nije bio umiješan u događaj. Tvrdio je da je njegovo

uhićenje bilo dio jedne proizvoljne politike policije koja je ciljala na njega kao istaknutog člana Sinn Feina. Sud međutim podsjeća da podnositelj zahtjeva u domaćem postupku nije osporavao dobru vjeru bilo kojeg od policajaca uključenih u uhićenje i pritvaranje. Nikad nije ustvrđeno, npr., da je uhićenje bilo motivirano zloćom ili proizvoljnom zlorabom ovlasti, kao što je podnositelj zahtjeva uspio dokazati u svezi događaja 16. ožujka 1993. (vidi stavak 8. ove presude). Podnositelj zahtjeva nije osporavao da je održan sastanak, u nazočnosti policajaca, na kojem je proslijeđena informacija u vezi s identitetom osoba upletenih u ubojstvo Kurta Koniga i da su poduzeti koraci da se isplanira serija uhićenja.

41. Sud podsjeća da su u predmetu *Fox, Campbell and Hartley* (presuda navedena na str. 8-9, stavci 8.-14. ove presude) dvojica podnositelja zahtjeva uhićena nakon zaustavljanja i pretraživanja njihovog automobila. Navodno je informacija da se oni sumnjiče da su članovi IRA-e i da su upleteni u prikupljanje obavještajnih podataka bila poznata policiji prije tog događaja. Treći podnositelj zahtjeva uhićen je zbog sumnje u umiješanost u otmicu, bez ikakve naznake podastrijete u pogledu osnovanosti sumnje osim pozivanja na osjetljiv materijal dostupan policiji, koji ga povezuje s događajem. Sud je smatrao da to, u odnosu na sva tri podnositelja zahtjeva, ne zadovoljava minimalni standard određen člankom 5. stavkom 1. za prosuđivanje opravdanosti uhićenja pojedinca. S druge strane, u predmetu *Murray* (presuda navedena na str. 28, stavci 61.-62. ove presude) taj je standard bio zadovoljen kad se uhićenje podnositeljice zahtjeva, zbog sumnje u umiješanost u prikupljanje sredstava za kupovinu oružja, zasnivalo na informaciji koju je dobio policajac koji je izvršio uhićenje da su braća podnositeljice zahtjeva bili osuđeni u SAD-u zbog sličnih kaznenih djela koja podrazumijevaju suradnju s "pouzdanim" osobama u Sjevernoj Irskoj, a znalo se za podnositeljicu zahtjeva da je putovala u SAD i održavala kontakte sa svojom braćom, što su elementi koji ne moraju nužno inkriminirati podnositeljicu zahtjeva. Prema tome, može postojati tanka crta između onih slučajeva gdje sumnja na kojoj se zasniva uhićenje nije dostatno utemeljena na objektivnim činjenicama i slučajeva gdje jest. Je li nužan uvjet ispunjen i je li jamstvo protiv proizvoljnog uhićenja određeno člankom 5. stavak 1. c) time ispunjeno ovisi o osobitim okolnostima svakog slučaja.

42. U ovom se predmetu sumnja temeljila na informaciji proslijeđenoj na policijskom sastanku od strane doušnika koji su identificirali podnositelja zahtjeva kao jednu od većeg broja osoba osumnjičenih za umiješanost u određeni teroristički događaj, ubojstvo g. Koniga. U materijalima podnesenim Sudu ne postoji osnova za odbacivanje Vladinih tvrdnji o tom pitanju. Uhićenje je prema tome bila unaprijed isplanirana akcija, sličnija onoj u predmetu *Murray*, i bilo je zasnovano na malo točnije određenim pojedinostima nego u predmetu *Fox, Campbell and Hartley*. U takvim okolnostima, uzimajući u obzir i dodatne razlikovne elemente o kojima je bilo govora u ovoj presudi (vidi stavke 38.-40.), Sud smatra da pristup domaćih sudova – da je sudac imao pravo na temelju oskudnih materijala pred sobom izvesti zaključak o postojanju opravdanih razloga za sumnju – nije u suprotnosti sa standardom postavljenim u članku 5. stavku 1. c) Konvencije.

43. Podnositelj zahtjeva je tvrdio, s određenim uspjehom, da se policijski djelatnici ne bi smjeli sakrivati pozivanjem na anonimne doušnike i na taj način opravdavati zlouporabu ovlasti uhićenja. Sud, međutim, ponavlja da podnositelj zahtjeva u domaćem postupku nije pokušao staviti bilo kakve prigovore u svezi zle vjere ili pritiska. Njegova se tužba zasnivala na uskom pravnom argumentu u svezi sa stanjem duha policajca koji je izvršio uhićenje, mjerodavnim prema članku 12. (1.) (b) Zakona iz 1984. Sud nije uvjeren niti u to da bi bilo kakav imunitet bio prenesen na druge policajce kao posljedica nalaza domaćih sudova da je kod policajca koji je izvršio uhićenje postojala potrebna sumnja. Da je policajac koji je dao

naputke ili bilo koji drugi nadređeni policajac namjerno prenio lažnu ili netočnu informaciju policajcu koji je izvršio uhićenje, policijska vlast bila bi odgovorna za protuzakonito uhićenje ili protuzakonito zatvaranje zbog tog krivog postupka (vidi stavak 25. ove presude).

44. Sud prema tome ne nalazi da bi u ovom slučaju način na koji su domaći sudovi pristupili standardu u odnosu na potrebnu sumnju uklonio odgovornost policije za proizvoljno uhićenje ili je učinio nekažnjivom u odnosu na provedena uhićenja na osnovi povjerljive informacije. U takvim okolnostima sumnja protiv podnositelja zahtjeva dosegla je potrebnu razinu jer se zasnivala na određenoj informaciji da je on umiješan u ubojstvo Kurta Koniga, a svrha lišavanja slobode bila je potvrditi ili odbaciti tu sumnju. Za podnositelja zahtjeva se u skladu s time može reći da je uhićen i pritvoren na temelju "razumne sumnje" da je počinio kazneno djelo, u smislu podstavka c) članka 5. stavka 1.

Prema tome, nije došlo do povrede te odredbe.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 3. KONVENCIJE

45. Podnositelj zahtjeva prigovara da nije izveden brzo ili uopće pred suca nakon svog uhićenja, pozivajući se na članak 5. stavak 3. Konvencije koji propisuje:

"Svatko uhićen ili pritvoren u uvjetima predviđenim stavkom 1.c) ovoga članka mora se u najkraćem roku izvesti pred suca, ili pred drugo zakonom određeno tijelo sudbene vlasti, i ima pravo u razumnom roku biti suđen ili pušten na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati davanjem jamstva da će ta osoba pristupiti suđenju."

46. Sud bilježi da Vlada nije osporila da je podnositelj zahtjeva držan šest dana i trinaest sati prije konačnog puštanja na slobodu i da to nije u skladu sa zahtjevom izvođenja uhićene osobe u najkraćem roku pred odgovarajućeg suca. Imajući u vidu svoju sudsku praksu (naročito naprijed navedenu presudu u predmetu *Brogan and Others v. the United Kingdom*, str. 33-34, stavak 62., u kojoj je presuđeno da vrijeme pritvora koje traje duže od četiri dana za osumnjičene teroriste nije spojivo sa zahtjevom brze sudske kontrole), Sud utvrđuje da je s obzirom na to došlo do povrede članka 5. stavka 3. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 5. KONVENCIJE

47. Podnositelj zahtjeva se poziva na članak 5. stavak 5. Konvencije koji propisuje:

"Svatko tko je žrtva uhićenja ili pritvaranja, suprotno odredbama ovog članka ima izvršivo pravo na odštetu."

48. Vlada je ustvrdila da je podnositelj zahtjeva imao ovršivo pravo na odštetu pred sudovima s obzirom na protuzakonito uhićenje i pritvor. Međutim, nije primio odštetu jer su sudovi bili uvjereni u zakonitost njegova uhićenja i pritvora.

49. Podnositelj zahtjeva je ustvrdio da uvjeti koji trebaju biti ispunjeni prema domaćem pravu da bi uhićenje bilo zakonito ne zadovoljavaju uvjete utvrđene člankom 5. Konvencije i, prema tome, on nije u domaćem pravu imao ovršivo pravo na odštetu za događaje kojima je prigovario.

50. Budući da Sud nije ustanovio povredu članka 5. stavka 1. (u vezi s postojanjem opravdanih osnova za sumnju koja opravdava uhićenje podnositelja zahtjeva), ne otvara se nikakvo pitanje na temelju članka 5. stavka 5. u vezi s ovim prigovorom podnositelja zahtjeva.

51. S druge strane, Sud je u ovoj presudi ustanovio da je došlo do povrede članka 5. stavka 3. Konvencije u vezi s duljinom vremena tijekom kojeg je podnositelj zahtjeva bio pritvoren prije nego što je pušten na slobodu ili izveden pred odgovarajućeg suca. Postojanje ovršivog prava na odštetu nije osporeno, budući da je ovaj pritvor bio u skladu s domaćim pravom. Prema tome, u tom je pogledu došlo do povrede članka 5. stavka 5. Konvencije.

.....

7. PRESUDA HORNSBY PROTIV GRČKE (Zahtjev br. 18357/99)

.....

POSTUPAK

1. Predmet je Sudu prosljedila Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") dana 11. prosinca 1995., unutar tromjesečnog roka predviđenog člankom 32., stavkom 1. i člankom 47. Konvencije (čl. 32., st. 1., čl. 47.). Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 18357/91) protiv Helenske Republike koji je 7. siječnja 1990. dvoje britanskih državljana, g. David Hornsby i gđa Ada Ann Hornsby, podnijelo Komisiji na temelju članka 25. (čl. 25.). Podnositelji zahtjeva, koji su tijekom postupka pred Komisijom bili označeni inicijalima, naknadno su pristali da se otkrije njihov identitet.

Komisija se u zahtjevu pozvala na članke 44. i 48. (čl. 44., čl. 48.) i na izjavu kojom je Grčka priznala obvezatnu nadležnost Suda (članak 46.) (čl. 46.) Predmet tog zahtjeva bio je ishoditi odluku o tome ukazuje li činjenično stanje predmeta na povredu obveza tužene države iz članka 6., stavka 1. Konvencije (čl. 6., st. 1.)

2. U odgovoru na upit postavljen na temelju pravila 33., stavka 3. d) Poslovnika Suda A¹, podnositelji zahtjeva su izjavili da ne žele sudjelovati u postupku. Britanska Vlada koju je Tajnik obavijestio o njenom pravu stupiti u postupak (članak 48. b) Konvencije i pravilo 33., stavak 3. b) (čl. 48., točka b)) nije izrazila namjeru to učiniti.

3. U Vijeće koje je trebalo konstituirati ušli su *ex officio* g. N. Valticos, izabrani sudac grčkog državljanstva (članak 43. Konvencije) (čl. 43.) i g. R. Bernhardt, potpredsjednik Suda (pravilo 21., stavak 4. b)). Dana 29. rujna 1995., predsjednik Suda g. R. Ryssdal je, u nazočnosti Tajnika, ždrijebom odabrao imena sedmorice ostalih članova, a to su g. F. Gölcüklü, g. L.-E. Pettiti, g. A. Spielman, g. J.M. Morenilla, Sir John Freeland, g. L. Wildhaber i g. D. Gotchev (članak 43. *in fine* Konvencije i pravilo 21., stavak 5.) (čl. 43.).

4. U svojstvu predsjednika Vijeća, a posredstvom Tajnika (pravilo 21., stavak 6.), g. Bernhardt se sa zastupnikom grčke Vlade ("Vlada") i izaslanikom Komisije savjetovao o organizaciji postupka (pravilo 37., stavak 1. i pravilo 38.). U odgovoru na potom izdan nalog Tajnik je Vladino očitovanje primio dana 13. lipnja 1996., a zahtjeve podnositelja zahtjeva na temelju članka 50. (čl. 50.) dana 12. kolovoza.

5. U skladu s odlukom predsjednika, rasprava koja je bila otvorena za javnost održana je u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu dana 24. rujna 1996. Sud je prethodno održao pripremni sastanak.

.....

PRAVO

.....

---

¹ *Napomena Tajništva:* Poslovnik Suda A primjenjivao se na sve predmete upućene Sudu prije stupanja na snagu Protokola br. 9 (1. listopada 1994.), a od tada do 31. listopada 1998., samo na predmete koji se tiču država koje nisu obvezane tim protokolom.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6., STAVKA 1. KONVENCIJE (ČL. 6., ST. 1.)

38. Podnositelji zahtjeva su ustvrdili da je time što su upravne vlasti odbile postupiti prema presudama Vrhovnog upravnog suda od 9. i 10. svibnja 1989. povrijeđeno njihovo pravo na djelotvornu sudsku zaštitu njihovih građanskih prava. Oni su se pozvali na članak 6., stavak 1. Konvencije (čl. 6., st. 1.) koji propisuje:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ... svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, jasno i u razumnom roku ispita njegov slučaj."

39. Vlada nije porekla da se postupak pred Vrhovnim upravnim sudom ticao građanskih prava podnositelja zahtjeva u smislu članka 6. (čl. 6.). Vlada je tvrdila kako je Vrhovni upravni sud o tim pravima odlučio u potpunosti poštujući zahtjeve iz tog članka (čl. 6.), te kako je donio dvije presude u korist podnositelja zahtjeva, čiji sadržaj upravne vlasti nisu osporavale.

Vlada je, međutim, smatrala kako prigovor podnositelja zahtjeva ne potpada u domašaj članka 6. (čl. 6.), koji jamči poštenost "suđenja" u doslovnom smislu te riječi, to jest samo u postupku koji se vodi pred sudbenom vlašću. Podnošenjem dvaju zahtjeva od strane podnositelja zahtjeva dana 8. kolovoza 1989. te propuštanjem upravnih vlasti da odgovore (vidi stavak 15. ove presude) nije stvoren novi "spor" (*contestation* u francuskom tekstu) o njihovim građanskim pravima. Odugovlačenje upravnih vlasti da postupe prema naprijed navedenim presudama Vrhovnog upravnog suda pitanje je koje je potpuno različito od sudske odluke o postojanju tih prava. Ovrha presuda Vrhovnog upravnog suda spada u domenu javnog prava, i to posebno u odnose između sudskih i upravnih vlasti, ali ni pod kojim se okolnostima ne može smatrati da ona potpada u domašaj članka 6. (čl. 6.). Takav se zaključak ne može izvući ni iz formulacije tog članka (čl. 6.), a niti iz namjera onih koji su izrađivali nacrt teksta Konvencije.

Na kraju, Vlada je osporila analogiju između predmeta *Van de Hurk v. the Netherlands* (presuda od 19. travnja 1994., Serija A br. 288) i predmeta *Hornsby*, koju je Komisija iznijela u svom izvješću. U prvom je slučaju pravilno vršenje sudbene vlasti obezvrijedila (zakonska) ovlast Krune da djelomično ili potpuno liši presudu njenog učinka. U ovom pak predmetu upravne su vlasti nezakonito propustile postupiti prema pravomoćnoj sudskoj odluci, i njih se moglo prisiliti da to učine putem bilo kojeg od brojnih pravnih lijekova koje pruža grčki pravni sustav.

40. Sud ponavlja da, prema njegovoj utvrđenoj sudskoj praksi, članak 6., stavak 1. (čl. 6. st. 1.) svakome osigurava pravo da pred sud ili tribunal iznese svaki zahtjev vezan za svoja građanska prava i obveze. Ovaj članak na taj način utjelovljuje "pravo na sud", a pravo na pristup, to jest, pravo na pokretanje postupka pred sudom u građanskim stvarima, predstavlja jedan vid tog prava (vidi presudu u predmetu *Philis v. Greece* od 27. kolovoza 1991., Serija A br. 209, str. 20, stavak 59.). Međutim, to bi pravo bilo iluzorno kad bi domaći pravni sustav dopustio da pravomoćne, obvezujuće sudske odluke ostanu neoperativne na štetu jedne stranke. Bilo bi nezamislivo kad bi članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) iscrpno opisivao postupovna jamstva koja se pružaju strankama u sporu, to jest, postupak koji je pošten, javan i brz, a da pritom ne štiti provedbu sudskih odluka. Tumačiti članak 6. (čl. 6.) na način kao da se tiče isključivo pristupa sudu i vođenja postupka vjerojatno bi dovelo do situacija koje nisu u skladu s načelom vladavine prava, koju su se države ugovornice obvezale poštivati prilikom ratificiranja Konvencije (vidi *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Golder v. the United Kingdom* od 21. veljače 1975., Serija A br. 18, str. 16-18, stavci 34.-36.). U svrhu članka 6.

(čl. 6), ovrha presude koju je donio bilo koji sud treba se stoga smatrati sastavnim dijelom "suđenja". Osim toga, Sud je ovo načelo već prihvatio u predmetima koji su se odnosili na duljinu postupka (vidi najnovije presude u predmetima *Di Pede v. Italy* i *Zappia v. Italy* od 26. rujna 1996., *Reports of Judgements and Decisions*, 1996-IV, str. 1383-1384, stavci 20.-24., odnosno str. 1410-1411, stavci 16.-20.).

41. Naprijed navedena načela od još su veće važnosti u kontekstu upravnog postupka koji se odnosi na spor čiji je ishod presudan za građanska prava stranke u sporu. Podnošenjem zahtjeva za sudsko preispitivanje najvišem upravnom sudu u državi, stranka u sporu ne traži samo poništenje pobijane odluke, već također i prije svega otklanjanje njenih učinaka. Djelotvorna zaštita stranke u tom postupku i ponovna uspostava zakonitosti pretpostavlja obvezu upravnih vlasti da postupe prema presudi tog suda. Sud u vezi s time primjećuje da upravne vlasti predstavljaju jedan element države koji podliježe vladavini prava i njihovi se interesi, sukladno tome, podudaraju s potrebom pravilnog vršenja sudbene vlasti. Kad upravne vlasti odbiju ili propuste postupiti u skladu s time, pa čak i kad s tim odugovlače, jamstva iz članka 6. (čl. 6.) koje uživa stranka u sporu tijekom sudske faze postupka lišena su svrhe.

42. Sud primjećuje kako je slijedom presude Suda Europskih zajednica (vidi stavak 9. ove presude) Vrhovni upravni sud ukinuo dvije odluke kojima je ravnatelj za srednjoškolsko obrazovanje (*Director of Secondary Education*) odbio, isključivo na temelju njihovog državljanstva, podnositeljima zahtjeva izdati odobrenje koje su tražili (vidi stavke 7.-8. i 13. ove presude). Na temelju tih presuda, podnositelji zahtjeva su tada mogli ustvrditi kako imaju pravo na ispunjenje svojih zahtjeva. Kad su ih ponovno podnijeli 8. kolovoza 1989. (vidi stavak 15. ove presude) samo su podsjetili upravne vlasti na njihovu obvezu da donesu odluku koja je u skladu s pravnim pravilima zbog čijeg su kršenja pobijane odluke ukinute. Unatoč tome, vlasti nisu odgovorile do 20. listopada 1994. (vidi stavak 22. ove presude). Doduše, podnositelji zahtjeva mogli su još podnijeti zahtjev za sudsko preispitivanje ovog podrazumijevanog odbijanja na temelju članaka 45. i 46. Predsjedničke uredbe br. 18/1989 (vidi stavak 27. ove presude), ali u okolnostima predmeta Sud smatra da nisu mogli razumno očekivati da bi im taj pravni lijek donio rezultat koji su tražili (vidi stavak 37. ove presude).

43. Sud shvaća brigu nacionalnih vlasti, nakon naprijed navedenih presuda Vrhovnog upravnog suda, za uređivanje osnivanja i rada privatnih škola (*frontistiria*) na način koji je u skladu s međunarodnim obvezama zemlje, a koji je istovremeno sračunat da osigura kvalitetu nastave. Osim toga, ispravno je i prikladno da vlasti imaju na raspolaganju razumno vrijeme kako bi odabrale najprikladniji način provedbe dotičnih presuda.

44. Međutim, od 15. ožujka 1988. kad je Sud Europskih zajednica donio presudu (vidi stavak 9. ove presude), a u svakom slučaju od 9. i 10. svibnja 1989. kad je Vrhovni upravni sud donio odluku o predmetu podnositelja zahtjeva (vidi stavak 13. ove presude) pa do donošenja Predsjedničke uredbe br. 211/1994 dana 10. kolovoza 1994., važeće grčko zakonodavstvo nije predviđalo nikakve uvjete za državljane država članica Europske zajednice koji žele osnovati privatnu školu u Grčkoj, osim uvjeta nametnutog i grčkim državljanima, to jest, posjedovanja sveučilišne diplome, a koji su podnositelji zahtjeva ispunili (vidi stavke 6. i 29. ove presude).

Nadalje, ne čini se da su podnositelji zahtjeva odustali od svog cilja otvaranja privatne škole. Kad su se 3. srpnja 1992. obratili Upravnom sudu u Rhodesu, tražili su naknadu ne

samo za štetu koju su navodno pretrpjeli, već i za štetu koju će nastaviti trpjeti sve do dana kad im upravne vlasti budu izdale traženo odobrenje (vidi stavak 19. ove presude).

45. Time što više od pet godina nisu poduzele potrebne mjere radi postupanja prema pravomoćnoj i ovršnoj sudskoj odluci u ovom predmetu, grčke su vlasti odredbe članka 6. stavka 1. Konvencije (čl. 6., st. 1.) lišile svakog korisnog učinka.

Prema tome, došlo je po povrede tog članka (čl. 6., st. 1.).

.....

8. PRESUDA BRUMARESCU PROTIV RUMUNJSKE (Zahtjev br. 28342/95)

.....

POSTUPAK

1. Predmet su Suda podnijeli rumunjski državljanin, g. Dan Brumarescu ("podnositelj zahtjeva"), i Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") 3. odnosno 6. studenoga 1998. unutar tromjesečnog roka propisanog prijašnjim člankom 32. stavkom 1. i člankom 47. Konvencije. Postupak u predmetu pokrenut je zahtjevom protiv Rumunjske (broj 28342/95) koji je g. Brumarescu podnio Komisiji 9. svibnja 1995. na temelju prijašnjeg članka 25.

Komisija se u zahtjevu pozvala na prijašnje članke 44. i 48. i na izjavu kojom je Rumunjska priznala obvezatnu nadležnost Suda (prijašnji članak 46.). Podnositelj zahtjeva poziva se u zahtjevu na prijašnje članke 44. i 48., izmijenjene Protokolom br. 9, koji je Rumunjska ratificirala. Predmet molbe i zahtjeva bio je ishoditi odluku o tome ukazuje li činjenično stanje predmeta na povredu obveza tužene države prema članku 6. stavku 1. Konvencije i članku 1. Protokola br. 1.

2. U skladu s odredbama članka 5. stavak 4. Protokola br. 11 uzetih zajedno s pravilom 100. stavkom 1. i pravilom 24. stavkom 6., zbor Velikog vijeća odlučio je 14. siječnja 1999. da će predmet ispitati Veliko vijeće Suda.

U Veliko vijeće ušli su *ex officio* g. C. Bîrsan, sudac izabran u ime Rumunjske (članak 27. stavak 2. Konvencije i pravilo 24. stavak 4. Poslovnika Suda), g. L. Wildhaber, predsjednik Suda, gđa E. Palm i g. C. L. Rozakis, potpredsjednici Suda, Sir Nicolas Bratza, predsjednik odjela, i g. G. Ress, potpredsjednik odjela (članak 27. stavak 3. Konvencije, te pravilo 24. stavak 3. i pravilo 5. a)). Ostali članovi imenovani kako bi se popunilo Veliko vijeće su g. L. Ferrari Bravo, g. L. Caflisch, g. L. Loucaides, g. W. Fuhrmann, g. K. Jungwiert, g. B. Zupančić, gđa N. Vajić, g. J. Hedigan, gđa M. Tsatsa-Nikolovska, g. T. Pantîru i g. E. Levits (pravilo 24. stavak 3.).

Poslije se g. Bîrsan, koji je sudjelovao u Komisijinom ispitivanju predmeta, povukao iz sastava Velikog vijeća (pravilo 28.). Rumunjska Vlada ("Vlada") je u skladu s time imenovala g. L. Mihaija *ad hoc* sucem (članak 27. stavak 2. Konvencije i pravilo 29. stavak 1.).

3. Predsjednik Suda, postupajući prema pravilu 59. stavak 3, pozvao je stranke da dostave podneske o pitanjima postavljenim u predmetu.

4. Podnositelj zahtjeva odredio je odvjetnika koji će ga zastupati (pravilo 36. stavci 3. i 4.).

5. Tajnik Suda zaprimio je podnesak podnositelja zahtjeva 3. svibnja 1999., a podnesak Vlade 10. svibnja 1999. nakon produljenja roka.

6. Podnositelj zahtjeva je 1. lipnja 1999. podnio očitovanje nadopunjujući svoj podnesak od 3. svibnja 1999. Vlada je na njih odgovorila 14. lipnja 1999. Iako su oba dokumenta

podnesena nakon proteka roka za podnošenje podnesaka, predsjednik je 17. lipnja 1999. odlučio u skladu s pravilom 38. stavkom 1. da ih se može priklopiti spisu predmeta.

7. U skladu s odlukom predsjednika, koji je također dopustio zastupniku podnositelja zahtjeva da se obraća Sudu na rumunjskom jeziku (pravilo 34. stavak 3.), javna rasprava održana je u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu, 17. lipnja 1999.

.....

PRAVO

.....

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

56. Prema tvrdnji podnositelja zahtjeva, presuda Vrhovnog suda od 1. ožujka 1995. predstavlja povredu članka 6. stavka 1. Konvencije, koji propisuje:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ..., svatko ima pravo da ... pravično ... ispita njegov slučaj."

57. Podnositelj zahtjeva je u svom podnesku ustvrdio da je utvrđenje Vrhovnog suda da sudovi nisu nadležni odlučivati povodom tužbe za povrat vlasništva u suprotnosti s pravom na pristup sudu predviđenim u članku 21. rumunjskog Ustava i s člankom 3. rumunjskog Građanskog zakonika, koji se odnosi na uskraćivanje pristupa pravosuđu. Također je tvrdio kako je izreka odluke Vrhovnog suda da on nije vlasnik dotične nekretnine u suprotnosti s osnovom po kojoj je sud prihvatio zahtjev da ukine prijašnje odluke, naime da sudovi nisu nadležni raspravljati o meritumu predmeta.

58. Vlada je priznala da je podnositelju zahtjeva bio uskraćen pristup sudovima, ali je tvrdila da je uskrata bila privremena i u svakom slučaju opravdana potrebom da se osigura poštivanje postupovnih pravila i da se sačuva načelo diobe vlasti.

59. Prema mišljenju Komisije, pravo na pristup sudu znači da mora postojati sudski put za zahtjeve koji se tiču građanskih prava. Prema tome, ukidanje presude od 9. prosinca 1993. na osnovi da sudovi ne mogu zaprimati takve tužbe oslabila je samu bit prava na pristup sudu prema članku 6. stavak 1.

60. Sud prema tome mora ispitati je li presudom od 1. ožujka 1995. prekršen članak 6. stavak 1. Konvencije.

61. Pravo na pošteno suđenje pred sudom kako je zajamčeno člankom 6. stavak 1. Konvencije mora biti protumačeno u svjetlu Preambule Konvencije, kojom se izjavljuje, među ostalim, da je vladavina prava dio zajedničke baštine država ugovornica. Jedna od osnovnih značajki vladavine prava načelo je pravne sigurnosti, koje zahtijeva, *inter alia*, da se tamo gdje su sudovi konačno odlučili o nekom pitanju, njihova odluka ne smije dovoditi u pitanje.

62. U ovom predmetu Sud primjećuje da je u relevantnom vremenu glavni pravobranitelj Rumunjske – koji nije bio stranka u postupku – imao ovlast prema članku 330. Zakonika o

građanskom postupku tražiti ukidanje pravomoćne presude. Sud primjećuje da vršenje ove ovlasti od strane glavnog pravobranitelja nije podložno nikakvom roku, tako da su presude neograničeno podložne osporavanju.

Sud primjećuje da je dopuštanjem podnošenja zahtjeva na osnovi te ovlasti Vrhovni sud obezvrijedio čitav sudski postupak koji je okončan – rečeno riječima Vrhovnog suda – sudskom odlukom koja je "neopoziva" i prema tome *res judicata* – i koja je, štoviše, ovršena.

Primjenom odredbi članka 330. na taj način, Vrhovni je sud prekršio načelo pravne sigurnosti. Prema činjeničnom stanju ovog predmeta, ta je radnja povrijedila pravo podnositelja zahtjeva na pošteno suđenje prema članku 6. stavak 1. Konvencije.

Prema tome, došlo je do povrede tog članka.

63. Nadalje, što se tiče navoda podnositelja zahtjeva da mu je uskraćeno pravo da bude saslušan od strane suda, Sud primjećuje da Vrhovni sud u svojoj presudi od 1. ožujka 1995., drži da zahtjev podnositelja zahtjeva zapravo znači napad na zakonodavni instrument, Uredbu br. 92/1950 o nacionalizaciji. Sud u skladu s time drži da predmet nije bio u nadležnosti sudova i da je jedino Parlament mogao donijeti odluku je li dotična nacionalizacija bila zakonita ili ne.

64. Međutim, Vrhovni sud je u svojoj presudi naveo da podnositelj zahtjeva nije vlasnik dotične nekretnine.

Zadatak ovog Suda nije preispitati presudu od 1. ožujka 1995. u svjetlu rumunjskog prava ili razmotriti bi li Vrhovni sud mogao sam utvrditi meritum predmeta u pogledu danih mu ovlasti na osnovi članka 330. Zakonika o građanskom postupku.

65. Sud primjećuje da je *ratio* presude od 1. ožujka 1995. da sudovi nisu nadležni rješavati građanske sporove kao što je tužba za povrat vlasništva u ovom predmetu. Sud smatra da je takvo isključenje samo po sebi suprotno pravu na pristup sudu zajamčenom člankom 6. stavak 1. Konvencije (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Vasilescu v. Romania* od 22. svibnja 1998., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III, str. 1075-76, stavci 39.-41.).

Prema tome i u ovom smislu postoji povreda članka 6. stavka 1.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1

66. Podnositelj zahtjeva se žalio da je presuda Vrhovnog suda od 1. ožujka 1995. imala učinak kršenja njegovog prava na mirno uživanje vlasništva kao što je zajamčeno u članku 1. Protokola br. 1, koji propisuje:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni. "

A. Je li postojalo vlasništvo

67. Vlada je prihvatila da priznanje od strane suda pravne osnove podnositelja zahtjeva 9. prosinca 1993. predstavlja "vlasništvo" u smislu članka 1. Protokola br. 1. Međutim, na ročištu 17. lipnja 1999. Vlada je prvi put iznijela tvrdnju da se presuda od 9. prosinca 1993. ne odnosi na prizemlje koje je država prodala 1973.

68. Prema tvrdnji podnositelja zahtjeva, država nije mogla pravovaljano prodati imovinu koja joj ne pripada. Štoviše, stanari prizemlja nisu ga mogli kupiti bez postupanja u lošoj vjeri budući da su bili savršeno svjesni da su roditelji podnositelja zahtjeva bili nezakonito razvlašteni.

Umješač je ustvrdio da nikakvo vlasništvo podnositelja zahtjeva nije moglo uključivati stan u prizemlju kuće, budući da su taj stan kupili njegovi ujaci 1973., a on ga je naslijedio. Ustvrdio je da je ta kupovina obavljena u skladu sa zakonom koji je bio na snazi 1973.

69. Sud bilježi činjenicu da je umješač osporio pravnu osnovu vlasništva podnositelja zahtjeva na stanu u prizemlju. Sud međutim ističe da se postupci pred njim, pokrenuti od strane podnositelja zahtjeva protiv rumunjske države, mogu odnositi samo na prava i obveze tih stranaka. Sud također opaža da umješač nije bio stranka niti u jednom od domaćih postupaka u pitanju u ovom predmetu te su jedine stranke u ovim postupcima podnositelj zahtjeva i Vlada.

70. Sud smatra da je podnositelj zahtjeva imao "vlasništvo" u smislu članka 1. Protokola br. 1. Prvostupanjski je sud u svojoj presudi od 9. prosinca 1993. ustanovio da je dotična kuća nacionalizirana kršenjem Uredbe br. 92/1950 o nacionalizaciji, te smatrao, s retroaktivnim učinkom, da je podnositelj zahtjeva, kao nasljednik pravne osnove svojih roditelja, zakoniti vlasnik te kuće. Sud također opaža da je takvo utvrđenje, što se tiče prava podnositelja zahtjeva, neopozivo. Nadalje, podnositelj zahtjeva je mirno uživao svoje vlasništvo, kao zakoniti vlasnik, od 9. prosinca 1993. do 1. ožujka 1995. Također je platio i porez na nekretnine na njega.

B. Je li postojalo miješanje

71. Prema tvrdnji podnositelja zahtjeva, posljedica ukidanja presude od 9. prosinca 1993. bila je ta da je bio potpuno onemogućen braniti svoje pravo na vlasništvo, što predstavlja miješanje u njegovo pravo na mirno uživanje vlasništva.

72. Vlada je ustvrdila da je presuda Vrhovnog suda, iako ne određuje pitanje pravnog naslova podnositelja zahtjeva, stvorila kratkotrajnu nesigurnost u tom pogledu, i prema tome predstavljala privremeno miješanje u pravo podnositelja zahtjeva na mirno uživanje svog vlasništva.

73. Komisija je primijetila da je pravna osnova podnositelja zahtjeva priznata u konačnoj presudi, s konačnim rezultatom da je on mogao legitimno očekivati mirno uživanje svojeg prava. Ukidanje presude od 9. prosinca 1993. dovelo je do miješanja u pravo vlasništva podnositelja zahtjeva.

74. Sud dopušta da Vrhovni sud nije imao namjeru presuditi o zahtjevu podnositelja zahtjeva glede prava vlasništva. Međutim, Sud smatra da je došlo do miješanja u pravo vlasništva podnositelja zahtjeva zajamčenog člankom 1. Protokola br. 1, na način da je presuda Vrhovnog suda od 1. ožujka 1995. ukinula pravomoćnu presudu od 9. prosinca 1993., kojom je kuća dosuđena podnositelju zahtjeva, iako je presuda već bila izvršena.

C. Je li miješanje bilo opravdano

75. Preostaje ustanoviti predstavlja li miješanje koje je Sud utvrdio povredu članka 1. Protokola br. 1. To zahtijeva utvrđivanje potpada li, kao što Vlada tvrdi, dotično miješanje u prvu rečenicu prvog stavka članka 1. na osnovi da presuda Vrhovnog suda ne predstavlja niti formalno lišenje vlasništva podnositelja zahtjeva niti kontrolu njegove upotrebe ili se, kao što je Komisija ustanovila, predmet tiče lišenja vlasništva obuhvaćenog drugom rečenicom prvog stavka tog članka.

76. Sud podsjeća da je pri utvrđivanju je li do lišenja vlasništva došlo u okviru drugog "pravila", neophodno ne samo razmotriti je li došlo do formalnog uzimanja vlasništva ili izvlaštenja, nego treba gledati i iza onoga što se vidi na površini i ispitati stvarnu situaciju koja je predmet prigovora. Budući da je namjera Konvencije zajamčiti prava koja su "praktična i djelotvorna", mora se ustanoviti predstavlja li situacija *de facto* izvlaštenje (vidi presudu u predmetu *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* od 23. rujna 1982., Serije A br. 52, str. 24-25, stavak 63., i naprijed navedenu presudu u predmetu *Vasilescu*, str. 1078, stavak 51.).

77. Sud opaža da je u ovom slučaju presuda Prvostupanjskog suda, kojom se naređuje upravnoj vlasti da vrati kuću podnositelju zahtjeva, postala pravomoćna i neopoziva i da je, u skladu s presudom, gradonačelnik Bukurešta naredio da se kuća vrati podnositelju zahtjeva, koju naredbu je izvršilo poduzeće C. u svibnju 1994. Sud nadalje opaža da je od tog datuma podnositelj zahtjeva prekinuo plaćati stanarinu za stan u kojem je stanovao u toj kući i da je od travnja 1994. do travnja 1996. plaćao zemljišni porez na kuću. Sud primjećuje da je učinak presude Vrhovnog suda bio lišiti podnositelja zahtjeva svih plodova konačne presude u njegovu korist, određujući da je država dokazala svoju pravnu osnovu na kući na temelju Uredbe o nacionalizaciji. Nakon te odluke, podnositelj zahtjeva obaviješten je da će kuća ponovno biti razvrstana kao državno vlasništvo, što će stupiti na snagu od travnja 1996. Kao posljedica presude Vrhovnog suda, podnositelj zahtjeva je prema tome lišen prava na vlasništvo kuće koje mu je dosuđeno na osnovi pravomoćne presude u njegovu korist. Naročito, on više nije mogao prodati, oporučno ostaviti, darovati ili na drugi način raspolagati nekretninom. U takvim okolnostima Sud utvrđuje da je učinak presude Vrhovnog suda bio lišiti podnositelja zahtjeva njegovog vlasništva u smislu druge rečenice prvog stavka članka 1. Protokola br. 1.

78. Oduzimanje vlasništva prema drugom pravilu može se opravdati jedino ako je dokazano da je, *inter alia*, "u javnom interesu" i "uz uvjete predviđene zakonom". Nadalje, svako miješanje u vlasništvo mora zadovoljiti zahtjev razmjernosti. Kao što je Sud više puta izjavio, treba postići poštenu ravnotežu između zahtjeva općeg interesa zajednice i zahtjeva za zaštitom temeljnih prava pojedinca, a potraga za takvom poštenom ravnotežom sastavni je dio cijele Konvencije. Sud nadalje podsjeća da potrebna ravnoteža neće biti postignuta tamo gdje dotična osoba podnosi pojedinačni i preveliki teret (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Sporrong and Lönnroth*, str. 26-28, stavci 69.-74.).

79. Sud, kao i Komisija, opaža da nije ponuđeno nikakvo opravdanje za situaciju koju je izazvala presuda Vrhovnog suda. Naročito, niti Vrhovni sud sam, niti Vlada nisu pokušali opravdati lišenje vlasništva na stvarnoj osnovi kao npr. "u javnom interesu". Sud nadalje bilježi da je podnositelj zahtjeva lišen vlasništva nad imovinom više od četiri godine, a da mu pritom nije plaćena nadoknada koja bi odražavala njenu pravu vrijednost, i da su se njegova nastojanja da vrati vlasništvo do danas pokazala neuspješnim.

80. U tim okolnostima, čak i uz pretpostavku da je oduzimanje vlasništva moglo biti prikazano kao da služi nekom javnom interesu, Sud nalazi da je poštena ravnoteža poremećena i da je podnositelj zahtjeva podnosio i nastavlja podnositi pojedinačan i preveliki teret. Prema tome, ovdje postoji i traje povreda članka 1. Protokola br. 1.

.....

9. PRESUDA KREUZ PROTIV POLJSKE (Zahtjev br. 28249/95)

U predmetu Kreuz protiv Poljske,

Europski sud za ljudska prava (Prvi odjel), zasjedajući u vijeću u sastavu:

gđa W. Thomassen, *predsjednica*,

g. Ferrari Bravo,

g. J Makarczyk,

g. R. Türmen,

g. B. Župančič,

g. T. Pantîru,

g. R. Maruste, *suci*,

te g. T.L. Early, *zamjenik tajnika Odjela*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost održanog 10. listopada 2000. i 29. svibnja 2001.,

donosi sljedeću presudu koja je usvojena 29. svibnja 2001.:

POSTUPAK

1. Predmet je Sudu prosljedila Europska komisija za ljudska prava ("Komisija"), u skladu s odredbama primjenjivim prije stupanja na snagu Protokola br. 11 uz Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija") 30. listopada 1999. Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 28249/95) protiv Republike Poljske koji je 10. svibnja 1995. Komisiji na temelju prijašnjeg članka 25. Konvencije podnio g. Henryk Kreuz ("podnositelj zahtjeva") koji ima dvojno, austrijsko i poljsko državljanstvo.

2. Podnositelja zahtjeva, kojem je bila dodijeljena pravna pomoć, zastupao je g. P. Sendeki, odvjetnik iz Lublina (Poljska). Poljsku je vladu ("Vlada") zastupao njezin zastupnik g. K. Drzewicki iz Ministarstva vanjskih poslova.

3. Podnositelj zahtjeva je posebice naveo da je njegovo pravo na pristup sudu, zajamčeno člankom 6. stavak 1. Konvencije, bilo povrijeđeno prekomjernim iznosima sudskih pristojbi koje su se od njega tražile za podnošenje njegovog odštetnog zahtjeva, što ga je spriječilo da sudu podnese takav zahtjev .

4. Komisija je zahtjev proglasila dopuštenim 20. travnja 1998. U svom je izvješću od 26. listopada 1999. (prijašnji članak 31. Konvencije), izrazila mišljenje da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije (sa sedamnaest glasova protiv sedam).

5. Veliko je vijeće dana 8. prosinca 1999. odlučilo da bi predmet trebao razmotriti jedan od odjela Suda.

Nakon toga, zahtjev je dodijeljen u rad Prvom odjelu Suda (pravilo 52. stavak 1. Poslovnika Suda). Unutar tog Odjela, osnovano je Vijeće koje će razmotriti predmet (članak 27. stavak 1. Konvencije) prema odredbi pravila 26. stavka 1. Poslovnika Suda.

6. I podnositelj zahtjeva i Vlada podnijeli su očitovanja o osnovanosti zahtjeva (pravilo 59. stavak 1.).

7. Rasprava je održana u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu, 10. listopada 2000. (pravilo 59. stavak 2.).

Sudu su pristupili:

(a) za Vladu

g. K. Drzewicki, *zastupnik*,

gđa R. Kowalska,

g. A. Kalinski, *punomoćnik*,

g. A. Daczynski, *savjetnik*;

(b) za podnositelja zahtjeva

g. P. Sendeki, *punomoćnik*.

Sud je saslušao obraćanja g. Sendeckog, g. Drzewickog, gđe Kowalske i g. Kalinskog.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Pozadina

8. Dana 10. srpnja 1991. Gradski ured u Plocku (*Urząd Miejski*) izdao je podnositelju zahtjeva privremeno urbanističko odobrenje za izgradnju praonice automobila. Podnositelj zahtjeva se naknadno obratio gradonačelniku Plocka (*Prezydent Miasta*) radi dobivanja konačnog urbanističkog odobrenja. Posebno je tražio potvrdu da se namjeravana gradnja može nalaziti u određenom području. Dana 23. studenoga 1992. gradonačelnik je odbio taj zahtjev. Tu je odluku dana 27. siječnja 1993. potvrdilo Samoupravno žalbeno vijeće u Plocku (*Kolegium Odwoławcze przy Sejmiku Samorządowym*). Vlasti su smatrale kako izgradnja o kojoj je riječ nije u skladu sa kategorijom uporabe zemljišta određenom u odgovarajućem glavnom urbanističkom planu.

9. Podnositelj zahtjeva se žalio Vrhovnom upravnom sudu (*Naczelny Sad Administracyjny*) pobijajući obje odluke. Posebno je ustvrdio kako su vlasti proizvoljno i pogrešno utvrdile da gradnja koju je on planirao nije u skladu sa zahtjevima glavnog urbanističkog plana. Također je naveo kako su u pobijanim odlukama vlasti napravile određeni broj bitnih činjeničnih i pravnih grešaka.

10. Dana 27. siječnja 1994. Vrhovni upravni sud je ukinuo obje odluke protiv kojih su podnesene žalbe i predmet vratio prvostupanjskom tijelu na ponovni postupak. Govoreći o ponašanju mjerodavnih vlasti, sud je primijetio sljedeće: "iako su na temelju mjerodavnih odredaba Zakonika o upravnom postupku (*Kodeks Postepowania Administracyjnego*) javne vlasti bile obvezne postupati i u skladu sa zakonom i na način da jačaju povjerenje građana u te vlasti, način na koji su postupile u slučaju podnositelja zahtjeva imao je suprotan učinak". Sud je slijedom toga utvrdio kako je njihovo ponašanje dovelo do ozbiljnog narušavanja vladavine prava. Sud je nadalje držao kako su vlasti proizvoljno odbile dati urbanističko odobrenje koje je podnositelj zahtjeva tražio te kako su svojim odbijanjem očito povrijedile zahtjeve glavnog urbanističkog plana. Dodao je kako su vlasti pogrešno protumačile glavni urbanistički plan, pogrešno utvrdile činjenično stanje te, posebice, kako su bez ikakve osnove utvrdile kako namjeravani projekt podnositelja zahtjeva neće biti u skladu s odgovarajućom kategorijom uporabe zemljišta. Konačno, sud je primijetio kako su vlasti propustile "temeljito" utvrditi činjenično stanje predmeta, kako propisuje Zakonik o upravnom postupku.

B. Zahtjev za naknadu štete

11. Dana 9. svibnja 1994. podnositelj zahtjeva je pred Pokrajinskim sudom u Plocku (*Sad Wojewódzki*) tužio Općinu Plock. Tražio je odštetu od 5.850.000.000 starih poljskih zlota (PLZ) na temelju činjenice da općinske vlasti nisu pravodobno i pravilno riješile njegov zahtjev za urbanističko odobrenje. Tvrdio je kako je zbog njihove neaktivnosti i odugovlačenja postupka izdavanja urbanističkog odobrenja izgubio novac koji je bio namijenjen ulaganju u njegov poslovni poduhvat, kao i potencijalne partnere koji su trebali sudjelovati u njegovom poduhvatu. Nadalje je ustvrdio kako mu je osim toga uskraćena i buduća dobit. Pozivajući se na mjerodavne odredbe prava o izvanugovornoj odgovornosti za naknadu štete, podnositelj zahtjeva je ustvrdio da je došlo do nezakonitog postupanja tuženika i citirao naprijed navedenu presudu Vrhovnog upravnog suda od 27. siječnja 1994. u kojoj je utvrđeno da su dotične vlasti narušile vladavinu prava.

12. Istog je datuma podnositelj zahtjeva od Pokrajinskog suda u Plocku zatražio da ga oslobodi od plaćanja sudskih pristojbi u toj parnici. Mjerodavni dijelovi njegovog zahtjeva glase kako slijedi:

"... Tužitelj izjavljuje kako je trenutno nezaposlen (i) kako ne obavlja nikakvu profitnu djelatnost. Zbog kršenja zakona od strane tuženika bilo mu je onemogućeno pokrenuti svoju poslovnu djelatnost. Tužitelj nema imovine koja bi mu mogla osigurati prihod.

Tužitelj je u Poljsku došao prije tri godine kako bi vodio poslovnu djelatnost; njegove je namjere tuženik (prvotno) prihvatio i podržao. U jednom je trenutku tuženik, iz nepoznatih razloga, promijenio mišljenje i u tužiteljevom slučaju poduzeo korake čiji je cilj bio onemogućiti tužiteljevo ulaganje. To je uključivalo kršenje zakona.

Tužiteljevi naponi usmjereni prema pripremi njegovog projekta i pokretanju poslovne djelatnosti zapravo su se pretvorili u bitku protiv državnih službenika koji su kršili zakon. Konačno, tužiteljeve argumente

je u potpunosti priznao Vrhovni upravni sud koji je, u svojoj presudi od 27. siječnja 1994., potvrdio da su (vlasti) narušile vladavinu prava. Međutim, sva su ta nastojanja pretjerano smanjila tužiteljeva financijska sredstva.

Tužitelj nije osigurao financijska sredstva za parnicu jer je u potpunosti vjerovao tuženiku. Nije predvidio mogućnost da bi javno tijelo moglo kršiti zakon umjesto da ga poštuje te da će on zbog toga pretrpjeti štetu. A nije bio niti pripravan za takvu mogućnost...

Pretrpljena šteta – za koju tužitelj želi da mu bude nadoknađena u ovom predmetu – veoma je značajna. U ovim okolnostima tužitelj ne može platiti sudske pristojbe. Ako njegov zahtjev bude odbijen, tužitelj neće imati mogućnost dobiti naknadu, iako je (dužnost) naknade štete koja nastane zbog kršenja zakona osnovno pravno načelo."

13. Dana 4. srpnja 1994. sud je odbio zahtjev podnositelja zahtjeva iz formalnih razloga, držeći kako je njegova tužba preuranjena jer je postupak za urbanističko odobrenje još bio u tijeku. Sud je smatrao kako u predmetu podnositelja zahtjeva pravomoćna odluka u tom postupku predstavlja prethodni uvjet *sine qua non* za pristup građanskom sudu.

Što se tiče njegovog zahtjeva za oslobođenje od sudskih pristojbi, sud je odlučio kako nema potrebe takve pristojbe naplaćivati jer je zahtjev odbijen *ab initio* pa se, slijedom toga, neće razmatrati osnovanost predmeta.

14. Dana 27. srpnja 1994. podnositelj zahtjeva podnio je interlokutornu žalbu (*zazalenie*) protiv te odluke. Tvrdio je kako se u njegovom predmetu nije pojavilo pitanje prethodnih uvjeta za pristup građanskom sudu jer je svoju tužbu temeljio na općim načelima prava o izvanugovornoj odgovornosti za naknadu štete, a ne na mjerodavnim odredbama upravnog prava koje se odnose na odgovornost države u slučaju donošenja odluke protivne zakonu.

15. Dana 1. kolovoza 1994. Pokrajinski sud u Plocku naložio je podnositelju zahtjeva da za podnošenje interlokutorne žalbe plati 200.000.000 PLZ.

16. Dana 9. kolovoza 1994. podnositelj zahtjeva podnio je još jedan zahtjev za oslobođenje od plaćanja sudskih pristojbi. Dostavio je izjavu o imovnom stanju, na temelju članka 113., stavka 1. Zakonika o građanskom postupku. Mjerodavni dijelovi te izjave glase kako slijedi:

"Tužitelj traži oslobođenje od sudskih pristojbi zbog toga što te pristojbe ne može platiti (budući da će one) za sobom povlačiti značajno smanjenje njegovog životnog standarda.

Tužitelj je tražio odštetu za prekršaje koje su na njegovu štetu počinili državni službenici iz Općine Plock.

On ima sljedeću imovinu:

1) stan u Beču

2) automobil 'Peugeot 405D'

3) udio u poduzeću 'Clean Cars JV' u vrijednosti od 300.000.000 PLZ.

Ta mu imovina ne donosi nikakav prihod. Kako bi platio sudske pristojbe, tužitelj je (neuspješno) pokušavao prodati dio imovine poduzeća 'Clean Cars JV'.

(u vezi s tim argumentom, podnositelj zahtjeva je predočio novinski isječak odgovarajućeg oglasa koji je objavio u listu 'Gazeta Wyborcza')

Tužitelj izjavljuje kako ima dvojno državljanstvo, poljsko i austrijsko. Nakon dobivanja privremenog urbanističkog odobrenja za izgradnju ogledne praonice automobila, tužitelj je 1991. došao u Poljsku kako bi pripremio projekt. Naporno je radio i nije trošio svoje prihode, već je svoju ušteđevinu uložio u pripremanje svog poduzeća za poslovanje pod ugovorom o franšizi, ugovorom koji je u to vrijeme u Poljskoj bio nepoznat. Ulagao je u:

1) osnivanje sjedišta poduzeća; adaptaciju prostora poduzeća; dizajn loga poduzeća;

2) traženje zaposlenika; oglašavanje i publicitet;

3) traženje mjesta pogodnih za gradnju; vođenje pregovora, sklapanje ugovora;

4) izradu studija o izvedivosti, te na temelju njih, pripremu ekonomskih i marketinških analiza sljedećih područja: Plock (1), Chojnice (2), Wloclawek (1), Torun (3), Bydgoszcz (1), Grudziadz (1), Swiecie (1);

5) na temelju navedenog pod točkom (4), planiranje ulaganja i izradu projekata za područja smještena u Plocku i Chojnicama;

6) provedbu mjera naznačenih u odlukama o urbanističkom odobrenju.

U pripremu ulaganja uložena je sva tužiteljeva ušteđevina i njegov višegodišnji rad. Zbog tuženikovog protupravnog ponašanja, to ogledno ulaganje nije ostvareno te se tužitelj poslovni partner povukao iz namjeravane gradnje i iz vođenja poslovnih aktivnosti u Poljskoj.

Očito je da tužitelj, budući da je počeo raditi u Poljskoj i tamo ulagati svoju ušteđevinu, nije mogao raditi u (Austriji) te da nije njegova krivnja što sada ne može platiti sudske pristojbe. Jedini razlog zbog kojeg je tužitelj još uvijek u Poljskoj je taj što mora zatvoriti svoj posao i što mora nastaviti postupke pred sudovima, a to u određenom smislu jest "rad", iako nije plaćen.

(podcrtano) Tužitelj nije na stranu stavio novac za parnicu s tuženikom jer je tuženiku pristupio na način kako bi to jedan poljski državljanin trebao – s punim povjerenjem. Nije predvidio niti uzeo u obzir mogućnost da će javne vlasti prekršiti zakon umjesto da ga poštuju, te da bi mogao pretrpjeti štetu.

Tužitelj je u Poljskoj pretrpio i drugu materijalnu štetu. Ona nije nastala njegovom greškom, ali je itekako utjecala na njegovu sadašnju financijsku situaciju:

1) tužitelj nije dobio naknadu za štetu na njegovom automobilu – šteta od 180.000.000 PLZ, postupak protiv osiguravajućeg društva "Westa" je započeo 1991., ali je prekinut, a stečajni sudac (*sedzia komisarz*) dosad nije rješavao njegov zahtjev;

2) godine 1990. u Plocku su protupravno prisvojene njegove satelitske antene (pravomoćne presude još nisu izvršene zbog odugovlačenja postupka; nemogućnost dobivanja naknade) – šteta (zajedno s kamatama) od 700.000.000 PLZ; sad je [još jedna] tužba [u vezi s time] podnesena sudu.

... U tim okolnostima, tužitelj ne može platiti sudske pristojbe ... [U] slučaju da ovaj njegov zahtjev bude odbijen, tužitelj neće moći braniti svoja prava i dobiti zadovoljštinu. Njegovo je mišljenje da bi onemogućavanjem ispitivanja njegovog slučaja od strane neovisnog suda bila povrijeđena njegova temeljna prava navedena u Ustavu i u međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima."

17. Dana 12. kolovoza 1994. Pokrajinski sud u Plocku oslobodio je podnositelja zahtjeva od plaćanja pristojbe u visini od 200.000.000 PLZ. Oslobođenje se odnosilo na postupak po interlokutornoj žalbi. Ta odluka nije sadržavala nikakvo obrazloženje.

18. Dana 27. rujna 1994. Žalbeni sud u Varšavi (*Sad Apelacyjny*) ukinuo je odluku, odbacio zahtjev iz formalnih razloga i predmet vratio na ponovno suđenje. Presudio je kako, budući da se zahtjev podnositelja zahtjeva temeljio na građanskom, a ne na upravnom pravu, u njegovom predmetu nije bilo prethodnih uvjeta za pristup građanskom sudu, te kako zbog toga nije bilo prepreka da se ispita osnovanost zahtjeva.

19. Dana 17. studenoga 1994. Pokrajinski sud u Plocku razmatrao je zahtjev g. Kreuza za oslobođenje od sudskih pristojbi za podnošenje njegovog zahtjeva. Prihvatio je da su pristojbe za podnošenje zahtjeva u visini od 5.850.000.000 PLZ – to jest pristojbe koje bi inače iznosile 308.500.000 PLZ – bile uistinu neobično visoke. S obzirom na to, sud je podnositelju zahtjeva naložio da plati pristojbu od 100.000.000 PLZ. Obrazloženje te odluke u mjerodavnom dijelu glasi kako slijedi:

" ... Plaćanje punog iznosa sudskih pristojbi zasigurno bi dovelo do značajnog smanjenja tužiteljevog životnog standarda, čak i pod pretpostavkom da on živi od svoje uštedevine, čiju je vrijednost propustio navesti.

Svaka osoba koja živi od uštedevine, a vodi poslovne aktivnosti značajnog opsega i koja je uložila znatan kapital u svoje poduhvate, trebala bi moći platiti pristojbe od 100.000.000 PLZ. Tužitelj je trebao uzeti u obzir činjenicu da bi ulaženje u takvu (poslovnu) aktivnost moglo imati za posljedicu i vođenje parnica pred sudovima. Stoga je trebao osigurati da mu (na raspolaganju) budu financijska sredstva za takvu svrhu. ..."

20. Dana 30. studenoga 1994. podnositelj zahtjeva se protiv tog naloga žalio Žalbenom sudu u Varšavi. Posebno je obrazlagao kako je bilo nerazumno to što je prvostupanjski sud presudio da bi poslovna aktivnost mogla podrazumijevati potrebu vođenja parnice, posebno protiv javnih vlasti. Od tih bi se vlasti inače trebalo očekivati da postupaju u skladu s vladavinom prava. U tom je kontekstu podnositelj zahtjeva odlučno kritizirao mišljenje Pokrajinskog suda da je unaprijed trebao osigurati novac za parnicu, iako je imao posla s općinom. To bi, prema njegovim tvrdnjama, podrazumijevalo da se kršenje zakona od strane državnih službenika treba predvidjeti kao njihovo normalno ponašanje.

Podnositelj zahtjeva je također tvrdio kako iz njegove izjave o imovnom stanju jasno proizlazi da nije u mogućnosti platiti sudske pristojbe koje su mu nametnute. Podsjetio je na činjenice koje je spomenuo u svojoj izjavi o imovnom stanju i koje je, prema njegovom mišljenju, sud previdio, a to je da je izgubio značajni iznos novca jer mu njegovo osiguravajuće društvo nije isplatilo troškove štete nanesene njegovom automobilu (i tad je postao insolventan) te da je pretrpio teške financijske gubitke u iznosu od 700.000.000 PLZ jer je njegove stvari protupravno prisvojio poslovni partner koji ga je prevario. Što se tiče ovog drugog, podnositelj zahtjeva je naglasio kako je odgovarajući građanski postupak (koji je pokrenuo protiv tog partnera) još uvijek u tijeku pred Pokrajinskim sudom u Plocku, te kako je već platio značajne sudske pristojbe kako bi taj sud ispitaio njegov slučaj.

Podnositelj zahtjeva je dalje obrazlagao kako je prvostupanjski sud trebao provjeriti istinitost njegove izjave podnesene na temelju članka 116., stavka 1. Zakonika o građanskom postupku ukoliko je imao kakve dvojbe u pogledu njegove stvarne financijske situacije. Konačno, naglasio je kako je njegova financijska situacija ostala potpuno nepromijenjena u odnosu na situaciju od 12. kolovoza 1994. kad ga je taj isti sud oslobodio plaćanja pristojbi u iznosu od 200.000.000 PLZ za podnošenje interlokutorne žalbe.

21. Dana 29. prosinca 1994. Žalbeni sud u Varšavi odbacio je žalbu. Mjerodavni dio te odluke glasi:

"Tužitelj je u stvari propustio dokazati koji su njegovi sadašnji izvori prihoda. Uzimajući u obzir činjenicu da je obavljao pripreme za projekt velikih razmjera u Poljskoj, [mi] pretpostavljamo da je imao dovoljno sredstava za tu svrhu. Tužitelj traži odštetu od otprilike 5 milijardi poljskih zlota (propustio je precizno naznačiti na što se taj iznos odnosi), tvrdeći kako nije mogao – zbog krivnje tuženika [općine] – pokrenuti poslovnu aktivnost (iako nije dokazao da je uistinu izvršio ikakva ulaganja). [U mjeri u kojoj] podnositelj zahtjeva tvrdi da je pretrpio štetu od 700.000.000 PLZ zbog protupravnog prisvajanja njegovih satelitskih antena

..., ta [činjenica], unatoč šteti koju je pretrpio, pokazuje kolika je bila vrijednost transakcija u kojima je sudjelovao...

U ovom su predmetu sudske pristojbe značajne. Tužitelj je bio oslobođen većeg dijela tih pristojbi. Nema, međutim, nikakve osnove s koje bi se tužitelja moglo osloboditi od svih sudskih pristojbi. [Stoga smatramo] da je Pokrajinski sud bio u pravu kad je našao da [podnositelj zahtjeva] može platiti sudske pristojbe od 100.000.000 PLZ."

22. Podnositelj zahtjeva sudu nije platio pristojbu od 100.000.000 PLZ. Kao posljedica toga, neutvrđenog je datuma Pokrajinski sud naložio da se tužbeni zahtjev vrati podnositelju zahtjeva (*zarzadzil zwrot pozwu*), što je značilo da njegov zahtjev nema pravnog učinka te se, zbog svih pravnih i praktičnih razloga, smatralo kako odgovarajući postupak nikad nije bio ni pokrenut pred sudom.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

23. Prema poljskom pravu, svaki je tužitelj prilikom podnošenja tužbe sudu obvezan platiti sudske pristojbe. U daljnjem tijeku postupka, svaka je stranka obvezna plaćati daljnje sudske pristojbe prilikom podnošenja svake žalbe ili ustavne tužbe, osim ako joj se ne odobri oslobođenje od plaćanja tih pristojbi.

Sudske pristojbe određuju se na temelju postotka (ako pristojbu treba platiti za podnošenje tužbe ili žalbe) ili dijela (ako pristojbu treba platiti za interlokutornu žalbu) vrijednosti tužbenog zahtjeva o kojemu je riječ.

Troškove sudskih pristojbi koje je bilo koja od stranaka imala može, ovisno o ishodu parnice, u konačnici nadoknaditi stranka koja izgubi spor (kojoj se, u načelu, u pravomoćnoj presudi nalaže da plati sve parnične troškove).

24. Postoje, međutim, kategorije stranaka u postupku koje se oslobađaju od sudskih pristojbi na temelju zakonskih odredaba. Neke od tih kategorija navedene su u članku 111., stavku 1. Zakonika o građanskom postupku. Tom je odredbom, u obliku u kojem je bila primjenjiva u relevantno vrijeme, od sudskih pristojbi bila oslobođena stranka koja je podnosila tužbu za utvrđivanje očinstva, stranka koja je tražila uzdržavanje, državni odvjetnik, staratelj kojeg je imenovao sud i "svaka stranka koju od sudskih pristojbi oslobodi nadležni sud" (to znači stranka kojoj je oslobođenje odobreno na temelju članka 113. Zakonika koji je citiran u nastavku teksta).

25. Ostale kategorije tako oslobođenih stranaka u postupku navedene su *inter alia* u člancima 8. i 9. Zakona od 13. lipnja 1967. o sudskim pristojbama u građanskim postupcima (*Ustawa o kosztach sadowych w sprawach cywilnych*).

Na temelju članka 8. tog zakona, Državna riznica, općine i druga javna tijela ili ustanove nisu obvezni plaćati sudske pristojbe, uz uvjet da se zahtjev o kojemu je riječ ne odnosi na njihovu poslovnu aktivnost. Članak 9. ovlašćuje ministra pravosuđa da od sudskih pristojbi oslobodi nevladine organizacije.

26. U slučaju uspješnog ishoda parnice koju je pokrenula osoba oslobođena sudskih pristojbi, pristojbe koje bi se inače naplatile od te osobe za podnošenje njene tužbe i postupanje prema njoj dodjeljuju se Državnoj riznici na teret protivne strane.

27. Zakon od 13. lipnja 1967. o sudskim pristojbama u građanskim postupcima (izmijenjen) odredio je opća načela u odnosu na naplatu pristojbi od strane sudova.

Članak 5., stavak 1. Zakona je, u obliku u kojem je bio primjenjiv u relevantno vrijeme, utvrđivao:

"Osim ako drukčije nije predviđeno zakonom, stranka koja je sudu podnijela podnesak koji podliježe plaćanju sudskih pristojbi, te pristojbe mora platiti."

Članak 16. Zakona, u obliku u kojem je bio primjenjiv u relevantno vrijeme, u mjerodavnom je dijelu propisivao sljedeće:

"1. Sud neće poduzimati nikakve radnje ako nije plaćena sudska pristojba koja se treba platiti za podnošenje određenog podneska. U tom će slučaju predsjednik suda dotičnoj stranci naložiti da dužnu pristojbu plati u roku ne duljem od sedam dana, pod prijetnjom vraćanja podneska. Ako stranka ne poštuje rok, podnesak će biti vraćen toj stranci. ...

.....

3. Svaka žalba, kasacijska žalba, interlokutorna žalba ili prigovor protiv presude zbog izostanka ... bit će odbačeni ako pripadajuća sudska pristojba nije plaćena u [naprijed navedenom] roku."

29. Članak 18. je propisivao:

"Podnesak koji je stranci vraćen zbog činjenice da nisu plaćene sudske pristojbe neće imati pravnog učinka."

30. Stavak 1. Uredbe ministra pravosuđa od 17. svibnja 1993. o određivanju sudskih pristojbi u građanskim predmetima (*Razporządzenie Ministra Sprawiedliwosci w sprawie okreslania wysokosci wpisów w sprawach cywilnych*) (izmijenjene), u obliku u kojem je bio primjenjiv u relevantno vrijeme, u mjerodavnom je dijelu navodio sljedeće:

"(4) Ako vrijednost spora premašuje 1.000.000.000 PLZ, sudska pristojba će iznositi 66.000.000 PLZ za prvih 1.000.000.000 PLZ, uvećano za 5% preostale vrijednosti tužbenog zahtjeva. U svakom slučaju, dužna sudska pristojba ne smije premašiti svotu od 1.000.000.000 PLZ."

31. Oslobođenje od plaćanja sudskih pristojbi bilo je (i još je uvijek) pitanje o kojem diskrecijski odlučuje sud nadležan za rješavanje predmeta.

Članak 113., stavak 1. Zakonika o građanskom postupku, u obliku u kojem je bio primjenjiv u relevantno vrijeme, utvrđivao je sljedeće:

"Pojedinaac može od suda nadležnog za rješavanje predmeta zatražiti da mu odobri oslobođenje od sudskih pristojbi, uz uvjet da podnese izjavu iz čijeg sadržaja proizlazi da zahtijevane pristojbe za sobom povlače značajno snižavanje njegovog životnog standarda i životnog standarda njegove obitelji. Takva izjava mora sadržavati pojedinosti o njegovoj obitelji, imovini i prihodima. U diskrecijskoj je ovlasti suda ocijeniti ispunjava li ili ne ispunjava ta izjava zahtjeve za odobrenje zatraženog oslobođenja."

Članak 116., stavak 1. Zakonika o građanskom postupku propisuje:

"U slučaju dvojbe ... u pogledu stvarne financijske situacije stranke koja traži oslobođenje od sudskih pristojbi, sud može naložiti provjeru njene izjave."

Članak 120., stavak 1. Zakonika (u obliku u kojem je bio primjenjiv u relevantno vrijeme) u mjerodavnom je dijelu navodio sljedeće:

"Sud će opozvati oslobođenje od plaćanja sudskih pristojbi ili dodijeljenu pravnu pomoć ako osnova za to ne postoji ili ako je prestala postojati. U svakom od tih slučajeva dotična će stranka platiti sve pripadajuće sudske pristojbe i/ili troškove postupka u svom predmetu. ..."

32. Pristojbe koje sudovi naplate ne predstavljaju osiguranje troškova niti se mogu izjednačiti s njima. Financijski odjel suda uplaćuje sudske pristojbe u Državnu riznicu i one se smatraju dijelom dohotka Državne riznice.

33. Dana 11. siječnja 1995. Vrhovni je sud (*Sad Najwyższy*) donio odluku u kojoj se prvi put pozvao na "pravo na sud" zajamčeno člankom 6., stavkom 1. u kontekstu zahtjeva koji se odnosi na plaćanje sudskih pristojbi za podnošenje tužbe ili žalbe (odluka br. III ARN 75/95, objavljena u *OSN Zb. U. 1995, Nr 9*).

Ta se odluka ticala izvanredne žalbe koju je Vrhovnom sudu podnio Prvi predsjednik Vrhovnog suda. Žalba je bila uperena protiv odluke Vrhovnog upravnog suda kojom je podnositelju zahtjeva u upravnom postupku odbijeno oslobađanje od plaćanja sudskih pristojbi. Vrhovni sud je presudio kako slijedi:

"1. Od datuma kad je Poljska postala članicom Vijeća Europe, sudska praksa Europskog suda za ljudska prava može se i treba uzimati u obzir prilikom tumačenja poljskog prava.

2. Ako se u predmetu radi o zahtjevu stranke za značajnom financijskom pomoći od javnih vlasti, posebna se revnost treba pokazati u razmatranju paralelnog zahtjeva [te stranke] za oslobođenjem od sudskih pristojbi. [U svakoj odluci] kojom se takav zahtjev odbija trebaju se navesti relevantni i osobito uvjerljivi razlozi kako ne bi došlo do stvarnog nijekanja prava na sud (koje jamči članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima ...)".

Iako se relevantna odluka odnosila na sudske pristojbe za podnošenje žalbe Vrhovnom upravnom sudu od strane osobe koja je tražila pomoć od javnih vlasti, ona se *mutatis mutandis* primjenjuje i na građanske predmete.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 1. KONVENCIJE

34. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da nije uživao pravo pristupa "sudu" jer je morao odustati od podnošenja svog zahtjeva građanskom sudu zbog nemogućnosti da plati prekomjerno visoke sudske pristojbe koje poljsko pravo propisuje za podnošenje takvog zahtjeva. Naveo je povredu članka 6. stavka 1. Konvencije, koji u mjerodavnom dijelu glasi:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi... svatko ima pravo da ... sud pravično... ispita njegov slučaj."

A. Primjenjivost članka 6. stavka 1.

35. Stranke su se složile da se članak 6. stavak 1. Konvencije može primijeniti na postupke o kojima se ovdje govori. Primjećujući da se ti postupci tiču odštetnog zahtjeva podnositelja zahtjeva, i da su prema tome povezani s "utvrđivanjem prava građanske naravi" u smislu tog članka, Sud ne vidi razloga za drugačiji stav.

B. Sukladnost sa člankom 6. stavkom 1.

1. Podnositelj zahtjeva

36. Podnositelj zahtjeva je na početku ponovio sudsku praksu Suda koja se odnosi na dotično pitanje i naglasio da, iako ono nije apsolutno, pravo na pristup sudu mora biti djelotvorno, kao i da vlastima nije dopušteno ograničavati ili smanjivati to pravo na način da se narušava sama njegova bit.

Podnositelj zahtjeva je posebno smatrao kako država ne bi smjela ograničavati to temeljno ljudsko pravo stvarajući financijske prepreke. Obrazlagao je da kad bi sudske pristojbe, kao što je to slučaj u Poljskoj, činile značajan izvor sredstava državnog proračuna, temeljna zadaća sudstva bi se samim time pretvorila u fiskalni instrument, a pravosuđe bi neizbježno postalo mehanizam dostupan samo onima koji si ga mogu priuštiti. To bi također umanjilo ulogu koju pravo na "pošteno suđenje" ima u demokratskom društvu.

37. Podnositelj zahtjeva je prihvatio da možda postoje iznimni slučajevi kad se moraju poduzeti posebne mjere odnosno kad, u žalbenom postupku, zahtjev *cautio judicatem solvi* ne bi zadirao u pravo pojedinca na sud na način protivan članku 6.

Međutim, prema njegovom mišljenju, drugačije je kad ograničenja nametnuta na pristup pojedinca sudu u stvari predstavljaju, kao što se to dogodilo njemu, stvarnu financijsku zapreku koja mu je onemogućila pokrenuti postupak pred prvostupanjskim sudom.

38. Vraćajući se na specifične okolnosti ovog predmeta, podnositelj zahtjeva je zatim tvrdio kako, kad su mu odbili priznati dodatno oslobođenje, mjerodavni sudovi nisu mogli ne biti svjesni posljedica svojih odluka, to jest, da će određivanjem sudske pristojbe u visini od 100.000.000 PLZ, što je iznos koji je u to vrijeme bio jednak prosječnoj godišnjoj plaći u Poljskoj, podnositelju zahtjeva biti uskraćeno pravo da svoj građanski zahtjev iznese pred sud.

39. Prema tvrdnjama podnositelja zahtjeva, poljski su sudovi postupili proizvoljno i svoje su odluke temeljili na spekulativnoj ocjeni njegove financijske situacije. On je smatrao kako ti sudovi nisu imali na temelju čega ne vjerovati istinitim činjenicama koje je naveo u svojoj izjavi o imovnom stanju. Ipak, oni su odbacili njegove argumente, a da pritom nisu pribavili nikakve dokaze koji bi dokazivali suprotno, dok su prema članku 116., stavku 1. Zakonika o građanskom postupku, u slučaju dvojbe o točnosti njegove izjave, bili obvezni provjeriti relevantne činjenice.

40. Sudovi su, dodao je podnositelj zahtjeva, pogrešno protumačili njegove argumente i slijedom toga pogrešno utvrdili činjenično stanje. Na primjer, on nije nikad izjavio da živi od ušteđevine, već da je svu svoju ušteđevinu uložio u pripremu planiranog projekta. Unatoč tome, u svojoj odluci od 17. studenoga 1994., Pokrajinski sud u Plocku presudio je na njegovu štetu tvrdeći kako je – navodno – propustio navesti vrijednost ušteđevine od koje živi, kao da se od njega moglo očekivati da navede iznose koje nije imao.

41. Nadalje, podnositelj zahtjeva je obrazlagao kako je Pokrajinski sud, razmotrivši istu izjavu o imovnom stanju, donio proturječne odluke. Dana 12. kolovoza 1994. taj ga je sud, bez ikakvog pridržaja, oslobodio plaćanja 200.000.000 PLZ u postupku po interlokutornoj žalbi. Dana 17. studenoga 1994. odredio mu je da treba platiti 100.000.000 PLZ u svrhu postupanja po njegovom zahtjevu o glavnoj stvari. S obzirom na predočene mu materijale, sud

nije imao osnova zaključiti da se njegova financijska situacija između ta dva datuma na bilo koji način poboljšala. A niti je, u odnosu na sudske pristojbe, postojala ikakva bitna razlika između interlokutornog postupka i postupka o glavnoj stvari.

42. Konačno, podnositelj zahtjeva je primijetio da potencijalno tužena općina nije bila obvezna plaćati nikakve sudske pristojbe niti za pokretanje postupka niti za sudjelovanje kao tuženik. Ako je to bilo tako, nije mu bilo jasno kako bi to što su ga odbili osloboditi od plaćanja sudskih pristojbi moglo služiti interesima pravilnog vršenja sudbene vlasti. A nije mu bilo jasno ni kako bi se to odbijanje moglo u dotičnim okolnostima smatrati primjerenim, s obzirom na to da mu je u konačnici uskraćena svaka mogućnost da njegov slučaj preispita "tribunal".

43. Podnositelj zahtjeva je na kraju zatražio od Suda da utvrdi povredu članka 6., stavka 1. Konvencije zbog toga što je, time što su mu nametnute pretjerane sudske pristojbe, narušena sama bit njegovog "prava na sud" zajamčenog tom odredbom.

2. Vlada

44. Vlada se s time nije složila. Smatrala je kako sudske pristojbe koje poljski sudovi naplaćuju za rješavanje građanskih tužbi predstavljaju oblik legitimnog ograničenja pristupa pojedinca sudu te kako se za taj oblik reguliranja pristupa sudovima ne bi moglo smatrati da je sam po sebi protivan članku 6.

45. Pozivajući se na specifične okolnosti predmeta, Vlada je na prvom mjestu podcrtala kako su nacionalni sudovi podnositelja zahtjeva oslobodili od većeg dijela pristojbe za podnošenje njegove tužbe, ali su odbili odobriti mu dodatno oslobođenje jer nije zadovoljio uvjete za takvo oslobođenje propisane člankom 113., stavkom 1. Zakonika o građanskom postupku. Podnositelj zahtjeva stoga nije pokazao revnost koja se inače zahtijeva i očekuje od tužitelja u građanskom postupku.

46. Vlada je, kao drugo, obrazlagala da – protivno tvrdnji podnositelja zahtjeva – sudovi nisu bili obvezni provjeravati njegovu izjavu o imovnom stanju čak i da su imali dvojbe u pogledu njene točnosti. Na temelju članka 113. Zakonika o građanskom postupku, diskreciji sudova prepušta se ocijeniti je li odobravanje oslobođenja od plaćanja sudskih pristojbi opravdano ili nije. Nadalje, sudovi nisu bili dužni provjeravati njegovu izjavu o imovnom stanju na temelju članka 116. Zakonika. Ta je odredba samo propisivala da sudovi mogu odlučiti to napraviti, a ne da oni to moraju ili trebaju napraviti. Stoga zadaća nadležnog suda nije bila prikupljati dokaze i provoditi istragu kako bi razjasnio i provjerio izjavu podnositelja zahtjeva o imovnom stanju. Upravo suprotno, dužnost podnositelja zahtjeva bila je dokazati činjenice relevantne za svoj zahtjev.

47. Vlada je dalje obrazlagala da su i Pokrajinski sud i Žalbeni sud dali iscrpna i uvjerljiva obrazloženja svojih odluka. U tim su odlukama izložili stavove na temelju dobro ustanovljene sudske prakse Vrhovnog suda, navodeći kako ulaženje u poslovnu djelatnost može samo po sebi podrazumijevati potrebu parničanja, a time i potrebu da se unaprijed osiguraju dostatna sredstva za pokrivanje sudskih pristojbi.

48. Vlada je smatrala kako su nadležni sudovi, prilikom ocjene odgovarajućeg činjeničnog stanja predmeta, svoju ovlast ocjenjivanja vršili na pravilan način. Oni su svoje nalaze temeljili na takvim činjenicama kao što je činjenica da je u relevantno vrijeme podnositelj

zahtjeva sudjelovao u drugom građanskom postupku (u kojem je tražio značajnu odštetu) te da je izvršio pripreme za značajan projekt. Te su okolnosti pokazale koliko su opsežne naravi bile njegove financijske transakcije, a time i njegova sposobnost platiti sudske pristojbe o kojima je riječ.

Sudovi su, dodala je Vlada, također uzeli u obzir činjenicu da je on tražio odštetu u veoma visokom iznosu te da je u stvari bio oslobođen plaćanja većeg dijela sudskih pristojbi koje su se trebale platiti za podnošenje njegove tužbe.

49. Prema mišljenju Vlade, interesi pravde zahtijevaju da stranka u građanskom postupku plati sudske pristojbe ako nije ispunila zakonom predviđene uvjete za oslobođenje od tih pristojbi. To se posebno odnosilo na slučaj podnositelja zahtjeva, u kojem je svota o kojoj je riječ, iako jednaka tadašnjoj prosječnoj godišnjoj plaći u Poljskoj, jednostavno odgovarala visokom iznosu odštete koju je tražio.

50. Vlada se potom osvrnula na argument podnositelja zahtjeva da su sudovi, iako se njegova financijska situacija nije promijenila, a razmatrajući istu izjavu o imovnom stanju, došli do proturječnih odluka o tome treba li ga ili ne treba osloboditi od plaćanja sudskih pristojbi. Vlada je u odnosu na to pitanje primijetila kako je postojala temeljna razlika između postupka po interlokutornoj žalbi i postupka o glavnoj stvari. To, prema njihovom mišljenju, objašnjava zašto su poljski sudovi došli do različitih zaključaka.

51. Sve u svemu, Vlada je ustvrdila kako su te pristojbe od podnositelja zahtjeva bile naplaćene u skladu sa zakonom i kako su težile legitimnom cilju. One nisu bile nerazmjerne njegovim sredstvima niti proizvoljno nametnute. Vlada je stoga od Suda zatražila da presudi kako u predmetu podnositelja zahtjeva nije došlo do povrede članka 6., stavka 1.

3. Ocjena Suda

(a) Načela koja proizlaze iz sudske prakse Suda

52. Sud ponavlja da, kao što je to smatrao u mnogim prilikama, članak 6. stavak 1. svakome osigurava pravo podnijeti bilo koji zahtjev u vezi sa svojim pravima i obvezama građanske naravi pred sud ili tribunal. Na taj je način u ovu odredbu ugrađeno "pravo na sud", čiji je pravo pokrenuti postupak pred sudom u građanskoj stvari samo jedan vid; međutim, taj vid u stvari omogućuje korist od drugih jamstava navedenih u stavku 1. članka 6. Poštenost, javnost i brzina sudskog postupka obilježja su koja nemaju nikakvu vrijednost ako takav postupak prije toga nije uopće pokrenut. Vladavina se prava u građanskim stvarima teško može zamisliti bez postojanja mogućnosti pristupa sudovima (vidi, između mnogih drugih izvora prava, presudu u predmetu *Golder v. the United Kingdom* od 21. siječnja 1975., Serija A br. 18, str. 18, stavci 34. *in fine* i 35.-36.; i *Z and Others v. the United Kingdom* (GC), br. 29392/95, ECHR 2001-..., stavci 91.-93.).

53. "Pravo na sud" nije apsolutno. Ono može biti podložno implicitno dopuštenim ograničenjima jer pravo na pristup po samoj svojoj naravi zahtijeva regulaciju države. Jamčeci parničarima učinkovito pravo pristupa sudu radi utvrđivanja njihovih "prava i obveza građanske naravi", članak 6. stavak 1. ostavlja državi slobodan izbor načina kojim će postići taj cilj, ali dok zemlje ugovornice uživaju određenu slobodu procjene u tom smislu, konačna odluka u pogledu poštivanja zahtjeva Konvencije leži na Sudu (vidi naprijed navedene presude u predmetima *Golder v. the United Kingdom* i *Z and others v. the United Kingdom*,

ibid; i, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Airey v. Ireland* od 9. listopada 1979., Serija A br. 32, str. 14-15, stavak 26.).

54. Sud je donio odluku da se u nekim slučajevima, posebno kada su ograničenja o kojima je riječ povezana s uvjetima dopuštenosti žalbe, ili kada interesi pravde zahtijevaju da podnositelj zahtjeva, u svezi sa svojom žalbom, pruži jamstvo za troškove koje će imati druga stranka u postupku, mogu nametnuti razna ograničenja, uključujući novčana, u odnosu na pristup pojedinca "sudu" ili "tribunalu" (vidi, na primjer, presudu u predmetu *Brualla Gomez de la Torre v. Spain* od 19. prosinca 1997., *Reports of Judgements and Decisions 1997-VIII*, str. 2955, stavak 33.; i presudu u predmetu *Tolstoy-Miloslavsky v. the United Kingdom* od 13. srpnja 1995., Serija A br. 316-B, str. 80-81, stavak 61. et seq.).

Sud je također prihvatio da mogu postojati slučajevi kada buduće stranke u postupku moraju dobiti prethodno ovlaštenje prije nego što im se dozvoli nastaviti sa svojim zahtjevom (vidi presudu u predmetu *Ashingdane v. the United Kingdom* od 28. svibnja 1985., Serija A br. 93, str. 25. stavak 59.).

Međutim, Sud se u svim ovim slučajevima uvjerio da primjenjivana ograničenja nisu spriječila ili umanjila pristup koji je omogućen podnositelju zahtjeva na takav način ili do takve mjere da bi sama bit tog prava bila oslabljena.

55. U tom kontekstu Sud naglašava da ograničenje postavljeno u odnosu na pristup sudu ili tribunalu neće biti sukladno članku 6. stavku 1. osim ako teži legitimnom cilju, a postoji razumna veza razmjernosti između uložениh sredstava i legitimnog cilja koji se želi ostvariti (vidi npr. presudu u predmetu *Tinnelly & Sons Ltd. and Others and McElduff and Others v. the United Kingdom* od 10. srpnja 1998., *Reports 1998-IV*, str. 1660. stavak 72.).

56. Sud nadalje podsjeća da, kad ocjenjuje usklađenost s gore navedenim standardima, njegova zadaća nije zamijeniti nadležne domaće vlasti pri utvrđivanju najprikladnijih načina reguliranja pristupa pravdi niti ocjenjivati činjenice koje su navele te sudove da usvoje jednu odluku, a ne neku drugu. Uloga Suda je preispitati, prema odredbama Konvencije, odluke koje su te vlasti donijele u vršenju svojih ovlasti ocjenjivanja i uvjeriti se jesu li posljedice tih odluka u skladu s Konvencijom (vidi, *mutatis mutandis*, naprijed navedene presude, ibid. *Tolstoy-Miloslavsky v. the United Kingdom* i *Brualla Gómez de la Torre v. Spain* (u stavku 32. *in fine*)).

57. I dalje s time u vezi, Sud konačno želi ponoviti da je njegovo ispitivanje temeljeno na načelu da je namjera Konvencije zajamčiti, ne prava koja su teorijska ili iluzorna, već prava koja su praktična i djelotvorna. To je naročito tako glede prava na pristup sudovima u smislu važnog mjesta koje pravo na pošteno suđenje ima u demokratskom društvu (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Airey v. Ireland* ibid. stavak 24.; i presudu u predmetu *Ait-Mouhoub v. France* od 28. listopada 1998., *Reports 1998-VIII*, str. 3227, stavak 52.).

(b) Primjena gore navedenih načela na ovaj predmet

(i) *Je li obveza platiti sudske pristojbe u građanskom postupku određena poljskim zakonom sama po sebi prerasla u povredu članka 6. stavka 1. Konvencije*

58. U ovom je predmetu podnositelj zahtjeva prvo osporavao opće pravilo kojim je pristup poljskim građanskim sudovima uvjetovan plaćanjem sudske pristojbe koja se određuje u

određenom postotku ili dijelu podnesenog tužbenog zahtjeva (vidi stavke 23. i 36. do 37. ove presude).

Vlada je smatrala da se naplaćivanje sudskih pristojbi za postupke po građanskim zahtjevima samo po sebi ne može smatrati protivnim članku 6. stavku 1. (vidi stavak 44. ove presude).

59. Imajući na umu naprijed navedenu izjavu o načelima utvrđenima njegovom sudskom praksom, Sud još jednom podsjeća da nikad nije odbacio mogućnost da interes za poštenim provođenjem pravde može opravdati nametanje financijskih ograničenja pravu pristupa pojedinca sudu (vidi stavak 54. ove presude i, naročito, naprijed navedenu presudu u predmetu *Tolstoy-Miloslavsky v. the United Kingdom*, ibid. stavci 61. et seq.).

Nadalje, Sud smatra da iako ispunjenje obveze iz članka 6. stavka 1. da se osigura učinkovito pravo na pristup sudu ne mora značiti puko odsustvo miješanja, već može zahtijevati poduzimanje različitih oblika pozitivnog djelovanja od strane države, iz te se odredbe ne može izvesti kao zaključak niti neograničeno pravo dobivanja besplatne pravne pomoći od države u građanskom sporu niti pravo na besplatni postupak u građanskim stvarima (vidi, *mutatis mutandis*, naprijed navedenu presudu u predmetu *Airey v. Ireland*, ibid. stavci 25.-26.).

60. U skladu s time, Sud drži da se uvjet plaćanja pristojbi građanskim sudovima u vezi sa zahtjevima o kojima se od njih traži da odlučuju, ne može smatrati ograničenjem prava na pristup sudu koje je *per se* nespojivo s člankom 6. stavkom 1. Konvencije.

Sud međutim ponavlja da su iznos odmjerenih pristojbi u svijetlu osobitih okolnosti određenog slučaja, uključujući sposobnost podnositelja zahtjeva da ih plati, i stadij postupka u kojem su ograničenja nametnuta, presudni čimbenici kod utvrđivanja je li osoba imala pravo pristupa i bila "saslušana pred sudom" (vidi naprijed navedene presude u predmetima *Tolstoy-Miloslavsky v. the United Kingdom* i *Ait-Mouhoub v. France*, ibid. stavak 63. et seq. odnosno stavak 57.).

(ii) *Je li pristojba tražena od podnositelja zahtjeva za pokretanje njegove tužbe ograničila njegovo "pravo na sud" na način protivan članku 6. stavku 1.*

61. Imajući te čimbenike na umu, Sud kao slijedeću stvar mora utvrditi predstavlja li, u posebnim okolnostima ovog predmeta, zaračunata pristojba ograničenje koje je umanjilo samu bit prava podnositelja zahtjeva na pristup sudu.

Podnositelj zahtjeva je prigovorio da je zahtjev za plaćanjem 100.000.000 PLZ za podnošenje tužbe doveo do potpune zabrane pristupa sudu (vidi stavke 38. do 43. ove presude).

Vlada, s druge strane, smatra da je iznos potpuno opravdan s gledišta interesa pravde i da je temeljen na objektivnoj procjeni njegove financijske situacije (vidi stavke 45. do 51. ove presude).

62. U svezi s time, Sud bilježi na početku da iako je iznos koji je na kraju tražen od podnositelja zahtjeva bio znatno smanjen u usporedbi s onim koji mu je na početku određen, on je i dalje bio jednak prosječnoj godišnjoj plaći u Poljskoj u to vrijeme (vidi stavke 38. i 49.

ove presude). Taj je iznos, ako se promatra iz motrišta prosječnog parničara, nedvojbeno znan.

Podnositelj zahtjeva je, međutim, poslovni čovjek, a nadležni su se sudovi, pri određivanju sudske pristojbe, dobrim djelom oslonili na pretpostavku da ulazak u poslovne odnose može sam po sebi nametnuti potrebu za parničanjem. Na toj osnovi, došli su do zaključka da je podnositelj zahtjeva trebao voditi računa o potrebi da unaprijed osigura dostatna novčana sredstva za sudske pristojbe.

Na tu su pretpostavku sudovi nadodali tezu da podnositelj zahtjeva – koji je u svojoj izjavi o sredstvima u stvari izjavio da nema nikakvih prihoda i da je uložio svu ušteđevinu u namjeravano ulaganje i spomenuo daljnje materijalne gubitke u svojim poslovnim pothvatima – živi od svoje ušteđevine i da razina njegovih ulaganja (bez obzira na pretrpljene gubitke) potvrđuje njegovu sposobnost platiti sudske pristojbe (vidi stavke 19. do 21. ove presude).

63. Sud ove osnove ne nalazi uvjerljivima, naročito ako ih se uspoređi s važnošću osiguranja pojedincu "djelotvornog" pristupa sudu.

Sud bilježi da je zahtjev koji je podnositelj zahtjeva namjeravao podnijeti bio u vrlo slaboj svezi, ako uopće, s poslovnom aktivnošću kao takvom. Nije na Sudu da procjeni osnovanost tog zahtjeva, iako mora primijetiti da se tužba podnositelja zahtjeva temelji na povredi vladavine prava od strane tuženog tijela javne vlasti (povreda koja je već bila utvrđena presudom Vrhovnog upravnog suda) i tiče se štete navodno nastale iz te povrede (vidi stavke 10. do 11. ove presude).

Sud, kao drugo, opaža kako se čini da su se nalazi nadležnih sudova u pogledu novčane situacije podnositelja zahtjeva prije temeljili na njegovim hipotetskim mogućnostima privređivanja nego na činjenicama koje je on dostavio.

64. Točno je da je prikupljanje i ocjenjivanje dokaza prvenstveno stvar domaćih sudova i da je uloga (ovog) Suda procijeniti jesu li ti sudovi, pri vršenju svoje ovlasti ocjenjivanja u tom smislu, postupili u skladu s člankom 6. stavkom 1. (vidi stavak 56. ove presude).

Međutim, u ovom predmetu Sud bilježi da su sudske vlasti, bez prikupljanja ili razmatranja bilo kakvih dokaza koji bi osporili činjenice koje je on naveo u svojoj izjavi o imovini, odbile prihvatiti tvrdnju podnositelja zahtjeva da nije u mogućnosti platiti sudske pristojbe.

Sudovi su još k tomu iznijeli određene pretpostavke o financijskoj situaciji podnositelja zahtjeva koje nisu potpuno potvrđene dokazima s kojima su raspolagali (vidi stavke 19. do 21. i stavak 40. ove presude).

65. Sud također opaža da prema poljskom zakonu sudovi mogu u svako doba povući izuzeće od plaćanja sudskih pristojbi ako je osnova na kojoj je izuzeće odobreno prestala postojati. Prema tome, da su podnositelju zahtjeva dozvolili nastaviti sa svojom tužbom u početnoj fazi postupka to ih ne bi spriječilo da naplate sudske pristojbe ako bi se u nekom daljnjem stadiju njegova novčana situacija popravila (vidi stavak 31. *in fine*).

66. Procjenjujući činjenice predmeta u cijelosti i uzimajući u obzir važno mjesto koje pravo na pristup sudu ima u demokratskom društvu, Sud smatra da sudske vlasti nisu uspjele

osigurati odgovarajuću ravnotežu između, s jedne strane, interesa države da naplati sudske pristojbe za postupanje po tužbama i, s druge strane, interesa podnositelja zahtjeva za ostvarivanjem svojeg zahtjeva pred sudovima.

Pristojba zatražena od podnositelja zahtjeva za nastavak postupka po njegovoj tužbi je pretjerana. Doveda je do njegovog odustajanja od tužbe i, u njegovom slučaju, do toga da ga sud nikad nije niti saslušao. To je, prema mišljenju ovog Suda, oslabilo samu bit njegovog prava na pristup sudu.

67. Zbog gore navedenih razloga Sud zaključuje da nametanje sudske pristojbe podnositelju zahtjeva predstavlja nerazmjerno ograničenje njegovog prava na pristup sudu. Sud u skladu s time utvrđuje da je došlo do povrede članka 6. stavka 1. Konvencije.

V. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCije

68. Članak 41. Konvencije propisuje:

"Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarne pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci."

A. Šteta

69. Na ime materijalne štete, podnositelj zahtjeva tražio je iznos od 50.000 poljskih zlota (PLN) što je činilo određeni dio troškova koje je imao u vezi s osnivanjem poduzeća u Poljskoj te, osim toga, naknadu za izgubljenu zaradu koju je mogao ostvariti zarađivanjem plaća u Austriji da nije bio uključen u pripremu svog projekta u Poljskoj.

Od Suda je još zatražio da mu dodijeli 100.000 PLN za duševnu patnju i bol koja mu je prouzročena kršenjem Konvencije.

70. Vlada je tvrdila kako su iznosi o kojima je riječ pretjerani. Dodala je kako podnositelj zahtjeva nije dokazao da je njegov boravak u Poljskoj bio neophodan i naglasila kako je izvor njegovog dohotka trebalo biti ulaganje u osnivanje poduzeća u Poljskoj, a ne navodna šteta. Što se tiče pitanja nematerijalne štete, Vlada je tvrdila kako podnositelj zahtjeva nije dokazao uzročnu vezu između navodne štete i navodne povrede članka 6., stavka 1.

Sve u svemu, Vlada je od Suda zatražila da presudi kako bi utvrđivanje povrede samo po sebi predstavljalo pravednu naknadu. Podredno, pozvali su Sud da pravednu naknadu dodijeli na temelju svoje sudske prakse u sličnim predmetima i nacionalnim gospodarskim okolnostima.

71. U odnosu na predloženi mu materijal, Sud zaključuje kako podnositelj zahtjeva nije dokazao da je utužena materijalna šteta u stvari počinjena uskraćivanjem pristupa sudu. Stoga nema opravdanja dodijeliti mu ikakvu naknadu na to ime.

72. S druge strane, Sud prihvaća da je podnositelj zahtjeva pretrpio određenu nematerijalnu štetu, a koja nije dovoljno nadoknađena utvrđivanjem povrede Konvencije. Vršeci svoju ocjenu na pravičnoj osnovi, Sud na to ime podnositelju zahtjeva dodjeljuje 30.000 PLN.

B. Troškovi i izdaci

73. Podnositelj zahtjeva, koji je primio pravnu pomoć Vijeća Europe u vezi s izlaganjem svog predmeta, tražio je povrat 9.000 PLN na ime troškova i izdataka koje je imao u postupku pred Sudom, povrh iznosa od 976,55 eura koji mu je već isplaćen u okviru programa pravne pomoći Suda.

74. Vlada je pozvala Sud da, ako bude dodijelio ikakvu nadoknadu, to učini samo u odnosu na one zatražene troškove i izdatke koji su bili stvarni i nužni te koji su u pogledu visine bili razumni.

75. Sud je zahtjev ocijenio u svjetlu načela predviđenih njegovom sudskom praksom (vidi presudu u predmetu *Nikolova v. Bulgaria* [GC], br. 31195/96, stavak 79., ECHR 1999-II; *Baranowski v. Poland*, br. 28358/95, stavak 85., ECHR 2000-III; te *Kudla v. Poland* [GC], br. 30210/96, stavak 168., ECHR 2000-XII)

Primjenjujući navedene kriterije na ovaj predmet, Sud smatra kako je razumno podnositelju zahtjeva dodijeliti 12.442 PLN za njegove troškove i izdatke, zajedno s porezom na dodanu vrijednost ako se mora zaračunati, umanjениh za 976,55 eura koji su primljeni putem pravne pomoći Vijeća Europe.

C. Zatezna kamata

76. Prema informacijama koje ima Sud, zakonska kamatna stopa koja se u Poljskoj primjenjuje na dan donošenja ove presude iznosi 30% godišnje.

IZ TIH RAZLOGA SUD JEDNOGLASNO

1. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 6., stavka 1. Konvencije;

2. *Presuđuje*

(a) da tužena država podnositelju zahtjeva treba isplatiti, u roku od tri mjeseca, sljedeće iznose:

(i) u odnosu na nematerijalnu štetu, 30.000 (trideset tisuća) poljskih zlota;

(ii) u odnosu na troškove i izdatke 12.442 (dvanaest tisuća četrdeset dva) poljska zlota, zajedno s porezom na dodanu vrijednost ako se mora zaračunati, umanjениh za 976,55 eura preračunatih u poljske zlote prema tečaju koji važi na dan donošenja ove presude;

(b) da se nakon proteka naprijed navedena tri mjeseca do namirenja plaća obična kamata prema godišnjoj stopi od 30%.

3. *Odbacuje* ostatak zahtjeva podnositelja zahtjeva za pravednu naknadu.

Sastavljeno na engleskom i upućeno u pisanom obliku dana 19. lipnja 2001. u skladu s pravilom 77., stavcima 2. i 3. Poslovnika Suda.

Lawrence Early

Zamjenik Tajnika

Wilhelmina Thomassen

Predsjednica

10. PRESUDA BUTKEVICIUS PROTIV LITVE (Zahtjev br. 48297/99)

.....

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVKA 1. KONVENCIJE

33. Podnositelj zahtjeva je prigovorio da od 30. studenoga 1997. do 8. prosinca 1997. i od 31. prosinca 1997. do 8. siječnja 1998. nije postojala sudska odluka kojom bi bio određen njegov pritvor u istražnom zatvoru, protivno članku 5. stavku 1. Konvencije, koji u svojim mjerodavnim dijelovima glasi kako slijedi:

"1. Svatko ima pravo na slobodu i na osobnu sigurnost. Nitko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom: ....

c) ako je zakonito uhićen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kad postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja..."

34. Vlada je izjavila da je pritvor podnositelja zahtjeva u navedenim razdobljima bio opravdan sumnjom da je počinio kazneno djelo, imao pristup spisima predmeta prema prijašnjem članku 226. stavku 6. Zakonika o kaznenom postupku i činjenicom da je predmet proslijeđen raspravnom sudu.

35. Podnositelj zahtjeva je tvrdio da okolnosti koje je navela Vlada nisu mogle nadomjestiti valjanu odluku o pritvoru za navedena razdoblja.

36. Sud podsjeća da izrazi "zakonit" i "u postupku propisanom zakonom" u članku 5. stavku 1. Konvencije u biti povratno upućuju na nacionalna zakonodavstva i izriču obvezu poštivanja njihovih materijalnih i postupovnih pravila. Međutim, "zakonitost" pritvora prema domaćem pravu nije uvijek odlučujući čimbenik. Sud nadalje mora biti uvjeren da je pritvor u razmatranom razdoblju sukladan svrsi članka 5. stavka 1. Konvencije, a to je spriječiti proizvoljno odlučivanje o lišavanju slobode. Sud nadalje mora utvrditi je li domaće pravo samo po sebi u skladu s Konvencijom, uključujući osnovna načela koja su u njemu izrečena ili se podrazumijevaju (*Jecius v. Lithuania*, br. 34578/97, stavak 56., ECHR 2000-IX).

37. U predmetu *Jecius* Sud je našao da pristup spisima predmeta prema prijašnjem članku 226. stavku 6. Zakonika o kaznenom postupku ili sama činjenica da je predmet proslijeđen sudu ne predstavlja "zakonitu" osnovu za pritvor u istražnom zatvoru u smislu članka 5. stavka 1. Konvencije te da ti razlozi nisu mogli produžiti ili nadomjestiti valjanu odluku o pritvoru zahtijevanu domaćim pravom (*loc. cit.*, stavci 57.-64.).

38. Sud primjećuje da od 30. studenoga do 8. prosinca 1997. i od 31. prosinca 1997. do 8. siječnja 1998. sudac nije donio nikakvu odluku o određivanju pritvora podnositelja zahtjeva prema člancima 10. i 104. stavku 1. Zakonika o kaznenom postupku niti je postojala neka druga "zakonita" osnova za pritvor podnositelja zahtjeva prema članku 5. (vidi, *mutatis mutandis*, *ibid.*).

39. Prema tome došlo je do povrede članka 5. stavka 1. Konvencije.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 5. STAVAK 4. KONVENCIJE

40. Podnositelj zahtjeva tvrdi da nije mogao pokrenuti sudski postupak za osporavanje zakonitosti pritvora, što čini povredu članka 5. stavka 4. Konvencije koji propisuje kako slijedi:

"Svatko tko je lišen slobode uhićenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito."

41. Vlada je tvrdila da je domaće pravo podnositelju zahtjeva pružilo dovoljno mogućnosti da ospori zakonitost svog pritvora, osobito da podnese zahtjeve za puštanje koje su mogli preispitati sudovi. Nadalje, raspravni je sud u mnogo navrata na vlastitu inicijativu potvrdio opravdanost pritvaranja podnositelja zahtjeva, a i prizivni je sud ispitivao navode podnositelja zahtjeva o protuzakonitosti njegova pritvora sadržane u žalbi protiv presude, pružajući mu time jamstva iz članka 5. stavka 4. Konvencije.

42. Podnositelj zahtjeva je tvrdio kako je nepostojanje mogućnosti osporavanja zakonitosti njegovog pritvora zbog zakonske zabrane prema ranije važećem članku 372. stavku 4. Zakonika o kaznenom postupku povrijedilo njegova prava zajamčena ovom odredbom Konvencije.

43. Sud podsjeća da članak 5. stavak 4. Konvencije daje pravo uhićenim ili pritvorenim osobama na preispitivanje postupovnih i materijalnih uvjeta njihova lišavanja slobode koji su, u smislu Konvencije, presudni za "zakonitost". To znači da nadležni sud mora ispitati ne samo poštivanje postupovnih zahtjeva domaćeg prava, već i opravdanost sumnje koja opravdava uhićenje te legitimnost svrhe koja se ostvaruje uhićenjem i pritvorom koji slijedi. Članak 5. stavak 4. ne jamči pravo, kao takvo, na žalbu protiv odluke kojom se određuje ili produžuje pritvor, već intervencija sudbenog tijela na barem jednoj instanci mora biti u skladu s jamstvima iz članka 5. stavka 4. (vidi naprijed navedeni predmet *Jecius*, stavak 100.).

44. Na osnovu činjeničnog stanja ovoga predmeta Sud opaža kako domaći sudovi u svojim odlukama kojima potvrđuju pritvor podnositelja zahtjeva ili odbacuju njegove zahtjeve za puštanjem nisu dali nikakav odgovor na njegove brojne prigovore o nezakonitosti njegovog pritvaranja od 30. studenoga do 8. prosinca 1997. i od 31. prosinca 1997. do 8. siječnja 1998. (vidi stavke 12.-16. i 33.-39. ove presude). Dakle, nije bilo odgovarajućeg sudskog odgovora na prigovore podnositelja zahtjeva, propisanog člankom 5. stavkom 4. (vidi, *mutatis mutandis*, naprijed navedeni predmet *Jecius*, stavak 101.).

45. Iz toga slijedi da je došlo do povrede članka 5. stavka 4. Konvencije.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. STAVKA 2. KONVENCIJE

46. Podnositelj zahtjeva je prigovorio da su izjave državnog odvjetnika objavljene u novinama 14. i 16. kolovoza 1997. i izjave predsjednika Seimasa (parlamenta) objavljene 15. i 20. kolovoza 1997. te 6. listopada 1998. (vidi stavke 26.-30. ove presude) povrijedile odredbu članka 6. stavka 2. Konvencije, koja glasi kako slijedi:

"Svatko optužen za kazneno djelo smatrat će se nevinim sve dok mu se ne dokaže krivnja u skladu sa zakonom."

47. Vlada je tvrdila da sporne izjave nisu povrijedile presumpciju nevinosti. Prema tvrdnjama Vlade, mora se uzeti u obzir kontekst u kojem su dane izjave, i to činjenica da je podnositelj zahtjeva bio uhićen za vrijeme počinjenja kaznenog djela i dostatnost dokaza koji mogu opravdati skidanje zastupničkog imuniteta podnositelju zahtjeva i pokretanje kaznenog postupka. Sporne se izjave moraju tumačiti kao objašnjenje za javnost o potrebi da se pokrene kazneni postupak protiv podnositelja zahtjeva, a ne kao njegovo proglašenje krivim za kazneno djelo. Nadalje, izjava predsjednika Seimasa od 6. listopada 1998. u kojoj o podnositelju zahtjeva govori kao o primatelju mita nije povrijedila presumpciju nevinosti jer on nije bio optužen za kazneno djelo primanja mita.

48. Podnositelj zahtjeva je osporio navode Vlade, tvrdeći kako su dotične izjave povrijedile presumpciju nevinosti. Primijetio je da je Vlada prihvatila ispravnost spornih izjava koje su prerasle u izjave o njegovoj krivnji za kaznena djela i za koja je bio i za koja nije bio optužen. Prema mišljenju podnositelja zahtjeva, formulacije tih izjava ne mogu se opravdati potrebom obavješćivanja javnosti o vjerojatnim kaznenim postupcima ili o kaznenim postupcima u tijeku.

49. Sud podsjeća da je presumpcija nevinosti, ugrađena u članak 6. stavak 2. Konvencije, jedan od sastavnih dijelova poštenog suđenja za kazneno djelo, zajamčenog člankom 6. stavkom 1. Ona će biti prekršena ukoliko izjava javnog dužnosnika koja se tiče osobe optužene za kazneno djelo odražava mišljenje da je kriv prije nego što mu to bude dokazano u skladu sa zakonom. Dovoljno je, čak i u nedostatku bilo kakvog formalnog nalaza, određeno obrazloženje koje sugerira da dužnosnik smatra optuženog krivim. Štoviše, presumpcija nevinosti može biti prekršena ne samo od strane suca ili suda već i od strane drugih javnih vlasti (*Daktaras v. Lithuania*, br. 42095/98, stavci 41.-42., ECHR 2000-X). U gore navedenom predmetu *Daktaras* Sud je naglasio važnost odabira riječi javnih dužnosnika u svojim izjavama prije nego što je protiv osobe proveden sudski postupak i ona proglašena krivom za kazneno djelo. Međutim, predstavlja li izjava javnog dužnosnika povredu presumpcije nevinosti mora biti utvrđeno u kontekstu osobitih okolnosti u kojima je sporna izjava dana (*ibid.*).

50. Sud primjećuje da su u ovom slučaju sporne izjave od strane Glavnog državnog odvjetnika i predsjednika Seimasa dane u kontekstu neovisnom od samih kaznenih postupaka, tj., davanjem intervjua državnim novinama.

Sud prihvaća da je to što je podnositelj zahtjeva bio važna politička osoba u vrijeme navodnog kaznenog djela zahtijevalo od najviših državnih dužnosnika, uključujući Glavnog državnog odvjetnika i predsjednika Seimasa, da obavještavaju javnost o navodnom kaznenom djelu i kasnijem kaznenom postupku. Međutim, Sud se ne može složiti s tvrdnjom Vlade da ove okolnosti mogu opravdati bilo kakvu upotrebu riječi odabranih od dužnosnika u svojim intervjuima novinama.

51. Nadalje, dotične izjave dane su samo nekoliko dana nakon uhićenja podnositelja zahtjeva, izuzev jedne sporne izjave predsjednika Seimasa koja je dana više od godinu dana kasnije (vidi stavak 30. ove presude). Međutim, u tom je početnom stadiju bilo jako važno, čak i prije pokretanja kaznenog postupka protiv podnositelja zahtjeva, ne iznositi javno bilo kakve tvrdnje koje bi se mogle protumačiti kao potvrda krivnje podnositelja zahtjeva po mišljenju određenih važnih javnih dužnosnika.

52. Podnositelj zahtjeva se poziva na dvije izjave Glavnog državnog odvjetnika, prvu danu na dan kada je zatražena dozvola Seimasa da se pokrene kazneni postupak protiv podnositelja zahtjeva, u kojoj je Glavni državni odvjetnik potvrdio da ima "dovoljno čvrstih dokaza krivnje" podnositelja zahtjeva, i drugu, danu dva dana kasnije, kad je ocijenio radnju podnositelja zahtjeva kao "kazneno djelo pokušaja prijevare". Iako izjave, naročito u svezi s krivnjom podnositelja zahtjeva, daju određene razloge za zabrinutost, Sud prihvaća da se mogu protumačiti kao ništa više nego ocjena Glavnog državnog odvjetnika da postoji dovoljno dokaza u prilog utvrđivanja krivnje od strane suda, koji na taj način opravdava zahtjev Seimasu za dozvolu pokretanja kaznenog postupka.

53. Više zabrinjavaju izjave koje je dao predsjednik Seimasa tj. da ne sumnja da je podnositelj zahtjeva primio mito, da je uzeo novac "pritom obećavajući protuzakonite usluge", i da je "primatelj mita". U tom je pogledu Sud naročito uzeo u obzir činjenicu da je Seimas podnositelju zahtjeva ukinuo zastupnički imunitet kako bi omogućio pokretanje kaznenog postupka protiv njega.

Sud se ne slaže s Vladom da su sva Predsjednikova spominjanja "podmićivanja" nebitna za ovaj zahtjev. Neosporno je da su činjenice kaznenog djela počinjenog od strane podnositelja zahtjeva, iako na kraju okvalificirane od strane državnog odvjetništva i sudova kao pokušaj prijevare, često bile interpretirane od strane medija i javnog mnijenja prije donošenja presude podnositelju zahtjeva kao "podmićivanje" (vidi, npr. stavak 30. ove presude). Vlada nije tvrdila da predsjednik Seimasa, izjavljujući da je podnositelj zahtjeva "primatelj mita" nije mislio na dotični kazneni postupak. Prema mišljenju Suda, ova se primjedba može shvatiti kao potvrda stajališta Predsjednika da je podnositelj zahtjeva počinio kaznena djela za koja je optužen.

Iako su sporne opaske predsjednika Seimasa u svakom slučaju bile kratke i dane u odvojenim prigodama, one su po mišljenju Suda predstavljale izjave javnog dužnosnika o krivnji podnositelja zahtjeva, što je poslužilo potaknuti javnost da povjeruje u njegovu krivnju i prejudiciralo ocjenu nadležne sudbene vlasti o činjenicama.

54. Prema tome došlo je do povrede članka 6. stavka 2. Konvencije.

.....

11. PRESUDA GOLDER PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA (Zahtjev br. 4451/70)

.....

O PRAVNIM PITANJIMA

I. O NAVODNOJ POVREDI ČLANKA 6., STAVKA 1. (čl. 6., st. 1.)

23. U stavcima 73., 99. i 110. izvješća Komisije navodi se kako Komisija jednoglasno smatra da je došlo do povrede članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.). Vlada se ne slaže s tim mišljenjem.

24. Članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) propisuje sljedeće:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, javno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. Presuda se mora izreći javno, ali se sredstva priopćavanja i javnost mogu isključiti iz cijele rasprave ili njezinog dijela zbog razloga koji su nužni u demokratskom društvu radi interesa morala, javnog reda ili državne sigurnosti, kad interesi maloljetnika ili privatnog života stranaka to traže, ili u opsegu koji je po mišljenju suda bezuvjetno potreban u posebnim okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde."

25. U ovom predmetu Sud je pozvan odlučiti o dva različita pitanja koja proizlaze iz naprijed citiranog teksta:

(i) Je li članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) ograničen na to da u biti jamči pravo na pošteno suđenje u sudskim postupcima koji su već u tijeku, ili on uz to osigurava i pravo na pristup sudovima svakoj osobi koja želi pokrenuti postupak radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi?

(ii) Ako je riječ o ovom drugom, ima li kakvih podrazumijevanih ograničenja prava pristupa ili vršenja tog prava koja su primjenjiva u ovom predmetu?

A. O "pravu pristupa"

26. Sud podsjeća kako je 20. ožujka 1970. Golder od ministra unutarnjih poslova zatražio dopuštenje da se posavjetuje s odvjetnikom u cilju podnošenja građanske tužbe protiv zatvorske službenika Lairda zbog klevete, te kako je njegov zahtjev odbijen 6. travnja (stavci 16. i 18. ove presude).

Iako je neposredni učinak odbijanja ministra unutarnjih poslova bio taj da je Golderu bilo onemogućeno stupiti u vezu s odvjetnikom, iz ovoga uopće ne proizlazi kako se u ovom predmetu može javiti jedino pitanje koje se odnosi na dopisivanje, uz isključenje svih pitanja koja se tiču pristupa sudu.

Jasno je kako nitko ne zna bi li Golder ustrajao u izvršenju svoje namjere da tuži Lairda, da mu je bilo dopušteno posavjetovati se s odvjetnikom. Nadalje, informacije koje je

Vlada pružila Sudu daju razloga pomisliti kako sud u Engleskoj ne bi odbacio tužbu podnesenu od strane osuđenog zatvorenika samo zbog toga što je uspio ishoditi izdavanje sudskog naloga (engl. *writ*) - posredstvom odvjetnika, na primjer – a da pritom nije dobio dopuštenje ministra unutarnjih poslova na temelju pravila 33., stavka 2. i pravila 34., stavka 8. Pravilnika o zatvorima iz 1964., što se u ovom slučaju ionako nije dogodilo.

Unatoč tome ostaje činjenica da je Golder vrlo jasno stavio do znanja kako namjerava "podnijeti građansku tužbu zbog klevete"; upravo je u tu svrhu namjeravao stupiti u kontakt s odvjetnikom, što je samo po sebi bio uobičajeni prethodni korak, a u Golderovom je slučaju vjerojatno bio neophodan zbog njegovog boravka u zatvoru. Zabranivši Golderu ostvariti taj kontakt, ministar unutarnjih poslova je u stvari spriječio podizanje planirane tužbe. Iako ministar unutarnjih poslova nije Golderu formalno zaniijekao pravo pokretanja postupka pred sudom, on mu je u stvari onemogućio podnijeti tužbu u to vrijeme, tj. 1970. U stvari, Konvencija se može prekršiti onemogućavanjem upravo na isti način kao i pravnom zaprekom.

Istina je – kako je Vlada naglasila – da bi nakon što bi bio otpušten iz zatvora, Golder bio u prilici obratiti se sudovima po vlastitoj volji, međutim u ožujku i travnju 1970. ta je mogućnost još bila prilično udaljena, a onemogućavanje djelotvornog ostvarivanja nekog prava može predstavljati povredu tog prava, čak i ako je onemogućavanje privremenog karaktera.

Sud stoga mora ispitati je li ovako ustanovljeno onemogućavanje povrijedilo neko pravo zajamčeno Konvencijom, a posebno člankom 6. (čl. 6.) na koji se Golder s tim u vezi pozvao.

27. Jedna stvar nije dovedena u pitanje, pa je Sud prihvaća kao gotovu: "pravo" na koje se Golder, s pravom ili pogrešno, želio pozvati protiv Lairda pred engleskim sudom bilo je "pravo građanske naravi" u smislu članka 6., stavka 1. (čl. 1., st. 1.).

28. Isto tako, članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) ne govori na izričit način o pravu na pristup sudu ili tribunalu. On navodi prava koja su različita, ali potječu od iste temeljne ideje, i koja uzeta zajedno čine jedinstveno pravo koje nije određeno definirano u užem smislu riječi. Dužnost je Suda tumačenjem utvrditi je li pristup sudu jedan od čimbenika ili vidova tog prava.

29. Prijedlozi upućeni Sudu na prvom su se mjestu odnosili na način na koji bi se Konvencija, a posebno članak 6., stavak 1. (čl. 6. st. 1) trebali tumačiti. Sud je spreman smatrati, kao što smatraju Vlada i Komisija, kako bi se trebao rukovoditi člancima 31. do 33. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora od 23. svibnja 1969. Ta konvencija još nije stupila na snagu i ona u članku 4. određuje kako se neće primjenjivati retroaktivno, ali njeni članci 31. do 33. u biti obznanjaju opće prihvaćena načela međunarodnog prava na koja se Sud u nekim prigodama već pozivao. U tom pogledu, a u svrhu tumačenja Europske konvencije, potrebno je voditi računa i o onim člancima koji, tamo gdje je to prikladno, podliježu "mjerodavnim pravilima dotične organizacije" – Vijeća Europe – u čijem je krilu usvojena (članak 5. Bečke konvencije).

30. Na način na koji je predstavljen u "općem pravilu" iz članka 31. Bečke konvencije, proces tumačenja međunarodnog ugovora predstavlja cjelinu, jedinstvenu kombiniranu

radnju; to pravilo, koje je tijesno integrirano, u jednaki položaj stavlja razne elemente nabrojane u četiri stavka toga članka.

31. Kad se gledaju u svom kontekstu, izrazi iz članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1) Europske konvencije daju razloga pomisliti kako se ovo pravo nalazi među navedenim jamstvima.

32. Najjasnije naznake mogu se pronaći u prvoj rečenici francuskog teksta. Na području "*contestations civiles*" (građanskih sporova) svatko ima pravo da postupak koji je on pokrenuo ili koji je pokrenut protiv njega bude vođen na određeni način – "*équitablement*" (pravično), "*publiquement*" (javno), "*dans un délai raisonnable*" (u razumnom roku), itd. – ali također i prije svega "*à ce que sa cause soit entendue*" (da njegov slučaj ispita) ne bilo koje tijelo, već "*un tribunal*" (sud ili tribunal) u smislu članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) (presuda u predmetu *Ringeisen* od 16. srpnja 1971., Serija A br. 13, str. 39, stavak 95.). Vlada je s pravom naglasila kako u francuskom jeziku riječ "*cause*" /"slučaj, predmet"/ može značiti "*procès qui se plaide*" /"postupak u kojem je raspravljano u tijeku"/ (Littre, *Dictionnaire de la langue française*, svezak I, str. 509, 5.). To, međutim, nije jedino uobičajeno značenje ove imenice; ona također u širem smislu označava "*l'ensemble des intérêts à soutenir, à faire prévaloir*" /skup interesa koje treba podržati, učiniti da prevladaju/ (Paul Robert, *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, svezak I, str. 666, II-2). Slično tome, "*contestation*" (franc.: spor, eng.: zahtjev) obično postoji prije sudskog postupka i predstavlja pojam koji je neovisan o njemu. Što se tiče izraza "*tribunal indépendant et impartial établi par loi*" (zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud), prije bi se reklo da on upućuje na organizaciju, a ne na funkcioniranje, odnosno na institucije, a ne na postupak.

Što se tiče engleskog teksta, on govori o "zakonom ustanovljenom neovisnom i nepristranom sudu". Osim toga, izraz "radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi" na koji se Vlada pozvala u potporu svojoj tvrdnji, ne mora se nužno odnositi samo na sudski postupak koji je već u tijeku. Može se smatrati, kako je primijetila Komisija, kako on znači isto što i izraz "kad god se utvrđuju njegova prava i obveze građanske naravi" (stavak 52. izvješća). I to bi tada podrazumijevalo pravo da o sporovima koji se odnose na prava i obveze građanske naravi odluku donese sud ili "tribunal".

Vlada je ustvrdila kako izrazi "pravično (pošteno), javno... ispita" i "u razumnom roku", druga rečenica u stavku 1. ("presuda", "rasprava"), te stavak 3. članka 6. (čl. 6., st. 1., čl. 6., st. 3.) jasno pretpostavljaju da se radi o postupku pred sudom koji je u tijeku.

Iako se pravo na poštenu, javni i brzi sudski postupak može zasigurno primijeniti samo na postupak koji već postoji, iz toga međutim ne mora nužno slijediti kako je time isključeno pravo na samo pokretanje takvog postupka. Izaslanici Komisije s pravom su to naglasili u stavku 21. svog očitovanja. Osim toga, "razumni rok" u kaznenim stvarima može početi teći prije dana održavanja sjednice raspravnog suda, "tribunala" nadležnog za "donošenje odluke ...o optužbama za kazneno djelo" (presuda u predmetu *Wemhoff* od 27. lipnja 1968., Serija A br. 7, str. 26-27, stavak 19.; presuda u predmetu *Neumeister* od 27. lipnja 1968., Serija A br. 8, str. 41, stavak 18.; presuda u predmetu *Ringeisen* od 16. srpnja 1971., Serija A br. 13, str. 45, stavak 110.). Zamislivo je, osim toga, da u građanskim stvarima razumni rok može početi teći, u određenim okolnostima, čak i prije izdavanja naloga kojim se pokreće postupak pred sudom pred kojeg tužitelj iznese spor.

33. Vlada je nadalje tvrdila kako postoji potreba povezivanja članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) s člankom 5., stavkom 4. i člankom 13. (čl. 5., st. 4. i čl. 13.). Primijetila je kako ovi drugi

spomenuti članci (članak 5., stavak 4. i članak 13.) izričito propisuju pravo pristupa sudovima; njima se čini kako je izostavljanje bilo kakve odgovarajuće odredbe iz članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) time još upečatljivije. Vlada je također ustvrdila da kad bi se članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) tumačio kao da propisuje takvo pravo pristupa, tada bi članak 5., stavak 4. i članak 13. (čl. 5., st. 4. i čl. 13.) postali suvišni.

Izaslanici Komisije su u biti odgovorili kako su članak 5., stavak 4. i članak 13. (čl. 5., st. 4. i čl. 13.), za razliku od članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) "dodatak" drugim odredbama. Oni kažu kako ti članci ne utvrđuju neko specifično pravo, već im je svrha pružiti postupovna jamstva, "na temelju traženja zaštite", i to prvi za "pravo na slobodu" kako je to navedeno u članku 5., stavku 1. (čl. 5. st. 1.), a drugi za ukupno sva "prava i slobode navedene u ovoj Konvenciji". Nastavno navode kako članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) ima svrhu "sam po sebi" štiti "pravo na dobro suđenje" čiji "bitni i nerazdvojni element" predstavlja "pravo da se suđenje održi". Time bi se objasnila razlika između formulacije članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) i formulacije članka 5., stavka 4. i članka 13. (čl. 5., st. 4. i čl. 13.).

Ovakvo razmišljanje nije neuvjerljivo, iako se izraz "pravo na pošteno (ili dobro) suđenje" koji se ponekad koristi zbog svoje konciznosti i prikladnosti (na primjer, u presudi u predmetu *Delcourt* od 17. siječnja 1970., Serija A br. 11, str. 15, stavak 25.) ne pojavljuje u tekstu članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.), te se može shvatiti i kao da se odnosi isključivo na rad, a ne na organizaciju suđenja.

Sud osobito nalazi kako tumačenje koje je Vlada osporila ne vodi do brkanja članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) i članka 5., stavka 4. i članka 13. (čl. 5., st. 4. i čl. 13.), niti time odredbe članka 5., stavka 4. i članka 13. (čl. 5., st. 4. i čl. 13.) postaju suvišne. Članak 13. (čl. 13.) govori o djelotvornom pravnom sredstvu pred "domaćim državnim tijelom" ("*instance nationale*") koje ne mora biti "tribunal" ili "sud" u smislu članka 6., stavka 1. i članka 5., stavka 4. (čl. 6., st. 1. i čl. 5., st. 4.). Nadalje, djelotvorno pravno sredstvo odnosi se na povredu prava zajamčenog Konvencijom, dok članak 6., stavak 1. i članak 5., stavak 4. (čl. 6., st. 1. i čl. 5., st. 4.) obuhvaćaju zahtjeve koji se u prvom slučaju odnose na postojanje ili opseg prava građanske naravi, a u drugom slučaju na zakonitost uhićenja ili pritvora. Štoviše, ove tri odredbe ne djeluju na istom području. Pojam "prava i obveze građanske naravi" (članak 6., stavak 1.) (čl. 6., st. 1.) nije jednakog opsega kao pojam "prava i slobode koje su navedene u ovoj Konvenciji" (članak 13.) (čl. 13.), čak ako možda i ima određenog preklapanja. Što se tiče "prava na slobodu" (članak 5.) (čl. 5.), u svakom slučaju može se raspravljati o njegovom "građanskom" karakteru (presuda u predmetu *Neumeister* od 27. lipnja 1968., Serija A br. 8., str. 43, stavak 23.; presuda u predmetu *Matznetter* od 10. studenoga 1969., Serija A br. 10, str. 35, stavak 13.; presuda u predmetu *De Wilde, Ooms and Versyp* od 18. lipnja 1971., Serija A br. 12., str. 44, stavak 86.). Osim toga, zahtjevi iz članka 5., stavka 4. (čl. 5., st. 4.) u određenom se pogledu čine strožima od zahtjeva iz članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.), posebno što se tiče elementa "roka".

34. Kako je navedeno u članku 31., stavku 2. Bečke konvencije, preambula nekog međunarodnog ugovora čini sastavni dio konteksta. Nadalje, preambula je općenito uzevši veoma korisna za određivanje "cilja" i "svrhe" instrumenta koji se tumači.

U ovom je predmetu najznačajniji odlomak u preambuli Europske konvencije onaj u kojem vlade potpisnice izjavljuju da su "odlučne, kao vlade europskih država koje su vođene istinskim duhom političkih ideala i tradicije poštovanja slobode i vladavine prava, koji su

njihova zajednička baština, poduzeti početne korake da bi zajednički osigurale ostvarenje određenih prava utvrđenih Općom deklaracijom" od 10. prosinca 1948.

Prema mišljenju Vlade, ova uvodna odredba ilustrira "selektivni proces" koji su prihvatili sastavljači nacrt: Konvencija ne nastoji štititi ljudska prava općenito, već samo "određena prava navedena u Općoj deklaraciji". Članci 1. i 19. (čl. 1., čl. 19.) usmjereni su, prema njihovoj tvrdnji, prema istom cilju.

Komisija pak sa svoje strane pripisuje veliku važnost izrazu "vladavina prava" koji, prema njihovom mišljenju, objašnjava članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.).

"Selektivna" narav Konvencije ne može se dovesti u pitanje. Može se također prihvatiti, kako je ustvrdila Vlada, da Preambula ne uvrštava vladavinu prava među ciljeve i svrhe Konvencije, već na nju ukazuje samo kao na jednu od značajki zajedničke duhovne baštine država članica Vijeća Europe. Međutim, i Sud, jednako kao i Komisija, smatra kako bi bila greška ovo pozivanje vidjeti samo kao "manje više retoričko pozivanje" koje nema važnosti za one koji tumače Konvenciju. Jedan od razloga zašto su vlade potpisnice odlučile "poduzeti početne korake za kolektivno izvršenje određenih prava navedenih u Općoj deklaraciji" bila je njihova duboka vjera u vladavinu prava. Čini se i prirodnim i u skladu s načelom dobre vjere (članak 31., stavak 1. Bečke konvencije) da se prilikom tumačenja odredbi članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) u skladu s njihovim kontekstom i u svjetlu cilja i svrhe Konvencije ima na umu ovo široko obznanjeno razmišljanje.

To je tim više tako zbog toga što se Statut Vijeća Europe, organizacije čija je članica svaka država stranka Konvencije (članak 66. Konvencije) (čl. 66.) na dva mjesta poziva na vladavinu prava: prvi puta u Preambuli gdje vlade potpisnice potvrđuju svoju privrženost ovom načelu, a drugi puta u članku 3. (čl. 3.) koji propisuje da "svaka članica Vijeća Europe mora prihvatiti načelo vladavine prava ..."

A u građanskim se stvarima vladavina prava teško može zamisliti ako nema mogućnosti pristupa sudovima.

35. Članak 31., stavak 3. (c) Bečke konvencije navodi kako, zajedno s kontekstom, treba voditi računa i o "svakom mjerodavnom pravilu međunarodnog prava primjenjivom na odnose između stranaka". Među tim pravilima nalaze se opća načela prava, te osobito "opća načela prava priznata od strane civiliziranih naroda" (članak 38., stavak 1. (c) Statuta Međunarodnog suda). Kad već govorimo o tome, Pravni odbor Savjetodavne skupštine Vijeća Europe predvidio je u kolovozu 1950. kako "Komisija i Sud nužno moraju primjenjivati ta načela" u izvršavanju svojih dužnosti i stoga je smatrao kako je "nepotrebno" u Konvenciju uvrštavati ikakvu posebnu odredbu u tom smislu (Dokumenti Savjetodavne skupštine, radni materijali sa sjednice iz 1950., sv. III, br. 93., str. 982, stavak 5.).

Načelo prema kojemu mora postojati mogućnost podnošenja građanske tužbe sucu svrstava se među opće "priznata" temeljna načela prava; isto se odnosi i na načelo međunarodnog prava koje zabranjuje uskraćivanje suđenja. Članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) mora se tumačiti u svjetlu ovih načela.

Kad bi se članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) shvaćao na način kao da se tiče isključivo vođenja postupka koji je već pokrenut pred sudom, država bi se ugovornica mogla riješiti svojih sudova, a da pritom ne postupi u suprotnosti s tim tekstom, ili im oduzeti nadležnost

da odlučuju u nekim kategorijama građanskih postupaka, te ih povjeriti tijelima koja ovise o Vladi. Takve pretpostavke, neodvojive od opasnosti proizvoljne ovlasti, imale bi ozbiljne posljedice koje su nespojive s naprijed navedenim načelima i koje Sud ne može previdjeti (presuda u predmetu *Lawless* od 1. srpnja 1961., Serija A br. 3., str. 52, te presuda u predmetu *Delcourt* od 17. siječnja 1970., Serija A br. 11, str. 14-15).

Prema mišljenju Suda, bilo bi nezamislivo da članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) iscrpno opisuje postupovna jamstva koja se pružaju strankama u postupku koji je u tijeku, a da pritom prvo ne štiti ono što samo po sebi u stvari omogućuje korištenje tih jamstava, a to je pristup sudu. Značajke koje sudski postupak opisuju kao pošten, javan i brz uopće nemaju nikakvu vrijednost ako sudskog postupka nema.

36. Ako se sva prethodna razmatranja uzmu zajedno, iz toga slijedi da pravo na pristup predstavlja element koji je sastavni dio prava navedenog u članku 6., stavku 1. (čl. 6., st. 1.). To nije široko tumačenje koje državama ugovornicama nameće nove obveze: ono se temelji na samim odredbama sadržanim u prvoj rečenici članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) promatranim u njihovom kontekstu, te imajući na umu cilj i svrhu Konvencije, međunarodnog ugovora koji stvara pravo (vidi presudu u predmetu *Wemhoff* od 27. lipnja 1968., Serija A br. 7, str. 23, stavak 8.) i opća načela prava.

Sud stoga dolazi do zaključka, bez potrebe da pribjegne "dopunskim sredstvima tumačenja" predviđenim u članku 32. Bečke konvencije, kako članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) svakome osigurava pravo da svaki njegov zahtjev koji se odnosi na njegova prava i obveze građanske naravi bude iznesen pred sud ili tribunal. Na taj je način u ovaj članak ugrađeno "pravo na sud", pri čemu pravo na pristup, to jest, pravo na pokretanje sudskih postupaka u građanskim predmetima, predstavlja samo jedan od njegovih vidova. Tome se dodaju jamstva utvrđena člankom 6., stavkom 1. (čl. 6., st. 1.) kako u pogledu organizacije i sastava suda, tako i u pogledu vođenja postupka. Sve u svemu, sve to zajedno čini pravo na pošteno suđenje. Sud u ovom predmetu nema potrebe utvrđivati zahtijeva li nadalje članak 6., stavak 1. (čl. 6., st. 1.) i u kojem opsegu donošenje odluke o samoj biti spora (engleski "*determination*", francuski "*décidera*").

B. O "podrazumijevanim ograničenjima"

37. Budući da je zapreka pristupu sudovima, spomenuta u stavku 26. ove presude, utjecala na pravo zajamčeno člankom 6., stavkom 1. (čl. 6., st. 1.), preostaje odrediti je li ona unatoč tome bila opravdana temeljem nekog legitimnog ograničenja uživanja ili vršenja tog prava.

38. Prihvaćajući stavove Komisije i podredni zahtjev Vlade, Sud smatra kako pravo pristupa sudovima nije apsolutno. Budući da je to pravo koje Konvencija navodi (vidi članke 13., 14., 17. i 25.) (čl. 13., 14., 17. i 25.), a da ga pritom u užem smislu ne definira, ovdje, osim granica koje omeđuju sami sadržaj svakog prava, ima prostora i za ograničenja koja su dopuštena implicitno.

U vezi s prvom rečenicom članka 2. Protokola (P1-2) od 20. ožujka 1952., koja se ograničava na to da propisuje kako "nikome neće biti uskraćeno pravo na obrazovanje", javlja se usporedivi problem. U svojoj presudi od 23. srpnja 1968. o osnovanosti predmeta koji se odnosio na neke vidove zakona o uporabi jezika u obrazovanju u Belgiji Sud je odlučio kako:

"Pravo na obrazovanje .... po samoj svojoj naravi traži regulaciju od strane države, koja se može razlikovati u vremenu i prostoru prema potrebama i resursima zajednice i pojedinaca. Samo se po sebi razumije

kako takvo reguliranje nikad ne smije ići na štetu biti prava na obrazovanje niti biti u sukobu s drugim pravima ugrađenim u Konvenciju." (Serija A br. 6, str. 32, stavak 5.)

Ta razmatranja još više vrijede kad se govori o pravu koje, za razliku od prava na obrazovanje, nije izričito spomenuto.

39. Vlada i Komisija navele su primjere propisa, a posebno ograničenja, koji se mogu pronaći u nacionalnom pravu država, u stvarima koje se odnose na pristup sudovima, na primjer, propisa koji se odnose na maloljetnike i osobe nesposobne za rasuđivanje. Iako se rjeđe događa i sasvim je drugačije vrste, ograničenje kojem je prigovarao Golder predstavlja još jedan primjer takvog ograničenja.

Nije posao Suda razrađivati opću teoriju ograničenja dopuštenih u slučaju osuđenih zatvorenika, a čak niti odlučivati *in abstracto* o sukladnosti pravila 33., stavka 2., pravila 34., stavka 8. i pravila 37. stavka 2. Pravilnika o zatvorima iz 1964. s Konvencijom. Dok odlučuje u predmetu koji je pokrenut na temelju zahtjeva koji je podnio pojedinac, od Suda se traži da se očituje samo o pitanju je li primjenom tog Pravilnika u ovom predmetu Konvencija prekršena na Golderovu štetu (presuda u predmetu *De Becker* od 27. ožujka 1962., Serija A br. 4, str. 26).

40. U vezi s time, Sud se ograničava zabilježiti sljedeće.

Podnijevši ministru unutarnjih poslova zahtjev kojim je tražio dopuštenje da se posavjetuje s odvjetnikom kako bi Lairda tužio za klevetu, Golder se je nastojao osloboditi optužbe koju je protiv njega podnio taj zatvorski službenik dana 25. listopada 1969., a koja je za njega povlačila neugodne posljedice od kojih su neke postojale sve do 20. ožujka 1970. (stavci 12., 15. i 16. ove presude). Nadalje, planirani sudski postupak ticao bi se incidenta koji je bio vezan za život u zatvoru i koji se dogodio dok je podnositelj zahtjeva boravio u zatvoru. Konačno, taj bi postupak bio usmjeren prema jednom članu zatvorskog osoblja koji je podnio optužbu tijekom obavljanja svojih dužnosti, te koji je bio podređen ministru unutarnjih poslova.

U tim okolnostima, bilo je opravdano da se Golder želi posavjetovati s odvjetnikom u cilju pokretanja sudskog postupka. Nije bilo na ministru unutarnjih poslova da sam ocjenjuje izgled planirane tužbe; o svakoj tužbi koja bi mu bila mogla biti podnesena trebao je odlučiti neovisni i nepristrani sud. Kad je odbio dati dopuštenje koje je od njega zatraženo, ministar unutarnjih poslova nije poštivao Golderovo pravo da se obrati sudu, kako je zajamčeno člankom 6., stavkom 1. (čl. 6., st. 1.).

.....

12. PRESUDA BRENNAN PROTIV UJEDINJENOG KRALJEVSTVA (Zahtjev br. 39846/98)

.....

O PRAVNIM PITANJIMA

I. NAVODNE POVREDE ČLANKA 6. KONVENCIJE

41. Podnositelj zahtjeva prigovara ograničenjima nametnutim u odnosu na njegova savjetovanja s njegovim odvjetnikom nakon što ga je uhitila policija, uvjetima u kojima je policija s njime obavljala razgovore, te također da ga je korištenje priznanja koje je dao u tim uvjetima lišilo poštenog suđenja. On se poziva na članak 6., stavke 1. i 3. c) Konvencije koji propisuju:

"1. Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi ili u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega svatko ima pravo da zakonom ustanovljeni neovisni i nepristrani sud pravično, jasno i u razumnom roku ispita njegov slučaj. ...

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava: ...

c) da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru, a ako nema dovoljno sredstava platiti branitelja, ima pravo na besplatnog branitelja, kad to nalažu interesi pravde;"

A. Odgađanje pristupa odvjetniku podnositelja zahtjeva

1. Tvrđnje stranaka

42. Podnositelj zahtjeva je ustvrdio kako je on osoba veoma ograničene inteligencije i popustljive osobnosti. Policija ga je ispitivala tijekom dugačkog razdoblja kad se nalazio u pritvoru koji *per se* ima prisilnu narav. Opetovano je bio upozoravan na temelju članka 3. Naloga o dokazima u kaznenom postupku (Sjeverna Irska) iz 1988. ("Nalog iz 1988."), u kojem se traži pravna ocjena njegovog položaja, i to promišljena i uz pažljivo pruženu pomoć, u odnosu na njegovo pravo da ne optuži sam sebe. Međutim, podnositelj zahtjeva nije dobio pravnu pomoć prije nego je započeo priznanje, te je uistinu 24 sata protupravno bio uskraćen pristup njegovom odvjetniku. Tvrđio je kako to predstavlja povredu jamstava iz članka 6., stavaka 1. i 3. c) Konvencije.

43. Što se tiče uskraćivanja pristupa odvjetniku, Vlada je ustvrdila kako je, unatoč niskom stupnju inteligencije, podnositelj zahtjeva bio potpuno sposoban razumjeti upozorenje i ne izreći neistinito priznanje. Na primjer, priznanje je izrekao samo u odnosu na neke stvari, dok je ustrajavao u nijekanju drugih. U svakom slučaju, odgoda nije bila razlogom pomanjkanja pristupa, jer je završila do vremena kad su priznanja već bila dana. I raspravni sudac i žalbeni sud našli su kako su postojale valjane osnove da mu se, na temelju članka 45. Zakona o Sjevernoj Irskoj (krizne odredbe) iz 1991. ("Zakon iz 1991."), odgodi pristup njegovom odvjetniku.

2. Ocjena Suda

44. Sud podsjeća kako je podnositelj zahtjeva uhićen u 1.50 sati dana 21. listopada 1990. Tad je donesena odluka da mu se za 24 sata odgodi pristup njegovom odvjetniku, iako je

podnositelj zahtjeva o ovom odgađanju bio obaviješten tek u 21.15 sati. Odvjetnik podnositelja zahtjeva obaviješten je o tome da je bilo došlo do 24-satne odgode pristupa. Razdoblje odgode pristupa, koje je započelo u vrijeme uhićenja, isteklo je 22. listopada 1990. ujutro. Sud primjećuje kako nakon tog trenutka podnositelju zahtjeva više nije bilo priječeno sastati se sa svojim odvjetnikom, koji ga pak nije došao posjetiti sve do 12.10 sati dana 23. listopada 1990. Podnositelj zahtjeva se stoga tek nakon više od 48 sati nakon što je uhićen savjetovao sa svojim odvjetnikom u odnosu na teška kaznena djela za koja je bio sumnjičen.

45. Sud u vezi s time podsjeća kako, iako je primarna svrha članka 6. u odnosu na kaznene stvari osigurati pošteno suđenje od strane "suda" nadležnog za odlučivanje o svakoj "optužnici", iz toga ne slijedi da se taj članak ne primjenjuje na pred-raspravni postupak. Stoga članak 6., a posebno stavak 3., može biti mjerodavan prije nego se predmet proslijedi na suđenje, ako i ukoliko bi pošteno suđenje moglo biti ozbiljno ugroženo početnim nepoštivanjem njegovih odredaba (vidi presudu u predmetu *Imbrioscia v. Switzerland* od 24. studenoga 1993., Serija A br. 275, str. 13, stavak 36.). Način na koji se članak 6., stavci 1. i 3. c) trebaju primjenjivati u tijeku prethodne istrage ovisi o posebnim značajkama dotičnog postupka, te o okolnostima predmeta. U svojoj presudi u predmetu *John Murray v. the United Kingdom (Reports of Judgements and Decisions 1996-I, 8. veljače 1996., str. 54-55, stavak 63.)*, Sud je osim toga primijetio da, iako članak 6. obično zahtijeva da se optuženiku dopusti koristiti usluge odvjetnika već u početnim fazama policijskog ispitivanja, ovo pravo, koje inače nije izričito utvrđeno u Konvenciji, može podlijegati nekom ograničenju zbog opravdanih razloga. U svakom se predmetu postavlja pitanje je li zbog tog ograničenja, u svjetlu cjelokupnog postupka, optuženik lišen poštenog suđenja.

46. Sud je stoga ispitivao jesu li mjere koje je policija poduzela u pogledu pristupa podnositelja zahtjeva njegovom odvjetniku bile u skladu s pravima obrane. Sud prije svega bilježi kako je pristup u stvari odgođen za razdoblje od 24 sata. Kako proizlazi iz presude Žalbenog suda, došlo je do tehničke povrede članka 45. Zakona iz 1991., jer je odluka o odgodu bila preuranjena – ona se nije trebala donijeti sve dok podnositelj zahtjeva ne bi zatražio da se susretne s odvjetnikom. Međutim, utvrđeno je kako je pristup odgođen u dobroj vjeri i na temelju razumne osnove, a to je da je postojao rizik od upozoravanja osoba osumnjičenih za sudjelovanje u kaznenim djelima koje još nisu bile uhićene, odnosno od otežavanja osiguranja da će te osobe ili osoba biti uhićene.

47. Također je očito kako nakon 24-satnog razdoblja o kojemu je riječ podnositelju zahtjeva nije više bio uskraćivan pristup njegovom odvjetniku. Činjenica da odvjetnik nije došao posjetiti svog klijenta sve do sljedećeg dana ne može se pripisati niti jednoj mjeri koju su izrekle vlasti. Iako je odvjetnik podnositelja zahtjeva pokušavao ukazati na to kako je bio naveden vjerovati da je razdoblje odgode bilo 48 sati, a ne 24 sata, raspravni sudac je tijekom suđenja to odbio i utvrdio kako je odvjetnika policija ispravno obavijestila o 24-satnoj odgodi.

48. Nadalje, dok je tijekom 24-satnog razdoblja odgode policija s podnositeljem zahtjeva obavljala razgovor on nije dao nikakvo optužujuće priznanje. Prva priznanja koja je dao dogodila su se tijekom razgovora koji se vodio popodne 22. listopada 1990. kad mu više nije bio uskraćivan pristup odvjetniku. Osim toga, ovdje se ne radi niti o tome da bi tijekom razdoblja od prva 24 sata iz bilo koje izjave ili propusta podnositelja zahtjeva bili izvučeni bilo kakvi zaključci, kao što je to bio slučaj u predmetu *John Murray* (naprijed spomenutom; vidi također predmet *Averill v. the United Kingdom*, br. 36408/97 [dio 3.], ECHR 2000-VI, stavak 58.). Bit prigovora podnositelja zahtjeva nije da mu je bio uskraćen pristup pravnim savjetima koji bi mu omogućili da odabere između šutnje i sudjelovanja u policijskom

ispitivanju, već da je dao optužujuće izjave nakon što je razdoblje odgode završilo, a prije nego što je došao njegov odvjetnik (vidi predmet *O'Kane v. the United Kingdom*, br. 30550/96, [dio 3.], odluka od 6. srpnja 1999., i predmet *James Harpur v. the United Kingdom*, br. 33222/96, [dio 3.], odluka od 14. rujna 1999.). Sud stoga nije uvjeren kako se, u ovim okolnostima, uskraćivanje pristupa u ovom početnom razdoblju može smatrati povredom prava podnositelja zahtjeva iz članka 6., stavaka 1. i 3. c) Konvencije. Sud stoga ne nalazi povredu tih odredaba u ovom pogledu.

B. Razgovori u policiji

1. Tvrdnje stranaka

49. Podnositelj zahtjeva je tijekom svojih razgovora s policijom u Castlereaghu prigovarao kako mu nije bilo dopušteno da uz njega bude nazočan njegov odvjetnik, te kako nije izvršeno video ili tonsko snimanje razgovora, što je sada praksa u Velikoj Britaniji. On smatra kako je to pridonijelo tegobnosti procesa ispitivanja kojem su nedostajala jamstva odgovornosti. Njegova nemogućnost da tijekom razgovora u policiji uza sebe ima odvjetnika u napadnoj je opreci s ovlastima policije da ustraje u traženju da jedan službenik bude prisutan tijekom njegovih savjetovanja s odvjetnikom. Naglasio je kako je on povodljiv mladi čovjek s popustljivom osobnošću i ograničenom inteligencijom, koji je bio držan u psihološki iscrpljujućim uvjetima Castlereagha i podvrgnut intenzivnim ispitivanjima. Zbog takve je situacije dao nekoliko vrlo štetnih priznanja, a korištenjem priznanja dobivenih u tim okolnostima prekršeno je njegovo pravo na pošteno suđenje. Obrazlagao je kako je njegov predmet sličan predmetu *Magee v. the United Kingdom* (28135/95, [dio 3.], ECHR 2000-VI) gdje je utvrđeno da je članak 6., stavak 1. prekršen jer je podnositelj zahtjeva 48 sati bio zadržavan bez pristupa odvjetniku u zastrašujućoj atmosferi Castlereagha i gdje je izrekao štetna priznanja na koja su se nakon toga pozivali na njegovom suđenju. S druge strane, njegov predmet treba razlikovati od predmeta *O'Kane v. the United Kingdom* (naprijed naveden) gdje nije nađena povreda članka 6., stavka 1., jer podnositelj zahtjeva u tom predmetu nije tražio pristup pravnim savjetima, pa mu nije bilo onemogućeno dobiti ih.

50. Vlada je ustvrdila kako nema razloga zaključiti da su priznanja koja je podnositelj zahtjeva dao tijekom razgovora bila izrečena kao posljedica bilo kakve inherentne prisile u upozorenju danom na temelju članka 3. Naloga iz 1988. ili kao posljedica bilo kakve druge prisile. Nakon susreta sa svojim odvjetnikom i dalje je priznavao svoje sudjelovanje u kaznenim djelima. Žalbeni je sud naročito našao kako su priznanja izrečena slobodno. Priznanja je bilo i nakon prestanka odgode pristupa njegovom odvjetniku. Postojala su jamstva za provjeru jesu li izjave kojima je priznao počinjenje djela dane u poštenom postupku. *Inter alia*, ta se jamstva sastoje u tome da je podnositelja zahtjeva zastupao iskusni punomoćnik i odvjetnik, okolnosti u kojima su priznanja dana podlijevale su strogoj kontroli u *voir dire* postupku, a osim toga, i raspravni sudac i Žalbeni sud su, nakon iscrpnog razmatranja pouzdanosti priznanja, našli kako je, s obzirom na svoju moć shvaćanja i um, podnositelj zahtjeva bio prilično sposoban oduprijeti se davanju lažnog priznanja u okviru ispitivanja, kako bi bilo primjereno prihvatiti ih kao dokaz, te kako su navodi o zlostavljanju lažni. Stoga je ovaj zahtjev, prema njihovom mišljenju, sličan predmetu *O'Kane v. the United Kingdom* koji je Sud proglasio nedopuštenim (naprijed spomenuto).

2. Ocjena Suda

51. Sud podsjeća kako pravila o dopuštenosti i ocjeni dokaza uglavnom predstavljaju ona pitanja o kojima trebaju odlučiti domaći sudovi. Opće je pravilo da nije na Sudu da svojom vlastitom ocjenom dokaza zamijeni ocjenu koju su dali domaći sudovi, osim u okolnostima kad je ocjena domaćeg suda bila proizvoljna ili hirovita, odnosno kad je sustav jamstava ili osiguranja koji je primijenjen u ocjeni pouzdanosti dokaza dobivenih priznanjem očito neprimjeren (vidi presudu u predmetu *Edwards v. the United Kingdom* od 16. prosinca 1992., Serija A br. 247-B, str. 34-35, stavak 34.). Sud je stoga uzeo u obzir osiguranja koja su u ovom predmetu postojala kako bi se provjerilo jesu li izjave kojima je podnositelj zahtjeva priznao počinjenje djela dane u poštenom postupku.

52. Treba zabilježiti kako su u ovom predmetu okolnosti u kojima su dobiveni dokazi pribavljeni priznanjem podlijegali strogoj kontroli u postupku *voir dire*. Podnositelja zahtjeva je i na njegovom suđenju i u žalbenom postupku zastupao iskusni punomoćnik. Raspravni sudac je osobno saslušao podnositelja zahtjeva, kao i policajce koji su ga ispitivali u Policijskom uredu u Castlereaghu. Raspravni je sudac, čije je nalaze potvrdio Žalbeni sud nakon opsežnog preispitivanja dokaza predloženih tijekom postupka *voir dire*, bio uvjeren u njihovu pouzdanost i u poštenost dopuštanja dokaza. Sud također bilježi kako podnositelj zahtjeva ne prigovara da je odluka bilo kojeg od ta dva suda bila na bilo koji način proizvoljna ili da okolnosti u kojima su dobiveni dokazi pribavljeni priznanjem nisu dostatno istražene, zbog čega nijedan od sudova ne bi mogao dati pravilno informiranu ocjenu njihove pouzdanosti ili poštenosti.

53. Podnositelj zahtjeva je obrazlagao kako u pomanjkanju neovisnih dokaza u obliku video ili tonskih snimki razgovora u policiji, te zbog odsutnosti optuženikovog odvjetnika, optuženik ima značajne poteškoće uvjeriti sud kako je, suprotno od onoga što u svom iskazu tvrde policijski službenici, bilo ikakvih pritisaka. Sud se slaže kako snimanje razgovora, kao i nazočnost osumnjičenikovog odvjetnika, predstavlja zaštitu od neprimjerenog ponašanja policije. Međutim, Sud nije uvjeren kako je to neophodan preduvjet poštenosti u smislu članka 6., stavka 1. Konvencije. Bitno pitanje koje ostaje u svakom zahtjevu iznesenom pred ovaj Sud je to je li u okolnostima pojedinog predmeta podnositelj zahtjeva imao pošteno suđenje. Sud smatra kako je kontradiktoran postupak vođen pred raspravnim sudom na kojem su izvedeni dokazi saslušanjem podnositelja zahtjeva, stručnjaka za psihologiju, raznih policijskih službenika uključenih u ispitivanja, te policijskih liječnika koji su ga pregledali tijekom boravka u pritvoru bio takav da je mogao otkriti svaki postupak policije koji uključuje pritisak. U tim se okolnostima nije pokazalo kako bi zbog pomanjkanja dodatne zaštite suđenje podnositelju zahtjeva bilo nepošteno.

54. Što se tiče pozivanja podnositelja zahtjeva na predmet *Magee v. the United Kingdom* (naprijed spomenut), Sud primjećuje kako se taj predmet ticao jedne ekstremnije situacije u kojem je podnositelja zahtjeva policija 48 sati držala bez mogućnosti ikakve komunikacije, a sva su njegova priznanja izrečena prije nego što mu je bilo dopušteno susresti se sa svojim odvjetnikom. Podnositelju zahtjeva u ovom predmetu pristup je odgođen za 24 sata, a njegova su priznanja izrečena tijekom naknadnog razdoblja, kad mu nije bilo uskraćeno pravno savjetovanje. Prigovor podnositelja zahtjeva da je njegovom pravnom savjetovanju štetila prisutnost policijskog službenika posebno se ispituje u nastavku teksta.

55. Sud zaključuje da nije došlo do povrede članka 6., stavka 1. i/ili članka 6., stavka 3. c) u odnosu na razgovore u policiji.

C. Nazočnost policijskog službenika tijekom savjetovanja podnositelja zahtjeva s njegovim odvjetnikom

1. Tvrdnje stranaka

56. Podnositelj zahtjeva je ustvrdio kako je njegovo pravo na temelju članka 6., stavka 3. c) da koristi usluge odvjetnika prekršeno zbog nazočnosti policijskog službenika kojemu je njegovo savjetovanje s odvjetnikom bilo u dosegu vida i sluha. To je uništilo povjerljivost komunikacije između odvjetnika i klijenta i u iznimnoj je mjeri sprječavalo potrebnu otvorenost koja se klijentu mora dopustiti u izražavanju ako se želi da ga njegov odvjetnik prikladno, korisno i smisleno savjetuje i da mu pomogne. To se posebno odnosilo na ovaj slučaj jer je podnositelj zahtjeva bio popustljive osobnosti i niskog stupnja inteligencije, podvrgnut ograničenjima pristupu pravnim savjetima i podvrgnut prisilnim ispitivanjima. On je nijekao da je bilo ikakvog opravdanja za nazočnost policijskog službenika, jer se odvjetnika nije moglo optužiti da bi bio spreman prenositi poruke, a rizik od slučajnog prenošenja sofisticiranih šifriranih poruka odvjetniku u danim je okolnostima bio nepotkrijepljen. Da je to djelovalo na razgovor vidi se na primjer iz činjenice da je na početku pravnog savjetovanja inspektor izjavio kako se ne smije raspravljati ni o kakvim imenima ili informacijama koje bi mogle biti od koristi drugima.

57. Vlada je ustvrdila kako podnositelj zahtjeva nije dokazao da je u stvari pretrpio bilo kakav oblik stvarne štete ili nepoštenog postupanja zbog nazočnosti policijskog službenika tijekom prvog savjetovanja. Vlada je smatrala kako članak 6. stavak 3. c) nije jamčio nikakvo pravo na savjetovanje u četiri oka, a, ukoliko bi se takvo pravo moglo podrazumijevati, kako bi ono moglo podlijegati ograničenjima zbog opravdanih razloga, sve dok takva ograničenja slijede legitimni cilj i dok su razmjerna. Nadalje, pravna pomoć se može djelotvorno pružiti i uz nazočnost trećih osoba. U ovom je slučaju policijski inspektor, koji nije bio povezan s ovim predmetom, bio nazočan samo tijekom prvog razgovora, a podnositelj zahtjeva je mogao s odvjetnikom razgovarati u četiri oka svaki sljedeći put do svog suđenja, uključujući i suđenje. Osim toga, postojao je opravdani razlog za nazočnost policijskog inspektora, a to je bio rizik od nanošenja štete potrazi za druge dvije osumnjičene osobe koja je u to vrijeme bila u tijeku. Podnositelj zahtjeva nije ukazao ni na koje pitanje u vezi s kojim nije mogao tražiti i dobiti pravne savjete, odnosno koje ga je navelo da se ponaša bilo kako drukčije, odnosno na to da je policija na bilo koji način koristila povjerljive ili povlaštene materijale.

2. Ocjena Suda

58. Sud je u ovoj presudi već zabilježio (vidi stavak 45.) kako članak 6., stavak 3. obično zahtjeva da se optuženiku dopusti korištenje pomoći odvjetnika u početnim fazama ispitivanja. Nadalje, optuženikovo pravo na komuniciranje sa svojim odvjetnikom izvan dosega sluha treće osobe dio je osnovnog zahtjeva poštenog suđenja i proizlazi iz članka 6., stavka 3. c). Kad odvjetniku ne bi bilo moguće posavjetovati se sa svojim klijentom i od njega primati povjerljive upute bez nadzora, njegova bi pomoć dosta izgubila od svoje korisnosti, a namjera je Konvencije jamčiti prava koja su praktična i djelotvorna (vidi presudu u predmetu *S. v. Switzerland* od 28. studenoga 1991., Serija A br. 220, str. 16, stavak 48.). Važnost koju treba pripisati povjerljivosti tih savjetovanja, a posebno potrebi da se ona vode izvan dosega sluha trećih osoba, objašnjavaju naprijed spomenute međunarodne odredbe (stavci 38. do 40.). Međutim, sudska praksa Suda ukazuje na to da pravo na pristup odvjetniku može podlijegati ograničenjima zbog opravdanih razloga, a u svakom se predmetu postavlja pitanje je li zbog ograničenja, u svjetlu cjelokupnog postupka, optuženik lišen poštenog suđenja. Iako nije

potrebno da podnositelj zahtjeva dokaže, pod pretpostavkom da bi to bilo moguće, kako je ograničenje imalo štetno djelovanje na tijek suđenja, podnositelj zahtjeva mora moći tvrditi da je izravno pogođen takvim ograničenjem u ostvarivanju prava na obranu.

59. U ovom je predmetu raspravni sudac našao kako je ograničenje služilo svrsi utvrđenoj u skladu s člankom 45. Zakona iz 1991. (naprijed spomenuto, stavak 35.), a to je da se spriječi prenošenje informacija osumnjičenicima koji su još bili na slobodi. Međutim, nije bilo nikakvih navoda o tome da bi odvjetnik u stvari bio spreman surađivati u jednom takvom pokušaju, te nije bilo jasno u kojoj bi mjeri policijski službenik bio sposoban prepoznati šifriranu poruku kad bi ona i bila prenesena. U najboljem slučaju, čini se kako bi nazočnost policijskog službenika imala određeni učinak u sprječavanju svakog neprikladnog priopćavanja informacija, uz pretpostavku da je postojao ikakav rizik da bi se ono moglo dogoditi. Iako Sud nalazi kako nema razloga dvojiti o dobroj vjeri u kojoj je policija nametnula i provodila ovu mjeru – nema naznake, kako je naglasila Vlada, da je policija pokušavala iskoristiti tu prigodu da pribavi dokaze za svoje vlastite svrhe - on unatoč tome nalazi kako iz ovog predmeta nisu proizlazili nužni razlozi za nametanje takvog ograničenja.

60. Što se tiče razmjernosti ograničenja, Sud bilježi kako je policijski službenik bio nazočan samo jednom razgovoru. Štoviše, mjera se mogla primijeniti jedino tijekom razdoblja od prvih 48 sati nakon uhićenja, poslije kojeg je podnositelj zahtjeva imao mogućnost savjetovati se sa svojim odvjetnikom u četiri oka sve do suđenja koje je započelo nakon nekoliko mjeseci. Radilo se stoga o ograničenju veoma ograničenog trajanja, i u tom se pogledu ono može razlikovati od povrede utvrđene u predmetu *S. v. Switzerland* (naprijed spomenut), u kojem je ograničenje savjetovanja trajalo oko osam mjeseci.

61. Prilikom tog je savjetovanja, međutim, podnositelj zahtjeva prvi puta nakon svog uhićenja imao mogućnost zatražiti savjet od svog odvjetnika. Bio je upozoren u skladu s člankom 3. Naloga iz 1988. (vidi stavak 34. ove presude), te, kako je zabilježeno u naprijed spomenutom predmetu *John Murray* (stavak 66.), njegova odluka o tome hoće li odgovoriti na određena pitanja ili riskirati da se na njegovu štetu kasnije izvode zaključci potencijalno je imala veliku važnost za njegovu obranu na suđenju. Vlada je obrazlagala kako bi ga odvjetnik mogao savjetovati o primjeni članka 3. čak i u nazočnosti policijskog službenika. Također se čini kako je raspravni sudac, nakon što su mu odvjetnik i podnositelj zahtjeva dali iskaz o razgovoru, smatrao kako odvjetnik nije ni na koji način bio spriječen u davanju savjeta podnositelju zahtjeva.

62. Unatoč tome, Sud ne može ne doći do zaključka kako je nazočnost policijskog službenika neizbježno spriječila podnositelja zahtjeva da sa svojim odvjetnikom razgovara otvoreno i dala mu razloga oklijevati prije otvaranja pitanja od potencijalnog značaja za postupak koji se protiv njega vodio. I podnositelj zahtjeva i odvjetnik bili su upozoreni da se ne smije spominjati nikakva imena, te da će razgovor biti prekinut u slučaju da se kaže bilo što za što bi se primijetilo da ometa istragu. Nije bitno to što nije dokazano kako su postojala određena pitanja o kojima su podnositelj zahtjeva i njegov odvjetnik zbog toga morali prestati razgovarati. Mogućnost optuženika da slobodno komunicira sa svojim braniteljem, priznata *inter alia* i člankom 93. Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenim, bila je podvrgnuta izričitom ograničenju. Podnositelj zahtjeva je prije savjetovanja već bio dao priznanja, a priznanja je davao i nakon toga. Nije sporno kako je on u to vrijeme trebao pravne savjete, te da bi njegovi odgovori u naknadnim razgovorima, koji bi se vodili u odsutnosti njegovog odvjetnika, i dalje bili od potencijalne važnosti za njegovu suđenje i mogli nepopravljivo nanijeti štetu njegovoj obrani.

63. Sud stoga nalazi kako je, zbog toga što je prvo savjetovanje podnositelja zahtjeva s njegovim odvjetnikom bilo u doseg u sluha nazočnog policijskog službenika, povrijeđeno pravo podnositelja zahtjeva na djelotvorno ostvarivanje njegovih prava na obranu, te da je u tom pogledu došlo do povrede članka 6., stavka 3. c) zajedno s člankom 6., stavkom 1. Konvencije.

.....

13. PRESUDA P. S. PROTIV NJEMAČKE (Zahtjev br. 33900/96)

.....

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6. KONVENCIJE

16. Podnositelj zahtjeva je prigovorio kako nije mogao postavljati pitanja djetetu S., glavnom svjedoku tužiteljstva. On se pozvao na članak 6., stavak 3. d) Konvencije prema kojemu:

"3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

....

d) da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisustvo i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe;

... "

17. Podnositelj zahtjeva je smatrao kako bi ispitivanje S. na sudu bilo važno za utvrđivanje istine.

18. Tužena država je navela kako su u ukupnim okolnostima ispunjeni zahtjevi poštenog suđenja. Sudovi su osobito koristili izjave o događajima od 29. travnja 1993. koje je dala majka i policijski službenik koji je vodio kaznenu istragu, kao i izjave koje je majka dala kao svjedok djetetovog uznemirenog stanja. Odluka da se dijete ne ispituje na sudu temeljila se na strahu od narušavanja djetetovog zdravlja zbog emocionalnog stresa, kako je naznačeno u medicinskoj potvrdi. Osim toga, Pokrajinski je sud uzeo u obzir mišljenje vještaka utemeljeno na psihološkom pregledu djeteta. Podnositelj zahtjeva je imao dovoljno mogućnosti dati primjedbe na te izjave, a u žalbenom postupku nije zatražio da dijete bude ispitano na sudu. Prema mišljenju Vlade, dijete nije trebalo biti ispitano od strane stručnjaka psihologa u najranijoj mogućoj fazi postupka.

19. Sud podsjeća kako je dopuštenost dokaza pitanje koje prvenstveno treba biti uređeno nacionalnim pravom, te kako je opće pravilo da nacionalni sudovi ocjenjuju predložene im dokaze. Zadaća Suda prema Konvenciji nije donijeti odluku o tome jesu li izjave svjedoka bile propisno dopuštene kao dokaz, već utvrditi je li postupak u cjelini, uključujući i način izvođenja dokaza, bio pošten (vidi presudu u predmetu *Doorson v. the Netherlands* od 26. ožujka 1996., *Reports* 1996-II, str. 470, stavak 67.; te presudu u predmetu *Van Mechelen and Others v. the Netherlands* od 23. travnja 1997., *Reports* 1997-III, str. 711, stavak 50.).

20. S obzirom da je to osnovno pitanje, te također i zbog toga što jamstva iz stavka 3. članka 6. predstavljaju specifične vidove prava na pošteno suđenje koje je utvrđeno u stavku 1. (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, naprijed navedenu presudu u predmetu *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, str. 711, stavak 49.), Sud će prigovore podnositelja zahtjeva razmotriti u svjetlu stavaka 3. d) i 1. zajedno.

21. Svi se dokazi obično moraju izvoditi na javnoj raspravi, u prisutnosti optuženika, u svrhu osiguranja protivničkog iznošenja argumenata. Postoje izuzeci od ovog načela, ali njima se ne smiju povrijediti prava obrane. Opće je pravilo da se optuženom mora dati odgovarajuća

i prikladna mogućnost pobijati i ispitivati svjedoka koji svjedoči protiv njega, ili kad on daje iskaz ili u nekoj kasnijoj fazi (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Van Mechelen and Others v. the Netherlands*, str. 711, stavak 51.; te presudu u predmetu *Lüdi v. Switzerland* od 15. lipnja 1992., Serija A br. 238, str. 21, stavak 49.).

22. U odgovarajućim slučajevima načela poštenog suđenja zahtijevaju da se uspostavi ravnoteža između interesa obrane i interesa svjedoka ili žrtava koje su pozvane svjedočiti, posebno kad se u pitanje dovode život, sloboda ili sigurnost osobe, odnosno interesa koji općenito uzevši potpadaju u domašaj članka 8. Konvencije (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Doorson*, str. 470, stavak 70.).

23. Međutim, od mjera koje ograničavaju prava obrane na temelju članka 6. dopuštene su samo one strogo potrebne. Osim toga, sve poteškoće s kojima se obrana suoči zbog ograničenja svojih prava moraju imati dovoljnu protutežu u postupcima koje provode sudske vlasti, kako bi se osiguralo da optuženik ima pošteno suđenje *ibid.*, st. (r. 471, stavak 72.).

24. Kad se osuda isključivo ili u odlučnoj mjeri temelji na iskazima koje je dala osoba koju optuženik nije imao prilike ispitati ili dati ispitati, bilo tijekom istrage ili na suđenju, tada su prava na obranu ograničena u opsegu koji nije u skladu s jamstvima predviđenim člankom 6. (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Van Mechelen and Others*, str. 712, stavak 55.; naprijed navedenu presudu u predmetu *Doorson*, str. 472, stavak 76.; te presudu u predmetu *Windisch v. Austria* od 27. rujna 1990., Serija A br. 186, str. 11, stavak 31.).

Stoga je Sud u prethodnom predmetu držao kako je došlo do povrede članka 6., stavka 1. zajedno s člankom 6., stavkom 3. d), primjećujući kako su se "u osudi podnositelja zahtjeva u ovom predmetu (spolno kazneno djelo na štetu maloljetnika) domaći sudovi oslonili isključivo na izjave koje su dane u Sjedinjenim Državama prije suđenja, te kako podnositelj zahtjeva ni u jednoj fazi postupka nije bio suočen s osobama koje su ga optuživale" (vidi presudu u predmetu *A.M. v. Italy*, br. 37019/97, 14. prosinca 1999., stavci 26., 28.).

25. U ovom predmetu podnositelj zahtjeva je osuđen zbog seksualnog zlostavljanja S., osmogodišnje djevojčice.

26. Sud primjećuje kako ni u jednoj fazi postupka S. nije ispitao sudac, niti je podnositelj zahtjeva imao bilo kakvu priliku promatrati ponašanje te svjedokinje tijekom izravnog ispitivanja, te na taj način provjeriti njenu pouzdanost (vidi presudu u predmetu *Kostovski v. the Netherlands* od 20. studenoga 1989., Serija A br. 166, str. 20, stavak 42. *in fine*; te naprijed navedenu presudu u predmetu *Windisch*, str. 11., stavak 29.).

27. U prvostupanjskom se postupku Okružni sud u svojoj odluci od 10. siječnja 1994. oslonio na izjave S.-ine majke koja je svjedočila o priči koju je njezina kći ispričala o dotičnim događajima i o njenom ponašanju dana 29. travnja 1993., kao i o njenom karakteru općenito, te na izjave policijskog službenika koji je djevojčicu ispitao ubrzo nakon kaznenog djela u travnju 1993.

Okružni sud je odlučio ne saslušati S. kako bi zaštitio njen osobni razvoj, jer je, prema riječima njezine majke, ona u međuvremenu potisnula svoja sjećanja na taj događaj i teško bi patila kad bi ju se na njega podsjetilo.

28. Organiziranje kaznenog postupka na način da se zaštite interesi maloljetnih svjedoka, posebno u postupcima koji se odnose na spolna kaznena djela, predstavlja važno pitanje koje treba uzeti u obzir u svrhe članka 6. Međutim, razlozi za odbijanje ispitivanja S. i odbacivanje zahtjeva kojim je podnositelj zahtjeva tražio mišljenje vještaka, a koje je Okružni sud naveo u svojoj presudi od 10. siječnja 1994., prilično su nejasni i spekulativni, te se stoga čini kako nisu relevantni.

29. Svjestan nedostataka u uzimanju dokaza, Pokrajinski je sud naložio da se pribavi nalaz vještaka psihologa o S.-inoj vjerodostojnosti, a koji je na kraju pripremljen u listopadu 1994. to jest godinu i pol dana nakon relevantnih događaja. Djevojčica ponovno nije bila saslušana na sudu zbog odbijanja njenih roditelja, potaknutog mogućim rizicima za njeno zdravlje. Osim dokaza koji su bili dostupni u prvostupanjskom postupku, Pokrajinski sud je na raspolaganju imao i mišljenje vještaka o S.-inoj vjerodostojnosti. Međutim, uzimajući u obzir vremensko razdoblje od otprilike osamnaest mjeseci koji proteklo od dotičnog događaja do izrade ovog mišljenja, Sud nalazi kako se u ovim okolnostima ne može smatrati da je postupak koji su slijedile sudske vlasti omogućio obrani pobijati svjedočenje S. koje su na sudu iznijele treće osobe, od kojih je jedna s njom bila u bliskom srodstvu.

30. Konačno, informacije koje je dala djevojčica bile su jedini izravni dokaz o kaznenom djelu o kojemu je riječ i domaći su sudovi svoju odluku o krivnji podnositelja zahtjeva u odlučnoj mjeri temeljili na S.-inim izjavama.

U odnosu na to, ovaj je predmet sličan naprijed navedenom predmetu *A.M. v. Italy*, a razlikuje se od prethodnih odluka gdje se Sud uvjerio kako je kazneni postupak koji se odnosi na spolna kaznena djela u cjelini bio pošten, jer su se osude ili isključivo temeljile na drugim dokazima osim izjava žrtve (cf. br. 36686/97, Odluka od 12. siječnja 1999.), ili se nisu isključivo temeljile na izjavama žrtava (br. 35253/97, Odluka od 31. kolovoza 1999.).

31. U tim je okolnostima korištenje tog dokaza uključivalo takva ograničenja prava obrane da se ne može reći kako je podnositelj zahtjeva imao pošteno suđenje.

32. Stoga je došlo do povrede stavka 3. d) zajedno sa stavkom 1. članka 6. Konvencije.

.....

14. PRESUDA PÉLISSIER I SASSI PROTIV FRANCUSKE (Zahtjev br. 25444/94)

.....

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6., STAVKA 1. TE STAVKA 3. a) I b) KONVENCIJE U ODNOSU NA POŠTENOST POSTUPKA

42. Podnositelji zahtjeva su tvrdili kako je zbog činjenice da su osuđeni za kazneno djelo koje se razlikuje od onoga za koje su optuženi, kao i zbog toga što je protiv prvog podnositelja zahtjeva korišten dokument čija je dopuštenost osporavana, došlo do povrede članka 6., stavka 1. te stavka 3. a) i b) Konvencije čiji mjerodavni dio propisuje sljedeće:

"1. ... u slučaju podizanja optužnice za kazneno djelo protiv njega, svatko ima pravo da ... sud pravično ... ispita njegov slučaj. ...

...

3. Svatko optužen za kazneno djelo ima najmanje sljedeća prava:

a) da u najkraćem roku bude obaviješten, potanko i na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbe koja se podiže protiv njega;

b) da ima odgovarajuće vrijeme i mogućnost za pripremu svoje obrane;

..."

43. Vlada je osporila te tvrdnje. Komisija se složila s tvrdnjom koja se ticala osude za kazneno djelo različito od onog iz optužbe.

44. Prvi podnositelj zahtjeva prvo je prigovarao u vezi s upotrebom "lažne potvrde", isprave koja nije bila spomenuta u nalogu na temelju kojeg je protiv njega bilo pokrenuto suđenje pred Kaznenim sudom.

45. Sud primjećuje kako Konvencija ne propisuje pravila o dokazima kao takvim. On stoga ne može isključiti, kao načelno pitanje i u apstraktnom smislu, da dokazi pribavljeni kršenjem odredaba domaćeg prava mogu biti dopušteni. Ocjena dokaza koje su pribavili, te mjerodavnost svakog dokaza za koji stranka želi da bude izveden na nacionalnim je sudovima. Sud unatoč tome treba utvrditi je li postupak gledan u cjelini, uključujući i način uzimanja dokaza, bio pošten kako zahtijeva članak 6., stavak 1. (vidi presudu u predmetu *Mantovanelli v. France* od 18. ožujka 1997., *Reports of Judgements and Decisions* 1997-II, str. 436-37, stavak 34.; te *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Schenk v. Switzerland* od 12. srpnja 1988., Serija A br. 140, str. 29, stavak 46.).

46. Poštenost postupka ocjenjuje se u odnosu na postupak u cjelini (vidi, *inter alia*, presude u sljedećim predmetima: *Delta v. France* od 19. prosinca 1990., Serija A br. 191-A, str. 15, stavak 35.; *Imbrioscia v. Switzerland* od 24. studenoga 1993., Serija A br. 275, str. 13-14, stavak 38.; *Miailhe v. France* (br. 2) od 26. rujna 1996., *Reports* 1996-IV, str. 1338, stavak 43.).

47. U ovom predmetu Sud, na temelju svih dokaza koje posjeduje, nalazi kako isprava o kojoj je riječ i pozivanje Žalbenog suda u Aix-en-Provenceu na nju (vidi stavak 31. ove presude) nisu bili odlučni za donošenje odluke o krivnji ili o kazni g. Pélissiera. Dakle, činjenica da je isprava o kojoj je riječ prihvaćena kao dokaz nije narušila poštenost postupka. Stoga to što je Žalbeni sud koristio ispravu o kojoj je riječ nije za sobom povlačilo povredu članka 6., stavka 1. Konvencije.

Sud se sada vraća odluci Žalbenog suda u Aix-en-Provenceu o osudi podnositelja zahtjeva za drugo kazneno djelo.

48. Podnositelji zahtjeva nisu osporavali pravo francuskih sudova da donesu podrednu presudu, već samo način na koji je to pravo vršeno tijekom njihovog suđenja. U vezi s time naglasili su važnost protivničkog načela.

Donošenje podredne presude povlačilo je za sobom obvezu saslušati argumente, i to ne samo u pogledu činjenica, već i u pogledu toga je li takva presuda opravdana. Prava obrane mogla su se djelotvorno vršiti jedino ako je raspravni sud saslušao argumente o predloženoj podrednoj optužbi. Kako nisu bili u mogućnosti osporiti tu optužbu, jer o njoj nije bilo odlučivano do vijećanja, podnositelji zahtjeva nisu imali na raspolaganju odgovarajuće vrijeme i mogućnosti pripremiti svoju obranu. Ustvrdili su kako je njihov položaj bio sličan onome koji su institucije Konvencije razmatrale u predmetu *Chichlian and Ekindjian v. France* (presuda od 28. studenoga 1989., Serija A br. 162-B, mišljenje Komisije, str. 52, stavak 65.).

Podnositelji zahtjeva su naveli kako posebna narav pojma "sudioništvo u počinjenju kaznenog djela" u francuskom pravu znači da bi oni, u slučaju da su umjesto za glavno kazneno djelo, bili optuženi za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja bili trebali primijeniti novu strategiju obrane i iznijeti druge argumente. Što se tiče opsega u kojem su bili upoznati s time da bi podredna presuda mogla biti donesena, podnositelji zahtjeva su izjavili kako je istražni sudac, iako je bila istina da je sudioništvo u počinjenju kaznenog djela bilo spominjano u istražnoj fazi postupka, to sudioništvo naknadno namjerno prikazivao nevažnim, a Kazneni sud i Žalbeni sud su ga na ročištima zanemarili. Oni su odlučno tvrdili da im nisu dostavljeni dodatni podnesci koje je Chantiers Beneteau dostavio Žalbenom sudu. O zahtjevu kojim se tražila njihova osuda za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela saznali su tek kad je on bio podnijen – i to samo kao sporedna stvar - na kraju usmenih iskaza u ime te građanske stranke.

Podnositelji zahtjeva su obrazlagali kako je podredna optužba nužno promijenila "narav optužbe" protiv njih, jer razlika između zlouporabe stečaja i sudioništva u počinjenju kaznenog djela nije predstavljala, kako je navela Vlada, samo pitanje stupnja sudioništva (vidi stavak 50. ove presude).

Što se tiče informacija koje propisuje stavak 3. a) članka 6. Konvencije, podnositelji zahtjeva su ustvrdili kako su one trebale biti iscrpne i izravne, a pružiti su ih trebale sudske vlasti, a ne građanska stranka.

49. Komisija se u biti složila s tim argumentima.

50. Prema tvrdnji Vlade, podredne se presude mogu donositi, uz uvjet da nema pozivanja na nove činjenice, na temelju načela prema kojem raspravni sudovi sude *in rem*. Prema tom je

načelu raspravni sud bio nadležan saslušati činjenice i nije bio vezan pravnom kvalifikacijom navedenom u pozivu ili optužnici. U ovom predmetu odluka Žalbenog suda u Aix-en-Provenceu da osudi za drugo zakonom propisano kazneno djelo nije izmijenila osnovu kaznene optužbe, već je samo predstavljala različitu ocjenu stupnja u kojem su podnositelji zahtjeva sudjelovali u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja.

Vlada je ustvrdila kako pojam sudioništva u počinjenju kaznenog djela, unatoč tome što je u odnosu na njega potrebno dokazati tri konstitutivna elementa, u stvari nije autonoman i sudovi ga primjenjuju vrlo fleksibilno. To se posebno događa zbog poteškoća koje su se ponekad javljale u vezi s razlikovanjem čina sudioništva u počinjenju kaznenog djela od čina supočinjenja kaznenog djela. Formulacija prijašnjeg članka 60. Kaznenog zakonika koji je bio na snazi *tempore criminis* sadržavala je nedostatke koje su sudovi nastojali ispraviti kroz sudsko tumačenje prema kojem je sudioništvo u počinjenju kaznenog djela u nekim prilikama bilo izjednačeno sa supočinjenjem kaznenog djela.

Shodno tome, sudioništvo u počinjenju kaznenog djela predstavljalo je element koji je bio sadržan u početnoj optužbi (vidi presudu u predmetu *De Salvador Torres v. Spain* od 24. listopada 1996., *Reports* 1996-V), posebno zbog toga što je kazneno djelo za koje su podnositelji zahtjeva bili osuđeni bilo među onima koja su spomenuta u nalogu na temelju kojeg su upućeni na suđenje pred Kaznenim sudom. Podredna presuda, koju su podnositelji zahtjeva mogli predvidjeti, nije iz temelja promijenila narav optužbe protiv njih i uključivala je samo revidiranu ocjenu stupnja njihovog sudioništva.

Vlada je obrazlagala kako se zahtjevi iz članka 6., stavka 3. a) i b) ne bi trebali primjenjivati previše formalno i primijetila je kako su podnositelji zahtjeva, nakon što im je poslije stupanja na snagu novog zakona 25. siječnja 1985. na teret stavljeno novo kazneno djelo, bili obaviješteni kako bi se moglo smatrati da su optuženi za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja. Činjenica da ga istražni sudac nije spomenuo u nalogu za upućivanje na suđenje nije bila odlučna u svrhe članka 6., stavka 3. a) Konvencije, jer je bio spomenut barem jednom tijekom postupka, a Kazneni sud i Žalbeni sud imali su nadležnost *in rem*. Nadalje, kako su dodatni podnesci građanske stranke, poduzeća Chantiers Beneteau, dostavljeni prije rješavanja o žalbi na Žalbenom sudu, podnositelji zahtjeva su se o njima mogli lako informirati. Osim toga, podnositeljima zahtjeva, koji su priznali kako je punomoćnik poduzeća Chantiers Beneteau tijekom svojih usmenih iskaza spomenuo pitanje sudioništva u počinjenju kaznenog djela, pomoć su pružaliiskusni odvjetnici.

51. Sud primjećuje kako odredbe stavka 3. a) članka 6. ukazuju na potrebu da se posebna pozornost posveti obavješćivanju optuženika o "optužbi". Pojednostosti o kaznenom djelu imaju ključnu ulogu u kaznenom postupku jer se od trenutka njihove dostave osumnjičenik formalno obavještava o činjeničnoj i pravnoj osnovi optužaba podignutih protiv njega (vidi presudu u predmetu *Kamasinski v. Austria* od 19. prosinca 1989., Serija A br. 168, str. 36-37, stavak 79.). Članak 6., stavak 3. a) Konvencije optuženiku daje pravo biti obaviješten ne samo o razlozima optužbe, to jest činima koje je navodno počinio i na kojima se optužba temelji, već i o pravnoj kvalifikaciji tih čina. Te bi informacije, kako je Komisija s pravom izjavila, trebale biti iscrpne.

52. Opseg naprijed navedene odredbe mora se naročito ocijeniti u svjetlu općenitijeg prava na pošteno suđenje zajamčenog člankom 6., stavkom 1. Konvencije (vidi *mutatis mutandis* presude u sljedećim predmetima: *Deweer v. Belgium* od 27. veljače 1980., Serija A br. 35, str. 30-31, stavak 56.; *Artico v. Italy* od 13. svibnja 1980., Serija A br. 37, str. 15,

stavak 32.; *Goddi v. Italy* od 9. travnja 1984., Serija A br. 76, str. 11, stavak 28.; te *Colozza v. Italy* od 12. veljače 1985., Serija A br. 89, str. 14, stavak 26.). Sud smatra kako je u kaznenim stvarima pružanje potpunih i iscrpnih informacija o optužbama protiv optuženika, a prema tome i o pravnoj kvalifikaciji koju bi sud mogao prihvatiti u toj stvar, bitan preduvjet kojim se osigurava da suđenje bude pošteno.

53. Članak 6., stavak 3. a) ne nameće nikakav posebni formalni zahtjev u pogledu načina na koji optuženika treba obavijestiti o prirodi i razlozima optužbe protiv njega (vidi *mutatis mutandis* naprijed navedenu presudu u predmetu *Kamasinski*).

54. Konačno, što se tiče prigovora na temelju članka 6., stavka 3. b) Konvencije, Sud smatra kako su podstavci a) i b) članka 6., stavka 3. povezani i kako se pravo optuženika biti obaviješten o prirodi i razlozima optužbe mora razmatrati u svjetlu optuženikovog prava na pripremu svoje obrane.

55. Sud prvo bilježi kako je jedina optužba navedena u nalogu od 27. lipnja 1990. na temelju koje je protiv podnositelja zahtjeva pokrenuto suđenje pred Kaznenim sudom bila optužba za zlouporabu stečaja (vidi stavak 26. ove presude). Iako se u dodatnim optužbama iznesenim 4. i 16. prosinca 1986. pozivalo i na odredbe o zlouporabi stečaja i na odredbe o sudjelovanju u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja (vidi stavak 22. ove presude) - a da pritom nisu spomenuti nikakvi točno određeni razlozi - Sud nalazi kako je istraga koju je vodio istražni sudac bila jasno ograničena na kazneno djelo zlouporabe stečaja. Nema ničega što bi ukazivalo na to da se optužba za kazneno djelo zlouporabe stečaja, na koju se punomoćnik koji je zastupao Chantiers Beneteau pozivao u dopisu istražnom sucu (vidi stavak 21. ove presude), uzimala kao istinska mogućnost tijekom istrage.

Argument iznesen pred Kazneni sud bio je ograničen na kazneno djelo zlouporabe stečaja (vidi stavak 28. ove presude). Formulacija odluke suda potvrđuje kako o pitanju "sudjelovanja u počinjenju kaznenog djela" tijekom suđenja nije raspravljano (*ibid.*).

U postupku vođenom po žalbi koju je javni tužitelj podnio Žalbenom sudu u Aix-en-Provenceu, pravosudne vlasti nisu podnositelje zahtjeva ni u jednoj njegovoj fazi toga postupka, ni u pozivu na ročište, a niti na ročištu (vidi stavak 30. ove presude), optužile za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja. Doduše, Sud primjećuje kako je poduzeće Chantiers Beneteau 2. travnja 1992, to jest prije ročišta na Žalbenom sudu, podnijelo dodatne podneske pisarnici, (vidi stavak 29. ove presude). Međutim, Vlada nije dostavila nikakve informacije kojima bi dokazala da su ti podnesci djelotvorno priopćeni podnositeljima zahtjeva ili njihovom punomoćniku kad su podnijeti pisarnici ili pak naknadno. Sud smatra kako sama činjenica da su dodatni podnesci građanske stranke bili dostupni u pisarnici Žalbenog suda sama po sebi ne bi mogla biti dovoljna da se ispune zahtjevi iz stavka 3. a) članka 6. Konvencije.

Podnositelji zahtjeva su priznali kako su čuli punomoćnika koji je zastupao poduzeće Chantiers Beneteau kako je, kao sporednu stvar, spomenuo mogućnost njihove osude za sudjelovanje u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja (vidi stavak 31. ove presude). Sud, međutim, primjećuje kako se ne čini da se suci Žalbenog suda i javni tužitelj pozvali na tu mogućnost na ročištu, pa niti da su se očitovali o podnescima građanske stranke. U vezi s ovim pitanjem, Sud osobito nalazi kako su argumenti koje je poduzeće Chantiers Beneteau iznijelo u svojim glavnim podnescima u presudi Žalbenog suda u Aix-en-Provenceu spomenuti, dok dodatni podnesci te stranke (vidi stavak 31. ove presude) to nisu.

56. Uzimajući u obzir te čimbenike, Sud nalazi kako nije utvrđeno da su podnositelji zahtjeva bili svjesni da bi Žalbeni sud mogao donijeti podrednu presudu za "sudioništvo u počinjenu kaznenog djela" zlouporabe stečaja. U svakom slučaju, imajući na umu "potrebu da se posebna pozornost pokloni obavještanju optuženika o optužbi", te presudnu ulogu koju pojedinosti o kaznenom djelu u pisanom obliku imaju u kaznenom postupku (vidi naprijed spomenutu presudu u predmetu *Kamasinski*), Sud smatra kako niti jedan od Vladinih argumenata, bez obzira jesu li uzeti u obzir zajedno ili zasebno, ne bi mogao dovoljno jamčiti poštivanje odredaba članka 6., stavka 3. a) Konvencije.

57. Sud sada mora odrediti je li pojam sudioništva u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja prema francuskom pravu značio da su podnositelji zahtjeva trebali znati za mogućnost da umjesto presude za zlouporabu stečaja bude donesena presuda za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja.

58. Sud bilježi kako su odredbe članaka 59. i 60. Kaznenog zakonika koje su bile primjenjive *tempore criminis* izričito propisivale da se sudioništvo u počinjenju kaznenog djela može dokazati jedino ako se dokaže određeni broj posebnih elemenata, uz zadovoljavanje strogih i kumulativnih uvjeta (vidi stavak 36. ove presude). Doduše, sudioništvo u počinjenju kaznenog djela po samoj je svojoj naravi povezano s glavnim kaznenim djelom koje je počinio glavni počinitelj. Čini pomagatelja postaju kažnjivi tek kad se povežu s kaznenim djelima koje počinio glavni počinitelj, što objašnjava pojam "povezani kriminalitet" (*emprunt de criminalité*). Međutim, osim prvog konstitutivnog elementa, sudioništvo u počinjenju kaznenog djela također zahtijeva i činjenični element, to jest počinjenje jednog od specifičnih čina spomenutih u prijašnjem članku 60. Kaznenog zakonika, te element namjere: svijest pomagatelja da pomaže u počinjenju kaznenog djela (vidi stavak 36. ove presude).

59. Sud stoga ne može prihvatiti Vladinu tvrdnju da se sudioništvo u počinjenju kaznenog djela od glavnog kaznenog djela razlikuje samo po stupnju sudjelovanja. Kazneni zakonik je *tempore criminis* propisivao drukčije, a osim toga u člancima 402. i 403. povučena je jasna razlika između pomagatelja i glavnih počinitelja: da bi se optuženik osudio kao glavni počinitelj, potrebno je dokazati da je on postupao u jednom od svojstava navedenih u članku 196. Zakona od 25. siječnja 1985., te spomenutih u prijašnjem članku 403. Kaznenog zakonika (vidi stavke 36. do 37. ove presude).

60. Nije na Sudu ocjenjivati osnovanost obrane podnositelja zahtjeva koju su oni mogli iznijeti da su imali mogućnosti podnositi podneske o optužbi za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela zlouporabe stečaja. Sud samo primjećuje kako se čini uvjerljivim tvrditi da bi takva obrana bila drukčija od obrane u slučaju optužbe za glavno djelo. U odnosu na optužbu za sudioništvo u počinjenju kaznenog djela, g. Pélissier i g. Sassi bi bili trebali sud uvjeriti, prvo, da nisu počinili niti jedno od zakonski definiranih čina sudioništva u počinjenju kaznenog djela i, drugo, kad bi bili optuženi za specifične čine sudioništva u počinjenju kaznenog djela, da nisu bili svjesni da pružaju pomoć u počinjenju kaznenog djela. Nadalje, načelo da se kazneni zakoni moraju strogo tumačiti znači da nije moguće izbjeći obvezu dokazivanja specifičnih elemenata sudioništva u počinjenju kaznenog djela (vidi stavak 36. ove presude). Sud također bilježi kako se pojam supočinjenja kaznenog djela (*coaction*) na koji se poziva Vlada, pa i pojam zajedničkog pothvata (*complicité correlative*), tiče posebnih situacija koje nemaju veze s ovim predmetom. U ovom se predmetu Sud ograničava na konstatiranje kako su i Kazneni sud u Toulonu i Žalbeni sud u Aix-en-Provenceu izričito prikazali nevažnom mogućnost da su podnositelji zahtjeva bili glavni počinitelji odnosno

glavni supočinitelji. Vladin argument da su sudovi ponekad izjednačavali sudioništvo u počinjenju kaznenog djela s činima koje su zajednički počinili glavni počinitelji, u ovom se predmetu stoga ne može prihvatiti.

61. U svjetlu naprijed navedenog, Sud također nalazi kako sudioništvo u počinjenju kaznenog djela nije predstavljalo element koji je bio dio prvotne optužbe za koju su podnositelji zahtjeva znali od početka postupka (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *De Salvador Torres*, str. 1587, stavak 33.).

62. Sud stoga smatra kako je Žalbeni sud u Aix-en-Provenceu, koristeći svoje pravo na prekvalificiranje činjenica nad kojima je propisno imao nadležnost, a koje pravo je on neupitno imao, podnositeljima zahtjeva trebao pružiti mogućnost ostvariti svoja prava na obranu u odnosu na to pitanje na praktičan i djelotvoran način, te posebno, pravovremeno. U ovom predmetu Sud ne nalazi ništa što bi moglo objasniti zašto, na primjer, ročište nije bilo odgođeno radi daljnjeg iznošenja argumenata, odnosno zašto se, podredno, od podnositelja zahtjeva nije zatražilo da podnesu pisano očitovanje dok je Žalbeni sud bio vijećao. Suprotno tome, materijal koji je predložen Sudu ukazuje na to da se podnositeljima zahtjeva nije dala nikakva mogućnost da pripreme svoju obranu u odnosu na novu optužbu, jer su za prekvalifikaciju činjenica saznali tek u presudi Žalbenog suda. To je, razumije se, bilo prekasno.

63. U svjetlu naprijed navedenog, Sud zaključuje kako je prekršeno pravo podnositelja zahtjeva da budu iscrpno obaviješteni o prirodi i razlozima optužbe protiv njih, kao i njihovo pravo imati odgovarajuće vrijeme i sredstva za pripremu svoje obrane. Stoga je došlo do povrede stavka 3. a) i b) članka 6. Konvencije, zajedno sa stavkom 1. toga članka koji propisuje pošteno suđenje.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6., STAVKA 1. KONVENCIJE U ODNOSU NA DULJINU POSTUPKA

64. Podnositelji zahtjeva su naveli kako je, protivno članku 6., stavku 1. Konvencije, kazneni postupak pokrenut protiv njih bio pretjerano dugačak.

65. Komisija se složila s tvrdnjama podnositelja zahtjeva. Vlada je smatrala kako činjenično stanje predmeta nije ukazivalo ni na kakvu povredu članka 6., stavka 1.

A. Razdoblje koje treba uzeti u razmatranje

66. Sud bilježi kako je razdoblje koje treba uzeti u razmatranje u svrhu određivanja je li u odnosu na ovaj postupak zadovoljen zahtjev "razumnog roka" utvrđen člankom 6., stavkom 1. počelo kad su g. Pélissier i g. Sassi optuženi, drugim riječima, 14. rujna 1984. odnosno 12. lipnja 1985. (vidi stavke 18. do 19. ove presude), a završilo je s presudom Kasacijskog suda od 14. veljače 1994. (vidi stavak 34. ove presude). Dakle, postupak je trajao devet godina i pet mjeseci u slučaju prvog podnositelja zahtjeva, te osam godina, osam mjeseci i dva dana u slučaju drugog podnositelja zahtjeva.

B. Razumnost duljine postupka

67. Razumnost duljine postupaka treba ocijeniti u svjetlu okolnosti određenog predmeta, imajući na umu kriterije utvrđene u sudskoj praksi Suda, a naročito složenost predmeta, ponašanje podnositelja zahtjeva, te ponašanje nadležnih vlasti (vidi, među brojnim izvorima prava, presudu u predmetu *Kemmache v. France* (br. 1 i 2) od 27. studenoga 1991., Serija A br. 218, str. 27, stavak 60.).

1. Tvrđnje iznesene pred Sudom

68. Podnositelji zahtjeva su obrazlagali kako njihov predmet ni po čemu nije bio poseban i kako ga nije karakterizirala nikakva složenost. Činjenica da je bio trgovačke naravi nije ga sama po sebi činila složenim. U odgovoru na Vladine argumente, g. Pélissier i g. Sassi osobito su naglasili kako su bila uključena samo tri poduzeća (u nečemu što bi se moglo nazvati uobičajenim trgovačkim odnosom), četiri optuženika, četiri optužbe, te tri građanske stranke koje su se u postupku pojavile kao umješači. Također su izjavili kako su usmeni iskazi uzeti na dva ročišta zbog toga što je tako bilo zgodno sucima, a ne zbog toga što bi predmet bio složen. Ustvrdili su kako ih se ne može smatrati odgovornima za ponašanje Fernanda Corteza, te kako trojedna odsutnost g. Pélissiera u srpnju 1986. nije mogla opravdati činjenicu da je istraga trajala šest godina. Tvrđili su kako pravosudne vlasti nisu ispunili svoju obvezu revnosti.

69. Vlada je osporila te tvrdnje. Navela je kako su složenosti postupka pridonijeli ekonomska narav predmeta, činjenica da je bilo nekoliko optuženika, potreba da se utvrdi kakvi su bili odnosi između optuženika i njihovih poduzeća, te otkriće dodatnih kaznenih djela. Osim toga, Vlada je ustvrdila kako je Zakon br. 85-98 od 25. siječnja 1985., kojim je izmijenjen Zakon o insolventnosti, pravosudnim vlastima stvarao probleme od trenutka kad je stupio na snagu, iako je omogućio pojednostavnjenje kaznenog djela zlouporabe stečaja. Vlada je također obrazložila kako je svojom sporošću u podnošenju zatraženih očitovanja ili isprava Fernand Cortez pridonio odugovlačenju postupka, isto kao i g. Pélissier koji je istražnog suca obavijestio kako će od 2. do 24. srpnja 1986. biti na putu. Vlada je na kraju ustvrdila kako su pravosudne vlasti čitav postupak vodile revno, osim razdoblja neaktivnosti koje je trajalo od 3. kolovoza 1987. do 30. lipnja 1988. kad su čekale izvješće vještaka za računovodstvo. Što se tiče vremenskog razmaka između žalbi koje su podnijeli javni tužitelj i Fernand Cortez dana 22. ožujka 1991. i prvog ročišta koje je na Žalbenom sudu u Aix-en-Provenceu održano 16. travnja 1992., Vlada je objasnila kako je raznim strankama u postupku trebalo poslati veliki broj poziva.

70. Komisija je smatrala kako predmet nije bio posebno složen i nije našla ništa što bi dalo naslutiti da je ponašanje podnositelja zahtjeva pridonijelo odugovlačenjima u postupku. Što se tiče ponašanja pravosudnih vlasti, Komisija je našla kako je bilo odugovlačenja odnosno razdoblja neaktivnosti koji se mogu pripisati nacionalnim vlastima.

2. Ocjena Suda

(a) Složenost predmeta

71. Sud dijeli mišljenje podnositelja zahtjeva o ovom pitanju. On posebno smatra kako ekonomska narav kaznenih djela sama po sebi postupak nije činila osobito složenim. Nadalje, Sud nalazi kako je, kao što je zabilježila Vlada, Zakon od 25. siječnja 1985. pojednostavnio kazneno djelo zlouporabe stečaja, što je posao istražnog suca trebalo značajno olakšati.

Konačno, Sud nalazi kako su u predmetu bila samo četiri optuženika, povezana s poduzećima koja su se bavila istom poslovnom djelatnošću, te kako nije bilo dokaza o korištenju pravnih struktura koje bi bile toliko sofisticirane da bi u ikakvoj većoj mjeri usporavale rad istražitelja. Stoga se duljina postupka ne može opravdati složenošću predmeta.

(b) Ponašanje podnositelja zahtjeva

72. Sud, kao i Komisija, ne nalazi ništa što bi ukazivalo na to da su podnositelji bili odgovorni za odugovlačenja postupka. Sud posebno smatra kako se, s obzirom na duljinu istrage, g. Pélissieru ne mogu opravdano uputiti nikakve kritike zbog njegove odsutnosti od 2. do 24. srpnja 1986. (vidi stavak 69. ove presude), drugim riječima u razdoblju kraćem od mjesec dana tijekom sudskih odmora. Što se tiče ponašanja Fernanda Corteza (vidi stavak 69. ove presude), zbog kojeg se, usput rečeno, podnositelji zahtjeva ne mogu smatrati odgovornima, Vlada nije dokazala kako bi se za njega moglo reći da je u tolikoj mjeri otežao postupak da bi bitno odugovlačio ishod istrage.

(c) Postupanje pravosudnih vlasti

73. Sud bilježi kako je istraga trajala pet godina, devet mjeseci i trinaest dana u slučaju prvog podnositelja zahtjeva, te pet godina i petnaest dana u slučaju drugog podnositelja zahtjeva.

U svjetlu svojih nalaza o tome da predmet nije bio složen, te da je ponašanje podnositelja zahtjeva bilo razumno, Sud drži kako nije bilo opravdanja za to da istraga traje više od pet godina. On, kao i Komisija, također bilježi kako je bilo neopravdanih odugovlačenja i razdoblja neaktivnosti tijekom istrage, posebno između *ordonnance de soit-communicé* od 10. siječnja 1989. (vidi stavak 25. ove presude) i naloga od 27. lipnja 1990. kojim su podnositelji zahtjeva upućeni na suđenje pred Kaznenim sudom (vidi stavak 26. ove presude), te između naloga od 15. lipnja 1987. kojim se tražilo vještačenje (vidi stavak 23. ove presude) i podnošenja nalaza vještačenja 30. lipnja 1988. (vidi stavak 24. ove presude). Osim toga, Sud ne nalazi uvjerljivim argument da je rad sudaca otežan zbog stupanja na snagu Zakona od 25. siječnja 1985. (vidi stavak 20. ove presude), jer, kako je Vlada priznala (vidi stavak 69. ove presude), taj je zakon omogućio pojednostavnjenje postupka u odnosu na kazneno djelo zlouporabe stečaja – jedino za koje su podnositelji zahtjeva bili optuženi.

Što se tiče postupka pred Kaznenim sudom i Žalbenim sudom, Sud nadalje nalazi kako je bilo neopravdanog odugovlačenja između 22. ožujka 1991. kad su javni tužitelj i Fernand Cortez uložili svoje žalbe (vidi stavak 29. ove presude) i 16. travnja 1992. kad je Žalbeni sud u Aix-en-Provenceu održao prvo ročište (vidi stavak 30. ove presude). Sud posebno smatra kako poduzimanje tako elementarnih i svakodnevnih postupovnih radnji kao što je dostava poziva za ročište, u postupku za koji se ne može reći da je broj stranaka u njemu bio neuobičajeno velik, ne može opravdati tako veliko odugovlačenje.

74. Sud u vezi s time primjećuje kako članak 6., stavak 1. Konvencije državama ugovornicama nameće obvezu organizirati svoje pravosudne sustave na takav način da njihovi sudovi mogu ispuniti svaki zahtjev iz te odredbe, uključujući i obvezu odlučivanja o predmetima u razumnom roku (vidi, među brojnim drugim izvorima prava, presudu u predmetu *Duclos v. France* od 17. prosinca 1996., *Reports* 1996-VI, str. 2180-81, stavak 55. *in fine*). Dokazi koji su pruženi u ovom predmetu dokazuju da je bilo pretjeranih odugovlačenja koja se mogu pripisati nacionalnim vlastima.

(d) Zaključak

75. Uzimajući u obzir sve predočene mu dokaze, Sud drži kako je prekoračen zahtjev "razumnog roka" iz članka 6., stavka 1.

Stoga je došlo do povrede članka 6., stavka 1. Konvencije u odnosu na duljinu postupka.

.....

15. PRESUDA PELLEGRIN PROTIV FRANCUSKE (Zahtjev br. 28541/95)

.....

PRAVO

NAVODNA POVREDA ČLANKA 6., STAVKA 1. KONVENCIJE

46. Podnositelj zahtjeva je prigovorio duljini postupka koji je u tijeku pred Upravnim žalbenim sudom u Parizu. Pozvao se na članak 6., stavak 1. Konvencije koji propisuje:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi .... svatko ima pravo da ... sud ... u razumnom roku ispita njegov slučaj."

47. Sud mora utvrditi je li taj članak primjenjiv na ovaj predmet. Podnositelj zahtjeva i Komisija obrazlagali su kako je on primjenjiv; Vlada je tvrdila kako nije.

A. Argumenti stranaka

1. Podnositelj zahtjeva

48. Podnositelj zahtjeva je ustvrdio kako je njegov status nepostavljenog državnog službenika angažiranog na temelju ugovora više nalikovao statusu zaposlenika u privatnom pravu, nego statusu državnog službenika. Činjenica da su u slučaju spora bili nadležni upravni sudovi (kao i za državne službenike) nije mu sama po sebi dala status koji bi se mogao izjednačiti sa statusom državnog službenika. Sudska praksa Suda koja se odnosi na državne službenike stoga nije bila primjenjiva u njegovom predmetu.

49. Za slučaj da ga Sud unatoč tome izjednači s državnim službenikom i svoju sudsku praksu primijeni na to pitanje, tvrdio je da se spor o kojemu je riječ ne bi ticao njegovog zapošljavanja, karijere ili prestanka njegovog zaposlenja u državnoj službi. Tvrdio je kako cilj spora nije ostvariti vraćanje na rad u ustanovu iz koje je otpušten, već ishoditi odluku da je njegovo otpuštanje bilo nezakonito, s isključivim ciljem dobivanja naknade štete koja mu je tom odlukom nanesena.

50. Prema tvrdnji podnositelja zahtjeva, spor je dakle imao "isključivo ekonomsku" svrhu, a to je ostvariti naknadu, prvo za plaću koju bi primio da je ostao na radnom mjestu, a drugo za osobnu, materijalnu i nematerijalnu štetu koju je, kako smatra, pretrpio zbog toga što je bio otpušten. Pozivajući se na presudu u predmetu *Le Calvez v. France* od 29. srpnja 1998. (*Reports of Judgements and Decisions* 1998-V, str. 1900-01, stavak 58.), obrazlagao je kako je to utjecalo na njegova "sredstva za uzdržavanje", jer mu je zbog odluke o njegovom otpuštanju uskraćena mjesečna plaća koja mu je bila jedini prihod.

51. Podnositelj zahtjeva je nadalje ustvrdio kako poslovi koje je obavljao u Ekvatorijalnoj Gvineji nisu uključivali vršenje ovlasti dodijeljenih na temelju javnog prava, jer je bilo omogućeno da ih obavlja privatni konzultant. Svrha zapošljavanja nekog sudionika u

programu suradnje koji plaćaju francuske upravne vlasti bila je pružiti financijsku pomoć zemlji domaćinu na način da joj se na raspolaganje stavi kvalificirana osoba bez obveze.

2. Vlada

52. Vlada je ustvrdila kako se status podnositelja zahtjeva kao ugovornog zaposlenika u državnoj upravi može izjednačiti sa statusom državnog službenika. Prvo, ugovor nije odigrao značajnu ulogu u odnosu između dotičnog zaposlenika i upravne vlasti koja ga je zaposlila; njegovo potpisivanje nije uslijedilo kao posljedica pregovora između stranaka o uvjetima službe tog zaposlenika, već je to bilo puko očitovanje suglasnosti obiju strana koje je za sobom povlačilo primjenu već postojećih uvjeta službe uređenih zakonima i drugim propisima (u ovom slučaju utvrđenih Zakonom od 13. srpnja 1972. i dvjema njegovim provedbenim uredbama). Drugo, uvjeti koji su se odnosili na obavljanja poslova ugovornih zaposlenika, prestanak njihove službe i njihove plaće bili su veoma slični onima koji se primjenjuju na državne službenike jer su, jednako kao i ti uvjeti, i oni bili određeni ograničenjima javne službe. Konačno, u slučaju spora bili su nadležni upravni sudovi te su primjenjivali pravila koja su – odstupajući od onih koja su se primjenjivala na druge upravne ugovore – bila slična onima koja su se odnosila na državne službenike.

53. Vlada je na temelju toga obrazlagala kako treba primijeniti sudsku praksu Suda koja se odnosi na državne službenike. Pozivajući se na presudu u predmetu *Fusco v. Italy* od 2. rujna 1997. (*Reports* 1997-V, str. 1732, stavak 20.), Vlada je ustvrdila kako se spor očito ticao prestanka zaposlenja podnositelja zahtjeva u državnoj službi. On se na početku ograničio na podnošenje zahtjeva za ukidanje odluke o otpustu. Tek je dvije i pol godine nakon toga tom zahtjevu dodao zahtjev za naknadu štete.

54. Osim toga, prema tvrdnji Vlade, isplata te naknade ovisila je o prethodnom utvrđivanju nezakonitosti odluke o otpustu. Kako je Sud riješio u svojoj presudi u predmetu *Neigel v. France* od 17. ožujka 1997. (*Reports* 1977-II, str. 411, stavak 44.), u takvom predmetu ono što je bilo dovedeno u pitanje u sporu nije bilo "isključivo ili uglavnom ekonomske" naravi.

55. Vlada je nadalje ustvrdila kako je pobijana odluka donesena pod uvjetima koji su odstupali od redovnog prava (vidi obratan učinak u presudi u predmetu *Francesco Lombardo v. Italy* od 26. studenoga 1992. Serija A br 249-B, str. 26-27, stavak 17.). Država kojoj je podnositelj zahtjeva bio dodijeljen iskoristila je svoje pravo da, u bilo koje vrijeme i zbog razloga svrshishodnosti, podnositelja zahtjeva opet stavi na raspolaganje francuskim vlastima koje nisu imale drugog izbora nego tu odluku primiti na znanje. To je automatski dovelo do jednostranog prekida ugovora.

56. Prema tvrdnji Vlade, ova se situacija nalazila izvan domašaja redovnog prava zbog specifične naravi diplomatskih odgovornosti povjerenih podnositelju zahtjeva koje su od njega zahtijevale da u obje dotične države sudjeluje u vršenju dužnosti koje su bile pitanje nacionalnog suvereniteta, pa mu ih stoga nisu mogle delegirati upravne vlasti. Kao zaposlenik Ministarstva suradnje i razvoja angažiran u programu suradnje, podnositelj zahtjeva je sudjelovao u obavljanju jednog javnoslužbeničkog zadatka za francusku državu. Kao tehnički savjetnik u Ministarstvu gospodarstva, planiranja i trgovine Ekvatorijalne Gvineje sudjelovao je u vršenju suvereniteta te države.

3. Komisija

57. Izaslanik Komisije je smatrao kako je cilj spora bio uglavnom ekonomske naravi. Prvo, odluka o otpustu lišila je podnositelja zahtjeva njegovih "sredstava za uzdržavanje" (vidi prethodno navedenu presudu u predmetu *Le Calvez*, str. 1900-01, stavak 58.). Drugo, spor se ticao zakonitosti odluke o njegovom otpuštanju. Kad bi se donijelo rješenje da ta odluka nije bila zakonita, on bi imao pravo na naknadu. Prema tome, ono o čemu je bila riječ u postupku bilo je postojanje duga prema podnositelju zahtjeva, što je prema sudskoj praksi Suda bilo pravo "građanske naravi" (vidi presudu u predmetu *Cazenave de la Roche v. France* od 9. lipnja 1998., *Reports* 1998-III, str. 1327, stavak 43.).

B. Ocjena Suda

58. Činjenično stanje ovog predmeta postavlja problem primjenjivosti članka 6., stavka 1. na sporove koje državni službenici pokreću u odnosu na uvjete svoje službe.

1. Postojeća sudska praksa

59. Kako je Sud zabilježio u prethodnim predmetima, u pravu mnogih država članica Vijeća Europe postoji osnovna razlika između državnih službenika i zaposlenika na koje se primjenjuje privatno pravo. Zbog toga Sud drži kako je "opće pravilo da se sporovi koji se odnose na zapošljavanje, karijeru i prestanak službe državnih službenika nalaze izvan domašaja članka 6., stavka 1." (vidi, na primjer, presudu u predmetu *Massa v. Italy* od 24. kolovoza 1993., Serija A br. 265-B, str. 20, stavak 26.).

Međutim, u određenom je broju presuda ovo opće načelo isključivanja ograničeno i pojašnjeno. Tako je u predmetu *Massa* (ibid.) podnositelj zahtjeva podnio zahtjev za obiteljsku mirovinu iza smrti svoje supruge koja je bila ravnateljica škole. U predmetu *Francesco Lombardo* (naprijed navedena presuda), karabinjer koji je bio stavljen izvan službe zbog invalidnosti i koji je tvrdio kako je njegova invalidnost nastala kao "posljedica njegove službe" podnio je zahtjev za "uvećanu redovnu mirovinu". Sud je smatrao kako se prigovori podnositelja zahtjeva nisu odnosili ni na "zapošljavanje", ni na "karijere" državnih službenika, te samo neizravno na "prestanak službe", jer su se sastojali od zahtjeva za isključivo materijalnim pravima koja pripadaju nekoj osobi na temelju zakona nakon prestanka službe. U tim okolnostima, te s obzirom na činjenicu da talijanska država nije koristila "diskrecijske ovlasti" u ispunjavanju svoje obveze isplaćivanja mirovina o kojima je riječ, pa se mogla usporediti s poslodavcem koji je stranka ugovora o zapošljavanju na koji se primjenjuje privatno pravo, Sud je smatrao kako su zahtjevi podnositelja zahtjeva bili zahtjevi građanske naravi u smislu članka 6., stavka 1.

S druge strane, sud je u predmetu *Neigel*, smatrao kako se odluka koju je podnositeljica zahtjeva pobijala, to jest odluka o odbijanju njenog vraćanja na stalni položaj u državnoj službi, ticala njenog "zapošljavanja", njene "karijere" i "prestanaka (njene) službe". Sud je dalje rekao kako zahtjev podnositeljice zahtjeva za isplatom plaća koje bi primila da je vraćena nije imao za posljedicu to da članak 6., stavak 1. bude primjenjiv jer je dodjela takve naknade od strane upravnog suda "izravno ovisila o prethodnom utvrđenju da je odbijanje vraćanja u službu bilo nezakonito" (prethodno navedena odluka u predmetu *Neigel*, str. 411, stavak 44.). Sud je stoga odlučio da se spor nije ticao prava "građanske naravi" u smislu članka 6., stavka 1. Treba primijetiti kako to što su upravne vlasti odbile vraćanje u službu nije predstavljalo vršenje bilo kakvih diskrecijskih ovlasti s njihove strane, jer se, prema

primjenjivom domaćem pravu, moglo dogoditi ili da radno mjesto bude upražnjeno u kojem bi slučaju podnositeljica zahtjeva imala pravo biti vraćena u službu, ili da ne bude slobodnog radnog mjesta pa ju vlasti ne bi mogle vratiti u službu.

Prema drugim presudama, članak 6., stavak 1. primjenjuje se kad se zahtjev o kojemu je riječ odnosi na "isključivo ekonomsko" pravo – kao što je isplata plaća (vidi presude u predmetima *De Santa v. Italy*, *Lapalorcia v. Italy* i *Abenavoli v. Italy* od 2. rujna 1997., *Reports* 1997-V, str. 1663, stavak 18., str. 1677, stavak 21. odnosno str. 1690, stavak 16.) – ili "uglavnom ekonomsko" pravo (vidi presudu u predmetu *Nicodemo v. Italy* od 2. rujna 1997., *Reports* 1997-V, str. 1703, stavak 18.), te uglavnom ne dovodi u pitanje "diskrecijske ovlasti vlasti" (vidi presude u sljedećim predmetima: *Benkessiouer v. France*, 24. kolovoza 1998., *Reports* 1998-V, str. 2287-88, stavci 29.-30.; *Couez v. France*, 24. kolovoza 1998., *Reports* 1998-V, str. 2265, stavak 25.; *Le Calvez*, naprijed navedena, str. 1900-01, stavak 58.; te *Cazenave de la Roche*, naprijed navedena, str. 1327, stavak 43.).

2. Granice postojeće sudske prakse i njene posljedice

60. Sud smatra da, kako sada stvari stoje, naprijed navedena sudska praksa u odnosu na državu ugovornice sadrži jedan granični prostor neizvjesnosti u pogledu njihovih obveza na temelju članka 6., stavka 1. u sporovima koje zaposlenici u javnom sektoru pokreću u vezi s uvjetima svoje službe.

U predmetu *Neigel*, na primjer, kriterij nepostojanja diskrecijskih ovlasti nije smatran odlučnim za primjenjivost članka 6., stavka 1. (vidi stavak 59. ove presude).

Kriterij koji se odnosi na ekonomsku narav spora ostavlja prostor za određeni stupanj proizvoljnosti, jer odluka o "zapošljavanju", "karijeri" i "prestanku službe" državnog službenika gotovo uvijek ima materijalne posljedice. Ako je tome tako, teško je povući razliku između postupaka od "isključivo" ili "uglavnom" ekonomskog interesa i drugih vrsta postupaka. U predmetu *Neigel*, na primjer, mogao se zauzeti stav da je podnositeljica zahtjeva, koja je tražila isplatu plaća koje bi primila da je bila vraćena na radno mjesto u upravnoj službi za koju je prethodno radila, podnijela uglavnom ekonomski zahtjev. U jednom je drugom predmetu Sud smatrao kako je članak 6., stavak 1. primjenjiv zbog činjenice da se "pitanje koje se nalazilo u srži postupka" ticalo "sredstava za uzdržavanje" podnositeljice zahtjeva (vidi prethodno navedenu presudu u predmetu *Le Calvez*, str. 1900-01, stavak 58.). Ipak, većina je postupaka koje javni službenici pokreću protiv upravnih vlasti kod kojih su zaposleni povezana s njihovim "sredstvima za uzdržavanje", tako da i s te točke gledišta, "ekonomski" kriterij dovodi do dvojbi. Sud stoga može samo potvrditi ono što je navedeno u njegovoj presudi u predmetu *Pierre-Bloch v. France* u vezi s izbornim sporovima u kojoj je smatrao sljedeće: "postupak ne postaje 'građanski' samo zbog toga što je njime potaknuto i neko ekonomsko pitanje" (presuda od 21. listopada 1997, *Reports* 1997-VI, str. 2223, stavak 51.).

61. Sud stoga želi prekinuti neizvjesnost koja okružuje primjenu jamstava iz članka 6., stavka 1. na sporove između države i njenih službenika.

62. Stranke u ovom predmetu temeljile su svoje argumente na razlici koja u Francuskoj, kao i u nekim drugim državama ugovornicama, postoji između dvije kategorije osoblja u službi države, to jest ugovornih službenika i postavljenih državnih službenika (vidi stavke 48. do 52. ove presude). Istina je da se u nekim državama na ugovorne službenike primjenjuje

privatno pravo, za razliku od postavljenih državnih službenika na koje se primjenjuje javno pravo. Sud, međutim, bilježi kako u postojećoj praksi država ugovornica postavljeni državni službenici i ugovorni službenici često obavljaju jednakovrijedne ili slične poslove. Prema utvrđenoj sudskoj praksi, pitanje jesu li primjenjive zakonske odredbe dio domaćeg javnog ili privatnog prava samo po sebi ne može biti odlučno, te bi to u svakom slučaju dovodilo do nejednakosti u postupanju između različitih država, kao i između osoba u službi države koje obavljaju jednakovrijedne poslove.

63. Sud, prema tome, smatra kako je, u cilju primjene članka 6., stavka 1., važno utvrditi autonomno tumačenje pojma "državna služba" čime bi se omogućila jednakost postupanja prema javnim službenicima koji obavljaju jednakovrijedne ili slične poslove u državama strankama Konvencije, bez obzira na domaći sustav zapošljavanja, a posebno bez obzira na narav pravnog odnosa između službenika i upravne vlasti (bilo da je određen ugovorom ili da je uređen zakonski utvrđenim i regulatornim uvjetima službe). Osim toga, kod ovog tumačenja u obzir se moraju uzeti nedostaci koje je stvorila postojeća sudska praksa Suda (vidi stavak 60. ove presude).

3. Novi kriterij koji treba primijeniti

64. U tu svrhu, a u cilju određivanja primjenjivosti članka 6., stavka 1. na javne službenike, bez obzira na to jesu li postavljeni ili zaposleni na temelju ugovora, Sud smatra kako bi trebao prihvatiti funkcionalni kriterij koji se temelji na naravi zaposlenikovih poslova i odgovornosti. On pritom mora, u skladu s ciljem i svrhom Konvencije, prihvatiti restriktivno tumačenje izuzetaka jamstava koje pruža članak 6., stavak 1.

65. Sud bilježi kako u javnom sektoru svake zemlje određena radna mjesta podrazumijevaju odgovornosti u općem interesu ili sudjelovanje u vršenju ovlasti dodijeljenih javnim pravom. Oni koji rade na takvim radnim mjestima imaju stoga dio suverene ovlasti države. Država stoga ima legitimni interes od tih službenika zahtijevati poseban odnos povjerenja i odanosti. S druge strane, u odnosu na druga radna mjesta koja nemaju ovaj "javnoupравни" vid, takav interes ne postoji.

66. Sud stoga odlučuje kako su jedini sporovi koji su isključeni iz domašaja članka 6., stavka 1. Konvencije oni koje pokreću javni službenici čiji poslovi predstavljaju tipičan primjer specifičnih aktivnosti javne službe u mjeri u kojoj ona djeluje kao onaj kome su povjerene javne ovlasti i koji je nadležan za zaštitu općih interesa države i drugih javnih vlasti. Očiti primjer takvih aktivnosti predstavljaju oružane snage i policija. U praksi će Sud u svakom predmetu utvrđivati povlači li radno mjesto podnositelja zahtjeva za sobom – u svjetlu naravi poslova i odgovornosti koje mu pripadaju – izravno ili neizravno sudjelovanje u vršenju ovlasti dodijeljenih javnim pravom i poslova čija je namjera štititi opće interese države ili drugih javnih tijela. Pritom će Sud, radi orijentacije, uzeti u obzir kategorije aktivnosti i radnih mjesta koje je u svom priopćenju od 18. ožujka 1998. nabrojala Europska komisija, kao i Sud Europskih zajednica (vidi stavke 37. do 41. ove presude).

67. Prema tome, sporovi između upravnih vlasti i zaposlenika koji rade na radnim mjestima koja uključuju sudjelovanje u vršenju ovlasti dodijeljenih javnim pravom ne pozivaju na primjenu članka 6., stavka 1. jer Sud namjerava utvrditi funkcionalni kriterij (vidi stavak 64. ove presude). Svi sporovi koji se tiču mirovina potpadaju u domašaj članka 6., stavka 1. jer prilikom umirovljenja zaposlenici prekidaju poseban odnos između sebe i vlasti; oni se, a *a fortiori* i oni koji prava stječu preko njih, tada nalaze u situaciji koja se upravo

može usporediti sa situacijom zaposlenika na koje se primjenjuje privatno pravo jer je poseban odnos povjerenja i odanosti koji ih je povezivao s vlastima prestao postojati, pa zaposlenik više ne može imati dio suverene ovlasti države (vidi stavak 65. ove presude).

4. Primjena naprijed navedenog kriterija na ovaj predmet

68. Sud bilježi kako je u relevantno vrijeme podnositelj zahtjeva bio zaposlenik Ministarstva suradnje i razvoja. Kao pripadnik civilnog osoblja za suradnju upućivanog u strane države, imao je specifične obveze "svojtvene javnoslužbeničkoj naravi" njegovih poslova, posebno definirane člankom 3. Zakona od 13. srpnja 1972. o položaju civilnog osoblja zaposlenog na poslovima kulturne, znanstvene i tehničke suradnje u stranim državama (vidi stavak 36. ove presude). Kako pokazuju te obveze, takva aktivnost, koja se nalazi pod okriljem jednog vladinog ministarstva i čini dio vođenja vanjskih odnosa, predstavlja tipičan primjer specifičnih aktivnosti javne službe na način kako su naprijed definirane (vidi stavak 66. ove presude).

69. Sudu preostaje ispitati osobitu narav poslova i odgovornosti koje je podnositelj zahtjeva imao tijekom svog zaposlenja. U vezi s time, Sud nije uvjerala tvrdnja podnositelja zahtjeva (vidi stavak 51. ove presude), koja se ograničila na izjavu kako, budući da se pokazalo mogućim njegove poslove povjeriti privatnom konzultantu, oni nisu uključivali ovlasti dodijeljene na temelju javnog prava. Sud prihvaća Vladin argument u mjeri u kojoj se on temelji na naravi posla koji je podnositelj zahtjeva obavljao u dotičnim državama (vidi stavak 56. ove presude).

70. Činjenično stanje predmeta ukazuje na to da su poslovi koji su mu bili dodijeljeni (vidi stavak 9. ove presude) podnositelju zahtjeva davali značajne odgovornosti na području javnih financija države, što je *par excellence* sfera u kojoj država vrši suverenu ovlast. To je za sobom povlačilo izravno sudjelovanje u ovlastima dodijeljenim na temelju javnog prava i obavljanje poslova čija je namjera bila štititi opće interese države.

71. Stoga članak 6., stavak 1. nije primjenjiv u ovom predmetu.

.....

16. PRESUDA IMMOBILIARE SAFFI PROTIV ITALIJE (Zahtjev br. 22774/93)

.....

POSTUPAK

1. Predmet su Sudu proslijedile Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") i talijanska Vlada ("Vlada") dana 4. prosinca 1998., odnosno 25. siječnja 1999., unutar tromjesečnog roka određenog prijašnjim člankom 32., stavkom 1. i člankom 47. Konvencije. Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 22774/93) protiv Talijanske Republike koji je dana 23. rujna 1993., na temelju prijašnjeg članka 25., Komisiji podnio Immobiliare Saffi, poduzeće registrirano u Italiji.

Komisija se u traženju, a Vlada u zahtjevu pozvala na članke 44. i 48. i na izjavu kojom je Italija priznala obvezatnu nadležnost Suda (prijašnji članak 46.) Cilj tog traženja i zahtjeva bio je ishoditi odluku o tome ukazuje li činjenično stanje predmeta na povredu obveza tužene države iz članka 1. Protokola br. 1, te članka 6., stavka 1. Konvencije.

2. Dana 11. siječnja 1999. poduzeće-podnositelj zahtjeva imenovalo je g. N. Amadeija iz Odvjetničke komore u Livornu svojim punomoćnikom u postupku (pravilo 36., stavak 3. Poslovnika Suda). Vladu zastupa njen zastupnik, g. U. Leanza.

3. U skladu s odredbama članka 5., stavka 4. Protokola br. 11, a u vezi s pravilom 100., stavkom 1. i pravilom 24., stavkom 6., zbor Velikog vijeća odlučio je da će predmet ispitati Veliko vijeće Suda.

4. U Veliko vijeće su *ex officio* ušli g. B. Conforti, sudac izabran u ime Italije (članak 27., stavak 2. Konvencije i pravilo 24., stavak 4.), g. L. Wildhaber, predsjednik Suda, gđa E. Palm, potpredsjednica Suda, g. M. Pellonpää, predsjednik odjela, te g. J.-P. Costa i g. M. Fischbach, potpredsjednici odjela (članak 27., stavak 3. Konvencije i pravilo 24., stavci 3. i 5. a)). Ostali članovi imenovani kako bi se popunilo Veliko vijeće bili su g. G. Bonello, g. P. Kuris, g. R. Türmen, gđa F. Tulkens, gđa V. Stráznická, g. V. Butkevych, g. J. Casadevall, gđa H.S. Greve, g. A.B. Baka, g. R. Maruste i gđa S. Botoucharova (pravilo 24., stavak 3. i pravilo 100., stavak 4.). Naknadno se g. Conforti koji je sudjelovao u ispitivanju slučaja od strane Komisije povukao iz Velikog vijeća (pravilo 28.). Vlada je stoga imenovala g. Ferrarija Bravao, suca izabranog u ime San Marina da ga zamijeni (članak 27., stavak 2. Konvencije i pravilo 29., stavak 1.).

5. Veliko je vijeće odlučilo ne pozvati Komisiju da imenuje izaslanika (pravilo 99.).

6. Nakon savjetovanja sa zastupnikom Vlade i odvjetnikom poduzeća-podnositelja zahtjeva, Veliko je vijeće odlučilo kako nije potrebno održati raspravu.

7. Naknadno su suci zamjenici g. A. Pastor Ridruejo, g. L. Caflisch i g. J. Hedigan zamijenili gđu Palm, g. Bonella odnosno g. Baka koji nisu mogli sudjelovati u daljnjem razmatranju predmeta (pravilo 24., stavak 5.b)).

.....

PRAVO

.....

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1

43. Poduzeće-podnositelj zahtjeva prigovorilo je kako je, zbog toga što kroz dulje vrijeme i zbog nedostatka policijske zaštite nije bilo u mogućnosti ponovno stupiti u posjed svog stana, došlo do povrede njegovog prava na vlasništvo sadržanog u članku 1. Protokola br. 1 koji propisuje:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

A. Primjenjivo pravilo

44. Prema sudskoj praksi Suda, članak 1. Protokola br. 1, koji u biti jamči pravo na vlasništvo, sadrži tri različita pravila (vidi presudu u predmetu *James and Others v. the United Kingdom* od 21. veljače 1986., Serija A br. 98, str. 29-30, stavak 37.). Prvo pravilo, koje je utvrđeno u prvoj rečenici prvoga stavka i opće je naravi, iznosi načelo mirnog uživanja vlasništva. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici prvoga stavka odnosi se na lišavanje vlasništva i podvrgava ga određenim uvjetima. Treće pravilo, navedeno u drugome stavku priznaje da, između ostalog, države ugovornice imaju pravo nadzirati upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom. Drugo i treće pravilo tiču se posebnih slučajeva miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva te ih stoga treba tumačiti u svjetlu općeg načela proglašenog u prvom pravilu (vidi predmet *Iatridis v. Greece* [GC], br. 31107/96, stavak 55., ECHR 1999-II).

45. Poduzeće-podnositelj zahtjeva tvrdilo je kako je njegov stan *de facto* izvlašten, jer čak i kad bi imalo teorijsku mogućnost prodati stan, ono to ne bi moglo napraviti po tržišnoj vrijednosti. Podnositelj zahtjeva je rekao da se stanovi sa stanarima u njima u praksi prodaju po otprilike 30-40% nižoj cijeni nego prazni stanovi. Dodao je kako je njegov prihod od najamnine nizak, jer je najam uređen Zakonom br. 392 od 27. srpnja 1978.

46. Kao i Komisija, i Sud smatra da u ovom slučaju nije bilo *de facto* izvlaštenja niti prijenosa vlasništva, jer poduzeće-podnositelj zahtjeva nije niti u jednoj fazi bilo lišeno prava na iznajmljivanje i prodaju imovine. Štoviše, ono je u posjed ponovno stupilo 11. travnja 1996. (vidi stavak 17. ove presude). Kako je provedba dotičnih mjera podrazumijevala da stanar i dalje stanuje u stanu, to je nedvojbeno predstavljalo kontrolu nad upotrebom vlasništva. Prema tome, drugi stavak članka 1. je primjenjiv (vidi naprijed citiranu presudu u predmetu *Spadea and Scalabrino*, str. 25, stavak 28.).

B. Ispunjavanje uvjeta u drugom stavku

1. Cilj miješanja

47. Vlada je tvrdila kako dotične zakonodavne odredbe teže legitimnom cilju, to jest, izbjegavanju socijalnih napetosti i ometanja javnog reda, do čega bi došlo kad bi se u isto

vrijeme ovršio veliki broj naloga za vraćanje posjeda izdanih nakon isteka zadnjeg zakonskog produljenja ugovora o najmu iz 1982. i 1983. godine. Vlada je dodala kako je država u tim istim odredbama preuzela određene financijske obveze da će osigurati subvencionirano stanovanje i naknade za stanovanje.

48. Kao i Komisija, i Sud priznaje da bi istovremeno iseljenje velikog broja stanara nedvojbeno dovelo do značajnih socijalnih napetosti i ugrozilo javni red. Iz toga slijedi da pobijani zakon ima legitimni cilj u javnom interesu, kako zahtijeva drugi stavak članka 1. (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Spadea and Scalabrino*, str. 26, stavci 31.-32.).

2. Razmjernost miješanja

49. Sud ponavlja da se miješanjem, a posebno onim koje se razmatra prema drugom stavku članka 1. Protokola br. 1, mora postići "poštena ravnoteža" između potreba javnog interesa s jedne strane i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca. Nastojanje da se postigne ta ravnoteža odražava se u strukturi članka 1. u cjelini pa time i u njegovom drugom stavku. Mora postojati razuman odnos razmjernosti između primijenjenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Kad određuje je li taj zahtjev ispunjen, Sud priznaje da država uživa široku slobodu procjene kako u odnosu na odabir sredstava, tako i u odnosu na utvrđivanje jesu li posljedice ovrha opravdane javnim interesom, a u svrhu ostvarenja cilja zakona o kojemu je riječ. U područjima kao što je stanovanje, koje ima središnju ulogu u politici socijalne skrbi i gospodarskoj politici modernih društava, Sud će poštivati prosudbu zakonodavca u pogledu toga što je u općem interesu, osim ako je očito da ta prosudba nema razumnu osnovu (vidi presude u predmetima *Mellacher and Others v. Austria* od 19. prosinca 1989., Serija A br. 169, str. 27, stavak 48. i *Chassagnou and Others v. France* [GC], br. 25088/94, 28331/95 i 28443/95, stavak 75., ECHR 1999-III).

50. Poduzeće-podnositelj zahtjeva tvrdilo je kako su pobijane zakonodavne odredbe bile zamišljene kao hitne mjere, opravdane jedino činjenicom da je žrtva nametnuta stanodavcima bila privremene naravi. Ti su zakoni, međutim, predugo ostali na snazi.

Iako je prihvatilo da je potrebno postići poštenu ravnotežu između potreba općeg interesa i svojih vlastitih interesa, poduzeće-podnositelj zahtjeva je naglasilo kako se sustav vremenski raspoređenih iseljenja unatoč tome pokazao neodgovarajućim: nalozi za vraćanje posjeda i dalje se nisu ovršavali, čak i kad je stanodavac hitno trebao povrat svoje imovine. Nadalje, u svojim odlukama donesenim na temelju Zakona br. 61/89, pokrajinski načelnik Livorna nije uopće uzeo u obzir interese stanodavaca koji su – kao i poduzeće-podnositelj zahtjeva – željeli ostvariti povrat svojih stanova jedino zbog toga što je najam istekao. Osim toga, pokazalo se da postupci pokrajinskog načelnika i mišljenja pokrajinskih odbora nisu podlijegali preispitivanju ni suca u ovršnom postupku niti bilo kojeg drugog suca.

Na kraju je poduzeće Immobiliare Saffi navelo kako su mu dotične zakonodavne odredbe nametnule pretjerano opterećenje, jer je predugo bilo ostavljeno u stanju neizvjesnosti, bez mogućnosti reagiranja.

51. Vlada je naglasila kako je jedini temelj za iseljenje u ovom predmetu bilo istjecanje ugovora o najmu. To poduzeću-podnositelju zahtjeva nije jamčilo prioritet u osiguranju policijske pomoći. Miješanje u njegovo pravo na mirno uživanje vlasništva stoga je bilo u skladu s mjerodavnim zakonodavstvom. Oni su se posebno pozvali na zaključak Suda u predmetu *Spadea and Scalabrino* da je, osobito s obzirom na slobodu procjene predviđenu u

drugom stavku članka 1. Protokola br. 1, zakonodavstvo bilo primjereno za postizanje legitimnog cilja kojem se težilo.

Vlada je zaključila kako opterećenje nametnuto poduzeću-podnositelju zahtjeva nije bilo pretjerano.

52. Sud primjećuje kako je, u cilju rješavanja kronične nestašice stanova, talijanska vlada donijela niz hitnih mjera čija je namjera bila nadzirati povećanja najamnina i produljiti valjanost postojećih ugovora o najmu (vidi stavke 18. i 19. ove presude). Godine 1982. i 1983., kad je isteklo zadnje zakonsko produljenje, talijanska je država smatrala potrebnim pribjeći hitnim odredbama o prekidu ovrhe u onim nalogima za vraćanje posjeda koji nisu bili hitni (vidi stavke 20. do 26. ove presude).

Kako je Vlada ispravno rekla, Sud je prethodno smatrao kako bi se te zakonodavne mjere mogle razumno smatrati primjerenima radi postizanja legitimnog cilja kojemu se teži, s time da je potrebno uspostaviti poštnu ravnotežu između interesa zajednice i prava stanodavaca (vidi naprijed citiranu presudu u predmetu *Spadea and Scalabrino*, str. 27, stavak 41).

53. Nakon toga, kad je završilo zadnje razdoblje prekida, talijanska je država smatrala primjerenim da se nalozi za vraćanje posjeda u predmetima na koje se pravila o prekidu nisu primjenjivala ovršuju prema redosljedu prioriteta koji je utvrdio pokrajinski načelnik, nakon savjetovanja s pokrajinskim odborom. S druge strane, oni predmeti koji se nisu smatrali prioritetnima, kao što je i ovaj predmet, trebali su se ovršiti u roku ne duljem od četiri godine računajući od 1. siječnja 1990. (vidi stavak 28. ove presude).

Prilično je jasno kako su vlasti mislile da će moći izvršiti sve, a ako ne sve, onda veći dio hitnih iseljenja do 1. siječnja 1990., tako da ne bi bilo više ničega što bi onemogućavalo da se u slučajevima koji nisu hitni na raspolaganje stavi policijska pomoć, koji slučajevi su se dakle trebali riješiti do kraja 1993.

To se, međutim, nije dogodilo. Nakon siječnja 1990. zahtjevi za policijskom pomoći su se, kako je to propisao Zakon br. 61/89, rješavali prema redosljedu prioriteta, a da se pritom nije izvršila nikakva prilagodba sustava (iako je broj hitnih iseljenja rastao, a ne padao), a postojanje neokončanih hitnih postupaka za iseljenje je, u svakom pogledu, onemogućavalo procesuiranje onih predmeta koji nisu bili hitni i čiji je broj značajno rastao.

Traženje policijske pomoći postalo je poseban korak u postupku, u djelokrugu pokrajinskog načelnika, koji je mogao obustaviti upute suca prvostupanjskog suda (bilo da su izdane sudskom ovršitelju ili policiji) za ovrhu naloga za vraćanje posjeda na dan koji je utvrdio sudac prvostupanjskog suda.

54. Kao i Komisija i Sud smatra kako, u načelu, sustav privremenog prekida ili vremenskog raspoređivanja ovrhe sudskih naloga nakon koje slijedi vraćanje stanodavcu njegove imovine u posjed samo po sebi ne treba kritizirati, imajući posebno na umu slobodu procjene dopuštenu na temelju drugog stavka članka 1. Međutim, takav sustav sa sobom nosi rizik nametanja stanodavcima pretjeranog opterećenja s obzirom na njihovu mogućnost raspolaganja svojom imovinom te on stoga treba osigurati određena postupovna jamstva kako bi se osiguralo funkcioniranje sustava i kako njegov učinak na vlasnička prava stanodavaca ne bi bio ni proizvoljan, a niti nepredvidiv.

Sud primjećuje kako je talijanski sustav bio u određenoj mjeri nefleksibilan: propisivanjem da se predmetima u kojima se ugovori o najmu otkazuju na temelju toga što stanodavac treba hitno ostvariti povrat stana za sebe ili svoju obitelj uvijek daje prioritet, automatski je doveo do toga da ovrha naloga koji nisu hitni ovisi o nepostojanju zahtjeva koji opravdavaju prioritarno postupanje. Iz toga je slijedilo da nalozi koji nisu bili hitni u praksi uopće nisu bili ovršavani nakon siječnja 1990., jer je uvijek postojao veliki broj neriješenih prioritarnih zahtjeva.

Osiguravanje policijske pomoći, o kojoj je pokrajinski načelnik odlučivao prema redosljedu prioriteta, stoga je na kraju gotovo uvijek ovisilo o količini zahtjeva za policijskom pomoći koji se nalaze na višem mjestu na popisu prioriteta i broju policijskih službenika koji su pokrajinskom načelniku bili na raspolaganju.

Sud primjećuje kako tijekom te upravne faze ni jedan sud nije bio nadležan odlučivati o učinku koji odugovlačenja uzrokovana takvim sustavom mogu imati u pojedinom slučaju, jer su radnje pokrajinskog načelnika koje su dovele do odugovlačenja bile u okviru ovlasti, a njihov domašaj definiran zakonodavstvom o kojemu je riječ (vidi stavak 42. ove presude, te *a contrario*, presude u sljedećim predmetima: *AGOSI v. the United Kingdom* od 24. listopada 1986., Serija A br. 108, str. 19, stavak 55.; *Air Canada v. the United Kingdom* od 5. svibnja 1995., Serija A br. 316-A, str. 18, stavci 44.-46.; te *Gasus Dossier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands* od 23. veljače 1995., Serija A br. 306-B, str. 53, stavci 73.-74.). Nadalje, Sud naglašava kako, za razliku od članka 56. Zakona br. 392/78, dotične hitne mjere nisu propisale rok do kojeg se stanodavcu jamčilo vraćanje posjeda.

55. Sud primjećuje kako je I.B. primio nalog za vraćanje posjeda dana 21. studenoga 1983. te kako je sudac stanaru naložio da se iseli do 30. rujna 1984. (vidi stavak 12. ove presude). Tijekom sljedećih šest godina do 1990. godine, prvo je I.B., a zatim i Immobiliare Saffi bio pogođen učincima zakonodavstva na temelju kojeg je ovrha naloga za vraćanje posjeda koji nisu bili hitni prekinuta svaki put na razdoblje od nekoliko mjeseci (vidi stavke 23. do 26. ove presude). Godine 1989. Immobiliare Saffi, jedan od 722 stanodavca koji nisu imali pravo na prioritarni tretman u osiguravanju policijske zaštite (vidi stavak 16. ove presude), stekao je na temelju Zakona br. 61/89 pravo na takvu pomoć u razdoblju od 1. siječnja 1990. do najkasnije kraja 1993.. Međutim, u prosincu 1993. krajnji je rok produžen do 31. prosinca 1995., da bi kasnije bio produžen do 29. veljače 1996., i konačno do 26. travnja 1996. (vidi stavke 28. do 29. ove presude). Dana 11. travnja 1996. poduzeće-podnositelj zahtjeva konačno je ostvarilo povrat svog stana, i to, moglo bi se dodati, ne uz policijsku pomoć, već zbog smrti stanara (vidi stavak 17. ove presude).

56. Tako su prvo I.B., a onda i Immobiliare Saffi bili oko jedanaest godina (posebno nakon siječnja 1990.) ostavljeni u stanju neizvjesnosti u pogledu toga kad će moći ponovno stupiti u posjed svog stana. Nisu se mogli obratiti ni sucu koji je vodio ovršni postupak, i koji je na početku smatrao da je razumno I.B.-u nametnuti odgodu (kraću od godine dana), niti upravnom sudu koji ne bi bio mogao ukinuti odluku pokrajinskog načelnika da se prednost daje svim neriješenim hitnim predmetima, jer je ta odluka bila u potpunosti legitimna. Ni I.B. niti Immobiliare Saffi nisu imali nikakvih mogućnosti primorati vladu da uzme u obzir sve poteškoće s kojima bi se mogli susresti zbog odugovlačenja iseljenja (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* od 23. rujna 1982., Serija A br. 52, str. 26-27, stavci 70.-71.).

57. Isto tako, poduzeće-podnositelj zahtjeva nema izgleda dobiti naknadu pred talijanskim sudovima zbog produljenog čekanja tijekom kojeg stan nije mogao prodati ili iznajmiti po tržišnoj cijeni.

58. Nadalje, ništa u spisu ne ukazuje na to da je stanar koji je boravio u prostorima u vlasništvu poduzeća zavrijedio ikakvu posebnu zaštitu.

59. U svjetlu naprijed navedenog, Sud se slaže s Komisijom da je sustav vremenski raspoređene ovrhe naloga za vraćanje posjeda, u kombinaciji s već šestogodišnjim čekanjem zbog zakonskog prekida ovrhe tih naloga, poduzeću-podnositelju zahtjeva nametnuo pretjerano opterećenje te stoga poremetio ravnotežu koja se mora postići između zaštite prava na vlasništvo i zahtjeva općeg interesa.

Stoga je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 6., STAVKA 1. KONVENCIJE

60. Poduzeće-podnositelj zahtjeva također navodi povredu članka 6., stavka 1. Konvencije čiji mjerodavni dio propisuje:

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza... svatko ima pravo da ... sud ... u razumnom roku ispita njegov slučaj."

61. Sud primjećuje kako se poduzeće-podnositelj zahtjeva na početku pozivalo na članak 6. u vezi sa svojim prigovorom o duljini postupka za vraćanje posjeda. Isto kao i Komisija, i Sud unatoč tome smatra kako ovaj predmet treba prvo ispitati u vezi s općenitijim pravom na sud.

A. Je li članak 6. primjenjiv

62. Vlada nije osporila činjenicu da se postupak pred sucem prvostupanjskog suda ticao građanskih prava poduzeća-podnositelja zahtjeva u smislu članka 6. Međutim, Vlada je tvrdila da mjere vremenskog raspoređivanja policijske pomoći nisu bile dio sudskog postupka za ovrhu naloga za vraćanje posjeda, budući da je policijska intervencija predstavljala upravno pitanje, potpuno odvojeno i neovisno od sudskog postupka. Vlada je u vezi s time naglasila kako pokrajinski načelnici nisu bili ovlašteni sastavljati vremenski raspored iseljenja u svojstvu osoba u službi suda, već u okviru dužnosti koje obnašaju kao upravna vlast nadležna za održavanje javnog reda.

Zbog njene posebne svrhe, policijska se pomoć nije mogla smatrati samo načinom ovrhe presuda, i to načinom koji je automatski bio na raspolaganju: njena je funkcija zapravo bila štititi prvenstveni opći interes. Za tu se upravnu fazu ni pod kojim okolnostima nije moglo reći kako potpada u domašaj članka 6.

63. Sud uviđa da se talijanski postupak ovrhe naloga za vraćanje posjeda na mnogo različitih načina razlikuje od ovršnog postupka u strogom smislu te riječi te primjećuje kako je to pitanje ispitivao ranije u predmetu *Scollo v. Italy*, u kojem je zaključio da je "[č]ak i kad, u ovom predmetu, ne bi bilo moguće govoriti o ovršnom postupku u strogom smislu riječi, ... članak 6., stavak 1. primjenjiv, kad se uzme u obzir svrha postupka koja je bila riješiti spor između podnositelja zahtjeva i njegovog stanara" (presuda od 28. rujna 1995., Serija A br. 315-C, str. 55, stavak 44.). Sud primjećuje kako je poduzeće-podnositelj zahtjeva pokrenulo

postupak pred sucem prvostupanjskog suda u Livornu radi izdavanja naloga kojim bi se potvrdio otkaz ugovora o najmu i od stanara zatražilo da ga isprazne od osoba i stvari. Kako stanar nije osporavao otkaz, jedino neriješeno pitanje odnosilo se na datum vraćanja u posjed. Jer, u svrhu članka 6., spor je trajao dok god je taj datum bio odgađan zbog stanarevog odbijanja da dobrovoljno ode, a što je podrazumijevalo *de facto* produljenje ugovora o najmu i naknadno ograničenje prava poduzeća-podnositelja zahtjeva na vlasništvo.

U svakom slučaju, Sud podsjeća kako bi pravo na sud bilo iluzorno kad bi domaći pravni sustav države ugovornice dopustio da pravomoćne, obvezujuće sudske odluke ostanu neoperativne na štetu jedne stranke. Bilo bi nezamislivo kad bi članak 6., stavak 1. iscrpno opisivao postupovna jamstva koja se pružaju strankama u sporu, to jest, postupak koji je pošten, javan i brz, a da pritom ne štiti provedbu sudskih odluka; tumačiti članak 6. na način kao da se tiče isključivo pristupa sudu i vođenja postupka vjerojatno bi dovelo do situacija koje nisu u skladu s načelom vladavine prava koje su se države ugovornice obvezale poštivati prilikom ratificiranja Konvencije. U svrhe članka 6., ovrha presude koju je donio bilo koji sud treba se stoga smatrati sastavnim dijelom "sudežnja" (vidi presudu u predmetu *Hornsby v. Greece* od 19. ožujka 1997., *Reports of Judgements and Decisions*, 1997-II, str. 510, stavak 40.).

Stoga je članak 6. u ovom predmetu primjenjiv.

B. Sukladnost s člankom 6.

64. Poduzeće-podnositelj zahtjeva prigovorilo je kako je ovršni postupak trajao otprilike trinaest godina. Nadalje, reklo je kako je zbog radnji pokrajinskog načelnika u Livornu i pokrajinskog odbora koji su razmatrali naloge za vraćanje posjeda u svakom pojedinom slučaju kako bi odredili koji će se od njih izvršiti, došlo do povrede naloga koji je donio sudac prvostupanjskog suda u Livornu, a koji je u postupku o glavnoj stvari utvrdio datum do kojeg se prostor mora isprazniti. Nakon 30. rujna 1984., poduzeću Immobiliare Saffi je dakle zanižan pristup sudu radi ostvarivanja njegovog prava da ostvari povrat svog stana i da se ovrši nalog za vraćanje posjeda.

65. Sud primjećuje kako stanodavac ne može tražiti da se nalog za vraćanje posjeda prema stanaru ovrši sve do datuma koji sudac prvostupanjskog suda utvrdi u nalogu, imajući na umu posebne potrebe kako stanodavca tako i stanara, te razloge za iseljenje. Najduže trajanje prekida ovrhe zakonski je ograničeno na šest, a u iznimnim slučajevima i na dvanaest mjeseci, nakon čega se stanodavcu mora dopustiti da taj nalog ovrši (vidi stavak 20. ove presude). Sudac prvostupanjskog suda u Livornu odlučio je kako I.B. ima pravo ovršiti svoj nalog od 30. rujna 1984. Ipak, taj je rok bio produljivan (svaki puta po nekoliko mjeseci) na temelju zakona donošenih u razdoblju od prosinca 1984. do travnja 1989. (vidi stavke 23. do 26. ove presude).

66. Sud ponavlja kako pravo na sud zajamčeno člankom 6. također štiti i provedbu pravomoćnih i obvezujućih sudskih odluka koje, u državama koje prihvaćaju vladavinu prava, ne mogu ostati neovršene na štetu jedne stranke (vidi, *mutatis mutandis*, naprijed citiranu presudu u predmetu *Hornsby*, str. 510, stavak 40.). Prema tome, ovrha sudske odluke ne može se neopravdano odgađati.

67. Poduzeće-podnositelj zahtjeva nije, međutim, istaklo nikakav poseban prigovor u odnosu na zakonski prekid ovrhe njegovog naloga za vraćanje posjeda. Umjesto toga, njegov

se prigovor odnosio na to da je talijansko zakonodavstvo pokrajinskom načelniku i pokrajinskom odboru dodijelilo ovlast ispitivati naloge za vraćanje posjeda u svakom pojedinom slučaju, kako bi se odredilo koji će se od njih ovršiti. Odluka suca prvostupanjskog suda u Livornu na taj je način ostala neovršena.

68. Vlada je u vezi s tim pitanjem tvrdila da iako su pokrajinski načelnici, kao osobe u službi suda bili obvezni pružiti pomoć u svrhu ovrhe ovršnih sudskih odluka, oni su također bili ovlašteni, i to u svojstvu upravne vlasti nadležne za održavanje javnog reda, odbijati zahtjeve za policijskom pomoći ako bi osiguranje te pomoći prijetilo ozbiljnim remećenjem javnog reda. Činjenica da su oni imali takvu ovlast nije podrazumijevala nijekanje prava na sud kako je zajamčeno člankom 6., stavkom 1. Konvencije, jer su pokrajinski načelnici bili obvezni poštivati opće kriterije i njihove su odluke podlijegale sudskom preispitivanju.

69. Sud prihvaća da prekid ovrhe sudske odluke u razdoblju strogo potrebnom kako bi se omogućilo pronalaženje zadovoljavajućeg rješenja problema javnog reda može biti opravdan u iznimnim okolnostima.

70. Međutim, ovaj se predmet ne odnosi, kako se čini da vlada daje naslutiti, na izolirano odbijanje pokrajinskog načelnika da pruži policijsku zaštitu zbog rizika remećenja javnog reda.

U ovom je predmetu ovrha naloga prekinuta nakon siječnja 1990. kao posljedica intervencije zakonodavca, čime je preotvorena odluka suca prvostupanjskog suda o datumu do kojeg je stanar trebao napustiti prostor. U razdoblju koje je započelo 1. siječnja 1990. i koje je trajalo dulje od šest godina, ovrha naloga za vraćanje posjeda u korist I.B. bila je odgađana u nekoliko navrata (vidi stavke 28. do 29. ove presude). Štoviše, stanar u stvari nikad nije bio niti deložiran jer je poduzeću Immobiliare Saffi njegov stan vraćen u posjed nakon stanareve smrti. Pretpostavljajući kako je rizik od ozbiljnih remećenja javnog reda koji je primijećen 1984. i dalje postojao (jer se veliki dio iseljenja trebao izvršiti u isto vrijeme), zakonodavac je pokrajinskim načelnicima, kao vlastima nadležnim za održavanje javnog reda dao ovlast, a moguće i dužnost, da sustavno interveniraju u ovrhe naloga za vraćanje posjeda, istovremeno definirajući opseg te ovlasti.

71. Sud prvo primjećuje kako je produljenjem roka do kojeg se prostor trebao isprazniti obezvrijeđena odluka suca prvostupanjskog suda u Livornu o tom pitanju sadržana u njegovom nalogu od 21. studenoga 1983. S time u vezi treba napomenuti kako se odluka o tome treba li se osigurati policijska pomoć donosi na temelju istih čimbenika (situacija u kojoj se nalazi stanodavac i stanar, te razlozi na kojima se iseljenje temelji) koje sudac prvostupanjskog suda uzima u obzir u skladu s člankom 56. Zakona br. 392/78.

72. Osim toga, Sud primjećuje kako ocjena o tome je li primjereno naknadno prekinuti ovrhu naloga za vraćanje u posjed i tako *de facto* produljiti ugovor o najmu nije podlijegala nikakvom djelotvornom preispitivanju od strane sudova, budući da je opseg sudskog preispitivanja odluka pokrajinskog načelnika bio ograničen na provjeru je li on ispoštivao kriterije koji su uređivali redosljed prioriteta (vidi stavak 42. ove presude).

73. Nadalje, činjenica da je sustav vremenskog raspoređivanja osiguranja policijske pomoći bio produljivan svakih šest mjeseci u razdoblju od gotovo devet godina (vidi stavke 28. do 34. ove presude) ostavlja dojam da su talijanske vlasti bile zadovoljne svojim

oslanjanjem na taj sustav umjesto da su tražile djelotvorna alternativna rješenja problema vezanih za javni red u sektoru stanovanja.

74. Na kraju treba napomenuti da, iako se može prihvatiti da se države ugovornice u izvanrednim okolnostima, koristeći se, kao u ovom predmetu, slobodom procjene u kontroli upotrebe imovine, umiješaju u postupak ovrhe sudske odluke, takvo miješanje ne bi smjelo imati za posljedicu onemogućavanje, poništavanje ili neopravdano odugovlačenje ovrhe, a još manje slabljenje biti te odluke.

U ovom je predmetu, kako je to Sud objasnio u stavcima 54. do 56. ove presude u vezi s prigovorom podnesenim na temelju članka 1. Protokola br. 1, pobijano zakonodavstvo obezvrijedilo odluku prvostupanjskog suda u Livornu sadržanu u njegovom nalogu od 21. studenoga 1983. Nadalje, od trenutka kad je pokrajinski načelnik postao nadležan odlučivati kad će se neki nalog za vraćanje posjeda izvršiti, te u svjetlu činjenice da njegova odluka nije podlijegala djelotvornom sudskom preispitivanju, poduzeće-podnositelj zahtjeva bilo je lišeno svog prava iz članka 6. stavka 1. Konvencije da o njegovom sporu s njegovim stanarom donese odluku sud. Ta situacija nije u skladu s načelom vladavine prava.

Prema tome, došlo je do povrede članka 6., stavka 1.

75. Što se tiče prigovora o duljini postupka, Sud smatra kako se na njega mora gledati kao da je iscrpljen prethodnim prigovorom (vidi stavke 64. do 73. ove presude).

.....

17. PRESUDA STRAN GREEK REFINERIES AND STRATIS ANDREADIS PROTIV GRČKE (Zahtjev br. 13427/87)

.....

POSTUPAK

1. Predmet je Sudu prosljedila Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") dana 12. srpnja 1993., unutar tromjesečnog roka određenog člankom 32., stavkom 1. i člankom 47. Konvencije (čl. 32., st. 1., čl. 47.). Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 13427/87) protiv Helenske Republike koji su 20. studenoga 1987. grčko privatno poduzeće s ograničenom odgovornošću Stran Greek Refineries i njegov jedini dioničar g. Stratis Andreadis podnijeli Komisiji na temelju članka 25. (čl. 25.). Drugi podnositelj zahtjeva umro je 1989. godine, a njegov sin i nasljednik g. Petros Andreadis izrazio je želju da se postupak povodom zahtjeva nastavi.

Komisija se u svom traženju pozvala na članke 44. i 48. (čl. 44., čl. 48.) i na izjavu kojom je Grčka priznala obvezatnu nadležnost Suda (članak 46.) (čl. 46.). Cilj tog traženja bio je ishoditi odluku o tome ukazuje li činjenično stanje predmeta na povredu obveza tužene države iz članka 6. (čl. 6.) Konvencije i članka 1. Protokola br. 1 (P1-1).

2. U odgovoru na upit postavljen na temelju pravila 33., stavka 3. d) Poslovnika Suda, podnositelji zahtjeva su izjavili da žele sudjelovati u postupku i imenovali su odvjetnika koji će ih zastupati (pravilo 30.).

3. U Vijeće koje je trebalo konstituirati ušli su *ex officio* g. N. Valticos, izabrani sudac grčkog državljanstva (članak 43. Konvencije) (čl. 43.) i g. R. Ryssdal, predsjednik Suda (pravilo 21., stavak 3. b)). Dana 25. kolovoza 1993., predsjednik Suda je, u nazočnosti Tajnika, ždrijebom odabrao imena sedmorice ostalih članova, a to su g. B. Walsh, g. R. Macdonald, g. C. Russo, g. S. K. Martens, g. R. Pekkanen, g. F. Bigi i g. L. Wildhaber (članak 43. *in fine* Konvencije i pravilo 21., stavak 4.) (čl. 43.).

4. U svojstvu predsjednika Vijeća, a posredstvom Tajnika (pravilo 21., stavak 5.), g. Ryssdal se sa zastupnikom grčke Vlade ("Vlada"), odvjetnikom podnositelja zahtjeva i izaslanikom Komisije savjetovao o organizaciji postupka (pravilo 37., stavak 1. i pravilo 38.). U odgovoru na potom izdan nalog, Tajnik je Vladin podnesak primio dana 13. siječnja 1994., a podnesak podnositelja zahtjeva dana 19. siječnja. Dana 21. veljače tajnik Komisije je obavijestio Tajnika da će izaslanik svoje očitovanje podnijeti na raspravi.

5. U skladu s odlukom predsjednika, rasprava koja je bila otvorena za javnost održana je u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu dana 19. travnja 1994. Sud je prethodno održao pripremni sastanak.

.....

PRAVO

.....

B. Poštivanje članka 6., stavka 1. (čl. 6., st.1.)

1. Pošteno suđenje

42. Podnositelji zahtjeva tvrdili su kako im je uskraćeno pošteno suđenje pa čak i pravo na pristup sudu. Posebno su se pozvali na presudu u predmetu *Golder v. the United Kingdom* od 21. veljače 1975. (Serija A br. 18).

Donošenjem članka 12. Zakona br. 1701/1987 i njegovom primjenom na podnositelje zahtjeva, država je oduzela nadležnost sudovima koji su bili pozvani odlučiti o valjanosti arbitražne odluke i spriječila svaku pravilnu sudsku istragu o predmetu spora. Takvo se miješanje, kako se kaže u presudi u predmetu *Golder*, "ne može ne povezati s opasnošću proizvoljne ovlasti" i nespojivo je s općim načelima međunarodnog prava i pojmom vladavine prava koji je neodvojiv od Konvencije. Država je zakonodavnim djelovanjem donijela odluku u predmetu u kojem je bila jedna od stranaka. "Zakonodavni trik" imao je za posljedicu opću nejednakost u dotičnom postupku.

43. Vlada je osporila ovaj stav. Parlament, kao izvor svake vlasti, imao je puno pravo davati autentična tumačenja zakona koje je donio, ako su oni bili dvosmisleni. Osim toga, ovlast za to izričito mu je dana u članku 77. Ustava. Jasno je da se takvo tumačenje odnosilo na sve postojeće postupke, bez obzira na to jesu li oni bili u tijeku pred sudovima, jer nije uvelo nova pravila, niti je izmijenilo odredbe o kojima je riječ, već je samo razjasnilo njihovo stvarno značenje.

Takva intervencija zakonodavca nije se mogla smatrati nezakonitim miješanjem u ovlasti sudstva, osobito zbog toga što je sudstvo imalo na raspolaganju sredstva kako bi se osiguralo da nema proizvoljnosti. To je bio stav grčkog pravnog sustava. Članak 93. Ustava zabranio je sudovima primjenu zakona čiji je sadržaj protivan tom instrumentu. U ovom je predmetu u trenutku stupanja na snagu članka 12. Zakona br. 1701/1987 spor o valjanosti arbitražne odluke još bio u tijeku pred Kasacijskim sudom. Taj je sud stoga mogao utvrditi jesu li postojali uvjeti koji opravdavaju autentično tumačenje Zakona br. 141/1975 od strane zakonodavca te je li tim tumačenjem povrijeđeno načelo diobe vlasti.

44. Sud je zauzeo stav da je postupak nakon stupanja na snagu Zakona br. 1701/1987 kad je postupak u predmetu bio u tijeku pred Kasacijskim sudom od presudne važnosti u svrhu njegove istrage. Međutim, kako bi se ocijenilo jesu li podnositelji zahtjeva imali pošteno suđenje na tom sudu, potrebno je uzeti u obzir prethodne postupke, predmet spora u tom postupku i stav stranaka.

Spor koji su podnositelji zahtjeva iznijeli pred prvostupanjski sud u Ateni dana 10. studenoga 1978. (vidi stavak 10. ove presude) ticao se njihove tvrdnje kako imaju pravo na naknadu štete jer je država prekršila svoje obveze iz ugovora još prije njegovog raskida. Spor je upućen arbitražnom sudu na inicijativu države koja je smatrala kako je arbitražna klauzula još važeća i koja je na toj osnovi osporila nadležnost redovnih sudova (vidi stavak 10. ove presude).

Podnositelji zahtjeva prihvatili su nadležnost arbitražnog suda, iako tek podredno, te su, kad je taj sud djelomično usvojio njihov zahtjev, jasno pokazali kako namjeravaju poštivati njegovu odluku (vidi stavak 17. ove presude). Država je tada, međutim, promijenila smjer svog djelovanja iznoseći spor pred redovni građanski sud, pred kojim je ovom

prigodom osporila valjanost arbitražne klauzule pa prema tome i arbitražne odluke (vidi stavke 15. i 18. ove presude). Kad je Parlament donio Zakon br. 1701/1987 to je nedvojbeno značilo prekretnicu u postupku koji je do tada išao u smjeru koji je bio nepovoljan za državu.

45. Vlada je tvrdila kako je dotični zakon bilo potrebno donijeti zbog razilaženja mišljenja istaknutih profesora prava, protuslovnih sudskih odluka i davanja izdvojenih mišljenja od strane sudaca te stavova stranaka koji su naizmjenice mijenjali svoje stavove o valjanosti arbitražne klauzule. Zbog sve šire rasprave i razloga javne politike bilo je stoga potrebno razjasniti namjeru zakonodavca u vezi s ovim pitanjem i to na način da se (čak nakon dvanaest godina) dobije autentično tumačenje Zakona br. 141/1975. Demokratski zakonodavac imao je dužnost iskorijeniti iz javnog života preostale tragove mjera koje je donosio vojni režim. G. Andreadis bio je gospodarski div i plan koji je on zamislio u to je vrijeme bio pretjerano ambiciozan za zemlju veličine Grčke. Osim toga, prije pada vojnog režima, najava tog plana dovela je do jednog od najvećih prosvjeda protiv diktature.

46. Sud ne dovodi u pitanje Vladinu namjeru da djeluje kako bi odgovorila na interes grčkog naroda za ponovno uspostavljanje demokratske zakonitosti.

Međutim, kad se pridružila Vijeću Europe 28. studenoga 1974. i kad je ratificirala Konvenciju, Grčka se obvezala poštivati načelo vladavine prava. To načelo, koje je zajamčeno člankom 3. Statuta Vijeća Europe, nalazi svoj izričaj između ostalog i u članku 6. (čl. 6.) Konvencije. Ta odredba osobito jamči pravo na pošteno suđenje i iscrpno utvrđuje bitna jamstva nerazdvojiva od tog pojma, u odnosu na njihovu primjenu u kaznenom postupku. Što se tiče sporova o građanskim pravima i obvezama, Sud je u svojoj sudskoj praksi utvrdio uvjet jednakosti u smislu poštene ravnoteže između stranaka. U sporovima koji se odnose na suprotstavljene privatne interese, ta jednakost podrazumijeva da se svakoj stranci mora pružiti razumna mogućnost iznijeti svoje tvrdnje, i to pod uvjetima koji ju ne stavljaju u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na protivnu stranu (vidi presudu u predmetu *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands* od 27. listopada 1993., Serija A br. 274, str. 19, stavak 33.).

47. U vezi s time, Sud je uzeo u obzir i odabir vremena i način donošenja članka 12. Zakona br. 1701/1987. Neposredno prije ročišta pred Kasacijskim sudom, koje je prvotno bilo zakazano za 4. svibnja 1987., te nakon što su stranke primile mišljenje suca izvjestitelja koji je preporučio odbacivanje žalbe koju je uložila država, država je tražila odgodu ročišta zbog toga što je nacrt zakona koji se ticao tog predmeta bio pred Parlamentom (vidi stavak 19. ove presude).

Taj je nacrt zakona prihvaćen 22. svibnja 1987., a na snagu je stupio 25. svibnja, nakon objave u Službenom glasniku (vidi stavak 20. ove presude). Ročište je održano 1. lipnja (vidi stavak 19. ove presude). Osim toga, dok se Zakon br. 1701/1987 prvenstveno ticao ponovnog ugovaranja uvjeta ugovora koji se odnosio na traganja za nalazištima i vađenje nafte i plina (a koji je također sklopljen između države i drugih poduzeća, tijekom diktature), članak 12. predstavljao je dodatnu odredbu tog zakona i u stvari je bio usmjeren prema poduzeću podnositelja zahtjeva, iako njegov naziv nije bio izrijekom naveden (vidi stavak 20. ove presude).

Sud je u potpunosti svjestan kako zakonodavci danas često međusobno slična pitanja rješavaju istim zakonom, u cilju rješavanja hitnih potreba i izbjegavanja odugovlačenja u zakonodavnom mehanizmu.

Unatoč tome, neizbježna je činjenica da se intervencija zakonodavca u ovom predmetu dogodila u vrijeme kad je sudski postupak u kojem je država bila jednom od stranaka bio u tijeku.

48. Vlada je nastojala umanjiti učinak ove intervencije. Kao prvo, podnositelji zahtjeva mogli su tražiti daljnju odgodu ročišta koja bi im dala više vremena da pripreme svoj predmet. Kao drugo, stavak 2. članka 12. nije samostalna odredba i sam po sebi ne čini arbitražnu odluku ništavom, jer pretpostavlja sudsko ispitivanje ništavosti predviđeno stavkom 1. Konačno, podnositelji zahtjeva imali su mogućnost iznijeti svoje argumente pred Prvi odjel Kasacijskog suda koji je rješavao o osnovanosti njihovog predmeta, a u svjetlu odluke suda u plenarnoj sjednici.

49. Za Sud ovo obrazloženje nije uvjerljivo. Zahtjev poštenosti primjenjuje se na postupak u njegovoj cijelosti. On se ne ograničava na ročišta *inter partes*. Nema sumnje da je u ovom predmetu privid pravde očuvan te da podnositelji zahtjeva uistinu nisu stavili prigovor kako su bili lišeni potrebnih mogućnosti za pripremu svog predmeta.

Načelo vladavine prava i pojam poštenog suđenja zajamčen u članku 6. (čl. 6.) isključuje svako miješanje zakonodavca u vršenje sudbene vlasti koje ima za cilj utjecati na sudsku odluku o sporu. Kad se uzmu zajedno, formulacije stavaka 1. i 2. članka 12. djelotvorno su isključile svako smisleno ispitivanje predmeta od strane Prvog odjela Kasacijskog suda. Kad je ustavnost tih stavaka potvrdio Kasacijski sud u plenarnoj sjednici, odluka Prvog odjela postala je neizbježna.

50. Zaključak je da je država povrijedila prava podnositelja zahtjeva iz članka 6., stavka 1. (čl. 6., st. 1.) zbog toga što je intervenirala na način koji je bio presudan da se osigura kako bi predstojeći ishod postupka u kojoj je ona bila jedna od stranaka bio povoljan za nju. Stoga je došlo do povrede tog članka (čl. 6., st. 1.).

2. Duljina postupka

51. Još treba utvrditi je li, kako su to podnositelji zahtjeva tvrdili, prekoračen "razumni rok".

Vlada i Komisija smatrali su da nije.

(a) Razdoblje koje se uzima u obzir

52. Relevantno razdoblje započelo je 20. studenoga 1985. kad je na snagu stupila grčka izjava kojom se prihvaća pravo podnošenja pojedinačnih zahtjeva. U svrhu određivanja razumnosti vremenskog razdoblja koje je proteklo od tog datuma, potrebno je međutim uzeti u obzir fazu do koje je predmet došao u to vrijeme (vidi, kao najnoviji izvor prava, presudu u predmetu *Billi v. Italy* od 26. veljače 1993., Serija A br. 257-G, str. 89, stavak 16.). Iz toga slijedi da se u obzir može uzeti jedino postupak koji se odnosi na valjanost arbitražne odluke, a koji je započeo 2. svibnja 1985.

53. Vlada je u svom očitovanju tvrdila kako "vrijeme" koje će se razmatrati treba obuhvatiti samo zbroj razdoblja koja su proticala između ročišta i presuda – a to je otprilike dvije godine i dva i pol mjeseca – jer, s obzirom na narav pitanja o kojemu se vodi spor, svaki

sud koji je donio odluku više nije bio nadležan za daljnje razmatranje predmeta. Na raspravi je izaslanik zastupnika smatrao kako je relevantno razdoblje završeno 20. studenoga 1987. kad su se podnositelji zahtjeva obratili Europskoj komisiji. Dio kasacijskog postupka o kojem je bila riječ vođen je nakon tog datuma.

54. Sud dijeli mišljenje Komisije i podnositelja zahtjeva da se u razmatranje mora uzeti čitavo razdoblje o kojemu je riječ. Ono je završilo 11. travnja 1990. kad je donesena presuda Kasacijskog suda kojom je arbitražna odluka proglašena ništavom (vidi stavak 23. ove presude). Ono je stoga trajalo četiri godine, četiri mjeseca i dvadeset dana.

(b) Razumnost duljine postupka

55. Razumnost duljine postupka treba se odrediti u odnosu na kriterije predviđene u sudskoj praksi Suda i u svjetlu okolnosti predmeta, a što u ovom predmetu zahtijeva ukupnu ocjenu.

Postupak pred Prvostupanjskim sudom u Ateni i pred Žalbenim sudom u Ateni trajao je osamnaest mjeseci, od kojih oko šest mjeseci spada u razdoblje prije izjave koju je Grčka dala na temelju članka 25. (čl. 25.) Konvencije. Taj postupak ne podliježe kritici. Postupci pred Kasacijskim sudom trajali su više od tri godine, a to je razdoblje koje je opravdano imajući na umu potrebu da se uzme u obzir Zakon br. 1701/1987, te prije svega činjenicu da članak 563. stavak 2. Zakonika o građanskom postupku zahtijeva da odjel Kasacijskog suda predmet uputi sudu u plenarnoj sjednici, u slučaju kad odbije primijeniti zakon zbog toga što je neustavan (vidi stavak 21. ove presude *in fine*).

56. Iz toga slijedi da u odnosu na ovo pitanje nije došlo do povrede članka 6., stavka 1. (čl. 6., st.1.).

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1 (P1-1)

57. Podnositelji zahtjeva također su tvrdili da su žrtve povrede članka 1. Protokola br. 1 (P1-1) koji glasi kako slijedi:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

Prema njihovim tvrdnjama, donošenje i primjena članka 12. Zakona br. 1701/1987 imali su za posljedicu to da su ih lišili njihovih vlasničkih prava, posebno u odnosu na dug koji je u njihovu korist priznat presudom br. 13910/79 Prvostupanjskog suda u Ateni, a posebno arbitražnom odlukom od 27. veljače 1984. (vidi stavke 11. i 13. ove presude).

1. Postoji li "vlasništvo" u smislu članka 1. (P1-1)

58. Vladin glavni argument bio je taj da nikakvo "vlasništvo" podnositelja zahtjeva, u smislu članka 1. Protokola br. 1 (P1-1), nije bilo predmetom miješanja kroz primjenu Zakona br. 1701/1987.

Prema mišljenju Vlade ni presuda br. 13910/79 niti arbitražna odluka nisu dovoljni kako bi se utvrdilo postojanje potraživanja prema državi. Sudska odluka koja još nije postala pravomoćnom ili arbitražna odluka ne mogu se izjednačiti s pravom koje bi se moglo priznati takvom sudskom ili arbitražnom odlukom.

Osobito u pogledu arbitražne odluke, postupak koji nije valjan ne može imati valjane učinke. Podnositelji zahtjeva savršeno su dobro znali kako će arbitražna odluka biti nesigurna pravna osnova za njihova financijska potraživanja sve dok se neopozivo ne riješi pitanje njene valjanosti. Presuda br. 5526/85 Prvostupanjskog suda u Ateni (vidi stavak 16. ove presude) i presuda br. 9336/86 Žalbenog suda u Ateni (vidi stavak 18. ove presude) kojima je prvotno odlučeno u korist podnositelja zahtjeva, bile su predmet preispitivanja Kasacijskog suda, a prije nego taj sud donese konačnu odluku, na njima se ne mogu temeljiti razumna očekivanja u pogledu prava vlasništva. Nadalje, podnositelji zahtjeva sami su odabrali da će pokrenuti postupak pred redovnim građanskim sudom i uporno su se protivili nadležnosti arbitražnog suda.

Konačno, Vlada je tvrdila kako institucije iz Strasbourga ne bi trebale vršiti ocjene prigovora podnositelja zahtjeva, a da prethodno ne uzmu u obzir sve argumente stranaka i njihov stav iznesen pred arbitražnim sudom. Država nije priznala da postoji ikakva osnova za Stranovo navodno potraživanje, čiju je osnovanost dosljedno osporavala, prvo pred Prvostupanjskim sudom u Ateni, a potom pred arbitražnim sudom. Čak je i postupak za ukidanje arbitražne odluke iz nužde podrazumijevao neizravno, ali implicitno osporavanje osnovanosti odluke.

59. Kako bi utvrdio imaju li podnositelji zahtjeva "vlasništvo" u svrhe članka 1. Protokola br. 1 (P1-1), Sud mora utvrditi jesu li presuda br. 13910/79 Prvostupanjskog suda u Ateni i arbitražna odluka utvrdile kako postoji dug prema njima koji je u utvrđen u dovoljnoj mjeri da ga se može izvršiti.

60. Po naravi stvari, prethodna odluka prejudicira meritum spora određivanjem istražne mjere. Iako bi se moglo činiti kako je prvostupanjski sud u Ateni prihvatio načelo da država ima dug prema podnositeljima zahtjeva – kao što je i Komisija primijetila – on je unatoč tome naložio da se prije odlučivanja o postojanju i opsegu navodne štete saslušaju svjedoci (vidi stavak 11. ove presude). Učinak takve odluke bio je jedino taj da je podnositeljima zahtjeva dala nadu da će postići priznanje potraživanja koje su iznijeli. Je li dug koji iz toga proizlazi ovršiv ovisilo je o preispitivanju od strane dva viša suda.

61. To nije slučaj s arbitražnom odlukom kojom je jasno priznato dugovanje države do najvećih navedenih iznosa u tri različite valute (vidi stavak 13. ove presude).

Sud se slaže s Vladom da njegova zadaća nije odobriti ili ne odobriti bit te odluke. On, međutim, ima dužnost obratiti pozornost na pravni položaj uspostavljen tom odlukom u odnosu na stranke.

Prema svojoj je formulaciji arbitražna odluka bila konačna i obvezujuća; njome se nije zahtijevalo provođenje bilo koje mjere izvršenja i protiv nje nije bilo moguće podnijeti nikakvu redovnu ili posebnu žalbu (vidi stavak 10. ove presude). Prema grčkom zakonodavstvu, arbitražne odluke imaju snagu konačnih odluka i smatraju se izvršnim. Razlozi za podnošenje žalbe protiv njih iscrpno su navedeni u članku 897. Zakonika o građanskom postupku (vidi stavak 25. ove presude). Nije predviđeno podnošenje žalbe o meritumu.

62. U trenutku kad je donesen Zakon br. 1701/1987, arbitražnom odlukom od 27. veljače 1984. podnositeljima zahtjeva je dakle bilo priznato pravo na dosuđene iznose. Doduše, to je pravo bilo opozivo, jer je tu odluku još uvijek bilo moguće poništiti, ali redovni su sudovi do tada već dva puta smatrali (u prvostupanjskom i žalbenom postupku) kako nema osnove za takvo poništenje. Stoga je, prema mišljenju Suda, to pravo predstavljalo "vlasništvo" u smislu članka 1. Protokola br. 1 (P1-1).

2. Je li bilo miješanja

63. Prema tvrdnjama podnositelja zahtjeva, iako na državu nije bila prenesena nikakva imovina, združeni učinak stavaka 2. i 3. članka 12. imao je za posljedicu to da su oni *de facto* lišeni svog vlasništva, jer je ta posljedica značila doslovno brisanje duga koji je proizlazio iz konačne i obvezujuće arbitražne odluke.

64. Komisija je to smatrala povredom prava na mirno uživanje vlasništva u smislu prve rečenice prvog stavka članka 1. Protokola br. 1 (P1-1).

65. Vlada nije prihvatila niti jedno od tih mišljenja. Smatrala je kako je stavak 2. članka 12. samo opisao neizbježnu posljedicu stavka 1. te kako nije imao samostalno značenje. U vezi s time, oni su naveli svoje argumente u odnosu na članak 6. (čl. 6.) Konvencije (vidi stavak 48. ove presude), konkretnije tvrdeći kako stavak 2. članka 12. nije imao samostalno postojanje jer je on pretpostavljao sudsko ispitivanje ništavosti iz stavka 1. i samo je iznosio očite posljedice takve ništavosti. Vlada je dodala kako je stavkom 3. uvedena mjera čiju ustavnost nisu ocjenjivali nacionalni sudovi pred kojima je još uvijek bio u tijeku postupak po tužbi koju su podnijeli podnositelji zahtjeva te kako bi uvijek bilo moguće podnijeti novu tužbu ako bi povlačenje podnositelja zahtjeva iz prvog postupka dovelo do njegovog prekida (vidi stavak 17. ove presude). Međutim, u posljednjoj navedenoj situaciji podnositelji zahtjeva suočili bi se s problemom neiscrpljenosti domaćih pravnih sredstava.

66. Sud nalazi da je bilo miješanja u pravo vlasništva podnositelja zahtjeva zajamčeno člankom 1. Protokola br. 1 (P1-1). Stavak 2. članka 12. Zakona br. 1701/1987 proglasio je arbitražnu odluku ništavom i neovršivom. Stavak 3. je predvidio zastaru svih potraživanja od države koja su proizlazila iz ugovora kao što je onaj koji su sklopili podnositelji zahtjeva. Doduše, Kasacijski sud je ostavio otvoreno pitanje ustavnosti stavka 3. i podnositelji zahtjeva su, kako je tvrdila Vlada, teorijski imali mogućnost nastaviti postupak povodom svoje tužbe iz 1978. ili podnijeti novu tužbu. Međutim, izgledi za uspjeh takvog koraka izgledaju minimalni. Štoviše, javlja se pitanje bi li prvostupanjski sud išao tako daleko da ovaj stavak smatra neustavnim na temelju općih i apstraktnih odredaba Ustava (vidi stavak 31. *in fine* ove presude), posebno u svjetlu odluke Kasacijskog suda u plenarnoj sjednici od 16. ožujka 1989. u pogledu stavaka 1. i 2. članka 12. (vidi stavak 22. ove presude). I ta odluka i presuda Kasacijskog suda od 11. travnja 1990. (vidi stavak 23. ove presude) imale su za posljedicu okončanje postupka o kojem je riječ zauvijek, što je bio stvarni cilj zakonodavca

prilikom donošenja članka 12. To se može vidjeti iz same formulacije stavka 4. čija je namjera bila privesti kraju jedini spor te naravi koji je u to vrijeme bio u tijeku, a to je spor između podnositelja zahtjeva i države, te iz formulacije stavka 3. čija je namjera bila isključiti svaku buduću tužbu.

67. Iz toga slijedi da je podnositeljima zahtjeva bilo nemoguće osigurati izvršenje arbitražne odluke koja je imala konačni učinak i prema kojoj je država bila obvezna platiti im određene iznose u odnosu na izdatke koje su imali nastojeći ispuniti svoje ugovorne obveze ili čak poduzimati daljnje radnje radi povrata dotičnih iznosa putem sudova.

Zaključak je kako je došlo do miješanja u pravo vlasništva podnositelja zahtjeva.

3. Je li miješanje bilo opravdano

68. Miješanje o kojemu je riječ nije predstavljalo ni izvlaštenje niti mjeru kontrole nad upotrebom vlasništva. Ono se treba rješavati u okviru prve rečenice prvog stavka članka 1. (P1-1).

69. Sud stoga mora odrediti je li uspostavljena poštena ravnoteža između potreba općeg interesa zajednice i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca (vidi presudu u predmetu *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* od 23. rujna 1982., Serija A br. 52, str. 26, stavak 69.).

70. Prema navodima Vlade, zakoni br. 141/1975 i 1701/1987 težili su ostvarenju cilja vezanog za javni interes koji je u specifičnom kontekstu imao puno veće značenje od pukog uklanjanja gospodarskih posljedica diktature. Ti su zakoni bili dio jednog skupa mjera čiji je cilj bio očistiti javni život od ozloglašenosti povezane s vojnim režimom, te obznaniiti snagu i volju grčkog naroda da brani demokratske institucije. Prigovori podnositelja zahtjeva potjecali su iz povlaštenog ugovora, koji je bio štetan za nacionalno gospodarstvo i koji je pridonio održavanju režima i ostavljanju dojma na nacionalnoj i međunarodnoj razini da iza njega stoje istaknute ličnosti iz grčkog poslovnog svijeta. Razdoblje koje je proteklo od ponovne uspostave demokracije do donošenja Zakona br. 1701/1987, odluka države da se opredijeli za arbitražu – korak čisto tehničke naravi – te činjenica da su se Stranova potraživanja odnosila isključivo na naknadu njegovih troškova ovdje su bili nevažni.

71. Podnositelji zahtjeva nisu osporili Vladinu tvrdnju kako su brutalni postupci vojnog režima u pogledu javnog interesa imali veću težinu od potraživanja koja su se temeljila na poslovima sklopljenim s tim režimom. Međutim, javni interes kojeg je Sud bio pozvan ocijeniti u predmetu koji rješava bio je drukčiji. Bilo bi nepravedno kad bi se svaki pravni odnos uspostavljen s diktatorskim režimom smatrao nevažećim nakon što tom režimu dođe kraj. Osim toga, ugovor o kojemu je riječ odnosio se na izgradnju rafinerije nafte, što je bilo od koristi za gospodarsku infrastrukturu zemlje.

72. Sud ne dvoji kako je bilo potrebno da demokratska grčka država raskine ugovor za kojeg je smatrala da ide na štetu njenih gospodarskih interesa. Štoviše, prema sudskoj praksi međunarodnih sudova i arbitražnih sudišta, svaka država ima suverenu ovlast izmijeniti, pa čak i raskinuti ugovor sklopljen s privatnim osobama, uz uvjet da plati odštetu (arbitražna odluka u predmetu *Shufeldt* od 24. srpnja 1930., *Reports of International Arbitral Awards*, Liga naroda, sv. II, str. 1095). Time se u isto vrijeme odražava priznanje da viši interesi države imaju prednost nad ugovornim obvezama i uzima u obzir potreba očuvanja poštene ravnoteže u ugovornom odnosu. Međutim, jednostrani prekid ugovora ne proizvodi učinke u

odnosu na neke bitne klauzule ugovora, kao što je arbitražna klauzula. Promjenom uspostavljenog mehanizma na način da se uvede autoritativna izmjena takve klauzule omogućilo bi se jednoj od stranaka da izbjegava nadležnost u sporu u odnosu na koji su predviđene specifične odredbe u pogledu arbitraže (odluka u predmetu *Losinger* od 11. listopada 1935., *Stalni međunarodni sud pravde*, Serija C br. 78, str. 110 i arbitražne odluke u predmetu *Lena Goldfields Company Ltd v. Soviet Government*, *Annual Digest and Reports of Public International Law Cases*, sv. 5 (1929.-1930.) (predmet br. 258), te predmet *Texaco Overseas Petroleum Company and California Asiatic Oil Company v. Government of the Arab Republic of Libya*, prethodna odluka od 27. studenoga 1975., *International Law Reports*, sv. 53, 1979., str. 393).

73. U vezi s time, Sud primjećuje kako grčki pravni sustav priznaje načelo samostalnosti arbitražnih klauzula (vidi stavak 18. ove presude) te kako su prvostupanjski sud u Ateni (vidi stavak 16. ove presude), Žalbeni sud u Ateni (vidi stavak 18. ove presude), a čini se i sudac-izvjestitelj Kasacijskog suda (vidi stavak 19. ove presude) u ovom predmetu to načelo primijenili. Osim toga, dva su suda utvrdila kako potraživanja podnositelja zahtjeva koja potječu iz vremena prije raskida ugovora nisu postala nevažeća zbog tog raskida.

Država je stoga bila dužna isplatiti podnositeljima zahtjeva iznose koji su im dosuđeni na kraju arbitražnog postupka za koji se i sama opredijelila i čiju je valjanost prihvaćala sve do dana kad je održano ročište na Kasacijskom sudu.

74. Odabравši intervenirati u toj fazi postupka pred Kasacijskim sudom zakonom koji se pozivao na raskid ugovora o kojemu je riječ, i to kako bi proglasio ništavom arbitražnu klauzulu i poništio arbitražnu odluku od 27. veljače 1984., zakonodavac je poremetio, i to na štetu podnositelja zahtjeva, ravnotežu koja se mora uspostaviti između zaštite prava na vlasništvo i zahtjeva javnog interesa.

75. Stoga je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 (P1-1).

.....

18. ODLUKA KUNA PROTIV NJEMAČKE (Zahtjev br. 52449/99)

.....

ČINJENICE

Podnositelj zahtjeva, Hans-Ulrich Kuna njemački je državljanin. Rođen je 1919. godine i živio je u Magdeburgu. Pred sudom ga je zastupao g. Karl-Heinz Christoph odvjetnik iz Odvjetničke komore u Berlinu. Podnositelj zahtjeva je umro 16. studenoga 2000., ali su njegovi sinovi (g. Ralf Kuna i g. Andreas Kuna) željeli nastaviti postupak pred Sudom.

A. Okolnosti predmeta

Činjenično se stanje predmeta, prema navodima podnositelja zahtjeva, može sažeti kako slijedi:

Podnositelj zahtjeva je bio urolog i otvorio je svoju liječničku ordinaciju u listopadu 1964. u Njemačkoj Demokratskoj Republici (GDR).

Od studenoga 1964. bio je osiguranik u općem mirovinskom sustavu GDR-a i plaćao doprinose za obvezno socijalno osiguranje (*Sozialpflichtversicherung*), a od ožujka 1971. u izbornom dopunskom mirovinskom osiguranju (*freiwillige Zusatzrentenversicherung*). Također je bio osiguran i u dodatnim mirovinskim sustavima (*Zusatzversorgungssysteme*) GDR-a u kojima je ugovorio izbornu mirovinsko osiguranje (*freiwillige Rentenversicherung*) i plaćao doprinose u Starosni mirovinski fond za samozaposlene liječnike i zubare (*freiwillige Rentenversicherung*).

Podnositelj zahtjeva je od 1. listopada 1984. primao mjesečnu mirovinu u iznosu od 497 GDR maraka iz fonda obveznog socijalnog osiguranja i 204 GDR marke iz izbornog dopunskog mirovinskog fonda.

Podnositelj zahtjeva je također primao mjesečnu mirovinu u iznosu od 162 GDR marke u skladu s Odlukom o izbornom dopunskom mirovinskom osiguranju (*Verordnung über die freiwillige Versicherung auf Zusatzrente bei der Sozialversicherung*) od 15. ožujka 1968. i mjesečnu dopunsku mirovinu u iznosu 203 GDR marke iz Starosnog mirovinskog fonda za samozaposlene liječnike i zubare, koja je od siječnja 1990. povećana na 800 GDR maraka.

Podnositelj zahtjeva je 1. srpnja 1990., nakon brojnih povećanja, primao ukupnu mjesečnu mirovinu u iznosu od 1.631 GDR marke (ne računajući mirovinu koja je isplaćivana prema Odluci o izbornom dopunskom mirovinskom osiguranju od 15. ožujka 1968.).

Prema Međudržavnom sporazumu o stvaranju monetarne, ekonomske i socijalne unije (*Staatsvertrag über die Schaffung einer Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik*) (vidi "Mjerodavno domaće pravo" u nastavku teksta) od 18. svibnja 1990. između Savezne Republike Njemačke (FRG) i GDR, GDR mirovine su preračunate u omjeru 1 GDR marka za jednu FRG marku (DEM) i isplaćivane u toj valuti.

Podnositelj zahtjeva je prema tome, od 1. srpnja 1990. primao mjesečnu mirovinu u iznosu od 1.631 DEM.

Prema dvije odluke Saveznog fonda socijalnog osiguranja za zaposlenike s plaćama (*Bundesversicherungsanstalt für Angestellte*) od 14. prosinca 1990. i 19. lipnja 1991., o preračunavanju i usklađivanju mirovinskih prava iz GDR-a od 1. siječnja 1992., mirovina podnositelja zahtjeva bila je preuzeta u opći mirovinski sustav FRG-a i isplaćivana kao «obična starosna mirovina» (*Regelaltersrente*) u skladu s načinom izračuna utvrđenim prema novom mirovinskom zakonu (Članak 307. b, stavci 3. i 5. Socijalnog zakonika br. VI. (*Sozialgesetzbuch IV*) – vidi "Mjerodavno domaće pravo" u nastavku teksta).

Na početku je Fond osiguranja za zaposlenike s plaćama podnositelju zahtjeva nastavio isplaćivati 1.631 DEM. Naknadno je podnositelju zahtjeva mirovinu povisio na 1.752,93 DEM mjesečno, od 1. siječnja 1992.

Savezni upravni ured (*Bundesverwaltungsamt*) je u odluci od 28. travnja 1992. odbacio prigovor koji je podnositelj zahtjeva uložio 1. veljače, 29. lipnja i 12. listopada 1991. protiv odluke Saveznog fonda osiguranja kojim je osporio, između ostalog, osnovicu prema kojoj su izračunata njegova mirovinska prava iz dodatnih mirovinskih sustava GDR-a.

Socijalni sud (*Sozialgericht*) iz Magdeburga je presudom od 20. siječnja 1993. također odbacio žalbu podnositelja zahtjeva.

Prizivni socijalni sud (*Landessozialgericht*) pokrajine Saxony-Anhalt je presudom od 26. siječnja 1994. djelomično preinačio ranije odluke i presude, te presudom od 1. siječnja 1992., podnositelju zahtjeva dosudio mirovinu vezanu za indeks troškova života (*anzupassende Bruttorente*) u iznosu od 1.757,47 DEM mjesečno i neindeksiranu mirovinu (*nichtanpassungsfähige Rente*) u iznosu od 162 DEM mjesečno, što je ukupno iznosilo 1.919,47 DEM mjesečno.

Prizivni socijalni sud je smatrao da se mirovina podnositelja zahtjeva treba obračunati na temelju članka 307.a Socijalnog zakonika br. VI. (vidi "Mjerodavno domaće pravo" u nastavku teksta) jer je on doprinose uplaćivao i u izborni dopunski mirovinski fond GDR-a.

Presudom od 18. srpnja 1996. Savezni socijalni sud (*Bundessozialgericht*), postupajući po žalbi vlasti, ukinuo je tu presudu iz razloga što usklađivanje i prijenos mirovine podnositelja zahtjeva treba temeljiti isključivo na članku 307. b Socijalnog zakonika br. VI. jer se ukupni iznos mirovine barem djelomično temeljio na mirovinskim pravima ostvarenim u dodatnim ili posebnim mirovinskim sustavima (*Anspruch auf Rente aus einem Zusatz-oder Sonderversorgungssystem*) GDR-a.

Savezni socijalni sud ponovio je da je u predmetima ove vrste uvijek primjenjiv posebni zakon, koji se odnosi na dodatne i posebne mirovinske sustave GDR-a navedene u Sporazumu o ujedinjenju (*Einigungsvertrag* – vidi "Mjerodavno domaće pravo" u nastavku teksta) i odredbe Zakona o prijenosu mirovinskih prava i budućih mirovinskih prava (*Anspruchs-und Anwartschaftsüberführungsgesetz*), te članak 307. b Socijalnog zakonika br. VI.

Savezni socijalni sud je smatrao da je razlika u postupanju prema osobama koje su stekle "stvarna" mirovinska prava u osnovnom mirovinskom sustavu GDR-a, u kojem se

nalazi fond obveznog socijalnog osiguranja i izborni dopunski mirovinski fond, i osobama koje su mirovinska prava stekle u dodatnim i posebnim mirovinskim sustavima opravdana. U prvospomenutom slučaju postoji jasno ustanovljena veza između plaćenih doprinosa i primljenih naknada te je bilo moguće oslanjati se na podatke iz evidencija fondova osiguranja (*Daten in den Sozialversicherungsausweisen*). Međutim, u pogledu mirovinskih prava iz dodatnih i posebnih mirovinskih sustava, situacija je bila puno složenija (*unübersichtlich*): pravni temelji su bili nejasni, postojala je samo djelomična obveza plaćanja doprinosa, s kojom se, čak i tamo gdje je postojala, postupalo nedosljedno, kako u pogledu prihoda koji uzimaju u obzir tako i u pogledu ukupnih doprinosa koje je trebalo platiti. Na kraju, dostupni podaci o životu osiguranika često su bili neupotrebljivi.

Savezni socijalni sud je dodao kako se, imajući na umu činjenicu da su naknade isplaćivane iz dodatnih i posebnih sustava bile znatno veće od onih isplaćivanih iz osnovnog mirovinskog sustava, ne može odbaciti mogućnost da su prvospomenuta mirovinska prava bila veća od prava ostalih zaposlenika u GDR-u iz političkih razloga.

Savezni socijalni sud je zaključio da je zakonodavac uslijed toga opravdano, prema odredbama primjenjivim za vrijeme prijelaznog razdoblja (članak 307. b stavak 5. Socijalnog zakonika br. VI.), standardizirao izračunavanje i kao osnovicu uzeo prosječnu plaću koju je kao referentnu plaću koristio fond obveznog socijalnog osiguranja.

Podnositelj zahtjeva je u kolovozu 1996. podnio ustavnu tužbu Saveznom ustavnom sudu (*Bundesverfassungsgericht*). Tvrdio je da je smanjenjem ("Abschmelzung") njegovih mirovinskih prava iz dodatnog mirovinskog sustava povrijeđeno njegovo pravo vlasništva, te da to predstavlja neopravdano diskriminatorno postupanje u usporedbi s osiguranicima iz FRG-a koji su bili u istom položaju kao on i s osobama koje su uvjete za mirovinu stekle u osnovnom mirovinskom sustavu u GDR-u. Stoga je iznos njegove mirovine pao na nevjerojatno nisku razinu u odnosu na prava koja je stekao u GDR-u.

U svojoj presudi od 28. travnja 1999., Savezni ustavni sud je, nakon što je saslušao tvrdnje Savezne vlade, Saveznog fonda socijalnog osiguranja za zaposlenike s plaćom, Udruge za zaštitu prava građana i ljudskog dostojanstva, Udruge njemačkih umirovljenika i dva stručnjaka, također odbacio tužbu podnositelja zahtjeva, s obrazloženjem da osporavane odredbe nisu u suprotnosti s osnovnim pravom (*Grundgesetz*).

Ustavni je sud prvo ponovio opće poteškoće povezane s prenošenjem i preuzimanjem mirovinskih prava svih umirovljenika iz GDR-a u mirovinski sustav FRG-a. Te poteškoće mogle su se pripisati velikom broju umirovljenika (oko četiri milijuna) koje je trebalo preuzeti i činjenici da su se ta dva sustava temeljila na vrlo različitim načelima. Dok je u FRG-u iznos primljenih naknada pretežno ovisio o uplaćenim doprinosima, sustav u GDR-u je bio mješavina između sustava osiguranja i mirovinskog sustava (*Mischung zwischen Versicherungs-und Versorgungssystem*).

Ustavni sud je nadalje istaknuo da je zakonodavac imao široku slobodu procjene u tom pogledu i da je iz praktičnih razloga opravdano, barem u prijelaznom razdoblju od četiri godine, koristio standardiziranu metodu izračunavanja što je privremeno dovelo do određenih razlika u postupanju u odnosu, *inter alia*, na vrijeme kad je iznos mirovine konačno utvrđen (*Zeitpunkt der endgültigen Rentenfeststellung*), uzimanje u obzir godine staža pri izračunavanju mjesečne mirovine (*Berücksichtigung der Versicherungsbiographie bei der Ermittlung des monatlichen Rentenbetrags*) i utvrđivanje najmanjeg zaštićenog iznosa

(*Zahlbetragsschutz*) između mirovinskih prava iz osnovnog mirovinskog sustava i prava iz dodatnih i posebnih sustava. Međutim, od 1. siječnja 1994. ta mirovinska prava su ponovno izračunata, a razlika plaćena naknadno, kao što se dogodilo i u slučaju podnositelja zahtjeva.

Ustavni sud je dodao da, imajući u vidu poteškoće oko preuzimanja jednog sustava u drugi, zakonodavac nije prekoračio svoju slobodu procjene, uzimajući u obzir da – u tom prijelaznom razdoblju – umirovljenici koji su mirovinska prava stekli u dodatnim mirovinskim sustavima nisu tako teško oštećeni zbog privremene razlike u postupanju jer su imali viši životni standard od umirovljenika koji su mirovinska prava stekli u osnovnom mirovinskom sustavu.

Ustavni sud je istaknuo da je u slučaju podnositelja zahtjeva Savezni fond socijalnog osiguranja za zaposlenike s plaćama 17. travnja 1997. još jednom uskladio njegovu mirovinu, tako što ju je povećao retroaktivno od 1. siječnja 1992.

Ustavni sud je u istoj presudi ustanovio da je na kraju tog prijelaznog razdoblja, kada je došao trenutak konačnog izračunavanja iznosa mirovina, ostala nejednakost postupanja u pogledu uzimanja u obzir ukupnog broja godina staža između mirovinskih prava stečenih u osnovnom mirovinskom sustavu (u kojem se u obzir uzimalo samo zadnjih dvadeset godina staža) i mirovinskih prava stečenih u dodatnim mirovinskim sustavima GDR-a (u kojima se u obzir uzimao ukupni broj godina staža).

Ustavni sud je utvrdio da se tom razlikom u postupanju krši Osnovni zakon, te je njemačkom zakonodavcu naredio da donese nova pravila do 30. lipnja 2001. Međutim, taj prigovor nije uložio podnositelj zahtjeva, već treća strana koja je također uložila ustavnu tužbu.

Savezni ustavni sud je istog dana donio nekoliko obvezujućih presuda u drugim predmetima koje su se također ticale načina prijenosa mirovinskih prava bivših državljana GDR-a.

Podnositelj zahtjeva je od 1999. godine primao mjesečnu mirovinu u iznosu od 3.004 DEM.

B. Mjerodavno domaće pravo

Mirovinski sustav bivšeg GDR-a obuhvaća osnovni mirovinski sustav, koji je sastavljen od fonda obveznog socijalnog osiguranja (*Sozialpflichtversicherung*) i izbornog dopunskog mirovinskog fonda (*freiwillige Zusatzrentenversicherung*), te mnoštva dodatnih mirovinskih sustava (*Zusatzversorgungssysteme*), uključujući, između ostalog, i dodatni fond mirovinskog osiguranja (*freiwillige Rentenversicherung*) i Starosni fond mirovinskog osiguranja za samozaposlene liječnike i zubare (*Altersversorgung für Ärzte und Zahnärzte in eigener Praxis*), koji je isplaćivao dodatne naknade povrh mirovina isplaćivanih iz osnovnog sustava.

Međudržavni sporazum od 18. svibnja 1990. između FRG-a i GDR-a o stvaranju monetarne, ekonomske i socijalne unije (*Staatsvertrag über die Schaffung einer Währungs-, Wirtschafts- und Sozialunion zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik*) propisuje usklađivanje mirovinskih prava ostvarenih u sustavu GDR-a s pravima ostvarenim u sustavu FRG-a i njihovo preračunavanje u njemačke marke u

omjeru 1 GDR marka za 1 FRG marku (članak 10. stavak 5. i članak 20. stavak 3. Sporazuma), te navodi rokove i uvjete prijenosa tih mirovinskih prava.

Članak 20. stavak 2. Sporazuma o kojem je riječ, glasi kako slijedi:

(njemačka verzija)

"... Bisher erworbene Ansprüche und Anwartschaften werden in die Rentenversicherung überführt, wobei Leistungen aufgrund von Sonderregelungen mit dem Ziel überprüft werden, ungerechtfertigte Leistungen abzuschaffen und überhöhte Leistungen abzubauen..."

(Prijevod na hrvatski jezik s engleskog jezika)

"... Stečena i buduća prava prenosit će se u sustav mirovinskog osiguranja (FRG-a), ali će se naknade plative na temelju posebnih odredbi preispitivati radi ukidanja neopravdanih naknada i smanjenja prekomjernih naknada..."

Ova načela su također objavljena u Sporazumu o ujedinjenju Njemačke (*Einigungsvertrag*) od 31. kolovoza 1990. (vidi dodatak II., poglavlje VIII., odjeljak H, stavak III. br. 9. (b)).

Na temelju tog sporazuma zakonodavac GDR-a je, u skladu sa Zakonom o usklađivanju mirovinskih prava (*Rentenangleichungsgesetz*) od 28. lipnja 1990., odlučio da će se mirovine iz osnovnog mirovinskog sustava i mirovine iz dodatnih mirovinskih sustava u potpunosti početi isplaćivati od 1. srpnja 1990. do njihovog potpunog i konačnog preuzimanja u mirovinski sustav FRG-a.

Nakon ponovnog ujedinjenja Njemačke 3. listopada 1990. mirovinski sustav bivše GDR ostao je na snazi do 1. siječnja 1992., dana stupanja na snagu Zakona o usklađivanju zakonskih mirovina i programa osiguranja od nesretnih slučajeva FRG-a od 25. srpnja 1991. (*Gesetz zur Herstellung der Rechtseinheit in der gesetzlichen Renten- und Unfallversicherung – Renten-Überleitungsgesetz*).

U prijelaznom razdoblju od 3. listopada 1990. do 1. siječnja 1992. ova dva mirovinska sustava su u Njemačkoj djelovala paralelno.

Od 1. siječnja 1992. mjesečni iznosi svih mirovina određivali su se prema novoj formuli na temelju koje su se mirovine isplaćivane umirovljenicima iz bivše GDR progresivno usklađivale s mirovinama isplaćivanim umirovljenicima iz FRG, sve dok prihodi umirovljenika ne budu jednaki na području čitave FRG.

Mjesečni iznosi mirovina utvrđeni su prema odredbi članka 307. a (za mirovinska prava iz osnovnog mirovinskog sustava GDR-a) i 307. b (za mirovinska prava iz dodatnih i posebnih mirovinskih sustava GDR-a) Socijalnog zakonika br. VI. FRG-a, koji je stupio na snagu 1. siječnja 1992.

Članak 307. a Socijalnog zakonika br. VI. omogućio je cjelovito i konačno preračunavanje mirovinskih prava ostvarenih u osnovnom mirovinskom sustavu GDR-a od 1. siječnja 1992. množenjem broja godina radnog staža s koeficijentom stečene plaće (*Entgeltpunkte*) u zadnjih dvadeset godina radnog staža.

Članak 307. b Socijalnog zakonika propisuje također i preračunavanje mirovinskih prava iz dodatnih i posebnih mirovinskih sustava, tako da se kao osnovica uzme prosječna plaća u zadnjih dvadeset godina radnog staža, ali to je bila prosječna plaća koju je kao referentnu plaću koristio fond obveznog socijalnog osiguranja, a ne pojedinačne plaće. Međutim, ova mirovinska prava su ponovno izračunata nakon prijelaznog razdoblja od četiri godine, a razlike su umirovljenicima isplaćene naknadno.

Umirovljenici iz GDR-a i FRG-a su se nakon ujedinjenja Njemačke našli u vrlo različitim položajima.

Prema službenim statistikama Saveznog ministarstva rada (*Bundesarbeitsministerium*) FRG-a, na dan 30. lipnja 1990. visina mirovina u bivšem GDR-u prosječno je iznosila otprilike jednu trećinu visine mirovina u FRG-u, odražavajući također i razlike u plaćama i životnom standardu u dvije države.

Općenito uzevši, umirovljenik koji je 30. lipnja 1990., na primjer, primao mirovinu u iznosu od 100 GDR maraka, u siječnju 2000. je, ne uzimajući u obzir rast cijena, prosječno primao mirovinu u iznosu od 180 DEM, što je predstavljalo stvarni rast od otprilike 80%.

Na kraju, financijski transferi iz zapadne u istočnu Njemačku u svezi s mirovinama iznosili su 4,5 milijardi DEM u 1992., 12,5 milijardi DEM u 1994. i 21,6 milijardi u 2000.

PRIGOVORI (izvadak)

Podnositelj zahtjeva je pred Sudom prigovorio povredi njegovog prava na mirno uživanje vlasništva i diskriminatornoj politici, protivno članku 14. Konvencije, u svezi s člankom 1. Protokola br. 1 ...

PRAVO (izvadak)

1. Podnositelj zahtjeva je prigovorio povredi svog prava na mirno uživanje vlasništva i diskriminatornoj politici, protivno članku 14. Konvencije, zajedno s člankom 1. Protokola br. 1 čije odredbe glase kako slijedi:

"Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijed, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili drugo podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost."

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

Podnositelj zahtjeva je ustvrdio da je bio žrtva dvostruke diskriminacije. Prema njegovim tvrdnjama, smanjenje njegovih mirovinskih prava ostvarenih u dodatnim mirovinskim sustavima GDR-a predstavlja neopravdano diskriminatorno postupanje u odnosu na osobe koje su stekle uvjete za mirovinu u osnovnom mirovinskom sustavu GDR-a i u odnosu na iste slučajeve u FRG-u. Iznos njegove mirovine je, u skladu s time, pao na

nevjerojatno nisku razinu u odnosu na prava koja je stekao u GDR-u. Da su visine mirovina bile usklađene s rastom plaća u bivšoj GDR nakon ujedinjenja Njemačke, 1999. godine on bi primao 5.706,83 DEM, umjesto 3.004 DEM. Zatražio je od Suda da retroaktivno do 1. srpnja 1990. vrati njegova mirovinska prava u prijašnje stanje.

Prvo pitanje na koje treba odgovoriti je jesu li ova dva članka, uzeta zajedno, primjenjiva.

Prema utvrđenoj sudskoj praksi Suda, članak 14. Konvencije nadopunjuje ostale materijalne odredbe Konvencije i Protokola. On nema samostalno značenje budući da ima učinak samo u odnosu na "uživanje prava i sloboda" koje štite te odredbe. Iako primjena članka 14. ne pretpostavlja povredu ovih odredaba – i u toj je mjeri on samostalan – ne može biti mjesta njegovoj primjeni osim ako dotične činjenice potpadaju u domašaj jedne ili više njih (vidi, između ostalih izvora, presudu u predmetu *Gaygusuz v. Austria* od 16. rujna 1996., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV., str. 1141., stavak 36.; *Domalewski v. Poland* (odluka) br. 34610/97, ECHR 1999-V.; i *Schwengel v. Germany* (odluka) br. 52442/99., 3. ožujka 2000., neobjavljena).

Sud nadalje ponavlja da su prava proizašla iz plaćanja doprinosa fondovima osiguranja novčana prava u smislu članka 1. Protokola br. 1 (vidi naprijed spomenutu presudu u predmetu *Gaygusuz* i odluke u predmetima *Domalewski* i *Schwengel*).

Iz toga slijedi da se zahtjev može ispitati prema oba članka uzeta zajedno.

Međutim, i uz pretpostavku da je članak 1. Protokola br. 1 jamčio isplaćivanje socijalnih naknada osobama koje su uplaćivale doprinose u fond osiguranja, ne može se tumačiti kao da daje pojedinačno pravo na mirovinu u određenom iznosu (vidi odluku u predmetu *Skorkiewicz v. Poland*, br. 39860/98, od 1. lipnja 1999., neobjavljenju, te naprijed navedenu odluku u predmetu *Schwengel* i odluku u predmetu *Janković v. Croatia*, br. 43440/98., ECHR 2000-X.).

Sud nadalje ističe da je razlika u postupanju diskriminirajuća u smislu članka 14., ako "nema objektivno i razumno opravdanje", to jest, ako ne teži "legitimnom cilju" ili ako ne postoji "razuman odnos razmjernosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se nastojalo ostvariti". Štoviše, države ugovornice uživaju određenu slobodu procjene opravdavaju li i do koje mjere razlike u inače sličnim situacijama drugačije postupanje (vidi presudu u predmetu *Gaygusuz*, str. 1142., stavak 42. ove odluke, i naprijed navedenu odluku u predmetu *Schwengel*).

Sud bilježi da su u ovom predmetu mirovinska prava podnositelja zahtjeva iz dodatnih mirovinskih sustava GDR-a bila utvrđena za prijelazno razdoblje od četiri godine u skladu s načinom izračunavanja (mirovina) predviđenim u članku 307. b Socijalnog zakonika br. IV. FRG-a (vidi "Mjerodavno domaće pravo" u prethodnom tekstu).

U svojoj presudi od 28. travnja 1999. Savezni ustavni sud je, nakon što je saslušao tvrdnje stranaka, detaljno ispitao rokove i uvjete prijenosa mirovinskih prava ostvarenih u mirovinskom sustavu GDR-a u mirovinski sustav FRG-a prije nego je donio zaključak kako razlika u postupanju za vrijeme prijelaznog razdoblja na štetu mirovinskih prava ostvarenih u dodatnim mirovinskim sustavima GDR-a u odnosu na mirovinska prava iz osnovnog mirovinskog sustava GDR-a nije u suprotnosti s Osnovnim zakonom.

Ovaj predmet se razlikuje od predmeta *Fiedler* i *Mann* (odluke Komisije od 15. svibnja 1996., zahtjevi br. 24116/94 i 24077/94) utoliko što je u ovom predmetu podnositelj zahtjeva uplaćivao doprinose u dodatne mirovinske sustave, dok podnositelji zahtjeva u ovim drugim predmetima to nisu činili. Također se razlikuje i od predmeta *Schwengel* (naprijed navedena odluka) utoliko što je u ovom predmetu propuštanje ponovnog usklađivanja mirovinskih prava podnositelja zahtjeva nakon ujedinjenja Njemačke bilo samo privremeno i do njega je došlo uglavnom zbog praktičnih poteškoća u prijenosu, dok je zakonodavac u slučaju *Schwengel* definitivno ukinuo novčane povlastice čisto političke naravi za bivše državne službenike Ministarstva državne sigurnosti (*Ministerium für Staatssicherheit*).

Sud nalazi da se u ovom slučaju privremena razlika u postupanju glede načina prijenosa koja je bila na štetu mirovinskih prava ostvarenih u dodatnim mirovinskim sustavima GDR-a temeljila na objektivnim razlozima koje su iznijeli njemački sudovi, kao što su praktične poteškoće koje se odnose na preuzimanje svih mirovinskih prava koja pripadaju građanima bivše GDR u mirovinski sustav FRG-a.

Te poteškoće su nastale zbog velikog broja umirovljenika koje je trebalo preuzeti, razlika u načelima na temelju kojih su djelovala ta dva sustava, naročito u pogledu dodatnih mirovinskih sustava GDR-a u kojima je postojala samo djelomična obveza plaćanja doprinosa, i zato što su dostupni podaci o životu osiguranika često bili neupotrebljivi.

Međutim, nije zadaća ovog Suda detaljno ispitati krajnje složen način izračunavanja koji se primjenjivao na prijenos tih mirovinskih prava u mirovinski sustav FRG-a.

Sud smatra da je odluka njemačkog zakonodavca da što je prije moguće preuzme mirovinska prava bivših državljana GDR-a u mirovinski sustav FRG-a na način da prednost na početku daje umirovljenicima koji imaju uvjete za niža mirovinska prava iz osnovnog mirovinskog sustava GDR-a predstavljala legitimni cilj u smislu članka 14. Konvencije.

Sud također bilježi da su sve mirovine bivšeg GDR-a bile preračunate u omjeru 1 GDR marka za 1 FRG marku od 1. srpnja 1990. i da je, imajući u vidu veličinu zadatka FRG-a, gubitak koji je podnositelja zahtjeva pretrpio relativan, budući da je nominalni iznos njegove mirovine nakon ujedinjenja Njemačke ostao nepromijenjen, a on je ostvario početno usklađivanje svojih mirovinskih prava retroaktivno do 1. siječnja 1994., a zatim ponovno do 17. travnja 1997., kao i opće progresivno usklađivanje svojih mirovinskih prava.

Doduše, mirovine građana iz bivšeg GDR-a i danas su niže od mirovina građana FRG-a. Međutim, ta razlika se može objasniti na početku znatno nižim mirovinama u bivšem GDR-u, koje prosječno odgovaraju jednoj trećini iznosa mirovina u FRG-u (vidi "Mjerodavno domaće pravo" u prethodnom tekstu).

Također treba istaknuti da su od 1990. do 2000. godine mirovine iz bivšeg GDR-a povećane za prosječno 80%, i da je, imajući u vidu poteškoće preuzimanja jednog mirovinskog sustava u drugi, FRG uložila znatna financijska sredstva.

Uzimajući u obzir sve te čimbenike i slobodu procjene koju ima država u jedinstvenom kontekstu ujedinjenja Njemačke, Sud smatra da upotrijebljena sredstva nisu bila u nesrazmjeru s legitimnim ciljem kojem se težilo.

Prema tome, privremena razlika u postupanju glede načina prenošenja mirovinskih prava iz GDR-a na štetu onih ostvarenih u dodatnim mirovinskim sustavima GDR-a nije u suprotnosti s člankom 14. Konvencije, uzetim zajedno s člankom 1. Protokola br. 1. Isto vrijedi i za razlike koje još postoje između mirovina građana bivše GDR-a i građana FRG-a.

Iz toga slijedi da je ovaj prigovor očito neosnovan u smislu članka 35. stavka 3. Konvencije.

Iz tih razloga, Sud jednoglasno

Proglašava zahtjev nedopuštenim.

19. PRESUDA IATRIDIS PROTIV GRČKE (Zahtjev br. 31107/96)

U predmetu Iatridis protiv Grčke

Europski sud za ljudska prava, zasjedajući, u skladu s člankom 27. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija"), izmijenjene Protokolom br. 11¹, te mjerodavnim odredbama Poslovnika Suda², kao Veliko vijeće sastavljeno od sljedećih sudaca:

gđa E. Palm, *predsjednica*,

g. L. Ferrari Bravo,

g. Gaukur Jörundsson,

g. L. Caflisch,

g. I. Cabral Barreto,

g. Jungwiert,

g. M. Fischbach,

g. J. Casadevall,

g. B. Župančić,

gđa N. Vajić,

g. J. Hedigan,

gđa W. Thomassen,

gđa M. Tsatsa-Nikolovska,

g. T. Pantîru,

g. E. Levits,

g. K. Traja,

g. C. Yeraris, *ad hoc sudac*,

kao i g. M. de Salvia, *Tajnik*,

nakon vijećanja zatvorenih za javnost 17. prosinca 1998. i 24. veljače 1999. godine, donosi sljedeću presudu koja je usvojena 24. veljače 1999. godine:

---

¹ *Napomena Tajništva*: Protokol br. 11 i Poslovnik Suda stupili su na snagu 1. studenoga 1998.

² *Napomena Tajništva*: Protokol br. 11 i Poslovnik Suda stupili su na snagu 1. studenoga 1998.

POSTUPAK

1. Predmet je dana 30. srpnja 1998. Sudu uputila grčka Vlada ("Vlada"), kako propisuje prijašnji članak 19. Konvencije³, unutar tromjesečnog roka određenog prijašnjim člankom 32., stavkom 1. i člankom 47. Konvencije. Postupak u predmetu pokrenut je na temelju zahtjeva (br. 31107/96) protiv Helenske Republike koji je dana 28. ožujka 1996., na temelju prijašnjeg članka 25., Europskoj komisiji za ljudska prava ("Komisija") podnio grčki državljanin, g. Georgios Iatridis.

Vlada se u zahtjevu pozvala na prijašnje članke 44. i 48. Cilj tog zahtjeva bio je ishoditi odluku o tome ukazuje li činjenično stanje predmeta na povredu obveza tužene države iz članka 13. Konvencije, te članka 1. Protokola br. 1.

2. U odgovoru na upit postavljen na temelju pravila 33., stavka 3. d) prijašnjeg Poslovnika Suda A⁴, podnositelj zahtjeva je izjavio da želi sudjelovati u postupku i imenovao je g. H. Tagarasa i gđu M.N. Kanellopoulou iz Odvjetničke komore u Ateni odvjetnicima koji će ga zastupati (prijašnje pravilo 30.).

3. U svojstvu predsjednika Vijeća koje je prvotno bilo konstituirano (prijašnji članak 43. Konvencije i prijašnje pravilo 21.) kako bi posebno rješavalo postupovna pitanja koja bi se mogla javiti nakon stupanja na snagu Protokola br. 11, g. Bernhardt, tadašnji se predsjednik Suda savjetovao, posredstvom Tajnika, sa zastupnikom Vlade i odvjetnicima podnositelja zahtjeva o organizaciji pisanog postupka. U odgovoru na potom izdan nalog od 8. rujna 1998., Tajnik je očitovanje podnositelja zahtjeva primio 10. studenoga 1998., a Vladino očitovanje 13. studenoga 1998.

4. Nakon što je 1. studenoga 1998. na snagu stupio Protokol br. 11, a u skladu s odredbama njegovog članka 5., stavka 5., predmet je upućen Velikom vijeću Suda. U Veliko vijeće su *ex officio* ušli g. C.L. Rozakis, sudac izabran u ime Grčke (članak 27., stavak 2. Konvencije i pravilo 24., stavak 4. Poslovnika Suda), g. L. Wildhaber, predsjednik Suda, gđa E. Palm, potpredsjednica Suda, te g. J.-P. Costa i g. M. Fischbach, potpredsjednici odjela (članak 27., stavak 3. Konvencije i pravilo 24., stavci 3. i 5. a)). Ostali članovi koji su imenovani kako bi se popunilo Veliko vijeće bili su g. L. Ferrari Bravo, g. L. Caflisch, g. I. Cabral Barreto, g. W. Fuhrmann, g. K. Jungwiert, gđa N. Vajić, g. J. Hedigan, gđa W. Thomassen, gđa M. Tsatsa-Nikolovska, g. T. Pantiru, g. E. Levits i g. K. Traja (pravilo 24., stavak 3. i pravilo 100., stavak 4.). Naknadno se g. Rozakis, koji je sudjelovao u ispitivanju predmeta koje je vodila Komisija, povukao iz Velikog vijeća (pravilo 28.). Vlada je stoga imenovala g. C. Yerarisa, da zasjeda kao *ad hoc* sudac (članak 27., stavak 2. Konvencije i pravilo 29., stavak 1.).

Nakon toga, budući da je g. Wildhaber bio spriječen sudjelovati u daljnjem razmatranju predmeta, mjesto koje je zauzimao kao predsjednik Velikog vijeća zauzela je gđa E. Palm, a g. Gaukur Jörundsson, sudac zamjenik zamijenio ga je kao člana Velikog vijeća (pravilo 10. i pravilo 24., stavak 5. b)).

---

³ *Napomena Tajništva*: Od stupanja na snagu Protokola br. 11 kojim je izmijenjen članak 19., Sud funkcionira na trajnoj osnovi.

⁴ *Napomena Tajništva*: Poslovnik Suda A primjenjivao se na sve predmete upućene Sudu prije stupanja na snagu Protokola br. 9 (1. listopada 1994.), a od tada do 31. listopada 1998., samo na predmete koji se tiču država koje nisu obvezane tim protokolom.

Isto tako, g. Costu i g. Fuhrmanna, koji su također bili spriječeni sudjelovati u daljnjem razmatranju predmeta, zamijenili su g. J. Casadevall i g. B. Župančić, suci zamjenici (pravilo 24., stavak 5. b)).

Sud je odlučio kako nije potrebno pozvati Komisiju da imenuje jednog od svojih članova radi sudjelovanja u postupku pred Velikim vijećem (pravilo 99.).

5. U skladu s odlukom predsjednika, rasprava koja je bila otvorena za javnost održana je u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu dana 17. prosinca 1998.

Sudu su pristupili:

(a) za Vladu

g. P. Georgakopoulos, viši savjetnik,
Državno pravno vijeće, *zastupnik*,

gđa V. Pelekou, pravna pomoćnica
Državno pravno vijeće, *savjetnica*;

(b) za podnositelja zahtjeva

g. H. Tagaras, iz Odvjetničke komore u Solunu, *punomoćnik*,

g. K. Zakaropoulos, iz Odvjetničke komore u Ateni, *savjetnik*.

Sud je saslušao obraćanja g. Tagarasa i g. Georgakopoulosa, kao i njihove odgovore na pitanja koje je postavio jedan od članova Suda.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

A. Postupak koji su pokrenuli "vlasnici" zemljišta na kojem je izgrađeno kino "Ilioupolis"

6. Godine 1929. K.N. je od svog poočima naslijedio tri četvrtine zemljišne parcele pod nazivom "Imanje Karras". Godine 1938., K.N.-u je njegova pomajka prodala preostalu četvrtinu "Imanja Karras", koju je ona bila naslijedila od svog supruga. U kupoprodajnom je ugovoru bilo navedeno kako "Imanje Karras" ima površinu od 12.000.000 m².

7. Godine 1950., nakon što je od vlasti dobio potrebnu dozvolu, K.N. je na jednom dijelu tog zemljišta izgradio ljetno kino – kino "Ilioupolis".

8. Godine 1953. ministar poljoprivrede odbio je K.N.-u priznati vlasništvo nad čitavim "Imanjem Karras", smatrajući kako je K.N.-ov poočim bio vlasnik samo jednog dijela tog zemljišta, to jest područja površine između 320.000 i 520.000 m² koje nije uključivalo dio na kojem je naknadno bilo izgrađeno kino "Ilioupolis". Ostalo područje bila je javna šuma i ono nije bilo uvršteno u isprave o vlasništvu koje je K.N. podnio. Nakon toga se K.N. obratio Vrhovnom upravnom sudu, tražeći od njega da ukine odluku ministra poljoprivrede, ali

njegov je zahtjev odbačen. Dana 8. veljače 1955. kraljevskom je uredbom sporno područje označeno kao zemljište koje treba pošumiti. K.N. se obratio Vrhovnom upravnom sudu tražeći od njega da ukine kraljevsku uredbu, ali sud je taj zahtjev odbacio, držeći da je sporno područje šumsko zemljište koje pripada državi.

9. Odlukama Kabineta od 10. veljače 1965. i 11. ožujka 1966. koje su bile objavljene u Službenom glasniku i registrirane u Općinskom registru Ilioupolisa, država je prenijela područje od 220.000 m² "Imanja Karras" Stambenoj zadruzi policijskih službenika. To područje nije obuhvaćalo zemljište na kojemu je bilo izgrađeno kino "Ilioupolis".

10. Dana 28. srpnja 1965. objavljena je kraljevska uredba kojom se naredilo pošumljavanje zemljišta u Ilioupolisu. Prema navodima Vlade, tom je uredbom bio obuhvaćen jedan dio "Imanja Karras" koji nije bio pobliže naveden. Dana 2. prosinca 1966. ta je uredba izmijenjena novom uredbom koja je objavljena u Službenom glasniku.

11. Dana 3. travnja 1967. K.N. je podnio tužbu protiv Stambene zadruge policijskih službenika radi utvrđenja njegovog vlasništva nad zemljištem koje joj je bilo preneseno. Država se, kao prenositelj, u taj postupak umiješala na strani Zadruga. Ta je tužba unesena u hipotekarni registar u Ilioupolisu. Na margini relevantne stranice zabilježene su naknadne presude Prvostupanjskog suda u Ateni (br. 16992/1973) te Žalbenog suda (br. 4910/1977 – vidi stavak 13. ove presude) kojima je ta tužba odbačena i kojima je priznato vlasništvo države nad spornim područjem.

12. Godine 1976. K.N. je umro, a njegovi su nasljednici primili zahtjev za plaćanje poreza na nasljedstvo u odnosu na zemljište na kojem je bilo izgrađeno kino. Država je na zemljište upisala hipoteku kao osiguranje poreznog duga. Hipoteka je otplaćena 1982.

13. K.N.-ovi su nasljednici nastavili postupak pokrenut 3. travnja 1967. Dana 21. lipnja 1977. Žalbeni sud u Ateni presudio je da zemljišna parcela prenesena Policijskoj zadruzi pripada državi. U obrazloženju svoje presude, sud se složio s ministrom poljoprivrede smatrajući kako je K.N.-ov otac bio vlasnik samo jednog dijela "Imanja Karras", koji nije obuhvaćao dio na kojemu je izgrađeno kino "Ilioupolis" odnosno dio koji je prenesen Zadruzi. Žalbeni je sud, *inter alia*, taj zaključak temeljio na činjenici da je 1905. godine "Imanje Karras" uneseno u državni šumski registar kao šumsko zemljište, te da ga je od tada država u dobroj vjeri imala u posjedu i koristila kao vlasnik.

14. Slijedom odluke koju je 19. rujna 1984. donio zamjenik ministra financija, dio "Imanja Karras", uključujući i dio na kojem je izgrađeno kino, 27. lipnja 1985. unesen je u registar državne imovine. Dana 9. srpnja 1985. ta je činjenica zabilježena u hipotekarnom registru u Ilioupolisu. Godine 1987. K.N.-ovi nasljednici pokrenuli su postupak za utvrđenje svog vlasništva nad zemljištem koje je bilo uneseno u registar državne imovine. Godine 1988. prvostupanjski sud u Ateni odbacio je njihov zahtjev zbog toga što je 21. lipnja 1977. Žalbeni sud u Ateni bio presudio kako je K.N.-ov poočim bio vlasnik samo jednog dijela "Imanja Karras" koji je obuhvaćao područje površine između 320.000 i 520.000 m². K.N.-ovi nasljednici su se žalili protiv te odluke.

15. Dana 9. veljače 1989. Žalbeni sud u Ateni je presudio kako je u svojoj presudi od 21. lipnja 1977. on riješio samo pitanje vlasništva nad 220.000 m² koji su bili preneseni Stambenoj zadruzi policijskih službenika. Druge točke izreke presude nisu bile obvezujuće za

K.N.-ove nasljednike. Žalbeni sud je naknadno ukinuo odluku Prvostupanjskog suda iz 1988. i sudu naložio da donese odluku o osnovanosti predmeta.

16. Dana 29. svibnja 1996. K.N.-ovi su se nasljednici obratili državnom odvjetniku pri Prvostupanjskom sudu u Ateni tražeći donošenje privremene mjere protiv države i Gradskog vijeća Ilioupolisa. Državni odvjetnik je neutvrđenog datuma odbio njihov zahtjev. K.N.-ovi nasljednici žalili su se protiv te odluke. Dana 30. svibnja 1997. zamjenik državnog odvjetnika pri Žalbenom sudu u Ateni odbacio je njihovu žalbu.

B. Postupak koji je pokrenuo podnositelj zahtjeva

17. Godine 1978. K.N.-ovi nasljednici iznajmili su podnositelju zahtjeva ljetno kino "Ilioupolis" koje je on potpuno obnovio.

Dana 4. srpnja 1985. prefektura u Attici obavijestila je podnositelja zahtjeva da se počevši od 27. lipnja 1985. zemljište na kojem je kino izgrađeno smatra državnom imovinom, te da je njegovo zadržavanje tog zemljišta nezakonito. Država će naknadno tražiti naknadu od njega u skladu s člankom 115. Predsjedničke uredbe od 11./12. studenoga 1929., ne dirajući u svoje pravo da ga iseli na temelju Zakona br. 1539/1938 o zaštiti državnog zemljišta.

Dana 16. studenoga 1988. Državni zemljišni ured dodijelio je kino Gradskom vijeću Ilioupolisa. Dana 24. studenoga 1988. prefektura u Attici je o tome obavijestila podnositelja zahtjeva i naložila mu da kino isprazni u roku od pet dana, jer će se u protivnom primijeniti Zakon br. 1539/1938.

18. Dana 9. veljače 1989. Zemljišni odjel prefektore u Attici naložio je iseljenje podnositelja zahtjeva, na temelju Zakona br. 1539/1938 izmijenjenog Zakonom br. 263/1968. Nalog je podnositelju zahtjeva "dostavljen" 16. ožujka 1989. pribijanjem na vrata kina. Sljedećeg su dana, kad su članovi Odvjetničke komore bili u štrajku, a podnositelj zahtjeva odsutan, službenici Gradskog vijeća Ilioupolisa ovršili nalog, na način da su provalili u kino. Popisan je inventar koji se sastojao od određenog broj pokretnina koje su pripadale podnositelju zahtjeva (projektori, stolci, plakati i oprema šanka). Izvjesni g. G.L., koji je bio profesionalno povezan s podnositeljem zahtjeva, ali nije nastupao u svojstvu njegovog zastupnika, potpisao je popis inventara i zatražio od službenika Vijeća da te stvari uskladište.

19. Podnositelj zahtjeva pobijao je nalog za iseljenje pred Okružnim sudom u Ateni, koji je tu stvar rješavao u skraćenom postupku i presudio u korist države. Podnositelj zahtjeva se žalio Prvostupanjskom sudu u Ateni u postupku koji je vodio sudac pojedinac, koji je 23. listopada 1989., nakon što je odlučivao o žalbi u skraćenom postupku, ukinuo nalog za iseljenje. Sud je riješio kako Zemljišni odjel može izdati nalog za iseljenje jedino ako imovina o kojoj je riječ pripada državi, ako vlasništvo države nad tom imovinom nije sporno, te ako imovinu neopravdano koristi treća osoba.

Sud je nadalje držao kako u predmetu koji je imao pred sobom ti uvjeti nisu bili ispunjeni, jer je podnositelj zahtjeva s popriličnim stupnjem izvjesnosti utvrdio sljedeće činjenice: pred sudovima su u tijeku bili postupci pokrenuti na temelju tužbe koja se odnosila na spor između K.N.-ovih nasljednika i države oko zemljišta na kojem je izgrađeno kino; K.N.-ovi nasljednici su se smatrali vlasnicima zemljišta i kina već dosta dugo vremena, te su vršili sva prava i ispunjavali sve obveze vezane za vlasništvo; te, konačno, podnositelj zahtjeva držao je kino na temelju ugovora o najmu od 1978. godine.

20. Slijedom te odluke, podnositelj zahtjeva se u nekoliko navrata obratio nadležnim vlastima kako bi osporio daljnje zauzeće kina od strane Gradskog vijeća Ilioupolisa. Dana 2. travnja 1990. Ministarstvo financija je izjavilo kako, budući da je nalog za iseljenje ukinut, zemljište treba vratiti podnositelju zahtjeva i opozvati dodjelu kina Gradskom vijeću Ilioupolisa. Međutim, ako Vijeće bude ustrajavalo na zadržavanju kina, pitanje o tome tko će podnositelju zahtjeva nadoknaditi štetu trebat će biti riješeno u skladu sa Zakonom o poslovnim zakupima.

21. Dana 11. srpnja 1991. Državno pravno vijeće je, odgovarajući na upit koji mu je postavilo Ministarstvo financija, izrazilo stav da kino treba vratiti podnositelju zahtjeva. Zahtjevi podnositelja zahtjeva u odnosu na štetu koju je pretrpio zbog iseljenja mogli bi se razmatrati jedino kad bi se obratio Državnom pravnom vijeću ili pokrenuo postupak. Nadalje, država može braniti svoj zahtjev da je vlasnik zemljišta podnošenjem tužbe protiv K.N.-ovih nasljednika ili ubrzavanjem postupka u sporu između sebe i njih, a koji je pred sudovima bio u tijeku od 1987.

Dana 15. svibnja 1994., podnositelj zahtjeva obratio se Državnom zemljišnom uredu tražeći da mu se kino vrati.

22. Dana 21. prosinca 1994. podnositelj zahtjeva tužio je državu i Gradsko vijeće Ilioupolisa Upravnom sudu u Ateni radi naknade štete koju je pretrpio zbog toga što mu kino nije vraćeno. Tražio je odštetu u visini od 32.300.000 drahmi (GRD) uvećanu za kamate zbog izgubljene zarade od 1989. do 1994., te zbog gubitka svoje poslovne opreme.

23. Dana 5. travnja 1995. podnositelj zahtjeva se obratio gradonačelniku Ilioupolisa tražeći da mu se kino vrati. Dana 5. svibnja 1995. podnio je kaznenu prijavu protiv gradonačelnika. Neutvrđenog je datuma također podnio kaznenu prijavu protiv predsjednika Državnog zemljišnog ureda.

24. Dana 26. srpnja 1995. podnositelj zahtjeva je na Prvostupanjskom sudu u Ateni podnio zahtjev za upis hipoteke protiv Gradskog vijeća u Ilioupolisu kao osiguranje izgubljene zarade u iznosu od 30.000.000 GRD. Sud je odbacio taj zahtjev zbog toga što nije postojala obveza vraćanja imovine, vidjevši da nikakav zahtjev u tom smislu nije podnesen sudu te da u toj stvari nije donesena pravomoćna sudska odluka.

25. Dana 31. srpnja 1995. Državni zemljišni ured je, slijedom još jednog zahtjeva kojeg je podnio podnositelj zahtjeva, preporučio da se dodjela kina Gradskom vijeću Ilioupolisa opozove i da se kino vrati podnositelju zahtjeva, kojeg Ministarstvo financija treba vratiti u posjed kao stanara. Tu je preporuku, u skladu sa Zakonom br. 973/1979, trebalo odobriti Ministarstvo financija.

Podnositelj zahtjeva, koji nije bio obaviješten o toj preporuci, obratio se ministru financija 4. listopada 1995. Dana 13. listopada 1995. zatražio je od Prvostupanjskog suda u Ateni donošenje privremene mjere protiv gradonačelnika Ilioupolisa u postupku za utvrđivanje izvanugovorne odgovornosti za štetu. Dana 16. listopada 1995. ponovno se obratio ministru financija.

Dana 25. listopada 1995. prvostupanjski je sud presudio kako nema osnova za donošenje privremenih mjera, jer odgovornost gradonačelnika ne može postojati. Dana 7. studenoga 1995. podnositelj zahtjeva je, na intervenciju državnog odvjetnika, obaviješten o

odluci Državnog zemljišnog ureda od 31. srpnja 1995. Dana 15. studenoga 1995. podnositelj zahtjeva je od zamjenika ministra financija zatražio da potvrdi tu odluku.

26. Dana 7. kolovoza 1996. Državno pravno vijeće izrazilo je stav da se kino ne bi trebalo vratiti podnositelju zahtjeva iz sljedećih razloga. Iako je prvostupanjski sud u Ateni ukinuo nalog za iseljenje od 23. listopada 1989., on nije naložio da se kino vrati podnositelju zahtjeva. U svojoj odluci od 25. listopada 1995. prvostupanjski sud je smatrao kako ne postoji obveza vratiti kino. Nadalje, prema posebnoj sudskoj praksi koja se odnosi na imovinu u državnom vlasništvu, ugovor o najmu između K.N.-ovih nasljednika i podnositelja zahtjeva nije valjan. Slijedom toga, Ministarstvo financija postupilo bi protupravno kad bi opozvalo dodjelu kina Gradskom vijeću u Ilioupolisu. Dana 3. rujna 1996. zamjenik ministra financija potvrdio je mišljenje Državnog pravnog vijeća.

27. Dana 31. listopada 1996. Upravni sud u Ateni odbacio je tužbu koju je podnositelj zahtjeva podnio 21. prosinca 1994. zbog toga što je ona trebala biti podnesena građanskom sudu.

Dana 17. prosinca 1996. podnositelj zahtjeva podnio je tužbu Prvostupanjskom sudu u Ateni tražeći odštetu od 140.000.000 GRD na ime gubitka zarade koji je pretrpio 1995. i 1996. godine, uzrokovanog time što njegovo kino nije moglo poslovati, te na ime nematerijalne štete. O tužbi se trebala provesti rasprava 13. studenoga 1997., ali na dan rasprave pred Sudom taj je postupak još bio u tijeku.

28. Dana 7. siječnja 1997. Odjel za pokretanje kaznenog postupka Kaznenog suda u Ateni odlučio je pokrenuti kazneni postupak protiv gradonačelnika Ilioupolisa zbog zanemarivanja dužnosti.

29. Dana 27. siječnja 1998. podnositelj zahtjeva podnio je tužbu protiv države i Gradskog vijeća Ilioupolisa u kojoj je tražio isplatu 32.000.000 GRD uvećanih za kamate zbog gubitka zarade tijekom 1997., te zbog nematerijalne štete. Na dan rasprave pred Sudom o toj tužbi još nije bilo rješavano.

30. Kinom još uvijek upravlja Gradsko vijeće Ilioupolisa i ono podnositelju zahtjeva još nije vraćeno.

Podnositelj zahtjeva nije nigdje drugdje otvorio ljetno kino.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. Upravni nalozi za iseljenje

31. Nepokretnu imovinu države od trećih osoba štiti Zakon br. 263/1968 kojim su izmijenjene i dopunjene odredbe o državnoj imovini.

Članak 2. (2) i (3) Zakona propisuje:

" ... Nadležni porezni inspektor će izdati upravni nalog za iseljenje protiv svake osobe koja protupravno preuzme javnu imovinu. Zahtjev za ukidanje takvog naloga može se podnijeti nadležnom okružnom sudu u roku od trideset dana od njegove dostave ... Žalba protiv odluke okružnog suda može se podnijeti u roku od trideset dana predsjedniku prvostupanjskog suda, koji će je rješavati u posebnom postupku predviđenom člankom 634. Zakonika o građanskom postupku. Nije dopuštena žalba protiv odluke predsjednika prvostupanjskog suda.

Odluka koja se donese u naprijed navedenom postupku neće spriječiti stranke da brane svoja prava u redovnom postupku ..."

Zahtjevi za ukidanje i čitav postupak pobijanja upravnih naloga za iseljenje tiču se isključivo valjanosti naloga za iseljenje, a ne priznavanja vlasništva ili uređenja posjeda.

32. Kad se upravni nalog za iseljenje ukine, a želi se da se odlukom odredi vraćanje iseljenog podnositelja zahtjeva u posjed, zahtjev za vraćanje u posjed mora se podnijeti ili istovremeno sa zahtjevom za ukidanje – u kojem će slučaju, ako se taj zahtjev prihvati, na temelju toga biti donesen naknadni nalog– ili pak odvojeno i to nadležnom sudu (tužba za uređenje posjeda). Zahtjev za vraćanje u posjed ne podliježe rokovima utvrđenim člankom 2. Zakona br. 263/1968 koji se primjenjuju na ukidanje naloga za iseljenje jer ne postoji odredba u tom smislu (presuda Žalbenog suda u Ateni br. 6802/89, Izvješća 1990, str. 778-79, presuda Prvostupanjskog suda u Ateni br. 25950/1995, mišljenje Državnog pravnog vijeća br. 464/96, Dodaci 14a i b, te 13c).

33. Unajmitelj imovine je posjednik unajmljene imovine. Pravo na posjed je zaštićeno domaćim pravom. Zaštita posjeda, i kao materijalna činjenica i kao pravni odnos, u grčkom je pravu uređena člancima 997. *et seq* Građanskog zakonika.

34. Posebno, članak 997. Građanskog zakonika pod naslovom "Zaštita posjednika" propisuje:

"U slučaju nezakonitog uznemiravanja posjeda imovine ili prava, ili u slučaju oduzimanja posjeda, osoba koja je, kao unajmitelj ili pohranitelj ili kao posljedica sličnog odnosa, preuzela posjed imovine ili prava od osobe koja ga je koristila, također će imati pravo na posjedovnu zaštitu protiv trećih osoba."

35. Posjedovni zahtjevi koje unajmitelj i posjednik unajmljene imovine mogu podnositi predviđeni su člancima 987. i 989. Građanskog zakonika.

Članak 987. propisuje:

"Posjednik kojemu je nezakonito oduzet posjed ima pravo zatražiti vraćanje posjeda od nezakonitog posjednika. Zahtjev za naknadu štete prema odredbama o izvanugovornoj odgovornosti za štetu neće biti isključen."

Članak 989. propisuje:

"Posjednik čiji je posjed bio predmetom nezakonitog smetanja ima pravo zatražiti da se donese nalog kojim se ograničava smetanje i kojim se ono u budućnosti zabranjuje. Zahtjev za naknadu štete prema odredbama o izvanugovornoj odgovornosti za naknadu štete neće biti isključen."

Člankom 987. posjednik je zaštićen u slučaju oduzimanja posjeda, to jest, uskraćivanja kontrole nad stvarima. Člankom 989. on je zaštićen i u slučaju uznemiravanja, to jest, uznemiravanja njegove kontrole nad imovinom koje ne predstavlja oduzimanje posjeda. Klasičan primjer uznemiravanja, prema mišljenju domaćih sudova, je prijetnja posjedniku zabranom specifičnog posjedovnog čina.

Svrha ovih pravnih sredstava je zaštititi sam posjed, bez obzira temelji li se on ili ne temelji na nekom pravu. Upravo iz tog razloga članak 991. Građanskog zakonika propisuje sljedeće:

"Tuženik se u tužbi zbog uznemiravanja ili oduzimanje posjeda može pozvati na pravo koje mu daje kontrolu nad imovinom samo ako je to pravo potvrđeno pravomoćnom odlukom suda donesenom nakon postupka vođenog između njega i tužitelja."

U skladu s člankom 997. Građanskog zakonika, posjednik ta prava ima prema trećim osobama, a ne prema posjedniku od kojega izvodi svoja posjedovna prava. Prema ovom drugom on ima prava koja mu pruža pravni odnos koji postoji između njih.

36. Kad posjednik podnese posjedovnu tužbu, to će biti ili tužba za vraćanje posjeda ili tužba za ograničenje smetanja, ovisno o tome je li posjednik iseljen ili je samo ometan u vršenju kontrole nad imovinom.

Nadalje, posjednik u istom postupku ima pravo tražiti naknadu za pretrpljenu štetu, na temelju odredaba o izvanugovornoj odgovornosti za štetu (članak 914. *et seq.*).

37. Osobito se u odnosu na obvezu države da plati naknadu štete primjenjuje članak 105. Uvodnog zakona u Građanski zakonik, prema kojemu nezakonito ponašanje agenata države stvara obvezu plaćanja naknade štete bez obzira na to jesu li prekršaj počinili dotični agenti. Osim toga, ako nezakonita situacija proizlazi iz upravnog akta, taj akt prethodno ne treba poništiti. Sud može valjanost upravnog akta razmatrati tijekom postupka, te specifično prethodno odlučivanje o njegovoj valjanosti nije potrebno.

C. Zaštita unajmitelja od najmodavaca

38. Posjednik čije pravo proizlazi iz ugovora o najmu također je zaštićen od najmodavca ako mu se onemogućiti korištenje unajmljene imovine.

39. Članak 583. Građanskog zakonika propisuje:

"Ako se dogovoreno korištenje unajmljene imovine unajmitelju onemogućiti u cijelosti ili djelomice zbog prava treće osobe (pravni nedostatak), primjenjuju se članci 576. do 579., te članak 582. Međutim, i sam se unajmitelj može pobrinuti da se pravni nedostatak otkloni na trošak najmodavca."

40. U tom su slučaju unajmiteljeva prava na temelju članka 576. do 579., te članka 582., na koji upućuje članak 583., sljedeća: pravo na smanjenje najamnine ili na neplaćanje najamnine, pravo na naknadu, pravo na podnošenje tužbe protiv najmodavca radi otklanjanja pravnog nedostatka, te pravo raskida ugovora o najmu.

Osim prava na podnošenje tužbe protiv najmodavca radi otklanjanja pravnog nedostatka unajmitelj još uvijek može podnijeti i posjedovnu tužbu protiv trećih osoba na svoj vlastiti trošak, u svojstvu posjednika (članak 997.).

Najmodavac je oslobođen odgovornosti jedino ako je unajmitelj znao za nedostatak u vrijeme potpisivanja ugovora o najmu.

D. Komercijalni ugovori o najmu

41. Konačno, ugovori o najmu imovine u svrhu obavljanja komercijalne djelatnosti (komercijalni ugovori o najmu) također su obuhvaćeni naprijed navedenim odredbama na temelju članka 29. Zakona br. 813/1978, kodificiranog Predsjedničkom uredbom br. 34/1995. Ta odredba glasi kako slijedi:

"Osim ako nije drukčije predviđeno, ugovori o najmu koji se temelje na ovom Zakonu podlijegat će ugovornim uvjetima i odredbama Građanskog zakonika."

POSTUPAK PRED KOMISIJOM

42. G. Iatridis se Komisiji obratio 28. ožujka 1996. Naveo je povredu članka 6., stavka 1., članka 8. i članka 13. Konvencije, te članka 1. Protokola br. 1.

43. Dana 2. srpnja 1998. Komisija (Prvo vijeće) proglasila je zahtjev (br. 31107/96) djelomično dopuštenim. U svom izvješću od 16. travnja 1998. (prijasnji članak 31. Konvencije), izrazila je mišljenje da je došlo do povrede članka 13. Konvencije, te članka 1. Protokola br. 1 (četiri glasa prema jednom glasu), te da nije potrebno ispitivati predmet i na temelju članka 6., stavka 1. i članka 8. Konvencije (jednoglasno). Cjeloviti tekst mišljenja Komisije, te odvojenog mišljenja sadržanog u izvješću nalazi se u dodatku ovoj presudi.

ZAVRŠNI PODNESCI SUDU

44. Vlada je od Suda zatražila da odbaci zahtjev Georgiosa Iatridisa protiv Grčke.

45. Podnositelj zahtjeva je pozvao Sud:

"(a) da proglaši dopuštenim i osnovanim, činjenično i pravno, prigovore koji se odnose na povredu članka 1. Protokola br. 1, te članaka 8. i 13. Konvencije od strane Helenske Republike;

(b) da donese isti zaključak u odnosu na članak 6. Konvencije ako ne nađe povredu članka 13.;

(c) da presudi kako Helenska Republika treba podnositelju zahtjeva isplatiti pravednu naknadu u iznosu od 497.337.000 drahmi, uvećanu za kamate po stopi koja se primjenjuje na komercijalne pravne poslove, plative od donošenja presude;

(d) da Helenskoj Republici naloži da otkloni utvrđene povrede, tako da podnositelju zahtjeva dopusti da natrag dobije kino Ilioupolis."

PRAVO

I. PRETHODNI PRIGOVORI VLADE

A. Neiscrpljivanje domaćih pravnih sredstava

46. Vladin glavni prigovor – kao što je bio i pred Komisijom – je da g. Iatridis nije iscrpio domaća pravna sredstva.

Prvo, prilikom pobijanja naloga za iseljenje pred Prvostupanjskim sudom u Ateni, pa čak i naknadno, on nije podnio zahtjev (na temelju članaka 987., 989. i 997. Građanskog zakonika) za povrat zemljišta na kojem je kino bilo izgrađeno. Uvriježena je sudska praksa da, ako nema takvog zahtjeva, najviše što se može učiniti podnošenjem prigovora protiv naloga za iseljenje je to da se ishodi ukidanje takvog naloga. Sud je samo gledao jesu li ispunjeni uvjeti za donošenje naloga i nije se bavio pitanjem vlasništva, korištenja ili posjeda. Osim toga, sudska odluka o vraćanju zemljišta podnositelju zahtjeva mogla bi se ovršiti protiv države, jer se članak 8. Zakona br. 2097/1952 (kojim se uvodi imunitet države od ovrhe) odnosio samo na novčana potraživanja.

Drugo, neki od postupaka za naknadu štete koje je podnositelj zahtjeva vodio protiv države još su bili u tijeku pred Prvostupanjskim sudom u Ateni. Mogućnost da mu se nadoknadi samo izgubljena zarada za godine kad je kino bilo zatvoreno nije bila odlučna jer je još uvijek imao svoju opremu i mogao je svoj posao pokrenuti negdje drugdje.

Treće, ako je podnositelj zahtjeva znao za spor u vezi sa zemljištem, trebao je K.N.-ove nasljednike tužiti za naknadu štete na temelju članaka 576. do 579., 582. i 587. Građanskog zakonika.

47. Sud ponavlja da su jedina pravna sredstva koja prema članku 35. Konvencije trebaju biti iscrpljena ona koja su dostupna i dostatna, te koja se odnose na navedene povrede (vidi presudu u predmetu *Tsomtsos and Others v. Greece* od 15. studenoga 1996., *Reports of Judgements and Decisions*, 1996-V, str. 1713, stavak 32.).

U odnosu na prvi dio prigovora, Sud, kao i Komisija i podnositelj zahtjeva, primjećuje da je podnositelj zahtjeva podnio posebni zahtjev – predviđen člankom 2. (3) Zakona br. 263/1968 – prvostupanjskom sudu u Ateni, posebno tražeći da se upravni nalog za iseljenje ukine. Sud je riješio njemu u korist, držeći kako nisu zadovoljeni uvjeti za izdavanje takvog naloga. Ministar financija je, međutim, odbio dati odobrenje da mu se kino vrati. U svjetlu ministrovog stava, vrlo je vjerojatno kako tužba na temelju članaka 987. i 989. Građanskog zakonika – pod pretpostavkom da uspije - ne bi dovela do različitog ishoda od zahtjeva za ukidanje naloga za iseljenje. Stoga se podnositelj zahtjeva ne može kritizirati zbog nekorištenja pravnog sredstva koje bi u biti bilo usmjereno prema istom cilju i koje osim toga ne bi imalo bolje izgleda za uspjeh (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Miailhe v. France* (br. 1) od 25. veljače 1993., Serija A br. 256-C, str. 87, stavak 27.).

Što se tiče drugog dijela prigovora, Sud smatra kako se tužba za naknadu štete može ponekad smatrati dostatnim pravnim sredstvom, posebno kad je naknada jedino sredstvo ispravljanja pretrpljene štete. U ovom predmetu, međutim, naknada štete ne bi bila alternativa mjerama koje je grčki pravni sustav trebao pružiti podnositelju zahtjeva kako bi prevladao činjenicu da nije mogao vratiti posjed kina unatoč odluci kojom je ukinut nalog za iseljenje. Nadalje, razni postupci koji su u tijeku pred prvostupanjskim sudom u Ateni odlučni su jedino u odnosu na dodjelu pravedne naknade na temelju članka 41. Konvencije (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Hornsby v. Greece* od 19. ožujka 1997., *Reports* 1997-II, str. 509, stavak 37.).

Govoreći o trećem dijelu prigovora, Sud ponavlja kako članak 35. traži iscrpljivanje samo onih pravnih sredstava koja se odnose na navodne povrede: tužba protiv privatne osobe ne može se smatrati takvim pravnim sredstvom u odnosu na čin države, u ovom slučaju odbijanje da se provede sudska odluka i da se kino vrati podnositelju zahtjeva (vidi presudu u predmetu *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland* od 29. studenoga 1991., Serija A br. 222, str. 22, stavak 48.).

Stoga se prigovor mora odbaciti.

B. Nepoštivanje šestomjesečnog roka

48. Vlada je od Suda zatražila da zahtjev odbaci na temelju članka 35. Konvencije zbog toga što se podnositelj zahtjeva nije obratio Komisiji u roku od šest mjeseci od datuma kad je prvostupanjski sud u Ateni donio presudu o ukidanju naloga za iseljenje. Prema tvrdnji Vlade,

ta presuda nije mogla dovesti do situacije koja traje jer sud državi nije naložio da podnositelju zahtjeva vrati kino, i podnositelj zahtjeva nije imao pravo *in rem* na njega; osim toga, on je mogao promijeniti svoj položaj, bilo zatraživši da mu se vrati posjed imovine ili premjestivši svoje posao na neko drugo mjesto.

49. Komisija je zaključila kako je odbijanje ministra financija da postupi po odluci prvostupanjskog suda dovelo do situacije koja traje, tako da se šestomjesečno pravilo ne primjenjuje.

50. Sud dijeli mišljenje Komisije. Također naglašava kako podnositelj zahtjeva ne bi mogao dobiti povrat kina ako ministar financija ne bi prvo opozvao dodjelu kina Gradskom vijeću Ilioupolisa. Podnositelj zahtjeva nije primio primjerak mišljenja Državnog zemljišnog ureda u kojemu se taj korak preporučuje – mišljenja bez kojeg ministar nije mogao donijeti ni jednu odluku – do 7. studenoga 1995., a on je svoj zahtjev ministru da odobri preporuku podnio 15. studenoga (vidi stavak 25. ove presude). Iz toga slijedi da je time što je svoj zahtjev Komisiji podnio 28. ožujka 1996., podnositelj zahtjeva poštivao šestomjesečni rok.

Prigovor se stoga mora odbaciti.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1

51. G. Iatridis je naveo kako je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1 koji propisuje:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

52. Podnositelj zahtjeva je izjavio kako je 1978. unajmio ljetno kino od K.N.-a koji je postupao u svojstvu njegovog vlasnika, te da je unajmljenu imovinu držao do 1985. bez ikakvih osporavanja od strane države. Odlukom ministra poljoprivrede iz 1953. (vidi stavak 8. ove presude) samo je utvrđena crta razgraničenja između dijela "Imanja Karras" koji je bio kategoriziran kao šuma i urbanog dijela, koji je pripadao K.N.-u. Iz planova je bilo jasno da je mjesto na kojem se nalazilo kino bilo unutar ovog drugog dijela – to jest, nedvosmisleno unutar urbanog područja i daleko od zemljišne parcele koja je bila prenesena Policijskoj zadruzi i o kojoj se govorilo u presudi br. 4910/1977. Iako je vlasništvo nad kinom još uvijek bilo predmet spora između države i osoba koje su zemljište iznajmile podnositelju zahtjeva, to jest K.N.-ovim nasljednicima, država je prema nasljednicima uvijek postupala kao prema pravim vlasnicima ubirući od njih porez na nasljedstvo u odnosu na to zemljište, od samog početka pa sve do današnjeg dana. Osim toga, u dozvoli za gradnju kina K.N. je bio spominjan kao vlasnik zemljišta. U svojoj presudi od 21. lipnja 1997. žalbeni je sud donio odluku samo o vlasništvu nad zemljištem prenesenim Policijskoj zadruzi, a ne o vlasništvu nad zemljištem o kojemu je riječ, koje je bilo potpuno odvojeno i udaljeno od druge zemljišne čestice. Godine 1978. stoga nije bilo razloga da podnositelj zahtjeva bude u najmanjoj dvojbi da su K.N.-ovi nasljednici vlasnici zemljišta.

53. Vlada je ustvrdila kako je upravnim nalogom za iseljenje podnositelju zahtjeva samo uskraćeno pravo koristiti i biti u posjedu zemljišta o kojemu je riječ, te da mu njime nije onemogućeno obavljati svoj posao. Podnositelj zahtjeva je imao četiri godine za pronalaženje

drugog mjesta za svoje poslovanje, koje stoga nije pretrpjelo štetu zbog ovrhe naloga za iseljenje. Nadalje, unajmiteljevo pravo na korištenje unajmljene imovine ograničenog je opsega i trajanja (budući da ugovor o najmu svaka stranka može prekinuti u svako doba) i relativno je (budući da se na njega nije moguće pozivati protiv treće strane koja ima jače pravo na unajmljenoj imovini, kao što je stvarno pravo *in rem*). Dakle, ugovor o najmu nije nikad podnositelju zahtjeva davao dovoljno utemeljeno stvarno pravo koje se moglo ovršiti protiv države. Svaka dvojba koja je možda mogla ostati u pogledu vlasništva države nad zemljom koju su potraživali K.N.-ovi nasljednici raspršena je presudom žalbenog suda (br. 4910/1977) od 21. lipnja 1977. (vidi stavak 13. ove presude), u kojoj je presuđeno kako čitavo sporno područje pripada državi. Podnositelj zahtjeva je za to mogao saznati uvidom u hipotekarni registar. Presudom prvostupanjskog suda od 23. listopada 1989. nije utvrđeno da podnositelj zahtjeva ima ikakvo pravo nad zemljom o kojoj je riječ, jer se postupak ticao samo formalne valjanosti naloga za iseljenje, a ne i imovinskih prava koje bi stranke mogle imati nad zemljištem. Osim toga, podnositelj zahtjeva je od najmodavaca mogao tražiti zadovoljštinu u obliku odštete zbog toga što su mu iznajmili zemlju koju on nije mogao koristiti zbog pravnog nedostatka. I na kraju, ono što je najvažnije, podnositelj zahtjeva, koji je još uvijek bio vlasnik kinematografske opreme, mogao je svoj posao pokrenuti negdje drugdje.

54. Sud ponavlja kako pojam "vlasništva" u članku 1. Protokola br. 1 ima samostalno značenje koje zasigurno nije ograničeno na vlasništvo nad fizičkim stvarima: i neka druga prava i interesi koji čine imovinu mogu se također smatrati "imovinskim pravima", pa time i "vlasništvom" u svrhe ove odredbe (vidi presudu u predmetu *Gasus Dossier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands* od 23. veljače 1995., Serija A br. 306-B, str. 46, stavak 53.).

U tom kontekstu, Sud na početku primjećuje kako je vlasništvo nad česticom na kojoj se nalazi kino predmet spora između najmodavaca i države od 1953., te kako taj spor do dana donošenja ove presude još nije riješen. Nije na Sudu da, prilikom odlučivanja u ovom predmetu, zauzme mjesto nacionalnih sudova i određuje pripada li zemljište o kojemu je riječ državi, odnosno je li ugovor o najmu između K.N.-ovih nasljednika i podnositelja zahtjeva ništav prema grčkom pravu. Sud će se ograničiti na to da primijeti kako je, prije nego što je iseljen, podnositelj zahtjeva kinom upravljao jedanaest godina na temelju formalno važećeg ugovora, bez ikakvog miješanja od strane vlasti, posljedica čega je bilo to da je stekao klijente koji su predstavljali vrijednost (vidi presudu u predmetu *Van Marle and Others v. the Netherlands* od 26. lipnja 1986., Serija A br. 101, str. 13, stavak 41.). U vezi s time, Sud uzima u obzir ulogu koju su ljetna kina igrala u mjesnom kulturnom životu u Grčkoj, te činjenicu da su posjetitelji takvih kina bili uglavnom žitelji dotičnog mjesta.

55. Prema sudskoj praksi Suda, članak 1. Protokola br. 1, koji u biti jamči pravo na vlasništvo, sadrži tri različita pravila (vidi presudu u predmetu *James and Others v. the United Kingdom* od 21. veljače 1986., Serija A br. 98-B, str. 29-30, stavak 37.); prvo pravilo, utvrđeno u prvoj rečenici prvoga stavka, opće je naravi i iznosi načelo mirnog uživanja vlasništva. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici prvoga stavka odnosi se na oduzimanje vlasništva i podvrgava ga određenim uvjetima. Treće pravilo, navedeno u drugome stavku priznaje da, između ostalog, države ugovornice imaju pravo nadzirati upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom. Drugo i treće pravilo tiču se posebnih slučajeva miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva i stoga ih treba tumačiti u svjetlu općeg načela proglašenog u prvom pravilu.

Sud bilježi kako je podnositelj zahtjeva, koji je imao posebnu dozvolu za upravljanje kinom koje je unajmio, bio iseljen od strane Gradskog vijeća Ilioupolisa i kako nije pokrenuo posao negdje drugdje. Sud također bilježi kako, unatoč sudskoj odluci kojom je ukinut nalog za iseljenje, g. Iatridis ne može ponovno stupiti u posjed kina jer ministar financija odbija opozvati dodjelu kina Vijeću (vidi stavak 26. ove presude).

U tim je okolnostima došlo do miješanja u imovinska prava podnositelja zahtjeva. Kako on svoje poslovne prostore ima samo unajmljene, ovo miješanje ne znači ni izvlaštenje, niti predstavlja slučaj kontrole korištenja imovine, već se podvodi pod prvu rečenicu prvog stavka članka 1.

56. Podnositelj zahtjeva skrenuo je pozornost na činjenicu da, deset godina nakon što je prvostupanjski sud ukinuo nalog za iseljenje, država još uvijek proizvoljno i nezakonito zaposjeda kino i odbija mu ga vratiti.

57. Vlada je osporila tu tvrdnju i naglasila kako je parcela na kojoj se nalazi kino dio puno većeg područja koje pripada državi.

58. Sud ponavlja kako je prvi i najvažniji zahtjev u članku 1. Protokola br. 1 taj da svako miješanje javne vlasti u mirno uživanje vlasništva treba biti zakonito. Druga rečenica prvog stavka lišavanje vlasništva odobrava isključivo "uz uvjete predviđene zakonom", a drugi stavak priznaje kako države imaju pravo kontrolirati korištenje imovine izvršavajući "zakone". Osim toga, vladavina prava, jedno od temeljnih načela demokratskog društva, dio je svih članaka Konvencije (vidi presudu u predmetu *Amuur v. France* od 25. lipnja 1996., *Reports* 1996-III, str. 850-51, stavak 50.), te za sobom povlači dužnost države ili druge javne vlasti da postupi prema sudskim nalogima ili odlukama koje su donesene na njenu štetu (vidi, *mutatis mutandis*, naprijed navedenu presudu u predmetu *Hornsby*, str. 511, stavak 41.). Iz toga slijedi kako pitanje je li postignuta "poštena ravnoteža" između potreba javnog interesa zajednice i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca (vidi presudu u predmetu *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* od 23. rujna 1982., Serija A br. 52, str. 26, stavak 69.) postaje relevantno jedino kad se utvrdi da je miješanje o kojemu je riječ ispunilo zahtjev zakonitosti i da nije bilo proizvoljno.

59. Vlada je izjavila kako je podnositelju zahtjeva, prije nego što je bio iseljen, u dva navrata (1985. i 1988. – vidi stavak 17. ove presude) bilo naloženo da isprazni prostorije. Stoga mu je bilo omogućeno zatražiti zaštitu od sudova ili nastaviti posao tako da ga premjesti na drugo mjesto. Nadalje i konkretnije, prvostupanjski sud u Ateni u svojoj presudi od 23. listopada 1989. nije naložio iseljenje Gradskog vijeća iz kina i vraćanje podnositelja zahtjeva u posjed (vidi stavak 19. ove presude). Takav se nalog za vraćanje u posjed nije mogao donijeti ako podnositelj zahtjeva nije izričito zatražio njegovo donošenje, zajedno sa zahtjevom za ukidanje naloga za iseljenje. Vlada je ustvrdila kako postoji opsežna sudska praksa u tom smislu i predočila je presudu prvostupanjskog suda u Ateni (br. 6802/1989) u kojoj je presuđeno kako se zahtjev za vraćanje u posjed može podnijeti neovisno od drugih postupaka i kako ne podliježe rokovima koji se odnose na pobijanje naloga za iseljenje.

60. Podnositelj zahtjeva je zaniijekao da bi takav zahtjev bio prikladan i djelotvoran. Čak i pod pretpostavkom da je ishodio nalog za vraćanje u posjed kina, nije bilo sudskog puta kojim bi mogao dobiti kino natrag u posjed. Da je zahtjev podnesen protiv Gradskog vijeća Ilioupolisa, on ne bi imao praktičnog učinka, jer bi odluka bila obvezujuća samo za Vijeće i državu ništa ne bi sprječavalo da kino prenese na neko drugo javno tijelo, čak i da je zahtjev

podnio protiv same države, ne bi imao pravnog sredstva u slučaju daljnjeg odbijanja od strane ministra.

61. Sud bilježi kako su se mišljenja onih koji se pred njim pojavljivali razilazila o tom pitanju, ali nije na njemu da rješava spor, posebno jer se čini kako odluka br. 26/1997 Odjela za pokretanje sudskog postupka Kaznenog suda u Ateni, kojom se protiv gradonačelnika Ilioupolisa pokreće sudski postupak zbog optužbi za zanemarivanje dužnosti (vidi stavak 28. ove presude), ukazuje na to da poseban nalog za vraćanje podnositelja zahtjeva u posjed nije bio potreban. Osim toga, taj je sud smatrao kako iako "niti izvješće o upravnoj istrazi od 2. travnja 1990., niti mišljenje br. 508/1991 Državnog pravnog vijeća u punom sastavu, a niti preporuka upravnog odbora Državnog zemljišnog ureda od 31. srpnja 1995. nisu imali obvezujuću snagu niti su bili ovršni, to nije značilo da je Gradsko vijeće Ilioupolisa ... imalo pravo ne poštivati zakon i čekati ovršni postupak kao privatna osoba koja namjerno odbija preuzeti svoje zakonske i ugovorne obveze".

U ovom predmetu postoje i druga razmatranja na kojima Sud može temeljiti svoju odluku. Iseljenje podnositelja zahtjeva od 17. ožujka 1989. zasigurno je imalo pravni temelj u domaćem pravu, a to je upravni nalog za iseljenje koji je 9. veljače 1989. izdao Zemljišni odjel prefektуре u Attici, tijelo pod kontrolom države, s time da je u međuvremenu kino bilo dodijeljeno Gradskom vijeću Ilioupolisa. Međutim, 23. listopada 1989. prvostupanjski sud u Ateni riješio je predmet u skraćenom postupku i ukinuo nalog za iseljenje zbog toga što nisu bili zadovoljeni uvjeti za njegovo izdavanje. Nije bilo mogućnosti žalbe protiv te odluke. Od tog trenutka iseljenje podnositelja zahtjeva nije dakle više imalo pravnog temelja i Gradsko vijeće Ilioupolisa postalo je nezakoniti stanar, te je kino trebalo vratiti podnositelju zahtjeva, kako su štoviše preporučila sva tijela od kojih je ministar financija tražio mišljenje, a to su bili Ministarstvo financija, Državno pravno vijeće i Državni zemljišni ured (vidi stavke 20., 21. i 25. ove presude). Konkretnije, Državni zemljišni ured predložio je da ministar opozove dodjeljivanje kina Gradskom vijeću, vrati ga na korištenje g. Iatridisu i vrati g. Iatridisa u posjed imovine koju je on unajmio. Ministar je, međutim, odbio odobriti taj prijedlog, što je bilo potrebno kako bi se podnositelj zahtjeva vratio u posjed svojih prostorija.

62. Sud, kao i Komisija, smatra kako miješanje o kojemu je riječ predstavlja očitu povredu grčkog prava i kako je prema tome ono nespojivo s pravom podnositelja zahtjeva na mirno uživanje njegovog vlasništva. Zbog ovog je zaključka nepotrebno utvrđivati je li postignuta poštena ravnoteža između potreba javnog interesa zajednice i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca.

Stoga je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

III. NAVODNA POVREDA ČLANKA 13. KONVENCIJE

63. G. Iatridis se također pozvao na članak 13. Konvencije koji propisuje:

"Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu."

Podnositelj zahtjeva je ustvrdio kako se za jedino pravno sredstvo koje grčko pravo pruža za pobijanje naloga o iseljenju, to jest zahtjev za ukidanje tog naloga koji se podnosi građanskom sudu, ne može reći da je "djelotvorno" u smislu članka 13., jer čak i kad bi taj

zahtjev bio prihvaćen, povrat imovine o kojoj je riječ bio je u diskrecijskoj ovlasti mjerodavnih državnih tijela i ovisio je o njihovoj volji.

64. Vlada je u biti ostala kod svojih argumenata glede navodnog neiscrpljivanja domaćih pravnih sredstava. Komisija se pozvala na zaključke do kojih je došla u odnosu na to pitanje smatrajući kako je došlo do povrede članka 13.

65. Sud primjećuje kako prigovor na temelju članka 13. proizlazi iz istih činjenica koje je ispitivao kad je rješavao prigovor o neiscrpljivanju, te prigovore na temelju članka 1. Protokola br. 1. Međutim, postoji razlika u naravi interesa zaštićenih člankom 13. Konvencije i onih zaštićenih člankom 1. Protokola br. 1: članak 13. pruža postupovno jamstvo, to jest "pravo na djelotvorno pravno sredstvo", dok je postupovni element sadržan u članku 1. Protokola br. 1 uzgredan široj svrsi osiguranja poštivanja prava na mirno uživanje vlasništva. Uzimajući u obzir različitu svrhu jamstava koja pružaju ta dva članka, Sud u ovom predmetu ocjenjuje primjerenim ispitati isti skup činjenica u odnosu na oba članka (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *McMichael v. the United Kingdom* od 24. veljače 1995., Serija A br. 307-B, str. 57, stavak 91.).

66. Grčki pravni sustav pruža pravno sredstvo – u obliku zahtjeva za ukidanje naloga za iseljenje – koji je podnositelju zahtjeva nije bio dostupan samo u teoriji već se on njime poslužio, i to uspješno, budući je prvostupanjski sud u Ateni presudio njemu u korist (vidi stavak 19. ove presude). Međutim, Sud ponavlja kako pravno sredstvo koje zahtijeva članak 13. mora biti "djelotvorno" u praksi, kao i u pravu, osobito u smislu da njegovo korištenje ne smije biti neopravdano ometano činima i propustima vlasti tužene države (vidi presudu u predmetu *Aksoy v. Turkey* od 18. prosinca 1996., *Reports* 1996-VI, str. 2286, stavak 95. *in fine*). U svjetlu odbijanja ministra financija da u ovom predmetu postupi po presudi prvostupanjskog suda, pravno sredstvo o kojemu je riječ ne može se smatrati "djelotvornim" u smislu članka 13. Konvencije.

Stoga je došlo do povrede ovoga članka.

IV. NAVODNE POVREDE ČLANKA 6., STAVKA 1. I ČLANKA 8. KONVENCIJE

67. Podnositelj zahtjeva je također naveo povrede članka 6., stavka 1. i članka 8. Konvencije koji propisuju:

Članak 6., stavak 1.

"Radi utvrđivanja svojih prava i obveza građanske naravi .... svatko ima pravo da ... sud ... ispita njegov slučaj."

Članak 8.

"1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprječavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

U odnosu na članak 6., stavak 1. podnositelj zahtjeva je ustvrdio da ako Sud bude smatrao da je zahtjev za ukidanje naloga za iseljenje djelotvorno pravno sredstvo na temelju članka 13., iz toga će slijediti da je tužena država prekršila svoje obveze iz članka 6. zbog

toga što nije poštivala presudu prvostupanjskog suda u Ateni od 23. listopada 1989. U potporu toj tvrdnji, g. Iatridis se pozvao na presudu Suda u predmetu *Hornsby* (naprijed navedena presuda).

Što se tiče članka 8., podnositelj zahtjeva je ukazao na okolnosti svog iseljenja, navodeći kako su ga vlasti iznenadile, provalivši u kino u njegovoj odsutnosti, pa čak i odnijevši njegovu kinematografsku opremu i osobne stvari. Ustvrdio je kako to predstavlja povredu njegovog prava na poštivanje njegovog doma različitu od povrede članka 1. Protokola br. 1.

68. U zahtjevu kojim je predmet iznijela pred Sud, Vlada se pozvala samo na pitanja koja se odnose na članak 1. Protokola br. 1 i članak 13. Konvencije. U svom je očitovanju, međutim, ona ukratko spomenula prigovore na temelju članka 6. i 8. Konvencije.

69. Sud ponavlja kako on ima punu nadležnost u granicama predmeta koji mu je upućen, čiji je opseg ograničen odlukom Komisije o dopuštenosti. U tako zacrtanom okviru, Sud može uzeti na znanje sva činjenična i pravna pitanja koja proizlaze iz tijeka pred njim pokrenutog postupka (vidi presudu u predmetu *Erdagöz v. Turkey* od 22. listopada 1997., *Reports 1997-VI*, str. 2310-11, stavci 31.-36.). Međutim, iako smatra kako predmet ovog postupka nije ograničen na članke spomenute u Vladinom zahtjevu kojim je predmet pred njega iznesen, Sud primjećuje kako su prigovori podnositelja zahtjeva na temelju članka 8. i članka 6., stavka 1. Konvencije u biti isti kao i prigovori na temelju članka 1. Protokola br. 1 odnosno članka 13. Konvencije. Dakle, uzimajući u obzir zaključke iznesene u stavcima 62. i 66. ove presude, Sud, kao i Komisija, ne smatra potrebnim odvojeno ispitivati prigovore na temelju članka 8. i članka 6., stavka 1., jer su u ovom slučaju zahtjevi iz tih članaka sadržani u zahtjevima iz članka 1., Protokola br. 1 odnosno članka 13. Konvencije.

V. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

70. Članak 41. Konvencije propisuje:

"Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj stranci."

71. Prema navodima podnositelja zahtjeva, da bi "naknada" iz članka 41. bila "pravedna", ona se ne bi trebala ograničiti samo na naknadu zarade koju je izgubio i gubitka samog posla, već bi se njome trebala osigurati i naknada za nematerijalnu štetu koju je pretrpio kao osoba koja je u vrijeme iseljenja imala 66 godina, a u vrijeme obraćanja Sudu 75 godina.

Na ime materijalne štete tražio je 364.788.000 drahmi (GRD) za izgublenu zaradu od prodaje ulaznica, reklama i prihoda bara, za vrijednost opreme odnesene tijekom iseljenja i za gubitak klijenata.

U odnosu na nematerijalnu štetu, tražio je 50.000.000 GRD.

Konačno, u odnosu na troškove postupka, tražio je 20% od iznosa koji bi mu Sud dodijelio za materijalnu i nematerijalnu štetu, ukoliko bi utvrdio povredu. Objasnio je kako se ovaj zahtjev temelji na uvjetima ugovora (priloženog uz njegov podnesak) između njega i njegovih pravnih zastupnika. Taj je ugovor dostavljen i poreznim vlastima i Odvjetničkoj komori u Ateni. Ako se uzmu u obzir njegovi zahtjevi za naknadu štete, to znači da je za

troškove i izdatke tražio 82.957.000 GRD. Tome su se još trebali dodati troškovi pristupanja njegovih odvjetnika na ročište od 17. prosinca 1998., u iznosu od 1.226.500 GRD.

72. Vlada je tvrdila kako prije rješavanja pitanja pravedne naknade, Sud treba uzeti u obzir činjenicu da je podnositelj zahtjeva, nakon iseljenja iz nekretnine o kojoj je riječ, odlučio ne pokrenuti svoj posao negdje drugdje. Vlada je također izjavila kako je zahtjev podnositelja zahtjeva za nadoknadu izgubljene zarade u razdoblju od 1989. do 1993. prema grčkom pravu pao u zastaru. Nadalje, Sud podnositelju zahtjeva ne bi trebao dodijeliti naknadu za gubitak posla jer on nije izgubio vlasništvo nad poslovnom opremom. Osim toga, iznosi koji se potražuju na temelju članka 41. razlikovali su se od iznosa koje je podnositelj zahtjeva tražio u svojim tužbama za naknadu štete pred domaćim sudovima, tako da je način izračuna iznosa na temelju članka 41. prestao biti vjerodostojan. Konačno, Vlada je pozvala Sud da uzme u obzir činjenicu da bi podnositelju zahtjeva nacionalni sudovi pred kojima su njegovi postupci u tijeku još uvijek mogli dodijeliti određene iznose, pa bi stoga svaka odluka Suda na temelju ovog članka bila preuranjena.

Što se tiče troškova postupka, Vlada je izjavila kako se ne smatra vezanom ugovorom između podnositelja zahtjeva i njegovih odvjetnika, te kako je spremna nadoknaditi samo one troškove koji su bili objektivno razumni, dok se iznos koji je zatražio podnositelj zahtjeva njima čini pretjeranim, barem prema grčkim standardima.

73. U okolnostima predmeta, Sud smatra kako pitanje primjene članka 41. nije spremno za odluku. Stoga je potrebno odgoditi pitanje, uzimajući na prikladan način u obzir mogućnost sporazuma između tužene države i podnositelja zahtjeva (pravilo 75., stavci 1. i 4. Poslovnika Suda).

IZ TIH RAZLOGA SUD

1. *Odbacuje* sa šesnaest glasova prema jednom glasu Vladin prethodni prigovor da nisu iscrpljena domaća pravna sredstva;
2. *Odbacuje* jednoglasno Vladin prethodni prigovor da nije poštivan šestomjesečni rok;
3. *Presuđuje* jednoglasno da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1;
4. *Presuđuje* sa šesnaest glasova prema jednom glasu da je došlo do povrede članka 13. Konvencije;
5. *Presuđuje* jednoglasno da je nepotrebno rješavati o prigovorima podnesenim na temelju članka 6., stavka 1. i članka 8. Konvencije;
6. *Presuđuje* jednoglasno da pitanje primjene članka 41. Konvencije nije spremno za odluku; stoga,
  - (a) *odgađa odluku o* navedenom pitanju u cijelosti;
  - (b) *poziva* Vladu i podnositelja zahtjeva da u slijedeća tri mjeseca podnesu svoja pisana očitovanja o tom pitanju, te da osobito obavijeste Sud o svakom sporazumu koji eventualno postignu;

(c) *odgađa* daljnji postupak i *ovlašćuje* Predsjednika Velikog vijeća da ga po potrebi odredi.

Sastavljeno na engleskom i francuskom i doneseno na javnoj raspravi u Zgradi ljudskih prava (*Human Rights Building*) u Strasbourgu 25. ožujka 1999.

Elisabeth Palm

Predsjednica

Michele de Salvia

Tajnik

U skladu s člankom 45., stavkom 2. Konvencije, te pravilom 74. stavkom 2. Poslovnika Suda, ovoj je presudi dodano djelomično odvojeno mišljenje g. Yerarisa.

DJELOMIČNO ODVOJENO MIŠLJENJE SUCA YERARISA

(Prijevod)

Smatram kako bi Sud zahtjev trebao proglasiti nedopuštenim zbog toga što podnositelj zahtjeva nije iscrpio domaća pravna sredstva. Grčki građanski sudovi su smatrali (vidi stavak 32. presude) kako posjednik zemljišta kojemu je posjed oduzet na temelju naloga za iseljenje izdanog prema članku 2. (2) i (3) Zakona od 263/1968 mora podnijeti zahtjev za vraćanje posjeda ako želi to zemljište dobiti natrag. Takav se zahtjev može podnijeti ili istovremeno sa zahtjevom za ukidanje naloga za iseljenje ili posebno. Svaka presuda kojom se takav zahtjev prihvati može se izvršiti protiv države, državnog tijela ili privatne osobe.

Podnositelj zahtjeva u ovom predmetu nije podnio takav zahtjev, koji bi bio dostatno i djelotvorno pravno sredstvo koje bi mu omogućilo da dobije natrag kino. Tim više je postojao razlog da se ovo pravno sredstvo iskoristi jer je kinom upravljala treća osoba, to jest Gradsko vijeće Ilioupolisa koje je, prema grčkom Ustavu, pravna osoba odvojena od države, dakle, stranka protiv koje bi se presuda kojom bi se prihvatio zahtjev za vraćanje posjeda mogla izvršiti.

U svjetlu naprijed iznesenog, smatram kako nije došlo do povrede članka 13. Konvencije koji od država zahtijeva da osiguraju djelotvorno pravno sredstvo pred nacionalnim tijelom.

20. PRESUDA ALMEIDA GARRET, MASCARENHAS FALCÃO I OSTALI PROTIV PORTUGALA (Zahtjevi br. 29813/96 i 30229/96)

.....

PRAVO

.....

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1

44. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da su okolnosti o kojima je riječ povrijedile njihovo pravo na mirno uživanje vlasništva zajamčeno člankom 1. Protokola br. 1, koji propisuje kako slijedi:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

A. Primjenjivost članka 1. Protokola br. 1

45. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da su imali potraživanje koje je bilo određeno, tekuće i odmah ovršivo i prema tome "vlasništvo" u smislu značenja članka 1. Protokola br. 1.

46. Vlada je prihvatila da, kao što je to utvrđeno sudskom praksom Suda, članak 1. Protokola br. 1 obuhvaća određenu novčanu imovinu, kao što je dugovanje. Vlada je, međutim, tvrdila da dug mora biti točno određen, tekući i odmah ovršiv kako bi se moglo imati koristi od zaštite koju pruža ta odredba, a da ti uvjeti u ovom slučaju nisu ispunjeni, budući da još uvijek nije utvrđen iznos naknade na koju podnositelji zahtjeva imaju pravo.

47. Sud opaža da članak 1. Protokola br. 1. štiti novčanu imovinu, kao što su dugovi (vidi presudu u predmetu *Pressos Compania Naviera S. A. and Others v. Belgium* od 20. studenoga 1995., Serija A br. 332, str. 21, stavak 31.).

Sud bilježi da je mjerodavno domaće zakonodavstvo, naročito Uredbe sa zakonskom snagom br. 406-A/75. i 407-A/75. i Zakon br. 80/77, podnositeljima zahtjeva dalo pravo na naknadu zbog gubitka njihovog vlasništva. Vrhovni upravni sud je u predmetu g. Almeida Garretta, izrijekom *obiter dictum* u svojoj presudi od 12. srpnja 1994., također priznao njegovo pravo na "pravednu naknadu" (vidi stavak 15. ove presude).

Sud nalazi da su podnositelji zahtjeva prema tome mogli tražiti da im se prizna pravo da od države potražuju vraćanje duga i, prema tome, zaključuje da je članak 1. Protokola br. 1 primjenjiv.

48. Što se tiče pitanja koji je dio te odredbe primjenjiv u ovom predmetu, Sud opaža da je do miješanja u pravo uživanja vlasništva podnositelja zahtjeva došlo zbog trajnog propusta isplate konačne naknade. Sud nema ovlasti ispitati, između ostalog, pitanja povezana s

oduzimanjem vlasništva ili, *a fortiori*, visinom iznosa naknade (vidi stavak 43. ove presude). Miješanje se, prema tome, ne može izjednačiti s oduzimanjem vlasništva u smislu druge rečenice prvog stavka članka 1. Protokola br. 1. Okolnosti ovog slučaja stoga potpadaju u domašaj prve rečenice tog stavka, koja općenito navodi načelo mirnog uživanja vlasništva (vidi presudu u predmetu *Matos e Silva, Lda., and Others v. Portugal* od 16. rujna 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV, str. 1113, stavak 81.).

B. Poštivanje članka 1. Protokola br. 1.

49. U svrhu prve rečenice prvog stavka članka 1. Protokola br. 1 Sud mora utvrditi je li uspostavljena poštena ravnoteža između potreba općeg interesa zajednice i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca (vidi, između drugih izvora prava, naprijed navedenu presudu u predmetu *Matos e Silva, Lda., and Others*, str. 1114, stavak 86.).

50. Podnositelji zahtjeva su tvrdili da takva ravnoteža nije uspostavljena. Na početku su tvrdili da dogovori o plaćanju nisu razumni. Privremena naknada nije bila isplaćena petnaest godina nakon izvlaštenja u slučaju g. Almeida Garretta i osam godina nakon izvlaštenja u slučaju obitelji Mascarenhas Falcão. Podnositelji zahtjeva su izjavili da Vlada ne može tvrditi da nema dovoljno financijskih i proračunskih sredstava budući da je ostvarila ogromnu dobit progresivnom privatizacijom većine imovine nacionalizirane 1975.

51. Pozivajući se na presude u predmetima *James and Others v. the United Kingdom* (presuda od 21. veljače 1986., Serija A br. 98), i *Lithgow and Others v. the United Kingdom* (presuda od 8. srpnja 1986., Serija A br. 102), i na mišljenje manjine članova Komisije, Vlada je tvrdila da članak 1. Protokola br. 1 ipak ne jamči pravo na punu naknadu u svim okolnostima, budući da legitimni ciljevi javnog interesa, kao što su ciljevi koje se želi ostvariti ekonomskim reformama ili mjerama kojima se nastoji poboljšati socijalna pravda, mogu iziskivati da budu isplaćene manje odštete nego što je stvarna vrijednost vlasništva o kojemu je riječ. U takvim se slučajevima moraju poštivati kriteriji koje primjenjuju nacionalne vlasti, koje imaju široku slobodu procjene u tom području, osim ako je jasno da nisu imale nikakvu razumnu osnovu za te kriterije. Vlada je tvrdila da to nije tako u ovom slučaju. Treba imati na umu posebne okolnosti portugalske intervencije u zemljišne interese 1975. godine koja je obuhvatila znatan dio državnog teritorija i zahtijevala složenu akciju od strane vlasti. U takvim okolnostima, imajući na umu financijska i proračunska sredstva države, rješenja o kojima se odlučilo o isplati nisu povrijedila načelo razmjernosti budući da su zemljoposjednici već primili privremenu naknadu u obliku državnih vrijednosnica koje donose kamatu.

Vlada je dodala kako je protek vremena na kraju išao na ruku podnositeljima zahtjeva, budući da su zakonske izmjene kriterija korištenih za procjenu naknade omogućile značajno poboljšanje uvjeta za reparaciju.

52. Sud ponavlja da Države imaju široku slobodu procjene pri utvrđivanju što je u javnom interesu, naročito što se tiče naknade za nacionalizaciju, budući da nacionalni zakonodavci imaju široku diskreciju u provođenju socijalne i ekonomske politike. Međutim, ta sloboda procjene ne može biti neograničena i njena provedba je podložna preispitivanju od strane institucija Konvencije (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Lithgow and Others*, str. 50-51, stavci 121.-122.).

53. Sud opaža da je miješanje o kojem je riječ očigledno slijedilo opravdani cilj, budući da nije nerazumno ako država vodi računa o svojim financijskim i proračunskim sredstvima kad provodi veliku zemljišnu reformu s ekonomskim i socijalnim ciljevima za koje se ne može reći da su nerazumni.

54. Međutim, Sud bilježi da su do sada protekle dvadeset i četiri godine, a da podnositeljima zahtjeva nisu isplaćene konačne naknade za koje domaći zakonodavac ipak tvrdi da na njih imaju pravo. Sud ponavlja da bi svrsishodnost naknade bila umanjena ako bi se isplaćivala bez obzira na različite okolnosti koje uvjetuju smanjenje njene vrijednosti, kao što je na primjer nerazumno kašnjenje u isplati (vidi presudu u predmetu *Akkus v. Turkey* od 9. srpnja 1997., *Reports* 1997-IV, str. 1309-10, stavak 29.).

Kašnjenje se neosporno može pripisati državi, te niti složenost radnji koje vlast poduzima na tom polju, niti broj ljudi koji imaju pravo na naknadu, ne mogu opravdati tako dugo kašnjenje kao ovo koje se ovdje dogodilo.

Nadalje, činjenica da su podnositelji zahtjeva primili privremenu naknadu ne čini se odlučnom, budući da je isplaćena nekoliko godina nakon što im je oduzeta zemlja o kojoj je riječ. U svakom slučaju, iako je privremena naknada isplaćena, ostaje činjenica da su podnositelji zahtjeva i dalje suočeni s neizvjesnošću. Upravo ta neizvjesnost, zajedno s nedostatkom domaćeg pravnog lijeka za ispravljanje te situacije, navodi Sud da utvrdi kako su podnositelji zahtjeva već pretrpjeli poseban i prekomjeran teret koji je narušio poštenu ravnotežu koja se mora uspostaviti između potreba javnog interesa i zaštite prava na mirno uživanje vlasništva.

55. Zaključno, ovdje je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

.....

21. PRESUDA JOKELA PROTIV FINSKE (Zahtjev br. 28856/95)

.....

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1 KONVENCIJE

A. Miješanje u vlasnička prava podnositelja zahtjeva

32. Podnositelji zahtjeva su prigovorili da su procjene koje su dale vlasti i sudovi, i to, s jedne strane, tržišne vrijednosti zemljišta u vrijeme kad su ga preuzele vlasti i, s druge strane, cjelokupne imovine u trenutku smrti g. Jokele, bile proizvoljne. Podnositelji zahtjeva pozvali su se na članak 1. Protokola br. 1 koji glasi kako slijedi:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

33. Vlada je ustvrdila da ova odredba nije povrijeđena. Izvlaštenje dijela zemljišta g. Jokele temeljilo se na članku 29. Zakona o javnim cestama i služilo je legitimnom javnom interesu. Na miješanje o kojem se radi odnosila se stoga druga rečenica prvog stavka članka 1.

34. Glede razmjernosti miješanja, Vlada nije našla da bi metode obračuna koje su koristili vještak, zastupnici i Zemljišni sud bile nedostatne ili neodgovarajuće. Vlada je priznala da Zakon o izvlaštenju nije dao vlastima nikakvo diskrecijsko pravo glede toga trebaju li ili ne primijeniti načelo tržišne vrijednosti pri utvrđivanju naknade koju treba platiti za zemljište. No ipak, budući da točna tržišna cijena neke nekretnine obično nije bila dostupna, trebalo ju je utvrditi korištenjem raznih metoda koje su bile statistički pouzdane unutar određenog raspona. Dok god je rezultat ostao unutar tog raspona, trebalo je smatrati kako predstavlja tržišnu vrijednost. U praksi je iznos naknade trebao odražavati kupovne cijene usporedivih nekretnina nakon što budu isključene privremene fluktuacije u cijenama.

35. Tako je tržišna vrijednost dotične zemlje trebala biti utvrđena na temelju njene tržišne cijene u trenutku kad su je preuzele vlasti, tj. u rujnu 1990. godine, uzimajući pri njenom utvrđivanju u obzir i razinu cijena iz 1993. godine, kad su vještak i zastupnici donijeli svoju odluku. Kao što se vidi iz zapisnika o postupku pred vještakom i zastupnicima oni su se upoznali sa svim prodajama neizgrađenog zemljišta koje su se dogodile između siječnja 1989. i travnja 1993. unutar područja obuhvaćenog općinskim urbanističkim planom, kao i s prodajama u rijetko naseljenim područjima i prodajama poljoprivrednih i neodređenih nekretnina unutar istog razdoblja. Vještak i zastupnici zabilježili su da su se nakon 1990. godine relevantne cijene smanjile na način koji nije mogao biti smatran privremenim. Na primjer, statistički podaci Nacionalnog vijeća za izmjere pokazali su 25%-tno smanjenja cijena između 1990. godine i 1993. godine za nenamjensko zemljište i smanjenje prosječne cijene iznad 30% glede prodaja nekretnina na nacionalnoj razini.

36. Vlada je priznala da su redovne okolnosti ovog predmeta dale podnositeljima zahtjeva pravo na naknadu na takvoj razini, iako članak 1. Protokola br. 1 ne jamči u svim okolnostima pravo na punu naknadu za oduzimanje imovine. S obzirom na široku slobodu procjene koja je dana državi, Vlada je međutim smatrala da je naknada za izvlaštenu nekretninu bila razumno povezana s njenom tržišnom vrijednosti u relevantnom trenutku. Vlada je zaključila da je stoga miješanje u vlasnička prava podnositelja zahtjeva bilo razmjerno legitimnom cilju koji se želio postići.

37. Govoreći o porezu na nasljeđivanje čije je plaćanje određeno u odnosu na tri podnositelja zahtjeva, Vlada je ustvrdila da se on temelji na člancima 9. i 10. Zakona o porezu na nasljeđivanje i darove i da je služio općem interesu navedenom u drugom stavku članka 1. Protokola br. 1. Miješanje nije bilo niti nerazmjerno, iako je tržišna vrijednost koja je činila temelj za određivanje poreza na nasljeđivanje bila povećana sa 150.000 FIM – procjena o kojoj je izviješteno u popisu ostavinske imovine – na 600.000 FIM. Iz tog povišenja vrijednosti nije se mogao niti izvesti zaključak da je naknada određena u postupku za izvlaštenje bila premala. Tržišna vrijednost u svrhu oporezivanja uzela je u obzir kupnju trećine imovine koju je izvršio g. Jokela 1989. godine za 300.000 FIM kao i njegovu prodaju 4.000 četvornih metara za 450.000 FIM (što je prema izračunima Vlade odgovaralo cijeni od 28 odnosno 112 FIM po četvornom metru).

38. Vladi je iz mjerodavnih odredbi domaćeg prava bilo očigledno da tržišna vrijednost naslijeđene nekretnine nije bila utvrđena na isti način kao i tržišna vrijednost izvlaštene imovine. Prema poreznom zakonodavstvu kod vrijednosti nekretnine uvijek su se uzimale u obzir i zgrade koje su se nalazile na njoj, svrha u koju je ta nekretnina bila namijenjena u lokalnim ili regionalnim planovima, kao i svako postojeće pravo građenja. U ovom se je predmetu prilikom određivanja poreza na nasljeđivanje vodilo računa o pravu građenja koje je postojalo u odnosu na dio naslijeđenog – ali ne i izvlaštenog – zemljišta. Osim naknade za izvlašteno zemljište, g. Jokela je dobio i dodatnih 700.000 FIM (oko 118.000 EUR) kao naknadu za zgrade, opremu i raslinje uklonjeno iz tog područja. Nadalje, tržišna vrijednost dotičnog zemljišta bila je procijenjena u različitim trenucima, a nekretnina u odnosu na koju je određen porez na nasljeđivanje nije bila identična izvlaštenom zemljištu.

39. Podnositelji zahtjeva pobijali su tvrdnju Vlade da je tržišna vrijednost nekretnine trebala biti definirana različito ovisno o tome je li ju trebalo naknaditi nakon izvlaštenja ili je tvorila osnovu za određivanje poreza kojeg je trebalo odmjeriti za naslijeđeno zemljište.

40. U svojim su podnescima dostavljenim Zemljišnom sudu podnositelji zahtjeva predložili detaljne dokaze o relevantnoj vrijednosti izvlaštenog zemljišta, uključujući i izvadak iz statističkih podataka Nacionalnog vijeća za izmjere o prodaji nekretnina za 1994. godinu. Istina, ta je evidencija pokazala da se je cijena šuma i poljoprivrednog zemljišta kao i planiranih nekretnina očigledno smanjila u razdoblju između 1989. i 1993. godine. No ipak, polazna točka za utvrđivanje tržišne cijene izvlaštenog zemljišta trebala je biti razina cijene iz jeseni 1990. godine, kad je Okrug za ceste preuzeo dotično zemljište. Domaća je praksa isto tako došla do načela prema kojem se tržišna vrijednost zasniva na referentnim cijenama iz razdoblja unatrag sve do trenutka prvotnog miješanja u vlasništvo. Svaki domaći propis ili praksa koji bi bili suprotni tome sami bi po sebi predstavljali povredu članka 1. Protokola br. 1. Ako se naknada ne bi temeljila na razini cijene u trenutku kad je došlo do miješanja u vlasništvo, pravo vlasnika imovine na naknadu ovisilo bi samo o učinkovitosti vlasti u procesuiranju te stvari.

41. Čak i pod pretpostavkom da se prilikom određivanja tržišne vrijednosti izvlaštenog zemljišta korektno vodilo računa o kretanju cijena do lipnja 1993. godine, tržišna vrijednost u svrhe poreza na nasljeđivanje – a što su podnositelji zahtjeva prihvatili – bila je određena prije samo devet mjeseci. Tržišna vrijednost u svrhe postupka izvlaštenja ne bi mogla pasti s 30 FIM – ili čak s 20 FIM nakon 20-30% "smanjenja sigurne procjene" - na 7,50 FIM po četvornom metru tijekom tako kratkog razdoblja.

42. Uviđajući različite veličine pojedinih područja, podnositelji zahtjeva podsjetili su na to da je cijelo izvlašteno zemljište također bilo dijelom ukupne imovine za koju je nametnut porez na nasljeđivanje. Izvlašteni je dio činio oko polovicu tog područja. Ta se dva područja nisu razlikovala iz motrišta primjenjivih propisa o prostornom planiranju. Za oba je dijela bio na snazi urbanistički plan koji je dozvoljavao izgradnju do 20% ukupne površine. U takvim je okolnostima tržišna vrijednost izvlaštene površine trebala doseći oko polovicu tržišne vrijednosti do koje se došlo u procjeni poreza na nasljeđivanje. Naknada za uklonjene zgrade ne bi mogla imati nikakav utjecaj na određivanje tržišne vrijednosti izvlaštenog zemljišta kao takvog, budući da se je porez na nasljeđivanje temeljio samo na procjeni tržišne vrijednosti.

43. Sve u svemu, podnositelji zahtjeva tvrdili su da se na određivanje sadašnje vrijednosti zemljišta nije primijenio isti kriteriji u postupku za oporezivanje i u postupku za izvlaštenje. Budući da je razlika pri procjeni od strane vlasti bila proizvoljna, nije postignuta tražena ravnoteža između javnog interesa i interesa podnositelja zahtjeva. Prema tome, država je prekoračila svoju slobodu procjene iz članka 1. Protokola br. 1.

B. Opravdanje miješanja

1. Ukupan pristup Suda

44. Sud ponavlja kako članak 1. Protokola br. 1 sadrži tri različita pravila. Prvo pravilo, utvrđeno u prvoj rečenici prvoga stavka, opće je naravi i iznosi načelo mirnog uživanja vlasništva. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici prvoga stavka, odnosi se na oduzimanje vlasništva i podvrgava ga određenim uvjetima. Treće pravilo, navedeno u drugome stavku priznaje da, između ostalog, države ugovornice imaju pravo nadzirati upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom. Ova tri pravila, međutim, nisu "različita" u smislu da bi bila nepovezana. Drugo i treće pravilo tiču se posebnih slučajeva miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva, pa ih stoga treba tumačiti u svjetlu općeg načela proglašenog u prvom pravilu (vidi, na primjer, presudu u predmetu *Fredin v. Sweden* od 18. veljače 1991., Serija A br. 192, str. 4. stavak 41.).

45. Iako članak 1. Protokola br. 1 ne sadrži nikakve izričite postupovne zahtjeve, postupak o kojemu je riječ također mora pojedincu pružiti razumnu mogućnost iznošenja svog predmeta pred nadležne vlasti radi djelotvornog osporavanja mjera kojima se zadire u prava zajamčena ovom odredbom. Kad se utvrđuje je li ovaj uvjet zadovoljen, sveobuhvatno se moraju uzeti u obzir primjenjivi postupci (vidi, na primjer, presudu u predmetu *AGOSI v. the United Kingdom* od 24. listopada 1986., Serija A br. 108, str. 19, stavak 55, te presudu u predmetu *Hentrich v. France* od 22. rujna 1994., Serija A br. 296-A, str. 21, stavak 49.)

46. Nesporno je da izvlaštenje dijela imovine g. Jokele predstavlja oduzimanje vlasništva koje treba ispitati na temelju druge rečenice prvog stavka članka 1. Protokola br. 1 (cf.

presudu u predmetu *Papamichalopoulos and Others v. Greece* od 24. lipnja 1993., Serija A br. 260-B, str. 69-70, stavci 41.-46.).

47. Jednako je tako nesporno da je porez nametnut u odnosu na naslijeđenu nekretninu također zadirao u prava podnositelja zahtjeva na temelju članka 1. Protokola br. 1. To miješanje samo po sebi treba biti razmatrano na temelju drugog stavka članka 1. Protokola br. 1 (vidi, na primjer, predmet *Spacek s.r.o. v. the Czech Republic*, br. 26449/95, stavak 41., 9. studenoga 1999.).

48. Svako od dva miješanja koja su definirana mora biti u skladu s načelom zakonitosti i težiti legitimnom cilju korištenjem sredstava koja su razumno razmjerna cilju koji se nastoji ostvariti (vidi, na primjer, predmet *Beyeler v. Italy*, br. 33202/96, bit će objavljeno u ECHR 2000-I).

49. Sud međutim nalazi kako međusobno povezani činjenični i pravni elementi ovog predmeta onemogućuju da se on djelomice klasificira kao isključivo pitanje oduzimanja, a djelomice kao pitanje pukog oporezivanja na temelju drugog odnosno trećeg pravila sadržanog u članku 1. Protokola br. 1. Osim toga, okolnosti predviđene u drugoj rečenici prvog stavka članka 1., kao i u drugom stavku samo su pojedinačni slučajevi miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva zajamčeno općim pravilom predviđenim u prvoj rečenici prvog stavka.

50. Sud će stoga prvo ispitati jesu li ova dva pojedinačna oblika miješanja bila u skladu s člankom 1. Ako jesu, preostaje razmotriti jesu li učinci koje su ta dva oblika miješanja proizvela na situaciju podnositelja zahtjeva u cjelini bili u skladu s općim pravilom iz prve rečenice prvog stavka članka 1.

2. Izvlaštenje naslijeđenog zemljišta

51. Čini se kako podnositelji zahtjeva osporavaju tvrdnju da je oduzimanje o kojemu je riječ "podlijegalo uvjetima predviđenim zakonom", obrazlažući da naknada koja im je dodijeljena nije određena u skladu s prevladavajućom domaćom praksom. Sud bi, međutim, želio podsjetiti kako on ima ograničenu ovlast preispitati poštivanje domaćeg prava (vidi, na primjer, presudu u predmetu *Håkansson and Sturesson v. Sweden* od 21. veljače 1990., Serija A br. 171, str. 16., stavak 47.). Sud prihvaća da se izvlaštenje temeljilo na članku 29. Zakona o javnim cestama.

52. Sud ponavlja da se nacionalne vlasti, koje imaju neposredne spoznaje o svom društvu i njegovim potrebama, u načelu nalaze u boljem položaju nego neki međunarodni sudac u pogledu ocjenjivanja što je "u javnom interesu". U vršenju svoje ocjene u pitanjima koja proizlaze iz članka 1. Protokola br. 1, nacionalne vlasti stoga uživaju široku slobodu procjene (vidi, na primjer, naprijed navedenu presudu u predmetu *Fredin*, str. 17, stavak 51.). Sud prihvaća da se izvlaštenje dijela imovine g. Jokele u svrhu provedbe cestovnog plana dogodilo u javnom interesu.

53. Prilikom miješanja u mirno uživanje vlasništva mora se postići "poštena ravnoteža" između potreba općih interesa zajednice i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca. Uvjeti naknade prema mjerodavnom zakonodavstvu bitni su za ocjenu poštuje li se osporenim mjerom potrebna poštena ravnoteža te, što je još važnije, ne nameće li se njome nerazmjerno opterećenje podnositelju zahtjeva. U vezi s time, oduzimanje imovine bez isplate određenog

iznosa koji je u razumnom odnosu s njenom vrijednošću obično bi predstavljalo nerazmjerno miješanje koje ne može biti opravdano na temelju članka 1. Protokola br. 1. Ta odredba, međutim, ne jamči pravo na punu naknadu u svim okolnostima, budući da legitimni ciljevi "javnog interesa" mogu zahtijevati da naknada bude manja od pune tržišne vrijednosti (vidi, među drugim izvorima prava, presudu u predmetu *Papachelas v. Greece* [GC], br. 31423/96, stavak 48. ECHR 1999-II). Ako se, međutim, naknada ne nalazi u razumnom odnosu s vrijednošću izvlaštenog zemljišta, članak 1. Protokola br. 1 je prekršen (vidi predmet *Malama v. Greece*, br. 43622/98, stavak 52., i *Platakou v. Greece*, 38460/97, stavak 57.; obje će biti objavljene u službenim izvješćima Suda).

54. Uzimajući u obzir razne pružene dokaze, Sud ne nalazi naznake da su nadležne vlasti proizvoljno propustile razmotriti argumente koje su podnositelji zahtjeva izložili posredstvom svog punomoćnika, a u odnosu na kriterije koji su se koristili za procjenu tržišne vrijednosti izvlaštenog zemljišta. Posebno se iz postojećih dokaza može razumno zaključiti kako je u obzir uzeto značajno smanjenje cijena nekretnina do početka 1993. Imajući također na umu široku slobodu procjene koju članak 1. Protokola br. 1 pruža nacionalnim vlastima, Sud prihvaća da je naknada isplaćena za izvlašteno zemljište bila u razumnom odnosu s vrijednošću izvlaštenog zemljišta.

55. Vraćajući se na kraju postupovnom zahtjevu sadržanom u članku 1. Protokola br. 1, Sud nalazi kako je postupkom izvlaštenja, gledano u cjelini, podnositeljima zahtjeva pružena razumna mogućnost iznošenja njihovog predmeta pred nadležne vlasti u cilju uspostavljanja poštene ravnoteže između sukobljenih interesa o kojima se pri tome radilo.

56. Sve u svemu, u odnosu na samo izvlaštenje dijela zemljišta koje su podnositelji zahtjeva naslijedili od g. Jokele, nije došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

3. Porez na nasljeđivanje određen u odnosu na nekretninu

57. Sud prihvaća kako se miješanje u oblik oporezivanja naslijeđene nekretnine temeljilo na člancima 9. i 10. Zakona o porezu na nasljeđivanje i darove, te kako je služilo općem interesu navedenom u drugom stavku članka 1. Protokola br. 1. Tom se odredbom državama ugovornicama izričito ostavlja pravo primijeniti zakone koje mogu smatrati potrebnima kako bi osigurale plaćanje poreza (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Spacek s.r.o.*, stavak 41.). Sloboda procjene koja se pruža nacionalnim vlastima mora isto tako biti široka (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands* od 23. veljače 1995., Serija A br. 306-B, str. 48-49, stavak 60.).

58. Iako pojam "tržišne vrijednosti" imovine koji se primjenjuje u određivanju poreza na nasljedstvo možda ostavlja prostora za poželjnu veću preciznost, Sud prihvaća da je miješanje o kojemu je riječ u načelu bilo u skladu s ovlastima države da primijeni porezne zakone kako je to priznato u drugom stavku članka 1. Protokola br. 1.

59. Pa ipak, Sud mora razmotriti je li tržišna vrijednost zemljišta, kako je definirana u svrhu ubiranja poreza na nasljedstvo, na Heidi, Jussi i Petri Jokela stavila nerazmjerno opterećenje, s obzirom na prethodno procijenjenu tržišnu vrijednost izvlaštenih dijelova. Sud smatra kako se na određeni način u obzir mora uzeti činjenica da su tržišnu vrijednost u prvom stupnju procjenjivala međusobno neovisna lokalna tijela, a na žalbenoj razini, zemljišni sud i upravni sud koji su isto tako djelovali neovisno. Osim toga, na temelju domaćeg prava, tržišna vrijednost trebala se temeljiti na razini cijena koje su prevladavale u

različitim trenucima ovisno o cilju postupka. U tim okolnostima, i s obzirom na široku slobodu koju daje nacionalnim vlastima, članak 1. Protokola br. 1 ne može se tumačiti kao da se njime zahtijeva da se u različitim postupcima utvrdi baš ista tržišna cijena po četvornom metru.

60. Smatrajući također kako su podnositelji zahtjeva uživali koristi protivničkog sudskog postupka, Sud zaključuje kako oporezivanjem nasljedstva, uzetim zasebno, nije prekoračena široka sloboda procjene koju država ima u ovom području. Stoga do povrede članka 1. Protokola br. 1 nije došlo ni u postupku oporezivanja.

4. Združeni učinak izvlaštenja i oporezivanja nasljedstva

61. Svrha Konvencije je štititi prava koja su "praktična i djelotvorna", a ne "teorijska" ili "iluzorna" (cf. na primjer naprijed navedenu presudu u predmetu *Papamichalopoulos*, str. 69, stavak 42.). Iz toga slijedi da, iako Sud nije našao povredu članka 1. Protokola br. 1 u odnosu na bilo koji od ova dva različita oblika miješanja koja je odvojeno razmatrao u prethodnom tekstu, on se osim toga mora uvjeriti i u to da njihov združeni učinak nije bio takav da bi se njime kršilo općenito pravo podnositelja zahtjeva na mirno uživanje njihovog vlasništva kako jamči prva rečenica prvog stavka te odredbe. Prema mišljenju Suda, ovo pravo uključuje očekivanja razumne dosljednosti između međusobno povezanih, ali odvojenih odluka koje se odnose na istu imovinu.

62. Za početak Sud primjećuje kako je tržišna vrijednost po četvornom metru, utvrđena radi određivanja poreza na nasljedstvo, procijenjena u četiri puta većem iznosu od tržišne vrijednosti koja je zabilježena u popisu imanja g. Jokele koji je sastavio jedan član odvjetničke komore. Vijeće nije pružilo nikakvo obrazloženje kojim bi objasnilo razloge za takvo protuslovlje koje se mora smatrati ponešto znakovitim, prihvaćajući čak i to da je tržišna vrijednost imovine procijenjena u popisu imanja g. Jokele bila niska.

63. Nadalje, iako je Okružni upravni sud odbacio žalbe odgovarajućih podnositelja zahtjeva u odnosu na tržišnu vrijednost zemljišta pozivajući se na to da je g. Jokela dio zemljišta kupio za 300.000 FIM, to skraćeno obrazloženje, prema mišljenju Suda, nije bilo dostatno da bi se odluka smatrala primjerenom u svrhe općeg načela mirnog uživanja vlasništva. Ono što je posebno bitno, tom odlukom nije na primjereni način objašnjeno u kojem je opsegu Okružni upravni sud uzeo u obzir značajno smanjenje cijena nekretnina za koje su se obje stranke složile da se dogodilo nakon što je 1989. pokojni g. Jokela kupio jednu trećinu zemljišta.

64. Sve u svemu, unatoč raznim Vladinim objašnjenjima za protuslovlje u tržišnoj vrijednosti koja je utvrđena u odnosnim postupcima, ti razlozi nisu potvrđeni u odlukama donesenim u poreznom postupku, iako je Okružni upravni sud svoju odluku donio nakon što je procjena tržišne vrijednosti izvlaštenog zemljišta koju je izvršio Zemljišni sud dobila pravnu snagu – a kojom je, kao što je Sud već utvrdio (vidi stavak 54. ove presude) tržišna vrijednost uzeta u obzir tek 1993.

65. Sud smatra kako su podnositelji zahtjeva mogli legitimno očekivati razumno dosljedan pristup vlasti i sudova koji su trebali utvrditi tržišnu vrijednost zemljišta u odnosnim postupcima, te u nedostatku takve dosljednosti, dostatno objašnjenje za različite procjene vrijednosti imovine o kojoj je riječ. Zbog naprijed navedenih razloga, nije bilo niti dosljednosti, ni takvih objašnjenja nedosljednosti koja bi bila u skladu sa zakonski zaštićenim

očekivanjima podnositelja zahtjeva kao vlasnika imovine. U tim okolnostima ishod tog postupka nije bio u skladu s općim pravom podnositelja zahtjeva na mirno uživanje njihovog vlasništva zajamčenog u prvoj rečenici prvog stavka članka 1. Protokola br. 1. Prema tome, ta je odredba prekršena.

.....

22. PRESUDA BILGIN PROTIV TURSKE (Zahtjev br. 23819/94)

.....

PRAVO

.....

II. NAVODNE POVREDE ČLANKA 8. KONVENCIJE I ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1

105. Podnositelj zahtjeva prigovorio je da namjerno uništenje njegovog doma i imovine od strane snaga sigurnosti, zbog čega je prisilno izgubio svoj dom i sredstva za život, predstavlja povrede i članka 8. Konvencije, koji glasi kako slijedi:

"1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

i članka 1. Protokola br. 1, koji propisuje:

" Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

106. Vlada je zanijekala da je došlo do povrede tih odredbi na istim osnovama kao što ih je navela u svezi s člankom 3. Konvencije.

107. Komisija je smatrala da je došlo do povrede članka 8. Konvencije i članka 1. Protokola br. 1.

108. Sud je našao utvrđenim da su snage sigurnosti uništile dom i imovinu podnositelja zahtjeva, lišivši ga time osnovnih uvjeta za život, prisiljavajući ga da i on i njegova obitelj napuste Yukarigören (vidi stavak 96. ove presude). Ne može biti nikakve dvojbe da su te radnje predstavljale teško i neopravdano miješanje u pravo podnositelja zahtjeva na poštivanje njegovog privatnog i obiteljskog života i doma, i na mirno uživanje njegovog vlasništva.

109. Prema tome, došlo je do povreda članka 8. Konvencije i članka 1. Protokola br. 1.

.....

23. PRESUDA CARBONARA I VENTURA PROTIV ITALIJE (Zahtjev br. 24638/94)

U predmetu Carbonara i Ventura protiv Italije,

Europski sud za ljudska prava (Drugi odjel), zasjedajući u Vijeću u sastavu:

g. A.B. Baka, *predsjednik*,

g. L. Ferrari Bravo,

g. G. Bonello,

gđa V. Stráznická,

g. P. Lorenzen,

gđa M. Tsatsa-Nikolovska,

g. E. Levits, *suci*,

i g. E. Fribergh, *tajnik Odjela*,

nakon vijećanja zatvorenog za javnost 11. svibnja 2000. godine,

tog istog dana donosi slijedeću presudu,

POSTUPAK

1. Predmet je Sudu prosljedila Europska komisija za ljudska prava ("Komisija") 3. studenoga 1998. godine, i gđa Elena Carbonara, g. Pasquale Carbonara, g. Augusto Carbonara i g. Costantino Ventura ("podnositelji zahtjeva") 4. studenoga 1998. godine, u skladu s odredbama koje su se primjenjivale prije stupanja na snagu Protokola br. 11 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda ("Konvencija"). Dana 29. siječnja 1999. godine, tj. nakon roka od tri mjeseca određenog prijašnjim člankom 32. stavkom 1. i člankom 47. Konvencije, talijanska je Vlada ("Vlada") poslala pismo podnoseći predmet Sudu.

2. Postupak u predmetu pokrenut je zahtjevom (br. 24638/94) protiv Talijanske Republike koji su Komisiji 25. svibnja 1994. godine podnijela četiri talijanska državljana na temelju prijašnjeg članka 25. Konvencije. Podnositelji zahtjeva naveli su da je došlo do neopravdanog miješanja u njihovo pravo na mirno uživanje njihovog vlasništva. Komisija (Prvo vijeće) je utvrdila da je zahtjev dopušten 22. listopada 1997. godine. U svom je izvješću od 1. srpnja 1998. godine (prijasnji članak 31. Konvencije) izrazila jednoglasno mišljenje da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

3. Podnositelje zahtjeva je pred Sudom zastupao četvrti podnositelj zahtjeva, odvjetnik iz Barija. Vladu je zastupao njen zastupnik, g. U. Leanza i su zastupnik, g. V. Esposito.

4. 14. siječnja 1999. godine Veliko vijeće odlučilo je da predmet treba ispitati jedan od odjela Suda (pravilo 100. Poslovnika Suda). Predsjednik Suda dodijelio je predmet u rad

Drugom odjelu. G. B. Conforti, sudac izabran u ime Italije, koji je sudjelovao u Komisijinim ispitivanjima predmeta, povukao se (pravilo 28). Vlada je stoga imenovala g. L. Ferrarija Brava, suca izabranog u ime San Marina, na njegovo mjesto (članak 27. stavak 2. Konvencije i pravilo 29. stavak 1.).

5. Nakon što je konzultirao stranke, Sud je odlučio da nema potrebe održati ročište (pravilo 59. stavak 2. *in fine*). Svaka je stranka dostavila dva podneska.

ČINJENICE

I. ČINJENIČNO STANJE PREDMETA

6. Prva tri podnositelja zahtjeva i pokojna majka četvrtog podnositelja zahtjeva bili su vlasnici poljoprivrednog zemljišta u Noicattaru. Godine 1963. godine Gradsko vijeće Noicattara započelo je graditi školu na susjednom zemljištu. Za vrijeme trajanja radova postalo je očigledno da će za dovršetak gradnje biti potrebna dodatna čestica zemlje.

7. Uredbom donesenom 27. svibnja 1970. godine, Prefektura Barija ovlastila je Gradsko vijeće Noicattara da preuzme u posjed, po ubrzanom postupku, 2.649 m² zemlje koja pripada podnositeljima zahtjeva na rok od najdulje dvije godine, u svrhu izvlaštenja u javnom interesu. Zemljište je bilo upisano u katastar kao "*partita*" br. 10653, uložak br. 34, čestica br. 590.

8. Dana 30. lipnja 1970. godine Gradsko vijeće Noicattara preuzelo je fizički posjed zemljišta i počelo građevinske radove.

9. Iz spisa predmeta je vidljivo da je škola bila dovršena tek 28. listopada 1972. godine, do kada je istekao rok ovlaštenog posjeda.

10. Podnositelji zahtjeva kažu da su uzalud čekali nekoliko godina da njihova zemlja bude formalno izvlaštena kao i na naknadu.

11. Podneskom dostavljenim 3. svibnja 1980. godine podnositelji zahtjeva podnijeli su Okružnom sudu u Bariju tužbu za naknadu štete protiv Gradskog vijeća Noicattara. Tvrđili su, *inter alia*, da su vlasti nezakonito u posjedu zemljišta jer je rok ovlaštenja istekao bez bilo kakvog formalnog izvlaštenja ili isplate naknade.

12. Tuženo Vijeće je tvrdilo, posebice, da je nastupila zastara u odnosu na tužbu za naknadu štete.

13. Dana 14. travnja 1989. godine Okružni sud u Bariju odbacio je prigovor koji je uložilo Vijeće da je nastupila zastara u odnosu na tužbu za naknadu štete, našavši da Vijeće nije navelo kad su radovi bili dovršeni. Pozivajući se na sudsku praksu Kasacijskog suda o konstruktivnom izvlaštenju (*occupazione acquisitiva*), Okružni je sud rekao da se pravo vlasništva podnositelja zahtjeva ugasilo po dovršetku javnih radova. No, budući da je prijenos vlasništva bio povezan s nezakonitim oduzimanjem posjeda zemljišta, podnositelji zahtjeva imali su pravo na naknadu štete izračunate na temelju tržišne vrijednosti zemljišta, i to 26.490.000 talijanskih lira (10.000 lira po četvornom metru), što je, indeksirano s datumom kad je presuda donesena, iznosilo 68.900.000 lira, plus kamate.

14. Dana 21. srpnja 1989. godine Gradsko vijeće Noicattara uložilo je žalbu protiv te presude. Tvrđilo je posebice da je nastupila zastara u odnosu na pravo podnositelja zahtjeva na naknadu štete.

15. U presudi od 14. studenoga 1990. godine Žalbeni sud u Bariju usvojio je žalbu Gradskog vijeća Noicattara i utvrdio da je nastupila zastara prava podnositelja zahtjeva.

16. Žalbeni je sud smatrao da su radovi bili završeni 28. listopada 1972. godine. Budući da je to bilo nakon proteka dvogodišnjeg roka kojeg je odredila Prefektura u svojoj naredbi o hitnom stupanju u posjed, slijedi da je posjed zemljišta do tada bio nezakonit. Međutim, prema pravilu o konstruktivnom izvlaštenju, kako su ga utvrdili sudovi, Gradsko vijeće Noicattara steklo je vlasništvo zemljišta od dana završetka građevinskih radova. Budući da je Vijeće vlasništvo steklo na nezakonit način, podnositelji zahtjeva imali su pravo tražiti naknadu štete, no međutim, u ovom je predmetu nastupila zastara prava podnositelja zahtjeva na naknadu štete zbog toga što je petogodišnji rok zastare počeo teći od datuma završetka radova.

17. Dana 22. siječnja 1992. godine podnositelji zahtjeva uložili su žalbu Kasacijskom sudu. Tvrđili su da je retroaktivna primjena pravila o konstruktivnom izvlaštenju koju je 1983. godine ustanovio Kasacijski sud, zajedno s retroaktivnom primjenom roka zastare, povrijedila i njihovo pravo vlasništva i načelo nediskriminacije, zajamčeno Ustavom. Do 1983. godine zemljovlasnici su zadržali vlasništvo tijekom nezakonitog zauzimanja njihovog zemljišta. Prema tome, iako se petogodišnji rok zastare primjenjivao na tužbe za naknadu štete, činjenica da su učinci nezakonitog zauzimanja bili trajni značila je da je zemljovlasnik imao pravo u svako doba tražiti naknadu štete, dok je zauzimanje zemlje i dalje bilo nezakonito. No, nakon 1983. godine, vlasnici kojima su vlasti oduzele njihovu zemlju izgubili su vlasništvo od datuma završetka radova, a rok zastare počeo je teći od tog trenutka. Podnositelji zahtjeva pobijali su i primjenjivost petogodišnjeg roka zastare, tvrdeći da su odluke Kasacijskog suda o tom pitanju proturječne.

18. U presudi od 1. travnja 1993. godine, koja je dostavljena tajništvu 26. studenoga 1993. godine, Kasacijski je sud odbacio žalbu podnositelja zahtjeva. Glede pitanja koji je rok zastare bio primjenjiv, primijetio je da je 22. studenoga 1992. godine Kasacijski sud na općoj sjednici konačno riješio to pitanje, držeći da se mora primijeniti rok zastare od pet godina. U ovom je predmetu stoga nastupila zastara prava podnositelja zahtjeva na naknadu štete. Glede prigovora da su retroaktivna primjena pravila o konstruktivnom izvlaštenju i petogodišnji rok zastare protuustavni, jer da su povrijedili pravo podnositelja zahtjeva na mirno uživanje njihovog vlasništva i načelo nediskriminacije, Kasacijski je sud smatrao da je očito neosnovan.

II. MJERODAVNO DOMAĆE PRAVO I PRAKSA

A. Zakon br. 85 od 22. listopada 1971.

19. Ovaj zakon uređuje ubrzani postupak izvlaštenja, koje vlastima dopušta započeti graditi prije izvlaštenja. Nakon što je utvrđeno da je plan u javnom interesu i nakon što su odobreni planovi, vlasti mogu donijeti naredbu o hitnom uzimanju u posjed, za ograničeno razdoblje koje ne premašuje pet godina, u odnosu na zemljište koje treba biti predmetom izvlaštenja. Naredba će prestati važiti ako se u roku od tri mjeseca od njenog izdavanja ne

preuzme fizički posjed. Nakon što bude preuzet posjed, treba izvršiti formalno izvlaštenje i isplatiti naknadu.

B. Pravilo o konstruktivnom izvlaštenju (*occupazione acquisitiva* ili *accessione invertita*)

20. Sedamdesetih je godina jedan broj lokalnih vlasti stupio u posjed zemljišta koristeći ubrzani postupak, ali nakon toga nisu donijeli naredbu o izvlaštenju. Talijanski su sudovi bili suočeni s predmetima u kojima je zemljoposjednik *de facto* izgubio korištenje zemljišta budući da je izvršeno stupanje u posjed i da su poduzeti građevinski radovi u javnom interesu. Postavilo se pitanje je li sama činjenica da su izvedeni radovi značila da je vlasnik također i izgubio pravo vlasništva na zemljištu.

1. Sudska praksa prije presude br. 1464 Kasacijskog suda od 16. veljače 1983. godine

21. U odlukama Kasacijskog suda postojalo je bitno odstupanje glede učinaka izvršenja građevinskih radova u javnom interesu na zemljištu čiji je posjed nezakonito uzet. Nezakonit posjed znači da je posjed nezakonit od početka, drugim riječima stečen bez ovlasti, ili da je prvotno bio ovlašten, ali da je nakon toga postao nezakonit, bilo stoga što je ukinuto ovlaštenje, ili stoga što posjed traje nakon ovlaštenog razdoblja, a da rješenje o izvlaštenju nije doneseno.

22. Prema jednoj liniji sudske prakse, vlasnik zemljišta koje je bilo u posjedu od strane vlasti ne gubi vlasništvo nakon završetka radova u javnom interesu. No, ne bi mogao tražiti povrat zemljišta, nego mu je jedino pravno sredstvo podnošenje tužbe za naknadu štete zbog nezakonitog posjeda. Na takve se tužbe ne primjenjuju nikakvi rokovi zastare budući da je nezakonita narav njihovog posjeda trajala. Vlasti su mogle u svako doba izdati formalno rješenje o izvlaštenju. Ako bi to učinile, tužba za naknadu štete pretvorila bi se u spor o naknadi za izvlaštenje, s time da je potraživanje naknade štete za gubitak uživanja zemljišta postojalo samo za razdoblje prije donošenja rješenja o izvlaštenju (vidi, između ostalih izvora prava, presude Kasacijskog suda br. 2341 iz 1982., 4741 iz 1981., te 6452 i 6308 iz 1980.).

23. Prema drugoj liniji, zemljoposjednik nije izgubio vlasništvo zemljišta i mogao je tražiti povrat posjeda ako djelovanje vlasti nije bilo u javnom interesu (vidi, na primjer, presude Kasacijskog suda br. 1578 iz 1976. i 5679 iz 1980.).

24. Prema trećoj liniji, vlasnik kojemu su vlasti oduzele posjed automatski gubi vlasništvo nad zemljištem čim je ono nepovratno izmijenjeno, to jest po dovršetku radova u javnom interesu. Tada ima pravo na tužbu za naknadu štete (jedini je izvor presuda Kasacijskog suda br. 3243 iz 1979. godine).

2. Presuda Kasacijskog suda br. 1464 od 16. veljače 1983. godine

25. U presudi od 16. veljače 1983. godine, Kasacijski je sud, zasjedajući u općoj sjednici, riješio sukob između izvora sudske prakse i donio treće rješenje. Pri tome je ustanovio pravilo o konstruktivnom izvlaštenju (*accessione invertita* ili *occupazione acquisitiva*). Prema tom pravilu, javne vlasti stječu pravo vlasništva zemljišta od početka prije formalnog izvlaštenja ako, nakon preuzimanja posjeda zemljišta, bez obzira je li takav posjed zakonit, budu izvršeni radovi od javnog interesa. Ako, prvotno, zemljište bude uzeto u posjed bez ovlaštenja, do prijenosa vlasništva dolazi kad radovi od javnog interesa budu dovršeni.

Ako je stjecanje posjeda bilo od početka ovlašteno, vlasništvo se prenosi po isteku razdoblja ovlaštenog posjeda. U istoj je presudi Kasacijski sud naveo kako po konstruktivnom izvlaštenju vlasnik ima pravo na naknadu u cijelosti budući da se je stjecanje zemljišta dogodilo bez pravnog osnova (*sine titulo*). No, naknada se ne isplaćuje automatski: vlasnik mora podnijeti zahtjev za naknadu štete. Uz to, pravo na naknadu podliježe petogodišnjem roku zastare koji se primjenjuje na tužbe za izvanugovornu naknadu štete. Taj rok počinje teći od datuma kad je zemljište nepovratno izmijenjeno.

3. Sudska praksa nakon presude Kasacijskog suda br. 1464 iz 1983. godine

(a) Rok zastare

26. Prvotno se držalo da se ne primjenjuje nikakva zastara, budući je posjed zemljišta bez pravne osnove trajni nezakonit čin (vidi stavak 22. ove presude). U svojoj je presudi br. 1464 iz 1983. godine Kasacijski sud naveo da se na pravo na naknadu primjenjuje petogodišnji rok zastare (vidi stavak 25. ove presude). Nakon toga je Prvi odjel Kasacijskog suda rekao da bi se trebao primjenjivati desetogodišnji rok zastare (presude br. 7952 iz 1991. i 10979 iz 1992.). Dana 22. studenoga 1992. godine Kasacijski je sud u općoj sjednici konačno odlučio o tom pitanju, držeći da je rok zastare pet godina i da počinje teći od datuma kad je zemljište nepovratno izmijenjeno.

(b) Predmeti u kojima se ne primjenjuje načelo konstruktivnog izvlaštenja

27. Nedavni razvoj događaja u sudskoj praksi pokazuje kako mehanizam prema kojem izvršavanje građevinskih radova u javnom interesu funkcionira tako da vlasništvo zemljišta bude preneseno na vlasti podliježe iznimkama.

28. U svojoj je presudi br. 874 iz 1996. godine *Consiglio di Stato* navelo da nema konstruktivnog izvlaštenja kad upravni sudovi ukinu odluke vlasti i rješenje o ubrzanom pribavljanju posjeda, jer bi inače sudska odluka bila lišena svrhe.

29. U presudi br. 1907 iz 1997. godine Kasacijski je sud, u općoj sjednici, rekao da vlasti nisu stekle vlasništvo zemljišta ako su njihove odluke i utvrđenje da je izvlaštenje bilo u javnom interesu bili smatrani ništavim *ex tunc*. U takvim predmetima vlasnik zadržava pravo vlasništva nad zemljištem i može tražiti *restitutio in integrum*. Podredno, mogao bi tražiti naknadu štete. Nezakonita narav posjeda u takvim je predmetima trajna i ne primjenjuje se nikakav rok zastare.

30. U presudi br. 6515 iz 1997. godine Kasacijski je sud, u općoj sjednici, rekao da nema prijenosa vlasništva kad su upravni sudovi poništili utvrđenje da je izvlaštenje u javnom interesu. Stoga se u takvim predmetima ne primjenjuje pravilo o konstruktivnom izvlaštenju. Vlasnik, koji zadržava vlasništvo nad zemljištem, ima pravo na *restitutio in integrum*. Ako je podnio tužbu za naknadu štete, to je povlačilo za sobom odustanak od prava na *restitutio in integrum*. Rok zastare od pet godina počinje teći od dana kad je odluka upravnog suda postala konačnom.

31. U presudi br. 148 iz 1998. godine Prvi odjel Kasacijskog suda slijedio je odluku opće sjednice i smatrao da nije došlo do prijenosa vlasništva konstruktivnim izvlaštenjem kad je smatrano da je utvrđenje da su radovi bili u javnom interesu bilo nevaljano *ex tunc*.

(c) Presuda Ustavnog suda br. 188 iz 1995.

32. U ovoj je presudi Ustavni sud prvo trebao odlučiti je li pravilo o konstruktivnom izvlaštenju u skladu s Ustavom. Sud je utvrdio da je to pitanje nedopušteno jer da je on nadležan samo za ispitivanje zakonskih odredbi, a ne i pravila koja utvrđuju sudovi. Drugo, držao je da je primjena petogodišnjeg roka zastare propisanog člankom 2043. Gradanskog zakonika za zahtjeve za naknadu izvanugovorne štete na tužbu za naknadu u skladu s Ustavom. Činjenica da vlasti postaju vlasnicima zemljišta tako što su iskoristile svoje nezakonito ponašanje nije predstavljala nikakvu poteškoću prema Ustavu, jer je javni interes za očuvanje radova za javno dobro imao veću težinu od interesa pojedinca u odnosu na pravo vlasništva.

(d) Razina naknade za konstruktivno izvlaštenje

33. Prema sudskoj praksi Kasacijskog suda o konstruktivnim izvlaštenjima, vlasnik ima pravo na naknadu u cijelosti, to jest potraživanje za oduzimanje zemljišta, i to kao naknadu za gubitak vlasništva do kojeg je došlo nezakonitim oduzimanjem posjeda.

34. Financijski zakon iz 1992. godine (članak 5. *bis* Zakonodavne uredbe br. 333 od 11. srpnja 1992.) potisnuo je tu sudsku praksu predviđajući da naknada plativa po konstruktivnim izvlaštenjima ne može premašiti iznos dužan po formalnim izvlaštenjima. U presudi br. 369 iz 1996. godine Ustavni je sud utvrdio da je ta odredba neustavna.

35. Prema Financijskom zakonu br. 662 iz 1996. godine, koji je izmijenio odredbu koja je bila proglašena neustavnom, naknada u cijelosti ne može biti dodijeljena za oduzimanja posjeda učinjena prije 30. rujna 1996. godine. U takvim slučajevima naknada ne može premašiti iznos koji bi bio plativ prilikom formalnog izvlaštenja, plus 10%, ali bez primjene smanjenja od 40% (jedna polovica zbroja tržišne vrijednosti plus prihod od zemljišta, minus 40%). U presudi br. 148 od 30. travnja 1999. godine, Ustavni je sud smatrao da je ta odredba u skladu s Ustavom. No, u toj se istoj odluci kaže da se naknada u cijelosti, do tržišne vrijednosti zemljišta, može tražiti kad oduzimanje posjeda i zemljišta nisu u javnom interesu.

PRAVO

I. VLADIN PRETHODNI PRIGOVOR

36. Vlada je tvrdila da podnositelji zahtjeva više nisu imali interes ustrajati sa zahtjevom te su zatražili od Suda da ga odbaci.

37. Vlada je rekla da su vlasti Noicattara iz vlastile dvije čestice zemlje podnositelja zahtjeva. Zemljište koje je predmetom zahtjeva obuhvaćalo je 2.649 četvorna metra, te je bilo upisano u katastar kao čestica br. 590. Zemljište na koje se odnosilo drugo izvlaštenje imalo je površinu od 6.037 četvornih metara. Dana 21. travnja 1997. godine podnositelji zahtjeva sklopili su sporazum o nagodbi s Gradskim vijećem Noicattara na kraju postupka glede te druge čestice zemljišta. Vlada je tvrdila da je iznos koji su vlasti isplatile temeljem tog ugovora također uključio i naknadu za gubitak 2.649 četvornih metara zemljišta koje je predmetom zahtjeva.

38. U potporu svog predmeta, Vlada se poziva na uvodni dio sporazuma o nagodbi, u kojem je navedeno da je izvor sporazuma oduzimanje posjeda – radi izgradnje natkrivene tržnice – 6.037 četvornih metara imanja Carbonara i Ventura, upisanog u katastarski plan kao uložak br. 34, čestice br. 323, 344 i 590.

39. Podnositelji zahtjeva osporili su navode Vlade, tvrdeći da se sporazum o nagodbi odnosio samo na 6.037 četvornih metara zemljišta izvlaštenog za gradnju tržnice. Rekli su da je čestica br. 590 bila uključena, zajedno s drugim česticama, u rješenje iz 1976. godine koje je ovlastilo posjed 6.037 četvornih metara zemljišta greškom, budući je cijela čestica već bila iskorištena za gradnju škole. Ta se greška stoga pojavila i u uvodnom dijelu sporazuma o nagodbi. Podnositelji zahtjeva pozvali su Sud da pregleda, jedan pored drugog, sporazum o nagodbi i izvješće podneseno 6. listopada 1986. godine od strane vještaka kojeg je imenovao Okružni sud u Bariju u svezi sa sporom oko zemljišta na kojemu se namjeravala graditi tržnica. Rekli su da bi Sud na taj način mogao vidjeti da se sporazum o nagodbi ne odnosi na 2.649 četvornih metara zemljišta koje je predmetom zahtjeva.

40. Sud je pregledao sporazum o nagodbi i izvješće vještaka od 6. listopada 1986. godine.

41. Na stranicama 9 i 10 izvješća iz 1986. godine vještak je rekao da bi zemljište koje je izvorno pripadalo podnositeljima zahtjeva moglo biti podijeljeno u tri dijela u svjetlu učinjenih promjena:

(i) prvi dio koji nije bio izvlašten;

(ii) drugi dio od 2.649 četvornih metara koji odgovara čestici br. 590 koja je bila iskorištena za školu;

(iii) treći dio od 6.037 četvornih metara koji odgovara drugim česticama zemljišta koje je predmetom parnice u kojoj je vještak imenovan. Posjed tog dijela oduzet je 16. rujna 1976. godine, te je na njemu izgrađena tržnica i cesta i zasađeni vrtovi.

42. Iako se u uvodnom dijelu sporazuma o nagodbi uistinu govori o čestici br. 590, u tom se istom sporazumu navodi da se naknada koju su vlasti isplatile odnosi na druge zemljišne čestice – sve upisane u uložak br. 34 katastra – s ukupnom površinom od 6.037 četvornih metara.

43. Detaljno proučivši ove dokumente, Sud smatra da Vlada nije dokazala da se iznos isplaćen podnositeljima zahtjeva na temelju sporazuma o nagodbi odnosio na zemljište koje je predmetom ovog zahtjeva.

44. Stoga treba odbaciti prethodni prigovor Vlade.

II. NAVODNA POVREDA ČLANKA 1. PROTOKOLA BR. 1

45. Podnositelji zahtjeva prigovorili su da im je bila oduzeta njihova zemlja u okolnostima koje su bile nespojive sa zahtjevima članka 1. Protokola br. 1 koji propisuje:

"Svaka fizička ili pravna osoba ima pravo na mirno uživanje svojega vlasništva. Nitko se ne smije lišiti svoga vlasništva, osim u javnom interesu, i to samo uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnoga prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne umanjuju pravo države da primijeni zakone koje smatra potrebnima da bi uredila upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom ili za osiguranje plaćanja poreza ili drugih doprinosa ili kazni."

A. Argumenti pred Sudom

1. Podnositelji zahtjeva

46. Podnositelji zahtjeva zatražili su da Sud utvrdi da u ovom predmetu primjena pravila o konstruktivnom izvlaštenju nije bila u skladu sa zahtjevima zakonitosti.

47. Pozvali su se na pojam pravne norme i primijetili da je pravilo o konstruktivnom izvlaštenju anomalija u talijanskom pravnom sustavu. Domaći su ga sudovi smatrali izrazom "prava koje živi", ali nije imalo iste učinke kao zakonske odredbe jer, kao prvo, nije bilo obvezujuće za sve sudove, i, kao drugo, nije se mogla ispitati njegova ustavnost. Čak i kad bi prihvatili zamisao da je to pravilo predstavljalo pravnu normu, podnositelji su zahtjeva, pozivajući se na predmet *Kruslin v. France* (presuda od 24. travnja 1990., Serija A br. 176-A), primijetili da je trebala biti dostupna, njeni su učinci trebali biti predvidivi i trebala je biti sukladna načelu vladavine prava.

48. Podnositelji zahtjeva su u tom pogledu tvrdili da su neizvjesnost i promjene sudske prakse do koje je dovelo pravilo o konstruktivnom izvlaštenju, u kombinaciji s načinom na koji je ono primijenjeno u njihovom predmetu, prerasli u povredu načela vladavine prava. Prema njihovim tvrdnjama, bilo im je nemoguće predvidjeti da će sudovi smatrati da se je njihovo pravo vlasništva ugasilo. Nadalje, do trenutka kad je 1983. godine Kasacijski sud utvrdio da se treba primjenjivati petogodišnji rok zastare, postupak u predmetu podnositelja zahtjeva trajao je tri godine. Štoviše, presuda Kasacijskog suda iz 1992. godine, kojom je konačno riješeno pitanje koji rok zastare bi se trebao primjenjivati, donesena je dok je bio u tijeku postupak po žalbi podnositelja zahtjeva o pravnim pitanjima.

49. Podnositelji zahtjeva dalje primjećuju da konstruktivno izvlaštenje nije stupilo na snagu nakon postupka u propisnom obliku, nego nakon fizičkog oduzimanja posjeda od strane vlasti. Ove su postale vlasnikom zemlje i tako su ugasile vlasničko pravo zemljoposjednika usprkos nezakonitoj naravi njihovog ponašanja. Podnositelji zahtjeva istakli su da je *onus* bio na zemljoposjedniku ako je htio dobiti naknadu, jer se od njega tražilo da podnese zahtjev za naknadu štete. Nadalje, financijski su zakoni postavili gornju granicu mjere naknade štete, tako da zemljoposjednici nisu više mogli u cijelosti dobiti povrat za pretrpljeni gubitak.

50. Pozivajući se na izvješće Komisije, podnositelji zahtjeva su također tvrdili da je oduzimanje njihove zemlje bilo suprotno načelu potrebe postizanja poštene ravnoteže.

51. Podnositelji zahtjeva su zaključno zatražili od Suda da utvrdi kako je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

2. Vlada

52. Vlada je ponovila svoje očitavanje dano Komisiji u kojem je, pozivajući se na presudu Ustavnog suda br. 188 iz 1995. godine, tvrdila da je situacija na koju se podnositelji zahtjeva žale sukladna s člankom 1. Protokola br. 1.

53. U svojim je podnescima podnesenim Sudu Vlada primijetila kako je konstruktivno izvlaštenje predviđeno "zakonom", iako nije navedeno niti u jednoj zakonskoj odredbi. Kao načelo utvrđeno sudskom praksom, pravilo o konstruktivnom izvlaštenju bilo je dijelom talijanskog pozitivnog prava, ali, za razliku od zakonskih odredbi, nije bilo potrebno da formalno stupi na snagu jer je bilo formulirano kroz određeno vremensko razdoblje, a sudovi nisu bili obvezni primijeniti ga. Vlada je pobijala mišljenje Komisije da pravilo o konstruktivnom izvlaštenju nije postojalo u vrijeme kad je oduzet posjed zemlje, tj. prije presude Kasacijskog suda br. 1464 iz 1983. godine. Vlada je tvrdila da su sudovi, u relevantno vrijeme, već utvrdili to pravilo.

54. Vlada je tvrdila da je trebalo ispuniti tri uvjeta da bi prijenos vlasništva konstruktivnim izvlaštenjem bio zakonit: radovi su trebali uistinu biti u javnom interesu, zemljoposjednik je trebao imati pristup sudovima radi preispitivanja pitanja javnog interesa, i, za oduzimanje vlasništva trebala je biti plaćena naknada.

55. Vlada je primijetila da podnositelji zahtjeva nisu sugerirali kako ne bi bio ispunjen bilo koji od prva dva uvjeta. Glede trećega, vlada je tvrdila da su podnositelji zahtjeva primili naknadu kao dio ugovora o nagodbi za izvlaštenje druge čestice (vidi stavke 36. – 38. ove presude). Vlada je stoga smatrala da su podnositelji zahtjeva tražili da putem suda postignu neosnovano obogaćenje.

56. Vlada je zaključno tražila da Sud zahtjev proglasi neosnovanim.

3. Komisija

57. Komisija je u svom izvješću izrazila stav da je podnositeljima zahtjeva oduzeto njihovo zemljište retroaktivnom primjenom pravila o konstruktivnom izvlaštenju i da je utvrđeno kako je nastupila zastara njihovog prava na naknadu kao rezultat retroaktivne primjene mjerodavnog roka zastare. Našavši kako podnositeljima zahtjeva nije isplaćena nikakva naknada, smatrala je da joj je taj nalaz dovoljan da zaključi da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

B. Poštivanje članka 1. Protokola br. 1

58. Sud ponavlja kako članak 1. Protokola br. 1 sadrži tri različita pravila: "prvo pravilo utvrđeno u prvoj rečenici prvoga stavka opće je naravi i proglašava načelo mirnog uživanja vlasništva. Drugo pravilo, sadržano u drugoj rečenici prvoga stavka odnosi se na oduzimanje vlasništva i podvrgava ga određenim uvjetima. Treće pravilo, navedeno u drugome stavku priznaje da, između ostalog, države ugovornice imaju pravo nadzirati upotrebu vlasništva u skladu s općim interesom... Ova tri pravila, međutim, nisu "različita" u smislu da bi bila nepovezana. Drugo i treće pravilo tiču se posebnih slučajeva miješanja u pravo na mirno uživanje vlasništva, te ih stoga treba tumačiti u svjetlu općeg načela proglašenog u prvom pravilu" (vidi među ostalim izvorima prava, presudu u predmetu *James and Others v. the United Kingdom* od 21. veljače 1986., Serija A br. 98, str. 29-30, stavak 37., koji djelomično slijedi odredbe iz obrazloženja Suda u presudi u predmetu *Sporrong and Lönnroth v. Sweden* od 23. rujna 1982., Serija A br. 52, str. 24, stavak 61.; vidi također i presudu u predmetu *Holy Monasteries v. Greece* od 9. prosinca 1994., Serija A br. 301-A, str. 31, stavak 56.; te *Iatridis v. Greece [GC]*, br. 31107/96, stavak 55, ECHR 1999-II).

1. Je li došlo do miješanja

59. Sud bilježi da je nesporno kako je došlo do oduzimanja posjeda.

60. U svrhu određenja je li došlo do oduzimanja posjeda u smislu drugog pravila, Sud se mora ograničiti na ispitivanje je li došlo do oduzimanja posjeda ili formalnog izvlaštenja, mora gledati iza onoga što se čini i istražiti realnosti situacije na koju se odnose pritužbe. Budući da je svrha Konvencije jamčiti prava koja su "praktična i djelotvorna", treba utvrditi je li ta situacija prerasla u *de facto* izvlaštenje (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Sporrong i Lönnroth*, str. 24-25, stavak 63.).

61. Sud bilježi da je u ovom predmetu Kasacijski sud smatrao, u odluci koja je bila konačna i u kojoj je primijenio pravilo o konstruktivnom izvlaštenju, da je došlo do prijenosa vlasništva u korist Gradskog vijeća Noicattara. Kao posljedica te odluke podnositelji zahtjeva bili su lišeni mogućnosti dobivanja naknade štete. U takvim okolnostima, Sud nalazi da je učinak presude Kasacijskog suda bio lišiti podnositelje zahtjeva njihovog vlasništva u smislu druge rečenice prvog stavka članka 1. Protokola br. 1 (vidi i presudu u predmetu *Brumarescu v. Romania* [GC], br. 28342/95, stavak 77., ECHR 1999-VII).

62. Da bi bilo u skladu sa člankom 1. Protokola br. 1, takvo miješanje mora biti "u javnom interesu", "uz uvjete predviđene zakonom i općim načelima međunarodnog prava", i mora postići "poštenu ravnotežu" između zahtjeva općeg interesa zajednice i zahtjeva zaštite temeljnih prava pojedinca (vidi naprijed navedenu presudu *Sporrong i Lönnroth*, str. 26, stavak 69.). Nadalje, pitanje je li postignuta poštena ravnoteža "postaje relevantno samo nakon što je ustanovljeno da dotično miješanje zadovoljava uvjete zakonitosti i da nije proizvoljno" (vidi naprijed navedenu presudu u predmetu *Iatridis*, stavak 58. i *Beyeler v. Italy* [GC], br. 33202/96, stavak 107., ECHR 2000-I). Prema tome, Sud ne smatra odgovarajućim temeljiti svoju odluku samo na nalazu da podnositelji zahtjeva nisu primili nikakvu naknadu.

2. Poštivanje zahtjeva zakonitosti

63. Sud ponavlja da je prvi i najvažniji zahtjev članka 1. Protokola br. 1 da svako miješanje javne vlasti u mirno uživanje vlasništva treba biti zakonito. Vladavina prava, jedno od temeljnih načela demokratskog društva, sastavni je dio svih članaka Konvencije (vidi naprijed navedenu *Iatridis*, stavak 58.) i povlači za sobom dužnost države ili druge javne vlasti poštivati sudske naloge ili odluke koje su donesene na njenu štetu.

64. Sud ne smatra potrebnim odlučiti na apstraktni način je li u sustavu kontinentalnog prava jedno pravilo, kao što je pravilo o konstruktivnom izvlaštenju, koje su ustanovili sudovi, usporedivo s pravilima zakonskih odredbi. No ipak, ponavlja kako zahtjev zakonitosti znači da pravila domaćeg prava moraju biti dovoljno dostupna, precizna i predvidiva (vidi presudu u predmetu *Hentrich v. France*, od 22. rujna 1994., Serija A br. 296-A, str. 19-20, stavak 42. i presudu u predmetu *Lithgow and Others v. the United Kingdom* od 8. srpnja 1986., Serija A br. 102, str. 47, stavak 110.).

65. S tim u svezi, Sud primjećuje da se sudska praksa o konstruktivnim izvlaštenjima razvila na način koji je doveo do toga da se to pravilo primjenjuje nedosljedno (vidi stavke 21.-35. ove presude), a to je čimbenik koji bi mogao dovesti do nepredvidivih ili proizvoljnih ishoda i lišiti parnične stranke djelotvorne zaštite njihovih prava i koji, posljedično, jest nedosljedan u odnosu na zahtjev zakonitosti.

66. Sud također primjećuje da, prema pravilu koje je ustanovio Kasacijski sud u svojoj presudi br. 1464 iz 1983. godine, svako konstruktivno izvlaštenje slijedi nakon nezakonitog oduzimanja posjeda zemljišta. Nezakonitost može postojati na početku, ako je oduzimanje posjeda neovlašteno, ili može nastati naknadno, ako vlasti ostanu u posjedu dulje od ovlaštenog razdoblja. Sud ima rezerve glede spojivosti sa zahtjevom zakonitosti mehanizma koji, općenito govoreći, omogućava vlastima imati koristi od nezakonite situacije u kojemu je zemljoposjedniku serviran *fait accompli*.

67. Konačno, Sud primjećuje da vlasti naknadu za oduzimanje vlasništva ne isplaćuju automatski, nego da je zemljoposjednik mora tražiti u roku od pet godina. To se može pokazati neodgovarajućom zaštitom.

68. U svakom slučaju, Sud treba provjeriti proizvodi li način na koji se domaće pravo tumači i primjenjuje posljedice koje su spojive s načelima Konvencije.

69. U ovom predmetu Sud bilježi da je, na temelju pravila o konstruktivnom izvlaštenju, Kasacijski sud držao da je podnositeljima zahtjeva 28. listopada 1972. godine oduzeto njihovo zemljište. Taj prijenos vlasništva na vlasti dogodio se dakle tijekom razdoblja posjeda bez pravnog osnova (*sine titulo*), automatski, po dovršetku javnih radova. Sud smatra da se ova situacija ne može smatrati "predvidivom" budući da se je tek u konačnoj odluci, presudi Kasacijskog suda moglo smatrati da je pravilo o konstruktivnom izvlaštenju djelotvorno primijenjeno. O tom pitanju Sud upućuje na razvoj sudske prakse (vidi stavke 21. –31. ove presude) i na činjenicu da pravilo sudske prakse ne obvezuje sudove glede njegove primjene (vidi stavak 53. ove presude). Sud stoga nalazi da podnositelji zahtjeva sve do 26. studenoga 1993. godine, kad je tajništvu dostavljena presuda Kasacijskog suda, nisu znali sa sigurnošću da im je oduzeto njihovo zemljište.

70. Drugo, Sud primjećuje da je ova situacija omogućila vlastima steći korist od oduzimanja posjeda zemljišta koji su držali bez pravne osnove od 30. lipnja 1972. godine.

71. Nadalje, Sud primjećuje da je Kasacijski sud primijenio petogodišnji rok zastare od datuma završetka radova (28. listopada 1972.). Kao rezultat toga, podnositelji zahtjeva bili su lišeni mogućnosti koja im je, u načelu, bila na raspolaganju za dobivanje naknade štete.

72. Sud smatra da se takvo miješanje može opisati samo kao proizvoljno i stoga nije sukladno članku 1. Protokola br. 1.

73. Stoga je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1.

III. PRIMJENA ČLANKA 41. KONVENCIJE

74. Članak 41. Konvencije propisuje:

"Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije i dodatnih protokola, a unutarnje pravo zainteresirane visoke ugovorne stranke omogućava samo djelomičnu odštetu, Sud će, prema potrebi, dodijeliti pravednu naknadu povrijeđenoj strani."

75. Podnositelji zahtjeva su tražili 364.790.000 talijanskih lira (ITL) za naknadu materijalne štete – vrijednost zemljišta kako je procijenjena u izvješću vještaka od 20. rujna 1986. godine – plus kamate i indeksiranje od 30. lipnja 1972. Podredno su tražili 161.589.000

ITL – vrijednost zemlje procijenjena u izvješću vještaka iz listopada 1986. – plus kamatu i indeksiranje od 30. lipnja 1972. godine. Podnositelji zahtjeva su naveli da će biti voljni prihvatiti zaključke dodatnog vještačkog nalaza ako bi Sud želio zatražiti takav nalaz.

76. Glede nematerijalne štete, podnositelji zahtjeva tražili su svaki po 100.000.000 ITL.

77. Podnositelji zahtjeva tražili su povrat od 163.896.627 ITL za troškove postupka pred domaćim sudovima i 124.783.114 ITL za troškove postupka pred Komisijom i Sudom.

78. Vlada nije o toj točki dostavila nikakvo očitovanje.

79. Sud smatra da pitanje primjene članka 41. nije spremno za odluku te da se treba odgoditi, imajući na umu mogućnost sporazuma između tužene države i podnositelja zahtjeva (pravilo 75., stavci 1. i 4. Poslovnika Suda).

IZ TIH RAZLOGA, SUD JEDNOGLASNO

1. *Odbacuje* prethodni prigovor Vlade;

2. *Presuđuje* da je došlo do povrede članka 1. Protokola br. 1;

3. *Presuđuje* da pitanje primjene članka 41. Konvencije nije spremno za odluku, te stoga

(a) *odgađa odluku o tom pitanju*

(b) *poziva* Vladu i podnositelja zahtjeva da u predstojeća tri mjeseca podnesu svoja pisana očitovanja o tom pitanju, te da osobito obavijeste Sud o svakom sporazumu koji moguće postignu;

(c) *odgađa* daljnji postupak i *ovlašćuje* Predsjednika Velikog vijeća da ga po potrebi odredi.

Sastavljeno na francuskom jeziku, o čemu je u pisanom obliku dana obavijest 30. svibnja 2000., na temelju pravila 77., stavaka 2. i 3. Poslovnika Suda.

Erik Fribergh
Tajnik

András Baka
Predsjednik

1. *Bilješka Tajništva.* Izvješće se može dobiti u Tajništvu.